

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Právnická fakulta

Ústav teórie práva Gustava Radbrucha

**SÚDNA MOC V ÉRE GLOBALIZÁCIE,
UMELEJ INTELIGENCIE A ĎALŠÍCH TRENDOV
V SPOLOČNOSTI**

Zborník z XIV. medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov
a mladých vedeckých pracovníkov

Veronika Lenhardtová - Radoslav Pavlinský - Dominik Urban (eds.)

Košice 2025

Zborník vznikol v rámci riešenia projektu APVV-21-0336 Analýza súdnych rozhodnutí metódami umelej inteligencie.

Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti

Zborník príspevkov

Zostavovatelia:

Mgr. Veronika Lenhardtová

Ústav teórie práva Gustava Radbrucha, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

JUDr. Radoslav Pavlinský, PhD.

Ústav teórie práva Gustava Radbrucha, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Mgr. Dominik Urban

Ústav teórie práva Gustava Radbrucha, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Recenzenti:

JUDr. Petr Osina, PhD.

Katedra teórie práva a právnických dejín, Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

doc. Mgr. Alexander Onufrák, PhD.

Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons CC BY NC ND

Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0

Za odbornú a jazykovú stránku zborníka vedeckých prác zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Dostupné od: 17.12.2025

Umiestnenie: <https://unibook.upjs.sk/sk/>

DOI: <https://doi.org/10.33542/SMV-0476-7>

ISBN 978-80-574-0476-7 (e-publikácia)

Obsah/Content

Zásahy do digitálneho súkromia v trestnom konaní Miroslav Srholec	8
Daňové trestné činy v ére globalizácie Vladimír Petrila	20
Ochranná výchova ako prehliadaný nástroj trestnej politiky voči mladistvým Barbora Filičková	29
Protiprávne konanie mládeže v online priestore a možnosti jeho postihovania prostredníctvom súdnej moci Michaela Ema Mauerová	38
Možnosti využitia umelej inteligencie v trestnom konaní Bronislava Vinerová	45
Využitie umelej inteligencie orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi v trestných veciach Alexander Pezlar	55
Umelá inteligencia v súdnictve Júlia Krajčírová	63
Zakladá medzinárodná právomoc v spotrebiteľských zmluvách súčasne aj miestnu príslušnosť súdu? Kristián Vassay	70
Európske a medzinárodné štandardy súdnej ochrany a ich vplyv na vnútroštátne opravné konania Tobiáš Pacák	77

Materiálne pramene procesnoprávnej úpravy spotrebiteľských sporov Marek Kohút	87
O adresátovi civilného rozhodnutia Michaela Szittyaiová	94
Zásada zákonnosti v správnom konaní pod vplyvom umelej inteligencie Tomáš Šefčík	104
Ako globalizácia a digitalizácia formujú budúcnosť zdaňovania Júlia Hoffmanová	114
Porušenie pracovnej disciplíny optikou najvyšších súdnych autorít Natália Kalinák	127
Keď sa lenivý kôň zrazí s vývojom softvéru Martin Friedrich	136
Rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie v konaniach o prejudiciálnych otázkach súvisiacich s ochranou fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov Michaela Sopková	143
Ochrana oznamovateľov: výzvy a možnosti v kontexte rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva a Smernice EÚ Soňa Kašická	155
Daňový podvod na DPH v judikatúre európskych a slovenských súdov Martin Jurašek	164
Využitie umelej inteligencie pri regulácii migrácie v EÚ Vladyslava Kryvoshei	173

Ochrana enviromentálnych ľudských práv detí: dialóg medzi Radou Európy a Organizáciou spojených národov Laura Gazdagová	184
Porovnanie prístupov k právnej regulácii umelej inteligencie v Európskej únii a Číne Jana Pezlar Selecká	196
Limity digitalizácie európskeho právneho systému v perspektíve Súdneho dvora Európskej únie Romana Koneracká	204
Dilema konštitucionalizácie nadnárodného priestoru a demokratický deficit Radoslav Pavlinský	212
Súdna moc v ére umelých sudcov Dominik Urban	224
Referendum v dobe digitálnej Veronika Lenhardtová	234

ZÁSAHY DO DIGITÁLNEHO SÚKROMIA V TRESTNOM KONANÍ

INTRUSIONS INTO DIGITAL PRIVACY IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Miroslav Srholec

Abstrakt

Príspevok rozoberá problematiku zásahov do digitálneho súkromia v trestnom konaní. Zároveň analyzuje právne a technologické aspekty prehliadky mobilných zariadení a virtuálnych priestorov. Rozvoj informačných technológií a digitalizácia súkromnej sféry si aktuálne vyžadujú adaptáciu trestno-procesných nástrojov a zároveň posilnenie súdnej kontroly zásahov do súkromia. Na podklade novelizovaného ustanovenia § 101 Trestného poriadku Slovenskej republiky, prehliadky iných priestorov a pozemkov skúmame jeho aplikačnú prípustnosť pri digitálnych dôkazoch s poukazom na relevantnú judikatúru. Príspevok zdôrazňuje potrebu proporcionality pri zásahoch orgánov činných v trestnom konaní a identifikuje právne výzvy súvisiace s ochranou súkromia v digitálnom veku. Závery analýzy naznačujú, že rozšírenie kompetencií súdov a procesná revízia prístupov k digitálnym dôkazom môžu viesť k efektívnejšiemu vyvažovaniu ochrany práv a verejného záujmu v trestnom konaní.

Abstract

This paper discusses the issue of digital privacy intrusions in criminal proceedings. It also analyses the legal and technological aspects of searches of mobile devices and virtual spaces. The development of information technology and the digitalization of the private sphere currently require the adaptation of criminal procedural tools and, at the same time, the strengthening of judicial control of privacy intrusions. On the basis of the amended provision of Section 101 of the Criminal Procedure Code of the Slovak Republic, searches of other premises and land, we examine its applicability to digital evidence with reference to relevant case law. The paper highlights the need for proportionality in law enforcement interventions and identifies legal challenges related to the protection of privacy in the digital age. The conclusions of the analysis suggest that expanding the powers of the courts and procedurally reviewing approaches to digital evidence can lead to a more effective balancing of the protection of rights and the public interest in criminal proceedings.

ÚVOD

Trestné právo je považované za ultimatívny právny prostriedok presadzovania práva a boja proti kriminalite. Uvedená ultimativnosť vyplýva najmä z početných zásahov do základných práv a slobôd občanov, ktoré realizujú vyšetrojúce orgány štátu. Dlhodobým vývojom trestného práva došlo k precizácii procesných postupov, ktoré bezprostredne zasahujú do základných práv a slobôd. Najvýznamnejšie zásahy do súkromnej sféry jednotlivca podliehajú nezávislej súdnej kontrole a sú realizované na základe odôvodnených príkazov nezávislých súdov.

S rozvojom informačných technológií ako aj virtualizácií súkromnej sféry v súčasnosti dochádza k rozvoju jednak aplikačnej praxe justičných orgánov ale aj k inovovaniu resp. adaptácii základných, trestno-procesných inštrumentov prostredníctvom judikatúry. Zároveň je potrebné zdôrazniť opakovane judikovanú premisu, ktorá umožňuje len proporcionálne a nie akékoľvek zásahy do práv vyšetrovaných osôb. V predložennom príspevku by sme chceli priblížiť možnosť aplikácie novelizovaného ustanovenia § 101 Trestného poriadku (ďalej len

TP) pri problematike prístupu do digitálneho súkromia, prostredníctvom skúmania mobilného telefónu bez súhlasu dotknutej osoby.

V predkladanom príspevku za pomoci syntézy, poukážeme na niektoré možnosti rozvoja aplikačných prístupov na podklade jednak technologického rozvoja, najnovšej judikatúry ako aj novelizácie trestno-procesnej normy. Pred jej priblížením považujeme za nevyhnutný poukaz na obsah pojmu virtuálny priestor a jeho povahu. V súčasnosti sa čoraz viac ľudskej aktivity digitalizuje, resp. výsledky či záznamy ľudskej aktivity sú dostupné v digitálnej podobe. Či sa jedná o napr. fotografie z dovolenky pri mori, zverejnenej na sociálnych sieťach či rôzne podoby dátového „streamu“, možno konštatovať, že údaje o personálnej aktivite sa v čoraz väčšej miere zdigitalizujú a to buď na základe vlastného, uváženeho rozhodnutia tvorca, alebo aj bez jeho súhlasu inými užívateľmi rôznych sietí či sú predmetom širších automatizovaných procesov. Údaje, či rôzne typy záznamov o aktivitách sa digitalizáciou menia na dáta. V prípade zdieľania prostredníctvom internetu naberajú tieto dáta virtuálnu podobu. Zjednodušene by sme obsah virtuality mohli popísať ako proces/stav, onlinezácie, fragmentácie, delokalizácie, no najmä *ubiquity*, ktorá predstavuje všadeprítomnosť a všadeprístupnosť k dátam nehmotného charakteru aj prostredníctvom internetu a to bez ohľadu na pozíciu technologického zariadenia či pôvodcu dát.

Uvedené vlastnosti, dotvárajú širší kybernetický priestor – kyberprostredie¹, ktoré je vždy tvorené jednak softvérom ako aj hardvérom. Kyberprostredie zároveň v rôznej miere interaguje s priestorom súkromnej sféry jednotlivca. Osobné údaje ako aj informácie o súkromní totiž možno v čoraz väčšej miere nachádzať nie len v tradične fyzických priestoroch ako napr. v byte, dome či motorovom vozidle, ale aj na rôznych zariadeniach, nosičoch či sieťach, práve v podobe dát. Častokrát majú dáta o súkromní ďaleko exaktnejší charakter a to nie len čo do presnosti ale aj spracovateľnosti či obsiahlosti. V určitých prípadoch je možné zabezpečením určitého typu nosiča získať o záujmovej osobe ďaleko väčší objem informácií ako z klasických zaisťovacích inštitútov trestného konania. Fakticky tak v súčasnosti možno pozorovať zvýšené prežarovanie informácii o súkromí do vonkajšieho prostredia, mimo klasické priestory obydľia a pod. V niektorých prípadoch možno hovoriť o priesakoch súkromnej sféry do virtuálneho prostredia, prípadne o prelievaní súkromia z reálneho do virtuálneho prostredia, pričom aktuálne trendy najmä u najmladšej digitálnej generácie smerujú k ich stotožňovaniu. Uvedené situácie si vyžadujú aj určitú revíziu či redefinovanie povahy zásahov do tejto sféry orgánov činných v trestnom konaní (ďalej len OČTK) a taktiež rozsahu a podoby súdnej kontroly v tejto oblasti.

Mobilný telefón v centre pozornosti

Predmetom nášho záujmu je preto možnosť realizácie prehliadky virtuálneho priestoru ako „iného priestoru“ resp. možnosti prehliadky osoby v súvislosti s elektronickými zariadeniami, ktoré má osoba v čase prehliadky u seba. Vzorovo by sme priblížili možnosť takéhoto postupu v súvislosti s mobilnými telefónmi/smartfónmi, ktoré sú v súčasnosti veľmi populárne² a to aj v tuzemsku³ a obsahujú mix rôznych typov dát, aplikácií⁴, nezriedka aj

¹ V zmysle § 3 písm. c) zákona č. 69/2018 Z.z. o kybernetickej bezpečnosti sa rozumie: „kybernetickým priestorom globálny dynamický otvorený systém sietí a informačných systémov, ktorý tvoria aktivované prvky kybernetického priestoru, osoby vykonávajúce aktivity v tomto systéme a vzťahy a interakcie medzi nimi.“

² V roku 2024 v U.S.A. až 98% opýtaných vlastní nejaký druh mobilného telefónu. Až v 91 % ide o tzv. smartphone. Internet využíva až 96% opýtaných. Bližšie viď: Pew Research Center. Tech Adoption Trends dostupné na <https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/mobile/>; zo dňa 26.02.2025

³ Podľa Štatistického úradu SR v roku 2023 na Slovensku pripadlo až 141 aktívnych mobilných zariadení (SIM) na 100 obyvateľov, pričom prístup na internet z mobilu bol na úrovni 92,4%; dostupné na [Využívanie informačných a komunikačných technológií v domácnostiach a jednotlivcami 2023](https://www.statistics.sk/vyuzivanie-informacnych-a-komunikacnych-technologii-v-domacnostiach-a-jednotlivcami-2023); zo dňa 26.02.2025

⁴ Podľa výskumu spoločnosti Google z roku 2016, bolo v mobilnom telefóne priemerne inštalovaných až 35 aplikácií. Bližšie viď: How people discover, use, and stay engaged with apps, dostupné na <https://www.thinkwithgoogle.com/marketing-strategies/app-and-mobile/app-marketing-trends-mobile-landscape/>; zo dňa 26.02.2025

s veľkým dátovým úložiskom⁵ no najmä konektivitou k externým dátovým úložiskám a početnými sociálnymi médiami⁶ čo akceleruje virtuálizáciu súkromnej sféry jednotlivca. Mobilný telefón teda možno považovať za najčastejší hardvérový element kyberprostredia a predstavuje kľúčový portál medzi reálnym a virtuálnym priestorom.

Na podklade novely Trestného poriadku (ďalej len TP) č. 40/2024 Z.z., účinnej od 15.03.2024, došlo k rozšíreniu kompetencie predsedu senátu resp. sudcu pre pripravené konanie⁷ a to aj pri postupe prehliadky iných priestorov a pozemkov podľa § 101 TP.

Aktuálna právna úprava uvedeného ustanovenie znie:

„(1) Na nariadenie a vykonanie prehliadky **iných priestorov a pozemkov** sa ustanovenia § 100 ods. 1 a 2 použijú rovnako“

(2) Bez príkazu podľa odseku 1 môže policajt vykonať prehliadku iných priestorov alebo pozemkov len vtedy, ak príkaz nemožno dosiahnuť vopred a vec neznesie odklad alebo ak ide o osobu pristihnutú pri trestnom čine alebo o osobu, na ktorú bol vydaný príkaz na zatknutie, alebo o prenasledovanú osobu, ktorá sa ukrýva v týchto priestoroch. Policajt je však povinný si bez meškania, najneskôr do 24 hodín, dodatočne vyžiadať súhlas orgánu, ktorý je oprávnený vydať príkaz podľa odseku 1; v prípravnom konaní je tak povinný urobiť prostredníctvom prokurátora. Pokiaľ oprávnený orgán súhlas dodatočne, najneskôr do 72 hodín od doručenia žiadosti policajta alebo prokurátora neudelí, nemožno výsledok prehliadky použiť v ďalšom konaní ako dôkaz.“

Ako možno vyvodit' z obsahu právnej normy, jedná sa o generálnu právnu úpravu, ktorá nie je ako napr. v prípadoch odpočúvania podľa § 115 TP či agenta podľa § 117 TP, aplikácie obmedzená na taxatívne uvedené typy či druhu trestných činov, čo z uvedeného aplikatívneho inštitútu vytvára pomerne flexibilný procesný inštrument aj keď nie neobmedzený.

Pôvodná právna⁸ úprava umožňovala realizáciu prehliadky iných priestorov a pozemkov na základe príkazu/súhlasu prokurátora resp. ak vec nezniesla odklad, realizáciou zo strany policajta v zásade bez kontroly súdnej authority. Uvedený právny rámec bol predmetom kritiky tuzemských autorov⁹, vychádzajúcej najmä zo zahraničnej judikatúry¹⁰, ktorá striktne nerozlišovala obydlie a iný (nebytový) priestor a obdobnú právnu ochranu

⁵ Ako prípad môžeme uviesť mobilné zariadenie s štandardnou 64 GB pamäťou. Na uvedenú pamäť by sa mohlo uložiť približne 33,5 mil. strán formátu A4 (cca 2.000 znakov v celkovom objeme 2 kB). V predaji sú dostupné zariadenia s násobkami úložnej kapacity a to 128GB, 256GB či 512GB. Súčasťou mobilu môžu byť aj dodatočné úložné zariadenia (hardware) ako napr. 512GB Micro SD. Aktuálne trendy však smerujú najmä na sieťové dátové úložiská ako napr. iCloud, Google Drive, One Drive a pod.

⁶ Z výskumu AMI Digital Index 2024 realizovaného v SR na vzorke 1013 respondentov vyplnilo, že priemerná doba strávená na sieti je 2h a 24 min. Každodenné využívanie sociálnych sietí je pomerne obvyklé v ročníkových kohortách 1997-2012 až 95%, pri generácii 1981-1996 až 85%, generácia 1965-1980 až 77%, 1946-1964 až 61%, pričom najpoužívanějšími platformami sú YouTube 90%, Facebook 89%, Instagram 63%, Pinterest 44%, TikTok 34%, X (Twitter) 34%, Snapchat 22%, LinkedIn 22%, Telegram 16%, BeReal 10%, Threads 9%; dostupné na: <https://amidigital.sk/prieskum-index/>; zo dňa 26.02.2025.

⁷ ČENTĚŠ, J. Rozšírenie oprávnení sudcu pre prípravné konanie v novele trestného zákona, In: Košické dni trestného práva 2024, VII. Ročník, UPJŠ, Košice; s.41-50; dostupné na <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2024/pravf/kosicke-dni-trestneho-prava-2024.pdf>; zo dňa 26.02.2025.

⁸ „(1) Prehliadku iných priestorov alebo prehliadku pozemku je oprávnený nariadiť predseda senátu, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní prokurátor alebo s jeho súhlasom policajt. Príkaz musí byť vydaný písomne a musí byť odôvodnený. Doručí sa vlastníkovi alebo užívateľovi priestorov alebo pozemku, alebo jeho zamestnancovi pri prehliadke, a ak to nie je možné, najneskôr do 24 hodín po odpadnutí prekážky, ktorá bránila doručeniu. (2) Prehliadku iných priestorov alebo pozemkov vykoná bez meškania orgán, ktorý ju nariadil, alebo na jeho príkaz policajt. (3) Bez príkazu alebo súhlasu podľa odseku 1 môže policajt vykonať prehliadku iných priestorov alebo pozemkov len vtedy, ak príkaz alebo súhlas nemožno dosiahnuť vopred a vec neznesie odklad alebo ak ide o osobu pristihnutú pri trestnom čine, alebo o osobu, na ktorú bol vydaný príkaz na zatknutie, alebo o prenasledovanú osobu, ktorá sa ukrýva v týchto priestoroch. O vykonaní tohto úkonu musí však bez meškania upovedomiť orgán, ktorý je oprávnený vydať príkaz alebo súhlas podľa odseku 1.“

⁹ DESET, M. Vybrané ústavné a trestno-procesné aspekty vyhotovovania obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, In: Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní- možnosti a perspektívy, Bratislava: Leges, 2019 s. 189

¹⁰ Rozhodnutia ESĽP: Klass proti Spolkovej republike Nemecko (1978), Gillow proti Spojenému kráľovstvu (1986); Chappell proti Spojenému kráľovstvu (1989), Niemietz proti Spolkovej republike Nemecko (1992), Crémieux proti Francúzsku (1993), Mialhe proti Francúzsku (1993), Société Colas Est. proti Francúzsku (2002).

pričítala napr. sídlam spoločností. Ústavný súd SR skúmal v rozhodnutiach III. ÚS 172/2010 a II. ÚS 792/2016 ale aj v nedávnom rozhodnutí III. ÚS 15/2024 zo dňa 11. 01. 2024, požiadavku súdnej kontroly resp. potreby súdneho príkazu pri „nebytových“ prehliadkach, pričom konštatoval rozdielny typ zásahu do obydlia podľa čl. 21 Ústavy SR a teda potvrdil ústavnú konformitu režimového rozdelenia inštitútov § 100 a § 101 TP na aplikačnom termíne obydľie.

V tejto súvislosti je potrebné priblíženie pomerne absurdne znejúceho argumentu, ktorý použil zákonodarcu v dôvodovej správe k zákonu č. 40/2024 Z.z. „*V Českej republike bol dôvodom podobnej zmeny pred viac ako 10 rokmi nálezh Ústavného súdu Pl. ÚS 3/09 z 8. júna 2010, ktorý v princípe konštatoval, že kvalitatívny rozdiel medzi domovou prehliadkou a prehliadkou iných priestorov a pozemkov neodôvodňuje rozdielny postup pri povoľovaní týchto prehliadok, t. j. že neodôvodňuje taký postup, kedy by iné ako domové prehliadky (prehliadky iných priestorov a pozemkov) mohol povoľovať napr. aj iný orgán ako súd (štátny zástupca, u nás prokurátor). Uviedol: „Maximally plynoucí z ústavního pořádku České republiky vyžadují, aby o vydání příkazu k prohlídce jiných prostor a pozemků rozhodoval nezávislý a nestranný orgán. Za takový, ve shora naznačeném smyslu, nelze považovat státního zástupce, a tím méně policejní orgán.“ Ústavnoprávní důvody, platné v České republice sa pritom vzhľadom na podobnosť našich ústavných poriadkov nelíšia od dôvodov, ktoré treba zohľadňovať v našich právnych podmienkach“.* Bez ohľadu na pohnútku zákonodarcu a schopnosť prevziať právnu úroveň českej predlohy, napríklad absenciou obdoby k ustanoveniu § 83a ods. 3 Tr.Ř¹¹, pričom možno konštatovať, že zákonom č. 40/2024 Z.z. došlo k posilneniu pozície sudcu v prípravnom konaní.

Zmeny právneho režimu a posilnenie procesných garancií zákonnosti totiž možno aplikovať aj pri inovovaní postupov v trestnom konaní. Pre potreby predloženého príspevku možno priblížiť problematiku „*iného priestoru*“ resp. iného zásahu do súkromia. Pojem „*iný priestor*“ nemá v trestnom práve procesnom podobu legálnej definície. Častokrát sa aplikačne chápe ako opozitum k obydlíu. Z doktrínálnych názorov uvádzame stanovisko prof. Čentéša, podľa ktorého sa iným priestorom chápu „*najmä nebytové priestory, na ktoré sa vzťahuje zákon č. 116/1990 Zb. o nájme a prenájme nebytových priestorov v znení neskorších predpisov. Pôjde najmä o dielne, sklady, živnostenské prevádzky a podobne.*“¹² Podľa prof. Záhora „*Priestory, ktoré neslúžia na bývanie, sú najmä miestnosti alebo súbory miestností, ktoré podľa rozhodnutia stavebného úradu sú určené na iné účely ako na bývanie, alebo byty, pri ktorých bol udelený súhlas na ich užívanie na nebytové účely (pozri § 1 zákona č. 116/1990 Zb. o nájme a prenájme nebytových priestorov). Za takéto priestory sú považované predovšetkým nebytové priestory ako kancelárie, dielne, továrenské haly, skladiská, živnostenské prevádzky alebo aj samostatne stojace garáže, ktoré nie sú súčasťou obydlia...Dôležitou podmienkou pri priestoroch neslúžiacich na bývanie alebo pozemkoch je, že nie sú verejne prístupné.*“¹³

Z aplikačnej praxe uvádzame, že najčastejšie sa inštitút prehliadky iných priestorov a pozemkov aplikoval najmä v prípadoch motorových vozidiel, kancelárskych priestorov, pracovísk resp. iných priestorov, ktoré neslúžili ako obývané priestory. Právny rámec ako aj aplikačný prístup poukazuje k výkladu „*iného priestoru*“ ako otvorenej priestorovej množine, ktorá: a)nie je verejne prístupná b)jej prehliadkou sa vstupuje do určitej časti súkromia(osobné, pracovné, umelecké či iné prejavy osoby) c)prehliadka smeruje k získaniu informácie o spáchanom trestnom čine. Z prehľadu judikatúry prostredníctvom fulltextového vyhľadávania na stránke judikaty.info, nebol vysledovaný taký judikát, ktorý by rigidne

¹¹ „(3)Bez příkazu může policejní orgán provést prohlídku jiných prostor nebo pozemků také tehdy, pokud uživatel dotčených prostor nebo pozemků písemně prohlásí, že s prohlídkou souhlasí, a své prohlášení předá policejnímu orgánu. O tomto úkonu však musí policejní orgán bezodkladně vyrozumět předsedu senátu oprávněného k vydání příkazu a v přípravném řízení státního zástupce.“

¹² ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok s komentárom, Eurokódex: Žilina, 2006; s. 213, ISBN 80-88931-48-7

¹³ ZÁHORA, J. K § 99 ods. 2 TP, In: ZÁHORA, J. ŠIMOVČEK, I. POLÁK, P. a kol. Trestný poriadok, Komentár, Zväzok I. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s. 2023, s. 372

numeroval obsah pojmu „iného priestoru“. Pre potreby predloženého príspevku preto za prijatia primeraného, extenzívneho výkladu právneho pojmu „iný priestor“ ako priestoru uchovania dôkazov/záznamov o aktivite podozrivých osôb či o trestnom čine. Zároveň prijímame hypotézu, že rôzne elektronické zariadenia (mobilný telefón, notebook) ale aj rôzne virtuálne priestory, úložiská a pod. môžu obsahovať také typy záznamov, ktoré obsahujú odrazy výhradne súkromnej sféry jednotlivca, ktoré sa vyrovnávajú či prekonávajú obvyklý informačný výťažok napr. prehliadky motorového vozila, pracoviska či garáže podozrivej osoby. Prípustnosť uvedenej hypotézy budeme ďalej skúmať analýzou judikatúry.

Zmienovaný rozvoj v uvedenej oblasti možno ilustrovať aj na nedávnom rozhodnutí SD EÚ, č. C-548/21 vo veci *Bezirkshauptmannschaft Landeck* zo dňa 04.10.2024, ktoré prináša podnetné závery¹⁴. Predmetné rozhodnutie týkajúce sa vstupu vyšetrovúcich orgánov do mobilného zariadenia, bez súhlasu dotknutej osoby okrem iného konštatuje:

„(92) *Takýto prístup sa pravdepodobne bude v závislosti od obsahu príslušného mobilného telefónu a volieb uskutočnených týmito policajnými orgánmi týkať nielen údajov týkajúcich sa premávky a polohy, ale aj fotografií a histórie prehliadania internetu uskutočneného týmto telefónom, alebo dokonca na časti obsahu komunikácie uskutočňovanej týmto telefónom, najmä nahliadnutím do správ, ktoré sú tam uložené.*

(93) *Prístup k takémuto súboru údajov pravdepodobne umožní vyvodiť veľmi presné závery týkajúce sa súkromného života dotknutej osoby, ako sú jej každodenné životné návyky, miesta trvalého alebo dočasného pobytu, denný pohyb alebo iné, vykonávané činnosti, sociálne vzťahy tejto osoby a sociálne prostredie, ktoré táto osoba navštevuje.*

(94) *Napokon nemožno vylúčiť, že údaje obsiahnuté v mobilnom telefóne môžu zahŕňať obzvlášť citlivé údaje, ako sú osobné údaje, ktoré odhaľujú rasový alebo etnický pôvod, politické názory a náboženské alebo filozofické presvedčenie, pričom táto citlivosť odôvodňuje osobitnú ochranu, ktorú v súvislosti s nimi vyžaduje Článok 10 smernice 2016/680, ktorý sa vzťahuje aj na údaje, ktoré na konci intelektuálnej operácie odpočtu alebo krížovej kontroly nepriamo odhaľujú informácie tohto charakteru.*“ Zároveň vyslovene požaduje:

„(102) *Najmä s cieľom zabezpečiť, aby sa v každom konkrétnom prípade dodržiavala zásada proporcionality vykonaním zvážením všetkých relevantných prvkov, je nevyhnutné, aby pri prístupe príslušných vnútroštátnych orgánov k údajom bola osobná povaha riziko závažného alebo dokonca obzvlášť závažného zásahu do základných práv dotknutej osoby, pričom tento prístup podlieha predchádzajúcej kontrole vykonanej buď súdom alebo nezávislým správnym subjektom.*“

V nadväznosti na predmetné rozhodnutie, doktor Šamko¹⁵ vo svojom príspevku poukazuje na potrebu pokrytia možnosti vstupu do obsahu mobilného telefónu bez súhlasu dotknutej osoby aj v tuzemsku len na základe zmocnenia nezávislej justičnej autority (§ 100, § 101, § 90 ods. 1 TP). Naopak, konštatuje nemožnosť sprístupnenia obsahu telefónu napr. pri inom získaní mobilného telefónu zo strany napr. príslušníkov PZ (§ 89a TP, § 90 ods. 3 TP, § 92 TP, 154 TP a pod.), kde je nevyhnutná následná aprobácia nezávislou justičnou autoritou v súlade s cieľmi smernice č. 2016/680¹⁶.

Závery vyplývajúce z rozhodnutia vo veci *Bezirkshauptmannschaft Landeck*, už v tuzemsku posudzoval senát KS BA (Šamko, Veselovská, Šimková) v uznesení č.

¹⁴Obdobne *Mukhtarli v. Azerbaijan and Georgia*, č. 39503/17, body 218-224; dostupné na [https://hudoc.echr.coe.int/#{"itemid":\["001-235491"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{); zo dňa 26.02.2025

¹⁵ ŠAMKO, P. Súdny dvor EÚ o „vstupe“ do mobilného telefónu a získaniu jeho obsahu – ako ďalej v slovenských právnych pomeroch, dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1491-sudny-dvor-eu-o-vstupe-do-mobilneho-telefonu-a-ziskaniu-jeho-obsahu-ako-dalej-v-slovenskych-pravnych-pomeroch>; zo dňa 26.02.2025.

¹⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stihania alebo na účely výkonu trestných sankcií a o voľnom pohybe takýchto údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV; dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0680>; zo dňa 26.02.2025

1Tpo/1008/2024 zo dňa 13.12.2024¹⁷, kde súd dochádza k polemickým záverom ohľadne vyhodnotenia možnosti vstupu do obsahu mobilného telefónu. Súd konštatuje, že: „V posudzovanom prípade zo zápisníc o vydaní veci vyplýva, že obvinení dobrovoľne vydali svoje mobilné telefóny orgánom činným v trestnom konaní (pozn. Povinnosť na vydanie veci podľa § 89a TP), avšak s tým, že prístupové kódy k mobilnému telefónu uviesť nechcú. Ak by ich dobrovoľne uviedli, potom nie je nutný súhlas súdu ani nezávislého správneho orgánu. Keďže sa tak nestalo, bol s výslovným súhlasom prokurátora pribratý do konania znalec na preskúmanie mobilných telefónov... nakoľko vstup do mobilného telefónu a preskúmanie jeho obsahu bolo nutné zrealizovať v 48 hodinovej lehote zadržania... Takéto prípady je možné preto považovať za prípady „núdzové“, kde vstup do mobilného telefónu je realizovaný so súhlasom prokurátora a následne v rámci väzobného rozhodovania prichádza súdna kontrola, v rámci ktorej má súd kompetenciu vyjadriť sa aj k prípadným námietkam obvinených. S poukazom na to, že rozhodovanie o väzbe v podmienkach zadržania obvineného má presne stanovené zákonné lehoty, je možné akceptovať postup, ktorý zvolil prokurátor (predchádzajúci súhlas) v spojení s následnou kontrolou súdu pri väzobnom rozhodovaní... V tomto smere možno síce namietajú, že aj v prípade lehoty zadržania sa možno obrátiť na súd so žiadosťou o vydanie súhlasu podľa § 2 ods. 3 Tr. por., avšak súd nemá žiadnu lehotu na vybavenie tejto žiadosti, čo by mohlo spôsobiť zmarenie získania úplných informácií v rámci väzobného rozhodovania, pričom tu môžu pôsobiť aj iné okolnosti, ktoré by objektívne bránili súdu konať ihneď (tak napríklad, v posudzovanom prípade rozhodoval až v poradí tretí sudca pre prípravné konanie stanovený v rozvrhu práce, nakoľko prvý oznámil svoju zaujatosť a následne po jeho vylúčení druhý sudca oznámil svoju práceneschopnosť). Z uvedeného dôvodu je preto možné považovať za naliehavý (neodkladný) prípad aj rozhodovanie prokurátora v lehote zadržania s následnou súdnou kontrolou v rámci väzobného rozhodovania. Krajský súd preto nezistil nezákonnosť (svoju vôľu) v postupe orgánov činných v trestnom konaní.

Ako obiter dictum krajský súd uzatvára, že vzhľadom k tomu, že názory na to, či prokurátora možno považovať za nezávislý správny orgán v zmysle rozhodovacej činnosti súdneho dvoru sa rôznia a ide o otázku, ktorá je vyslovene sporná, odporúča krajský súd do budúcnosti postupovať pri vstupe do mobilného telefónu tak, že orgány činné v trestnom konaní požiadajú podľa § 2 ods. 3 Tr. por. o súhlas príslušného sudcu pre prípravné konanie a to v prípadoch, v ktorých nepôjde o núdzový (naliehavý, či neodkladný) prípad.“

S uvedenými závermi súdu si dovoľíme nesúhlasiť. V prvom rade uvádzame, že „výslovný súhlas prokurátora“ s vydaním uznesenia o pribratí znalca podľa § 142 TP zo strany vyšetrovateľa na skúmanie obsahu úmyselne nesprístupneného obsahu mobilného telefónu, nemožno považovať za nezávislú justičnú kontrolu v zmysle rozhodnutia C-548/21 *Bezirkshauptmannschaft Landeck* a to aj napriek existencii naliehavých či núdzových prípadoch. Zároveň možno polemicky reagovať aj na aplikačné odporúčenie ustanovenia § 2 ods. 3 TP¹⁸, nakoľko ho možno aplikovať jedine v prípadoch: „Ak tento zákon neustanovuje inak,...“ pričom aj z doktrínálnych názorov¹⁹ ale aj z logiky veci vyplýva, že aktuálna právna úprava § 101 TP je dostatočne určitá a má aplikačnú prednosť pred postupom podľa § 2 ods. 3 TP.

¹⁷ ŠAMKO, P. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave o stíhaní príslušníkov PZ pre trestný čin marenia spravodlivosti a o ich nevzati do väzby; dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1516-uznesenie-krajskeho-sudu-v-bratislave-o-stihani-prislusnikov-pz-pre-trestny-cin-marenia-spravodlivosti-a-o-ich-nevzati-do-vazby> ; zo dňa 26.02.2025

¹⁸ „Ak tento zákon neustanovuje inak, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní o zásahoch do základných práv a slobôd podľa tohto zákona rozhoduje sudca pre prípravné konanie; sudca pre prípravné konanie rozhoduje aj v iných prípadoch, ktoré ustanovuje zákon, medzinárodná zmluva alebo právne záväzný akt Európskej únie. Sudca pre prípravné konanie pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní rozhoduje vždy, ak podľa medzinárodnej zmluvy alebo právne záväzného aktu Európskej únie má subjekt trestného konania (§ 10 ods. 10) zaručený účinný prostriedok nápravy pred súdom.“

¹⁹ JALČ, A. K § 2 ods. 3 TP, In: ZÁHORA, J. ŠIMOVČEK, I. POLÁK, P. a kol. Trestný poriadok, Komentár, Zväzok I. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s. 2023, s. 8-9

K nutnosti dôsledného rešpektovania súkromia a dodržiavania legitimacy zásahov do súkromnej sféry, v prípadoch mobilných zariadení by sme radi priblížili širšiu perspektívu a poukázali na prelomové rozhodnutie vo veci *Riley vs. Kalifornia* 573 U.S. 373(2014)²⁰. V uvedenom konaní Najvyšší súd USA skúmal procesný postup polície, podľa ktorého boli pri konfiškačnej prehliadke motorového vozidla nájdené strelné zbrane a mobilný telefón. Na základe záverov z balistického skúmania ako aj skúmania obsahu mobilného telefónu vyplynulo prepojenie medzi vodičom vozidla, pouličným gangom a páchanou trestnou činnosťou, za čo bol p. Riley aj odsúdený. V predmetnom rozhodnutí, súd konštatoval: *„Mobilné telefóny sa líšia kvantitatívne aj kvalitatívne od iných predmetov, ktoré môže mať zatknutá osoba pri sebe. Najmä moderné mobilné telefóny majú obrovskú pamäťovú kapacitu. Pred mobilnými telefónmi bola osobná prehliadka obmedzená fyzickou realitou a vo všeobecnosti predstavovala len malý zásah do súkromia. V mobilných telefónoch však možno uložiť milióny strán textu, tisíce fotografií alebo stovky videí. Má to však za následok niekoľko vzájomne prepojených aspektov ochrany súkromia. Po prvé, mobilný telefón zhromažďuje na jednom mieste mnoho rôznych typov informácií, ktoré vo svojej kombinácii odhaľujú oveľa viac ako akýkoľvek iný izolovaný záznam. Po druhé, kapacita telefónu umožňuje aj len jedným typom informácie vyjadriť oveľa viac, ako bolo možné predtým. Po tretie, údaje v telefóne môžu pochádzať z obdobia viacerých rokov. Okrem toho je pre mobilný telefón charakteristický prvok všadeprítomnosti, a nie len fyzickej záznamy. Pred desiatimi rokmi mohli policajti občas naraziť na veľmi osobný predmet, ako je napríklad denník, ale dnes mnohí, viac ako 90 % dospelých Američanov, ktorí vlastnia mobilné telefóny, uchovávajú na digitálnych záznamoch informácie o takmer každom aspekte svojho života. Rozsah zásahu do súkromia komplikuje aj skutočnosť, že údaje zobrazené v mnohých moderných mobilných telefónoch môžu byť v skutočnosti uložené na vzdialenom serveri. Prehľadávanie sa tak môže rozšíriť ďaleko za hranice dokladov a vecí vo fyzickej blízkosti zatknutej osoby, čo je obava, ktorú Spojené štáty uznávajú, ale nemôžu ju definitívne vylúčiť.“*

Na základe vlastných pracovných skúseností môžeme s uvedenými závermi súhlasiť. Ako argumentačný poukaz môžeme uviesť prípad, kde podozrivá osoba mala na mobilnom telefóne spustenú permanentnú funkciu uchovávaní GPS, ktorá bola ako „prevádzkový údaj“ uchovávaná pri aktivitách na zariadení, vrátane tvorby fotografií a pod. Na základe uvedených údajov boli v dlhom časovom rade získané ďaleko presnejšie údaje o pohybe podozrivého ako z akéhokoľvek výstupu z aplikácie inštitútu sledovania osôb a vecí podľa § 113 TP či vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov podľa § 114 TP resp. oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke podľa § 116 TP.

Zároveň by sme chceli priblížiť aj skutočnosť, že nie len v zmysle výkladu Dohovoru Rady Európy o počítačovej kriminalite tzv. Budapešťiansky dohovor (CoE) ale aj praktických súvislostí, sa sférou mobilného telefónu v súčasnosti rozumie širšie technologické prostredie²¹ príslušenstva napríklad vrátane, smart hodínok, meračov telesných funkcií a ďalších pripojiteľných zariadení. V tejto súvislosti by sme radi dali do pozornosti, že schopnosti niektorých zariadení umožňujú zaznamenávanie rôznych telesných funkcií od tepu, krvného tlaku, krokometra, GPS, monitoring kvality spánku, či meranie kyslíku v krvi, monitorovanie úrovne stresu a ďalšie, dokážu na základe histogramových záznamov a použitia rôznych metrik

²⁰ Riley vs. Kalifornia 573 U.S. 373(2014); dostupné na <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/573/13-132/case.pdf> ; zo dňa 26.02.2025

²¹ Podľa článku 1 písm. a) CoE „počítačový systém“ znamená zariadenie alebo skupinu vzájomne prepojených alebo súvisiacich zariadení, z ktorých jedno alebo viaceré vykonávajú automatizované spracovávanie údajov na základe programu“. Uvedená definícia bola prijatá ešte v roku 2001, pričom v roku 2013 T-CY, ako Výbor Budapešťianskeho dohovoru oprávnený podávať usmernenia k výkladu, prijal Guidance Note 1, On the notion of „computer system“ Article 1.a Budapest Convention on Cybercrime; v zmysle ktorého za: „počítačový systém podľa čl. 1 písm. a) možno považovať aj „moderné mobilné telefóny, smartfóny, PDA, tablety a podobné zariadenia“ ;dostupné na <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802e79e6> ; zo dňa 26.02.2025

a modelovania vytvoriť medicínskeho „digitálneho avatara“. Následne možno tieto podrobné záznamy o fyziologických funkciách, častokrát neporovnateľne podrobnejšie ako klasická zdravotná karta pacienta; porovnávať na časovej osi s rôznymi etapami páchania trestnej činnosti a pozorovať tak rozhodné fyziologické reakcie na strane vyšetrovaných osôb, či ďalšími údajmi z mobilného telefónu (foto, GPS, atď.)

Nárast významu tohto typu údajov možno pozorovať nie len medzinárodnou snahou o unifikáciu forenzných metód²² zaisťovania digitálnych stôp z týchto zariadení, ale už aj praktickými závermi súdnych autorít v zahraničí²³ či dokonca aj v tuzemsku²⁴.

Vyššie citovaný pohľad amerického súdu podľa nášho názoru preto dokonale vystihuje nové právne výzvy v oblasti potreby udržania vysokých štandardov ochrany základných ľudských práv v „dobe dátovej“ a to či už pri prehliadke iných priestorov či osobnej prehliadky. Uvedený zásah do súkromnej sféry v tuzemsku „komplikuje“ aj univerzálna zásada zákazu reťazenia príkazov²⁵. Z uvedeného hľadiska sa preto javí najefektívnejší taký prístup OČTK, ktorý požaduje vydanie takého typu príkazu, ktorý povahou zabezpečuje čo možno najväčšiu kontrolu tohto zásahu, ktorú poskytuje práve postup podľa § 101 TP.

Vzhľadom k uvedenému považujeme aplikáciu postupu podľa § 101 TP ako vhodnejšiu variantu ako vydanie príkazu na uchovanie, vydanie alebo odňatie počítačových údajov podľa § 91 TP. V prvom rade je potrebné uviesť, že príkaz podľa § 91 TP vydáva najmä prokurátor, pričom v postupe podľa § 101 TP je prokurátor v pozícii navrhovateľa. Príkaz či justičnú aprobáciu podľa § 101 TP realizuje nezávislý súd. Príkaz podľa § 91 TP smeruje voči osobe, ktorá má dáta k dispozícii, a nie voči OČTK k realizácii úkonu, pričom v prípade nevyhovievania príkazu je podľa § 91 ods. 6 TP, editor príkazu tj. prokurátor, oprávnený odňať počítačové údaje. V praxi poukazujeme najmä na skutočnosť, že vyzvané osoby častokrát nemajú ani technické zručnosti na splnenie takéhoto príkazu na užívateľskej, nie to kriminalistickej úrovni. Zároveň sa uvedeným postupom aj v prípade vydania dát, častokrát nemožno overiť úplnosť, autenticitu či ďalšie nevyhnutné informácie k „stabilizácii“ predložených digitálnych stôp pre účely trestného konania. Príkaz podľa § 101 TP, resp. aprobácia prehliadky smeruje voči OČTK, ktoré majú príkaz a teda aj samotný úkon realizovať na kriminalistickej úrovni a v súlade s procesnými štandardmi dokazovania.

Na druhej strane však stojí judikovaná zásada, že má byť zvolený taký procesný postup, ktorý je povahou zásahu do práv a slobôd, čo možno najmiernejší v súlade s požiadavkou proporcionality zásahu²⁶. Zdanlivo neriešiteľný rébus je však v praxi predvídateľne aplikovateľný, napríklad v dôslednom odlišovaní postupu prehliadky iných priestorov v režime

²²Bližšie viď <https://backend.cyclopes-project.eu/wp-content/uploads/2023/03/CYCLOPES-First-Annual-Standardization-Recommendation-Optimized.pdf>; zo dňa 26.02.2025

²³V prípade (Pedro Bravo vz. Florida) vraždy Christiana Aguilara, došlo k odsúdeniu vraha, Pedra Brava aj na základe údajov z jeho mobilného telefónu zn. iPhone. Z analýzy vyplynulo, že odsúdený dopytoval funkciu SIRI s frázou „Musím skryť svojho spolubývajúceho“. Taktiež bolo zistené, že svetelná baterka na mobilnom zariadení bola v deň úmrtia Christiana Aguilara zapnutá 9x a dokopy viac ako 48 minút, pričom trasovanie pohybu nezodpovedalo výpovedi podozrivej osoby(2014). Spomenúť možno aj britský prípad vraždy Paula Masseyho, za ktorú bol v roku 2019 odsúdený Mark Fellows aj na základe GPS údajov zo smarthoniek.

²⁴V prípade vraždy Martiny Kušnírovej a Jána Kuciaka, predložila obžaloba dôkaz zo smarthoniek podozrivej Aleny Zsuzsovej, podľa ktorého ráno po vražde a následných tel. hovoroch s podozrivými osobami mala srdcový tep až 161 úderov za minútu (optimálny srdcový tep dospelé osoby je 60-90 úderov za minútu).

²⁵Uvedený prístup je akceptovaný judikatúrou v SR ako aj ČR. Podstatou zákazu reťazenia je odpadnutie potreby vydávania príkazov napr. podľa § 91 TP v prípade, ak OČTK získali hmotný nosič digitálnych dôkazov iným postupom napríklad počas domovej prehliadky podľa § 100 TP. Priblížiť si ju možno aj na základe prístupu odvolacieho súdu z 15. júna 2021, sp. zn. 2 To 12/2020 vo veci vraždy Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej, kde súd konštatoval, že nie je potrebný samostatný príkaz podľa § 116 TP nakoľko „*Odvolací súd v zhode s názorom prvostupňového súdu považuje komunikáciu cez aplikáciu Threema, jej dešifrovanie a predloženie orgánmi činnými v trestnom konaní ako zákonne získaný dôkaz zo zákonných prostriedkov a zákonným postupom (zo zaistených telefónov obžalovaných z ich vzájomnej komunikácie prostredníctvom uvedenej aplikácie)*“.

²⁶Požiadavku proporcionality zásahu do práv a slobôd v oblasti elektronických dôkazných prostriedkov v trestnom konaní, možno ilustrovať na Náleze ÚS SR č. III. ÚS 68/2010 zo dňa 25.08.2010 v ktorom súd judikoval aplikačnú prednosť výberu proporcionálne miernejšieho prostriedku akým je ustanovenie § 91 TP Uchovanie, vydanie a odňatie počítačových údajov pred § 90 TP Odňatie vecí.

„bez príkazu“ podľa § 101 ods. 2 TP resp. osobnej prehliadky podľa § 102 ods. 4 TP, kde je prísne posudzovaná aplikačná prípustnosť a posudzované jednotlivé okolnosti prípadu len vo výnimočných prípadoch a preferenčne je vyžadovaný práve štandardný postup na základe predošlého príkazu súdu. Uvedená možnosť realizácie vstupu do obsahu mobilného telefónu v núdzových prípadoch vyhovuje aj nárokom vyplývajúcim z rozhodnutia *Bezirkshauptmannschaft Landeck*.

Práve pri problematike obsahu mobilného telefónu je možné priblížiť hybný moment problematiky elektronických dôkazných prostriedkov a to nie len formálny výpočet rôznych aplikačných inštitútov, ale aj potreba rešpektu a úcty k právam dotknutých osôb. Práve moderné technológie totiž v súčasnosti uľahčujú pomerne rozsiahly a v predošlých obdobiach nebývalo intenzívny zásah do práv a slobôd osôb. Vzhľadom k informačnému rozvoju máme za to, že či už mobilné zariadenia, ktoré sa vyznačujú vysokou mobilitou a konektivitou, osobné počítače, ale aj rôzne typy a verzie virtuálnych úložísk/realít (napr. Metaverse) možno do budúcnosti v určitých prípadoch považovať za priestor priliehajúci k súkromnej sfére dotknutej osoby, ktorý prípadným zásahom zo strany OČTK môže intenzitou zásahu dosahovať úroveň prehliadky fyzických priestorov.

Možno preto uviesť, že aktuálny diskurz ochrany práv a slobôd vedie k domnienke, že tuzemský právny poriadok môže v budúcnosti čeliť požiadavkám zo zahraničnej judikatúry (SD EÚ, ESLP), ktorý bude vyslovene umožňovať prehliadanie obdobných priestorov/zariadení po predchádzajúcom preskúmaní súdnou autoritou a teda uprednostňovanie aplikácie podľa § 101 TP pred § 91 TP. Zároveň konštatujeme, že aktuálna úprava prehliadky iných priestorov a pozemkov umožňuje aplikovanie inovovaných postupov aj pre samotné OČTK a teda aj adaptáciu na technologické výzvy v praxi.

Zároveň je potrebné uviesť, že zmienená právna úprava do istej miery môže absolútne pozmeniť aj prístup tuzemských OČTK k problematike údajov z Cloudu, ktoré v tuzemských podmienkach nebolo obvykle dostupné²⁷. Práve súdny príkaz resp. následná aprobácia prehliadky iného priestoru, otvára určité možnosti aplikačnej prípustnosti prehliadky Cloudových či emailových služieb aj v tuzemsku. Zároveň formulácia uvedeného procesného postupu podľa § 101 ods. 2 TP, ktorý obsahuje aj modalitu „*ak vec neznesie odklad*“ s procesom dodatočnej možnosti aprobácie súdom, najmä v prípadoch digitálnych dôkazov a s poukazom na ich výraznú črtu - fragility, možno poukazovanú procesnú možnosť uvítať.

Záver

Problematika obstarávania digitálnych dôkazov v trestnom konaní prostredníctvom elektronických dôkazných prostriedkov predstavuje komplexné právne postupy. Veľkú časť týchto postupov je pokrytá príkazmi justičných autorít. V prípade prokuratúry najmä príkazmi podľa § 91 TP, § 113 TP a ďalšie. V prípade súdnych príkazov ide najmä o postupy podľa § 114 TP, § 115 TP, § 116 TP, § 117 TP a ďalšie. Na základe predloženej analýzy najnovšej judikatúry máme za to, že po novelizácii ustanovenia § 101 TP, prehliadky iných priestorov a pozemkov, túto možno aplikovať aj na iné priestory virtuálnej povahy, čím sa jednak môže rozšíriť aplikačný priestor moderných postupov dokazovania v repertoári OČTK v trestnom konaní a zároveň sa rozširuje tradičná oblasť súkromnej sféry mimo habitát, pričom vstup do tejto súkromnej sféry má primárne podliehať súdnej kontrole resp. byť realizovaný na základe odôvodnených príkazov súdu a to najmä z dôvodu povahy zásahu do súkromia dotknutých osôb. Uvedeným záverom sme potvrdili stanovenú výskumnú hypotézu.

V predložennom článku sme na podklade analýzy najnovšej judikatúry v oblasti vstupu OČTK do obsahu mobilného telefónu, priblížili základné východiská jednak technologických súvislostí, no najmä právnych možnosti zachovania vysokých štandardov ochrany práv

²⁷ SRHOLEC, M, Cloudové služby a trestné konanie, In: Právo bez hraníc: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých výskumných pracovníkov, Košice: UPJŠ, s. 184-193

a slobôd pri zachovaní efektívneho výkonu oprávnení OČTK v tuzemskom trestnom konaní, práve poukazom na nedávno inovované ustanovenie § 101 TP, prehliadku iných priestorov a pozemkov.

To či sa uvedený aplikačný postup premietne do praxe môžu ovplyvniť viaceré faktory, mimo iného aj nedostatočná edukácia OČTK v uvedenej oblasti ale aj ochota súdov akceptovať vlastné rozšírenie kompetencií do prípravného konania, ktoré sa môže premietnuť zvýšením pracovnej záťaže sudcov vydávaním odôvodnených príkazov na prehliadku iných priestorov či dôsledná spisová revízia zákonných dôvodov už aplikovaných prehliadok zo strany OČTK. Napriek určitým rizikám máme za to, že OČTK v súčasnosti disponujú pomerne vyváženým a flexibilným procesným postupom, ktorý zároveň poskytuje vysoký štandard ochrany práv a slobôd vyšetrovaných osôb.

Zoznam použitej literatúry, judikatúry, právnych predpisov a iných zdrojov

1. ČENTÉŠ, J. Rozšírenie oprávnení sudcu pre prípravné konanie v novele trestného zákona, In: Košické dni trestného práva 2024, VII. Ročník, UPJŠ, Košice; s.41-50; dostupné na <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2024/pravf/kosicke-dni-trestneho-prava-2024.pdf>; zo dňa 26.02.2025
2. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok s komentárom, Eurokódex: Žilina, 2006; s. 213, ISBN 80-88931-48-7
3. DESET, M. Vybrané ústavné a trestno-procesné aspekty vyhotovovania obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, In: Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní- možnosti a perspektívy, Bratislava: Leges, 2019 s. 189
4. JALČ, A. K § 2 ods. 3 TP, In: ZÁHORA, J. ŠIMOVČEK, I. POLÁK, P. a kol. Trestný poriadok, Komentár, Zväzok I. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s. 2023, s. 8-9
5. SRHOLEC, M, Cloudové služby a trestné konanie, In: Právo bez hraníc: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých výskumných pracovníkov, Košice: UPJŠ. s. 184-193
6. ŠAMKO, P. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave o stíhaní príslušníkov PZ pre trestný čin marenia spravodlivosti a o ich nevzatí do väzby; dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1516-uznesenie-krajskeho-sudu-v-bratislave-o-stihani-prislusnikov-pz-pre-trestny-cin-marenia-spravodlivosti-a-o-ich-nevzati-do-vazby> ; zo dňa 26.02.2025
7. ŠAMKO, P. Súdny dvor EÚ o “vstupe“ do mobilného telefónu a získaniu jeho obsahu – ako ďalej v slovenských právnych pomeroch, dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1491-sudny-dvor-eu-o-vstupe-do-mobilneho-telefonu-a-ziskaniu-jeho-obsahu-ako-dalej-v-slovenskych-pravnych-pomeroch>; zo dňa 26.02.2025
8. ZÁHORA, J. K § 99 ods. 2 TP, In: ZÁHORA, J. ŠIMOVČEK, I. POLÁK, P. a kol. Trestný poriadok, Komentár, Zväzok I. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s. 2023, s. 372

Judikatúra:

1. Nález Ústavného súdu SR II. ÚS 792/2016 zo dňa 03. 09. 2018
2. Nález Ústavného súdu SR III. ÚS 172/2010 zo 07. 12. 2010
3. Nález Ústavného súdu SR III. ÚS 68/2010 zo dňa 25.08.2010
4. Uznesenie Ústavného súdu SR III. ÚS 15/2024 zo dňa 11. 01. 2024
5. Uznesenie KS BA 1Tpo/1008/2024 zo dňa 13.12.2024
6. Rozhodnutie NS SR 2 To 12/2020 zo dňa 23.11.2020
7. Rozsudok ESLP Klass proti Spolkovej republike Nemecko, 5029/71 zo dňa 06. 09.1978
8. Rozsudok ESLP Chappell proti Spojenému kráľovstvu, 10461/83 zo dňa 30. 03. 1989

9. Rozsudok ESLP Niemietz proti Spolkovej republike Nemecko, 13710/88 zo dňa 16. 12. 1992
10. Rozsudok ESLP Crémieux proti Francúzsku, 11471/85 zo dňa 25. 02. 1993
11. Rozsudok ESLP Mialhe proti Francúzsku, 11471/85 zo dňa 25. 02. 1993
12. Rozsudok ESLP Société Colas Est. proti Francúzsku, 37971/97 zo dňa 16. 04. 2002
13. Rozsudok ESLP 39503/17 zo dňa 05. 12. 2024
14. Rozsudok SD EÚ Bezirkshauptmannschaft Landeck, C-548/21 zo dňa 04. 09. 2024
15. Rozsudok NS U.S.A. Riley vs. Kalifornia, 573 U.S. 373(2014)
16. Rozsudok Pedro Andres Bravo v. State of Florida, No. 1D21-791 zo dňa 16.11.2021

Právne predpisy:

1. Dohovor Rady Európy o počítačovej kriminalite tzv. Budapešťiansky dohovor (CoE)
2. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií a o voľnom pohybe takýchto údajov
3. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
4. Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
5. Zákon č. 40/2024 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony
6. Zákon č. 69/2018 Z.z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
7. Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) (ČR)

Iné elektronické zdroje:

1. AMI Digital Index 2024; dostupné na: <https://amidigital.sk/prieskum-index/> ; zo dňa 26.02.2025
2. First Annual standardisation recommendations, Cyclopes 2022; dostupné na <https://backend.cyclopes-project.eu/wp-content/uploads/2023/03/CYCLOPES-First-Annual-Standardization-Recommendation-Optimized.pdf>; zo dňa 26.02.2025
3. Pew Research Center. Tech Adoption Trends; dostupné na <https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/mobile/>; zo dňa 26.02.2025
4. Guidance Note 1, On the notion of „computer system“ Article 1.a Budapest Convention on Cybercrime; dostupné na <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802e79e6>; zo dňa 26.02.2025
5. Štatistický úrad SR, Využívanie informačných a komunikačných technológií v domácnostiach a jednotlivcami 2023; dostupné na https://slovak.statistics.sk/wps/portal/f69cd388-d7e6-4181-9011-6214bc34da3f!/ut/p/z1/rZPLcoIwFIafxUWXMSckQljGXhC8jGABzaaDiDW1gBdqL0_fOLUz7aJgp80ik8v_5ZzkP8EST7EskoO6TypVFsmjns-keedbLu92iQCwOlfguGV70xsAgxw_F3AR8E1uLdi7AQe04IOlnpb-L4_GUQROJFxAY4IDozCEODWPPE1gjgeWif-0hE9Zg0A-MDpgCt6YWD7lIKgtXzwycMPTcB5fE2Cf-KDDz4ajE_vzzwTfG88ZkPXM_o2O_E1AlnvX4QllmlRbaoVnpXzfbJC-zXaPM0vQHePap2kKruAwz6rlq9fV5amnS4o52hhZSZihBNkAyHINAibp5QtEro8nr1J1QLPzllHTEUm662Kj_EaqqHpDNIUsLLJ0Zm-

hfXjLfoGjg8qe8ZhUe5y_cMmv3ykHmAPSzXP289p3oY2MbhlMq3gtkH1-Ph1lcN2K4X2tSyq7KXC0383VgcxdsPL4b3OPalWSBXLEk_PQjd5-NFyTl_ROui9dUflifletFrvqHRmCQ!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ ; zo dňa 26.02.2025

Kontaktné informácie o autorovi:

Meno a priezvisko: mjr. JUDr. Miroslav Srholec,

Pracovisko a univerzita: katedra trestného práva, PF UPJŠ v Košiciach

PF UPJŠ v Košiciach Kováčska č. 29, 040 01 Košice

E-mail: miroslav.srholec@student.upjs.sk

Tel.: 0961 579 531

ORCID: 0009-0005-5528-0921

DAŇOVÉ TRETNÉ ČINY V ÉRE GLOBALIZÁCIE

Vladimír Petrila

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou daňových trestných činov v kontexte globalizovaného hospodárskeho priestoru, so zameraním na špecifické formy podvodov na dani z pridanej hodnoty (DPH). Ústredným bodom je analýza tzv. MTIC podvodov (Missing Trader Intra-Community frauds), známych tiež ako karuselové podvody, ktoré patria medzi najčastejšie detegované formy daňovej trestnej činnosti v Európskej únii. Príspevok poukazuje na legislatívne a judikatúrne aspekty týchto podvodov, ako aj na technické mechanizmy ich uskutočňovania vrátane úlohy tzv. „zmiznutého obchodníka“, vzdialeného obchodníka a subjektov využívajúcich prenesenú daňovú povinnosť (reverse-charge). Osobitná pozornosť je venovaná sofistikovaným formám karuselových podvodov zahrňajúcim aj služby a subjekty mimo územia Európskej únie. Zároveň sa v príspevku reflektujú výzvy, ktoré globalizácia kladie na efektívne odhaľovanie, dokazovanie a postihovanie tejto formy trestnej činnosti.

Kľúčové slová

daň, daň z pridanej hodnoty, trestné činy, daňové trestné činy, globalizácia, podvod, karuselový podvod, akvizičný podvod

Abstract

The paper addresses the issue of tax-related criminal offenses in the context of a globalized economic environment, focusing on specific forms of value-added tax (VAT) fraud. The central focus is the analysis of so-called MTIC frauds (Missing Trader Intra-Community frauds), also known as carousel frauds, which are among the most commonly detected forms of tax crime within the European Union. The contribution highlights both the legislative and jurisprudential aspects of these frauds, as well as the technical mechanisms through which they are carried out including the roles of the so-called „missing trader“, remote trader, and entities exploiting the reverse-charge mechanism. Special attention is given to more sophisticated forms of carousel frauds involving services and entities based outside the territory of the European Union. The paper also underlines the challenges globalization poses for the effective detection, prosecution, and sanctioning of this type of criminal activity.

Keywords

tax, value-added tax, criminal offenses, tax crimes, globalization, fraud, carousel fraud, acquisition fraud

Úvod

Daňový systém predstavuje jeden z ťažiskových pilierov každého právneho štátu a stabilného verejného financovania. Príjmy z daní, najmä z nepriamych daní ako je daň z pridanej hodnoty (ďalej len „DPH“), sú nevyhnutné pre financovanie základných funkcií štátu, najmä zdravotníctva, školstva, sociálneho zabezpečenia či štátnej infraštruktúry. Z toho dôvodu je narušenie tohto systému vo forme daňových trestných činov mimoriadne závažným druhom trestnej činnosti, ktorá má nielen ekonomické, ale aj právne, morálne a spoločenské dôsledky.

V súčasnej ére globalizácie predstavujú daňové podvody (a s nimi úzko späté daňové úniky ako také) stále jednu z najrozšírenejších kategórií trestných činov. Otvorené hranice, digitalizácia a rastúci objem cezhraničných transakcií síce prispievajú k dynamickému rozvoju hospodárskych vzťahov, zároveň však vytvárajú ideálne podmienky pre nové sofistikované formy daňovej trestnej činnosti. Medzinárodný aspekt súčasných – „moderných“ daňových

podvodov vytvára nové požiadavky na spoluprácu medzi národnými daňovými správami, justičnými orgánmi a medzinárodnými inštitúciami. Zároveň odhaľuje systémové slabiny, ktoré zneužívajú organizované skupiny páchatel'ov s cieľom neoprávneného obohatenia sa na úkor verejných rozpočtov.

Sofistikovanosť podvodných schém v oblasti DPH spočíva v ich premyslenosti a variabilite. Ako to výstižne formuloval generálny advokát v návrhu uznesenia v spojených veciach C-439/04 a C-440/04 Axel Kittel: „v skutočnosti môže podvod nadobudnúť také nezvyklé a zložité formy, aká je predstavivosť tých, ktorí ho vymysleli“. ¹

Napriek tomu, že legislatíva Európskej únie (ďalej len „EÚ“) i jednotlivých členských štátov v posledných rokoch zintenzívnila opatrenia proti týmto podvodom, realita ukazuje, že daňové podvody sa neustále prispôbujú, ako technologickému, tak aj legislatívnemu vývoju v spoločnosti. ² Daňové podvody už nereprezentujú príkro priamočiare a jednoznačné podvody, avšak ide najmä o premyslenú trestnú činnosť s medzinárodným presahom, ktorá si vyžaduje koordinovanú protireakciu zo strany štátu, EÚ a celého medzinárodného spoločenstva.

Cieľom tohto príspevku je priblížiť najzásadnejšie formy daňových podvodov v podmienkach globalizovaného hospodárskeho priestoru, identifikovať *modus operandi* najčastejšie sa vyskytujúcich a zároveň najzávažnejších foriem podvodov, predovšetkým v oblasti DPH, a to práve na systéme DPH. Pozornosť sa sústreďuje na praktické aspekty týchto podvodov, najmä na ich najbežnejšie formy, schémy fungovania a možnosti ich detekcie a stíhania.

Daňové podvody na DPH

Medzi typické postupy využívané pri podvodoch na DPH patrí napr. zámerné zníženie skutočného objemu tržieb, (napr. nevydaním pokladničného dokladu), vyhýbanie sa registrácii na DPH napriek splneniu zákonných podmienok, nesprávne zatriedenie tovaru alebo služieb s cieľom vyhnúť sa vyššej daňovej sadzbe, nezdokumentovanie vlastnej spotreby tovarov alebo služieb, výber DPH od zákazníka bez jej následného odvedenia štátu, a pod. ³

Na základe demonštratívneho výpočtu rôznych druhov podvodov na DPH, systematicky usporiadaných podľa ich špecifických spoločných znakov, rozlišujeme dve hlavné kategórie týchto podvodov, a to:

- podvody, ktoré je možné uskutočňovať v rámci rôznych systémov nepriamych daní, bez ohľadu na to, či ide o daň z maloobchodného obratu alebo o DPH a
- podvody, ktoré možno realizovať výlučne vtedy, ak je zavedený systém DPH. ⁴

Vzhľadom na rozsah predmetnej matérie bude predmetom tohto príspevku druhá kategória, a to práve skupina podvodných konaní, ktoré je možné uskutočniť len v prípade existencie systému DPH.

Systém DPH, ktorý je postavený na princípe odpočtu dane, môže byť zneužitý aj v oblasti vstupnej dane. K podvodnému konaniu dochádza v prípadoch, keď si platiteľ DPH neoprávnene uplatní právo na odpočítanie dane zo zdaniteľných plnení, pri ktorých nespĺňa zákonné predpoklady. Typickým javom je nadobudnutie majetku, ktorý nie je určený na výkon hospodárskej činnosti, respektíve je na tento účel využívaný len v obmedzenom rozsahu. ⁵

¹ Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) zo 6. júla 2006. Axel Kittel proti Belgickému kráľovstvu (C-439/04) a Belgické kráľovstvo proti Recolta Recycling SPRL (C-440/04). [online]. [cit. 2025-05-01]. dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=56299&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=281317>

² Program EÚ pre boj proti podvodom [online]. [cit. 2025-04-30]. dostupné na: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/eu-anti-fraud-programme_en#programme-features

³ NERUDOVA, D. Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie. Praha: Wolters Kluwer, 2011

⁴ KEEN, Michael; SMITH, Stephen. VAT fraud and evasion: What do we know, and what can be done? IMF Working Paper, 2007, WP/07/31.

⁵ § 49 ods. 2 zákona č. 222/2004 o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov

Aj keď sa v praxi vyskytujú rôzne formy daňových podvodov, všetky možno v zásade zaradiť medzi obvyklé pokusy o obchádzanie daňovej povinnosti. Za systematické zneužívanie systému DPH sa však považujú predovšetkým tzv. „karuselové (kolotočové) podvody“. Ide o najrozšírenejšie formy trestnej činnosti, ktoré sú typické najmä pre DPH. Ich podstata spočíva v zneužití princípu postupného zdaňovania pridanej hodnoty v rámci viacerých stupňov dodávateľského reťazca, pričom v určitom článku reťazca dôjde k zániku daňovej povinnosti v dôsledku nepriznania alebo priznaného, ale neuhradeného daňového záväzku. Tento typ podvodného konania býva v dokumentoch Európskej komisie označovaný ako tzv. „MTIC podvody“ (MTIC frauds – Missing Trader Intra-Community frauds).⁶ V niektorých prípadoch sa karuselové obchody považujú za jednu z foriem MTIC podvodov spolu s tzv. „akvizičnými podvodmi“. V zásade sa však tieto podvody líšia len úrovňou reťazca, na ktorej dôjde k strate dane, pričom ich základný mechanizmus zostáva rovnaký.⁷

Moderné daňové podvody, osobitne tie realizované v rámci schém karuselových obchodov, nie sú len problémom daňovo-administratívneho charakteru, ale predstavujú aj závažné porušenie právnych noriem s trestnoprávnym presahom. Vzhľadom na sofistikovanosť týchto praktík a ich výrazný medzinárodný prvok je mimoriadne dôležité, aby boli jasne vyčlenené a účinne postihované aj z hľadiska trestného práva. Slovenský právny poriadok upravuje niekoľko skutkových podstát vo vymedzenej oblasti, a to:

- Skrátene dane a poistného (§ 276 Trestného zákona)
- Neodvedenie dane a poistného (§ 277 Trestného zákona)
- Daňový podvod (§ 277a Trestného zákona)
- Nezaplatenie dane a poistného (§ 278 Trestného zákona) a
- Marenie výkonu správy daní (§ 278a Trestného zákona).

Tento cyklický model podvodného konania umožňuje účastníkom, ktorí participujú na takomto konaní, vygenerovať vysoké zisky bez toho, aby odvedli príslušnú DPH, čo im zároveň umožňuje ponúkať tovar na trhu za podstatne nižšie ceny ako iné poctivé podnikateľské subjekty. Z uvedeného tvrdenia je dôvodné konštatovať, že v dôsledku podvodných konaní na DPH dochádza nielen k poškodeniu štátneho rozpočtu, ale aj k deformácii trhu a k ohrozeniu legálnej hospodárskej činnosti. Osobitnú zložitosť boja proti týmto podvodom spôsobuje skutočnosť, že jednotlivé transakcie v reťazci sú formálne legálne a na prvý pohľad spĺňajú všetky zákonné požiadavky na fakturáciu a vykazovanie DPH. Kolotočový podvod sa preto nemôže chápať ako izolované zlyhanie jedného subjektu v dodávateľskom reťazci, ale ako výsledok organizovanej činnosti zameranej výlučne na páchanie daňových podvodov, často za využitia reálnych podnikov buď so súhlasom ich vedenia, alebo bez ich vedomia.

Jednou z nevyhnutných podmienok pre uskutočnenie karuselového podvodu je existencia osoby registrovanej ako platiteľ dane (DPH), ktorá vstupuje do obchodného vzťahu, a to či už reálneho, alebo iba formálne – „simulovaného“ s iným subjektom registrovaným na DPH v rámci spoločenstva EÚ. Tieto podvody okrem iného využívajú výhody voľného pohybu tovaru v rámci vnútorného trhu EÚ a zvyčajne sa realizujú prostredníctvom opakovaného predaja tovaru medzi viacerými subjektmi, čo sťažuje sledovanie transakčného reťazca zo strany kompetentných kontrolných orgánov, prípadne aj orgánov činných v trestnom konaní.⁸

V prípadoch, keď dôjde k odhaleniu daňového úniku, často už nie je možné uplatniť zodpovednosť, pretože subjekt, ktorý mal povinnosť odvieť daň, buď zanikol, alebo sa stal

⁷ ŠEFČÍK, Michael. Karuselové podvody. Praha: Leges, 2018. ISBN: 978-80-7502-252-3.

⁸ ŠIMONOVÁ, Jana. Daňové úniky v Slovenskej republike: možnosti ich eliminácie vybranými opatreniami. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. Ekonómia. ISBN 978-80-8168-603-0.

nekontaktným pre daňové orgány. Typický model tohto druhu daňového podvodu spočíva v dovoze tovaru z iného členského štátu bez uplatnenia DPH, jeho následnom predaji na domácom trhu so zahrnutím dane, ktorú však páchatel neodvedie do verejného rozpočtu. Komplexnejšou a ťažšie odhaliteľnou formou je zavedenie nadnárodného prvku, teda zapojenie zahraničnej spoločnosti, čím sa do podvodnej schémy ako takej pridáva medzinárodný rámec takéhoto konania a sťažuje sa efektívna detekcia tohto protiprávneho konania.⁹

Základná pojmológia k daňovým podvodom

Nekontaktný subjekt tzv. „*missing trader*“ (alebo v literatúre označovaný aj nezvestný obchodník tzv. „*defaulting trader*“¹⁰) plní v podvodnej schéme funkciu prijímateľa faktúry od dodávateľa z iného členského štátu v rámci EÚ. Od tohto subjektu v reťazci začína vnútroštátny, resp. tzv. „*domáci reťazec*“. Dôsledkom zapojenia takéhoto subjektu do podvodnej schémy je nezaplatenie (resp. prípadné neodvedenie) DPH na výstupe a súčasne umožnenie ostatným účastníkom takéhoto reťazca odpočítat si DPH na vstupe.

V nadväznosti na uvedené vymedzenie je možné kategorizovať nekontaktných subjektov do dvoch kategórii. Do prvej kategórie zaraďujeme osoby, ktoré si neplnia žiadne daňové povinnosti a nepreukazujú súčinnosť príslušnými daňovými orgánmi. Fakticky na oznámenej adrese podnikateľského sídla tieto osoby nevystupujú, nepreberajú si doručovanú korešpondenciu, prípadne ďalšími časťami indikátormi sú časté zmeny v podnikateľských štruktúrach (napr. zmena sídla, zmena spoločníkov alebo konateľov, a to na osoby, ktoré častokrát buď nemajú adresu trvalého bydliska, disponujú falošnou identitou alebo ide o zahraničné rovnako nekontaktné spoločnosti a pod.).¹¹ Druhou kategóriou je osoba – nezvestný obchodník, ktorý na jednu stranu formálne deklaruje, že si svoje povinnosti vo vzťahu k daňovým orgánom plní, t. j. podáva daňové priznania na DPH, či dani z príjmov (tieto sú však v zanedbateľných hodnotách, prípadne ide o nulové hodnoty a mnohokrát ide o falošné údaje), podáva kontrolne výkazy na DPH a pod., avšak v skutočnosti nevykonáva žiadnu relevantnú ekonomickú činnosť. V konečnom dôsledku plní rovnakú funkciu v podvodnej schéme ako „*klasický missing trader*“ a daň neodvedie, čo má zanedbateľný dôsledok na štátnom rozpočte v podobe daňového úniku.¹²

Ďalším nevyhnutným článkom v reťazci pri MTIC podvodoch je nárazník – „*buffer*“. Úlohou tohto subjektu v podvodnej schéme je komplikovať preverovanie a sťažiť detegovanie samotného podvodného konania. Účelom tejto osoby s označením nárazník je zväčšiť „vzdialenosť“ medzi nekontaktným subjektom (*missing trader*) a dodávateľom do EÚ. V aplikačnej praxi existuje samostatná typológia nárazníka, a to tzv. „*blokovací nárazník (blocking trader)*“. Ide o prípady, keď sa nárazník v reťazci pokúsi mariť preverovanie napr. odmietnutím poskytnutia účtovných dokladov, prípadne ak spoločnosť vystupujúca ako *blocking trader* prevádza obchodné podiely spoločnosti a pod.¹³

V nadväznosti na uvedené je nevyhnutné pomenovať subjekt, ktorý označujeme ako „*broker*“, t. j. dodávateľ do iného členského štátu v rámci EÚ. Ide o posledný článok vo vnútroštátnom reťazci, ktorý sme pomenovali ako domáci reťazec. Úloha tejto osoby je vystavovanie faktúr pre zahraničného odberateľa. Mnohokrát je tento zahraničný odberateľ opäť v postavení zmiznutého (nezvestného obchodníka) alebo pre osobu v postavení medzištátneho nárazníka. Medzištátny nárazník tzv. „*conduit*“ plní funkciu nárazníkovej osoby,

⁹ Tamtiež.

¹⁰ Andrew, Cedric, and Katherine Baer. 2023 "How to Combat Value-Added Tax Refund Fraud." IMF How to Note 2023/001, International Monetary Fund, Washington, DC.

¹¹ STIERANKA, J. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. Bratislava: Epos 2017.

¹² HUBA, P., SÁBO, J., ŠTRKOLEC, M.: Medzinárodné daňové úniky a metódy ich predchádzania. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016.

¹³ Pozn. autora: ide o akúsi „*hybridnú*“ kategóriu tejto osoby, keďže ide o zlúčenie určitých charakteristických znakov osoby označenej ako „*missing trader*“ spolu s charakteristickými znakmi osoby označenej ako *buffer*

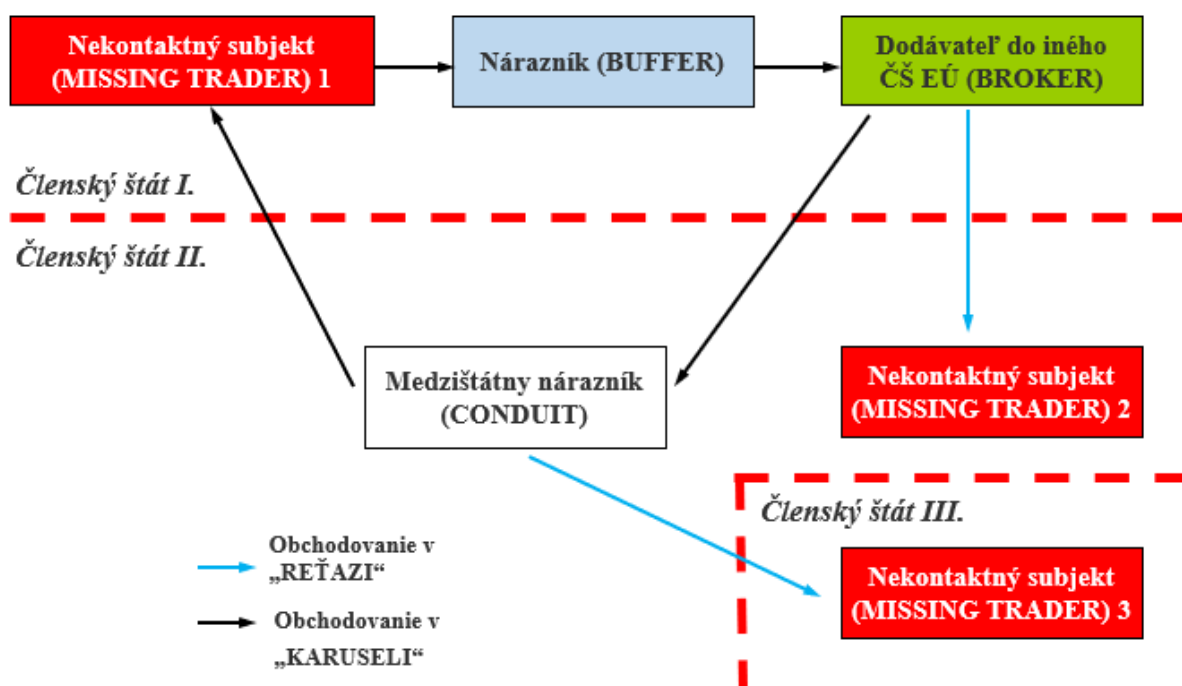
avšak nie na vnútroštátnom - domácom trhu, ale vystupuje v inom členskom štáte EÚ. Táto spoločnosť vykazuje len intrakomunitárne nadobudnutie a intrakomunitárne dodanie, prípadne je prvým odberateľom v trojstrannom obchode.¹⁴

MTIC podvod (Missing Trader Intra-Community frauds)

15

Ide o najnákladnejšiu formu MTIC podvodu, pri ktorej podvodný subjekt dovezie tovar z iného členského štátu Európskej únie na územie tuzemska. V krajine odoslania je tento tovar dodaný v režime oslobodenom od dane (t. j. s nulovou sadzbou DPH), pričom podľa platných pravidiel by mal byť zdanený v krajine určenia – teda tam, kde dôjde k jeho nadobudnutiu. V tomto scenári však podnik, ktorý vystupuje ako domáci nadobúdateľ tovaru, neplní úlohu skutočného konečného odberateľa, ale namiesto toho tovar ďalej predáva ďalšiemu subjektu na domácom trhu s uplatnením DPH. Táto daň je síce zahrnutá v predajnej cene, avšak následne nie je odvedená do štátneho rozpočtu. Tento druh podvodného konania, keď sa tovar dostane na domáci trh prostredníctvom reťazca, v ktorom nadobúdateľ zámerné nesplní daňové povinnosti, sa označuje ako akvizitný podvod.

16

Celý mechanizmus štandardného daňového podvodu typu MTIC (alebo karuselového podvodu v prípade ak sa tovar „vráti“ k tej istej osobe) začína na úrovni nekontaktného subjektu (MISSING TRADER 1) v jednom z členských štátov EÚ. Tento subjekt nadobudne

¹⁴ § 43 a nasl. zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov

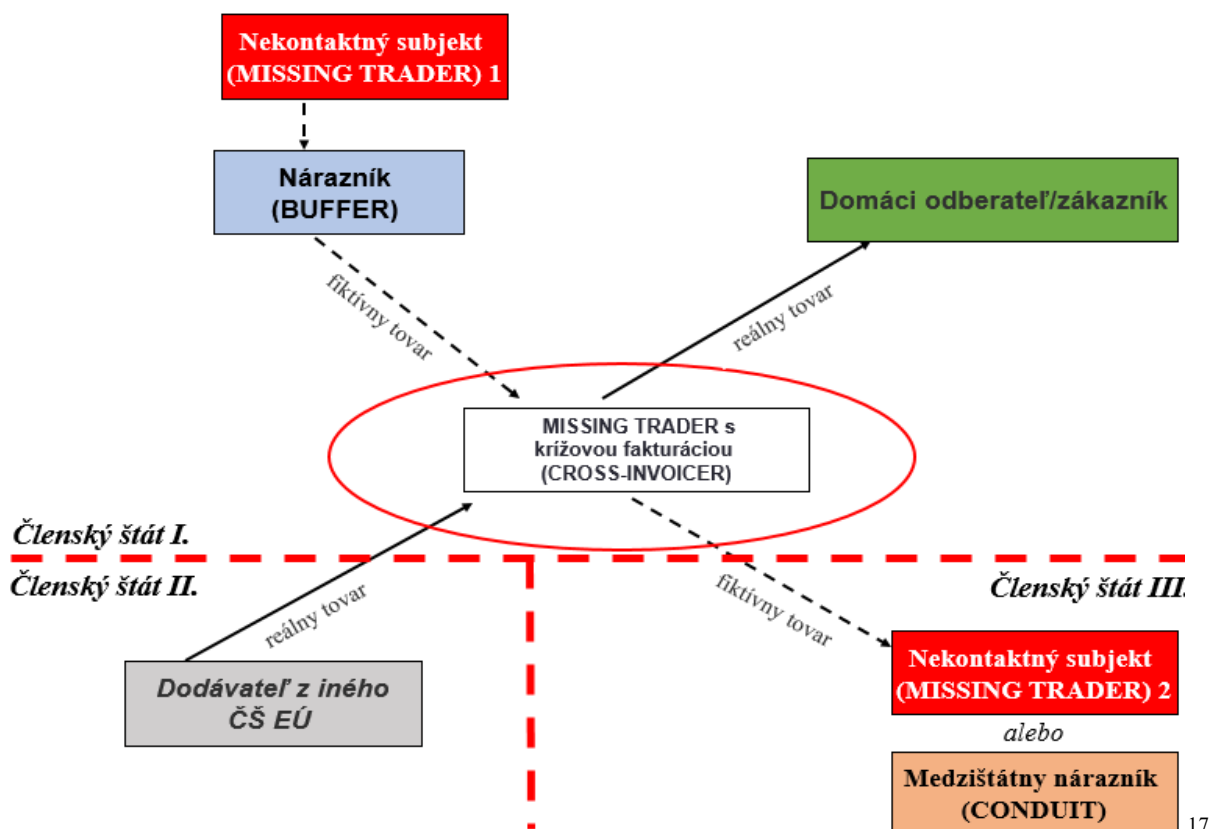
¹⁵ Vlastné spracovanie najjednoduchšej schémy MTIC podvodu

¹⁶ Vlastné spracovanie schémy MTIC podvodu

tovar z iného členského štátu alebo z tretieho štátu, pričom nadobudnutie je oslobodené od DPH. Po nadobudnutí tovar predáva ďalej v rámci členského štátu I, pričom vyfakturuje cenu vrátane DPH, ktorú však následne daňovému orgánu neodvedie a stáva sa nekontaktným (zmiznutým) subjektom. Tovar prechádza ďalej na nárazníka (BUFFER), ktorý vystupuje ako sprostredkovateľ a zabezpečuje, aby obchodný reťazec pôsobil legitímne. Nadobudnutý tovar predáva ďalej, pričom si vo vzťahu k daňovým orgánom splní všetky povinnosti, čím vytvára ilúziu o bežnom obchodovaní bez daňového podvodu.

Ďalším krokom je predaj tovaru subjektu, ktorý vystupuje ako dodávateľ do iného členského štátu EÚ (BROKER). Tento subjekt tovar vyváža z členského štátu II do iného členského štátu bez uplatnenia DPH. Broker si zároveň uplatňuje právo na vrátenie DPH zaplatenej pri nadobudnutí tovaru od nárazníka. Po prekročení hraníc dochádza k presunu tovaru do ďalšieho členského štátu (členský štát III), kde sa mechanizmus opakuje. Medzi členskými štátmi môže vystupovať aj ďalší subjekt označený ako medzištátny nárazník (CONDUIT), ktorý zabezpečuje prechod tovaru medzi jednotlivými štátmi a prispieva k zakrytiu pôvodu a smerovania tovaru, čím sťažuje identifikáciu a detekciu podvodu. Nakoniec môže byť tovar odovzdaný ďalšiemu nekontaktnému subjektu v ďalšom členskom štáte, pričom sa proces môže opakovať, a to buď v podobe obchodovania v reťazi alebo obchodovania v karuseli, ako to naznačuje modrá a čierna šípka v schéme.

MTIC podvod s krížovou fakturáciou (Missing Trader Intra-Community fraud based on cross-invoicing mechanisms)

¹⁷ Vlastné spracovanie schémy MTIC podvodu s krížovou fakturáciou

Zložitejšie a ťažšie detekovateľné formy podvodov s označením „*Missing Trader Intra-Community fraud*“ (ďalej len „*MTIC podvody*“) v oblasti DPH majú podobu štruktúry s viacerými paralelnými transakciami, pričom len niektoré z nich zahŕňajú skutočný pohyb tovaru. Ide o schému, v ktorej sa kombinuje tzv. legitímna reťaz dodaní s reálnym tovarom a jedna alebo viac kontravetiev s fiktívnymi dodávkami. Kým do fiktívnych dodávateľských vetiev sú zapojené tzv. nekontaktné subjekty (*missing traders*) alebo medzištátne nárazníky (*conduits*), v legitímnej vetve dochádza ku skutočnému dodaniu tovaru domácomu zákazníkovi. Táto hybridná schéma podvodu spôsobuje, že daňová povinnosť z reálneho obchodu sa neodvedie do štátneho rozpočtu, keďže je formálne „prekrytá“ v paralelnej (fiktívnej) vetve, čím sa zabezpečuje to, že nedochádza k narušeniu daňovej neutrality. V konečnom dôsledku dochádza k utajeniu skutočnosti, že DPH z reálneho dodania nebola odvedená do štátneho rozpočtu. V takejto schéme vystupuje ako osobitná a kľúčová osoba práve subjekt označovaný ako „*subjekt s krížovou fakturáciou (cross-invoicer)*“, ktorý vystupuje ako sprostredkovateľ medzi fiktívnou dodávateľskou vetvou (bez reálneho tovaru) a skutočným reťazcom dodaní.

V nadväznosti na uvedené je nevyhnutné zdôrazniť, že podľa výkladu Súdneho dvora EÚ, pojem podvod na DPH nemožno redukovať a izolovať len na priame porušenie daňovej povinnosti v rámci jednej transakcie, ale vzťahuje sa aj na zložitejšie podvodné schémy, v rámci ktorých jednotlivé dodania tovarov alebo poskytnutia služieb slúžia ako nástroje podvodného konania. Podvod spáchaný v jednej fáze dodávateľského reťazca sa premieta aj do ďalších štádií tohto reťazca, pokiaľ dôsledkom je nesúlad medzi vybranou a splatnou DPH, najmä ak dôjde k poklesu cien tovarov alebo služieb z dôvodu nezaplatenia dane v predchádzajúcej fáze.¹⁸

Osobitný režim sa uplatňuje na tzv. krížovú fakturáciu, v rámci ktorej vôbec nedochádza k reálnemu dodaniu tovaru alebo služby, čím nevzniká ani daňová povinnosť, ani právo na odpočítanie dane. V prípade cross-invoicera sa preto neuplatní spomínaný „*kittel test*“, keďže v tomto prípade absentujú materiálnoprávne podmienky pre nárok na odpočítanie dane.¹⁹

Záver

Karuselové podvody, ako jedna z foriem daňových trestných činov predstavujú jednu z najviac adaptabilných foriem hospodárskej kriminality súčasnosti, ktorej špecifikum spočíva v schopnosti pružne reagovať na zmeny legislatívneho i technického prostredia. Ako sa ukázalo v tomto príspevku, podstata efektívnosti, ale aj nebezpečnosti týchto podvodov spočíva v rafinovanej vnútornej štruktúre, v prepracovaných reťazcoch subjektov s rozdelenými úlohami, ktoré navonok vytvárajú dojem legitímneho obchodného vzťahu, pričom skutočným cieľom je obchádzanie daňovej povinnosti.

V príspevku bola podrobne analyzovaná funkcia jednotlivých článkov týchto podvodných schém a súčasne sme sa venovali aj zložitejším formám, ako sú MTIC podvody s krížovou fakturáciou, pri ktorých sa podvodné a legálne transakcie prepájajú do hybridných modelov, čím sa značne sťažuje ich odhalenie, ako aj objasnenie. Práve táto štrukturálna premyslenosť umožňuje podvodníkom vytvárať tzv. „*časové okno*“. Ide o časový rámec, v ktorom môžu dotknuté osoby konať bez zásahu zo strany kompetentných orgánov verejnej moci, čím dochádza k reálnemu finančnému úniku ešte pred samotnou identifikáciou takéhoto protiprávneho konania, a to či už v daňovej rovine, alebo nadväzujúcej trestnej rovine.

¹⁸ Uznesenie Súdneho dvora (desiata komora) zo 14. apríla 2021 HR proti Finanzamt Wilmersdorf vo veci C-108/20 [online]. [cit. 2025-05-01]. dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=240142&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=281317>

¹⁹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ (šiesta komora) z 27. júna 2018 SGI a Valérie SNC proti Ministre de l'Action et des Comptes publics v spojených veciach C-459/17 a C-460/17 [online]. [cit. 2025-05-01]. dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-459/17&language=SK>

Základným výstupom predmetného článku nebolo hodnotenie účinnosti existujúcej legislatívy ako takej, ale skôr poukázanie na konkrétne a opakovane využívané mechanizmy zo strany páchatel'ov, resp. osôb konajúcich v konkrétnych podvodných schémach. Tieto poznatky majú z nášho skúmania význam najmä ako prostriedok prevencie pred takýmito činnosťami, a teda predchádzaniu takéhoto konania. Odhalenie, a teda poznanie štruktúry podvodu je predpokladom pre jeho úspešné a „právne čisté“ objasnenie. Bez jasného pomenovania a porozumenia vnútorným väzbám medzi subjektmi v podvodnom reťazci nemožno očakávať efektívnu kontrolu, detekciu ani včasnú reakciu zo strany verejnej moci.

Úspešný boj s daňovými podvodmi si mnohokrát vyžaduje viac, ako len „klasický rámec“ právneho myslenia. Úspešné odhaľovanie a objasňovanie protiprávnych konaní v dotknutej oblasti si vyžaduje ekonomickú, trestnoprávnu a medzinárodnú spoluprácu, doplnenú o technické a analytické nástroje, a to predovšetkým zamerané na prevenciu, rýchlu detekciu podozrivých schém a dôslednú koordináciu medzi štátmi.

Zoznam použitej literatúry

1. ANDREW, C.; BAER, K.. 2023 "How to Combat Value-Added Tax Refund Fraud." IMF How to Note 2023/001, International Monetary Fund, Washington, DC.
2. HUBA, P., SÁBO, J., ŠTRKOLEC, M.: Medzinárodné daňové úniky a metódy ich predchádzania. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016
3. KEEN, M.; SMITH, S.. VAT fraud and evasion: What do we know, and what can be done? IMF Working Paper, 2007, WP/07/31.
4. NERUDOVA, D. Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie. Praha: Wolters Kluwer, 2011
5. STIERANKA, J. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. Bratislava: Epos 2017.
6. ŠEFČÍK, M. Karuselové podvody. Praha: Leges, 2018. ISBN: 978-80-7502-252-3.
7. ŠIMONOVÁ, J. Daňové úniky v Slovenskej republike: možnosti ich eliminácie vybranými opatreniami. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. Ekonomía. ISBN 978-80-8168-603-0.
8. Program EÚ pre boj proti podvodom [online]. dostupné na: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/eu-anti-fraud-programme_en#programme-features
9. Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) zo 6. júla 2006. Axel Kittel proti Belgickému kráľovstvu (C-439/04) a Belgické kráľovstvo proti Recolta Recycling SPRL (C-440/04). [online]. dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=56299&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=281317>
10. Rozsudok Súdneho dvora EÚ (šiesta komora) z 27. júna 2018 SGI a Valérie SNC proti Ministre de l'Action et des Comptes publics v spojených veciach C-459/17 a C-460/17 [online]. dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-459/17&language=SK>
11. Uznesenie Súdneho dvora (desiata komora) zo 14. apríla 2021 HR proti Finanzamt Wilmersdorf vo veci C-108/20 [online]. dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=240142&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=281317>
12. Zákon č. 222/2004 o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov
13. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Kontaktné informácie o autorovi:

JUDr. Vladimír Petrila

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Katedra Trestného práva

E-mail: vladimir.petrila@student.upjs.sk

Tel.: +421 910 312 931

OCHRANNÁ VÝCHOVA AKO PREHLIADANÝ NÁSTROJ TRESTNEJ POLITIKY VOČI MLADISTVÝM

PROTECTIVE EDUCATION AS AN OVERLOOKED TOOL OF CRIMINAL POLICY TOWARDS JUVENILES

JUDr. Barbora Filičková

Abstrakt

Ochranná výchova predstavuje špecifický druh ochranného opatrenia v slovenskom trestnom práve, ktorého účelom je predovšetkým pozitívne ovplyvniť vývoj mladistvého a zabezpečiť jeho nápravu mimo represívneho rámca štandardného trestania. Napriek tomu, že právna úprava poskytuje priestor na jej efektívne využívanie, štatistické údaje naznačujú, že ochranná výchova je v rozhodovacej praxi slovenských súdov ukladaná len výnimočne.

*Cieľom príspevku je analyzovať príčiny nízkej miery využívania ochrannej výchovy v trestnom konaní, a to na základe výsledkov vlastného dotazníkového prieskumu medzi sudcami rozhodujúcimi v trestných veciach. Záverečná časť článku obsahuje návrhy **de lege ferenda**, zamerané na odstránenie identifikovaných prekážok, posilnenie metodologickej podpory súdov, zlepšenie inštitucionálneho zázemia výkonu ochrannej výchovy a podporu vzdelávania v oblasti trestnej justície voči mladistvým.*

Kľúčové slová: ochranná výchova, mladiství, kriminalita mladistvých, trestná politika, restoratívna justícia, resocializácia, súdna prax.

Abstract

Protective education represents a specific type of protective measure in Slovak criminal law, primarily aimed at positively influencing the development of juveniles and ensuring their rehabilitation outside the repressive framework of standard punishment. Despite the fact that the legal framework provides room for its effective application, statistical data suggest that protective education is rarely imposed in the decision-making practice of Slovak courts.

*The aim of this paper is to analyze the reasons behind the low rate of use of protective education in criminal proceedings, based on the results of an original questionnaire survey conducted among judges dealing with criminal cases. The final part of the article contains **de lege ferenda** proposals aimed at removing the identified obstacles, strengthening methodological support for courts, improving the institutional background for the implementation of protective education, and promoting education in the field of juvenile criminal justice.*

Keywords: protective education, juveniles, juvenile delinquency, criminal policy, restorative justice, resocialization, judicial practice.

Úvod

Inštitút ochrannej výchovy predstavuje špecifický druh ochranného opatrenia v slovenskom trestnom práve, ktorého cieľom je kladne ovplyvniť duševný, mravný a sociálny vývoj mladistvých páchatel'ov trestných činov či maloletých osôb, ktoré sa dopustili činu inak trestného. Napriek tomu, že ochranná výchova ako sankcia zohľadňuje princípy individualizácie trestania a preferencie výchovného pôsobenia pred represiou, v praxi je ukladaná len zriedkavo.

Z pohľadu moderných trendov v trestnej politike, ktoré čoraz viac reflektujú princípy restoratívnej justície a prevencie recidívy, predstavuje nízka miera využívania ochrannej výchovy istý systémový paradox. Práve mladiství sú totiž cieľovou skupinou, pre ktorú má

ochranná výchova potenciál slúžiť ako efektívny nástroj prevýchovy a integrácie do spoločnosti.

Cieľom tohto príspevku je analyzovať dôvody nízkeho ukladania ochrannej výchovy súdmi v trestnom konaní na Slovensku, a to nielen na základe právnej úpravy a štatistických údajov, ale aj prostredníctvom vlastného dotazníkového prieskumu medzi sudcami rozhodujúcimi v trestných veciach. Identifikované príčiny boli následne rozdelené do dvoch hlavných kategórií – subjektívne, súvisiace so samotným rozhodovaním sudcov, a objektívne, vyplývajúce zo systémového nastavenia a podmienok výkonu tohto opatrenia. V závere príspevku sú prezentované návrhy *de lege ferenda*, ktorých cieľom je podporiť častejšie, účelné a odborne podložené využívanie ochrannej výchovy ako nástroja efektívnej trestnej politiky voči mladistvým.

1. Vymedzenie inštitútu ochrannej výchovy v právnom poriadku SR

Ochranná výchova je druh trestnoprávnej sankcie – ochranného opatrenia, ktorú možno uložiť tak trestne zodpovednému mladistvému páchatelovi trestného činu, ako aj trestne nezodpovednému maloletému páchatelovi činu inak trestného v civilnom konaní.

Hlavný účel ochrannej výchovy možno vyabstrahovať z ustanovenia § 97 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „Trestný zákon“ alebo „TZ“), v zmysle ktorého je účelom kladne ovplyvniť duševný, mravný a sociálny vývoj mladistvého so zreteľom na dosiahnutý stupeň jeho rozumového a mravného vývoja, na jeho osobné vlastnosti, rodinnú výchovu a prostredie, z ktorého pochádza, a tým mladistvého zároveň chrániť pred škodlivými vplyvmi a spoločnosť pred páchaním trestnej činnosti.

Samotná systematika zakotvenia inštitútu ochrannej výchovy v štvrtej hlave prvej časti Trestného zákona v Osobitných ustanoveniach o stíhaní mladistvých napovedá, že pôjde o ochranné opatrenie *sui generis*. Z hľadiska **subjektu** môže byť ochranná výchova uložená len dvom špecifickým skupinám osôb, kde kruciálnu úlohu zohráva (ne)dosiahnutý vek, a to mladistvým páchatelom trestných činov (trestne zodpovedným osobám) a maloletým osobám, ktoré spáchali čin, ktorý by bol inak trestným činom (trestne nezodpovedným osobám pre nedostatok veku).

Mladistvému sa ochranná výchova ukladá v **trestnom konaní**. Základným predpokladom na uloženie ochrannej výchovy je odsúdenie mladistvého, teda uznanie jeho viny súdom. Ak súd mladistvého oslobodzuje, ochrannú výchovu neuloží. Ochranná výchova sa ukladá buď samostatne pri upustení od potrestania, alebo popri treste. Súd môže uložiť ochrannú výchovu mladistvému *fakultatívne*, ak

- nie je náležite postarané o jeho výchovu a tento nedostatok sa nedá odstrániť v rodine, v ktorej žije (tieto podmienky musia byť splnené kumulatívne), alebo
- doterajšia výchova mladistvého bola zanedbaná, alebo
- mladistvý žije v nevhodnom prostredí pre zabezpečenie jeho riadnej výchovy.

Musí ísť o takú zásadnú nevhodnosť prostredia, v ktorom mladistvý žije, alebo o také zásadné zanedbanie výchovy mladistvého, ktoré podstatným spôsobom znižuje pravdepodobnosť nápravy mladistvého páchatel'a a jeho ďalšiu úspešnú výchovu.¹ Tieto skutočnosti musia byť posudzované prísne individuálne, bez akéhokoľvek sklzu k diskriminácii, najmä na základe príslušnosti k menšinovému etniku.

Ako negatívne vymedzenie subjektu ochrannej výchovy zákonodarca v ust. § 102 ods. 3 TZ uvádza, že ochrannú výchovu nemožno uložiť, ak ide o vojaka.

¹ PROKEINOVÁ, Margita. § 102 [Dôvody uloženia ochrannej výchovy]. In: BURDA, Eduard, ČENTÉŠ, Jozef, KOLESÁR, Juraj, ZÁHORA, Jozef a kol. Trestný zákon I. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010

Ochrannú výchovu je možné *fakultatívne* uložiť tiež v prípade, keď je to potrebné na zabezpečenie riadnej výchovy osoby mladšej ako štrnásť rokov (teda osoby trestne nezodpovednej pre nedostatok veku), ktorá spáchala čin, ktorý by inak bol trestným činom alebo osoby mladšej ako pätnásť rokov, ktorá spáchala trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201. V privilegovanom prípade k predošlej vete, a to ak dôjde k spáchaniu niektorého činu, za ktorý Trestný zákon dovoľuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie, osobou, ktorá dovŕšila dvanásť rok svojho veku a je mladšia ako štrnásť rokov, jej súd *obligatórne* uloží ochrannú výchovu aj na návrh prokurátora. K uloženiu ochrannej výchovy v týchto prípadoch dochádza osobitným spôsobom - **v civilnom konaní**. Voči takejto osobe teda nebude vyvozená trestnoprávna zodpovednosť, ale občianskoprávna zodpovednosť. Na uloženie ochrannej výchovy v civilnom konaní nemusia byť splnené podmienky uvedené v ust. § 102 ods. 1 TZ. Súd následne pri ukladaní ochrannej výchovy postupuje podľa ust. §111 a nasl. zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Ochrannú výchovu nariaďuje súd a **vykonáva sa**:

- prednostne v zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti, ak to vyžaduje zdravotný stav mladistvého,
- v osobitných výchovných zariadeniach (ochranná ústavná výchova) rezortu Ministerstva školstva SR (detské domovy, reedukačné centrá),
- v profesionálnej náhradnej rodine (ochranná rodinná výchova), kde starostlivosť o mladistvého vykonávajú manželia, ktorí sú zamestnancami detského domova alebo fyzická osoba, ktorá je zamestnancom detského domova.

Ochranná ústavná výchova môže byť súdom kedykoľvek **zmenená** na ochrannú rodinnú výchovu a naopak. Uvedené môže nastať za predpokladu, že výkon ochrannej výchovy v ústavnom zariadení mal natoľko priaznivé výsledky, že maloletého možno umiestniť do voľnejšieho, pokojnejšieho prostredia náhradnej rodiny. A naopak, ak sa u maloletého vo výkone ochrannej rodinnej výchovy ukáže potreba striktnejších opatrení a pravidiel, môže dôjsť k zmene spôsobu výkonu ochrannej výchovy na ústavný typ. Ak je to potrebné vzhľadom na účel ochrannej výchovy, môže byť zmenená aj fyzická osoba, ktorej bol mladistvý zverený do ochrannej rodinnej výchovy. K takejto skutočnosti môže dôjsť jednak z dôvodov na strane maloletého (napr. vážne rozpory s náhradným rodičom), ale aj na strane náhradného rodiča (náhradný rodič nezvláda výchovu mladistvého, prípadne došlo k inej objektívnej skutočnosti znemožňujúcej výkon ochrannej výchovy – hospitalizácia rodiča, jeho dlhodobá práceneschopnosť, zmena bydliska – odsťahovanie sa, a pod.).

Trvanie ochrannej výchovy je limitované dvoma aspektmi. V zmysle ust. § 103 ods. 2 TZ ochranná výchova potrvá, kým to vyžaduje jej účel, najdlhšie však do dovŕšenia osemnásteho roku veku mladistvého. Dovŕšením určitého veku mladistvého rozumieme deň jeho narodenín v určitom veku. Ak to však vyžaduje záujem mladistvého, môže ju súd **predĺžiť** do dovŕšenia jeho devätnásteho roku. Súd tak môže urobiť napríklad v prípade, ak mladistvý chce dokončiť program na svoju resocializáciu, ukončiť svoju prípravu na budúce povolanie, zložiť záverečnú odbornú skúšku alebo ukončiť školský rok. Keďže ochranná výchova zaniká *ex lege* dovŕšením osemnásteho roku veku mladistvého, o predĺžení ochrannej výchovy musí súd rozhodnúť pred týmto dňom. Následne potom obdobne platí, že ochranná výchova potrvá, kým to vyžaduje jej účel, najdlhšie však do dovŕšenia devätnásteho roku veku mladistvého, kedy ochranná výchova zaniká *ex lege* (definitívne, bez akejkol'vek ďalšej možnosti jej predĺženia).

Od výkonu ochrannej výchovy súd **upustí**, ak zaniknú pred jej začatím okolnosti, pre ktoré bola uložená. Zákonodarca pamätá na situáciu, kedy po nariadení ochrannej výchovy ešte nedošlo k jej výkonu napr. z dôvodu, že sa objavila osoba, ktorá ponúkla záruku za obnovu zanedbanej výchovy, za umiestnenie mladistvého do výchovne vhodného a podnetného

prostredia svojej domácnosti, resp. za výchovné pôsobenie na mladistvého, teda dôvody, pre ktoré bola ochranná výchova nariadená, pominuli.

Ak výkon ochrannej výchovy už začal a prevýchova mladistvého pokročila do tej miery, že možno očakávať, že aj bez obmedzení, ktorým je podrobený vo výchovnom zariadení alebo v určenej rodine, bude sa riadne správať, avšak dosiaľ nepominuli všetky okolnosti, pre ktoré bola ochranná výchova uložená, môže súd:

- **podmienečne upustiť** od ochrannej výchovy, alebo
- mladistvého **podmienečne umiestniť mimo výchovného zariadenia alebo náhradnej rodiny.**

Pôjde o situáciu, kedy mladistvý svojim správaním a celkovým stupňom prevýchovy preukáže, že sa bude riadne správať aj bez obmedzení, ktorým je podrobený vo výchovnom zariadení alebo v určenej rodine, pričom ešte nepominuli všetky okolnosti, pre ktoré bola ochranná výchova uložená (napr. v rodinnom prostredí stále pôsobí osoba, ktorá negatívne vplývala na správanie mladistvého).² Súd pritom môže mladistvému uložiť dohľad probačného a mediačného úradníka alebo iné výchovné opatrenie a takto mu nariadenú ochrannú výchovu personalizovať. Ak mladistvý napriek tomu nenaplní očakávania takto redukovanej ochrannej výchovy a nebude sa riadne správať, súd v zmysle ust. § 106 ods. 6 TZ podmienečné upustenie od ochrannej výchovy alebo podmienečné umiestnenie mimo výchovného zariadenia alebo určenej rodiny zruší a rozhodne, že sa vo výkone ochrannej výchovy pokračuje.

2. Rozhodovanie súdu o uložení ochrannej výchovy – analýza výsledkov dotazníkového prieskumu

Rozhodnutie o uložení ochrannej výchovy a jej výkon je zásahom do rodičovských práv a ide v podstate o odňatie mladistvého z výchovy jeho rodičov a jeho následné zaradenie zväčša do kolektívnej výchovy, v ktorej sa spravidla uplatňuje prísnejší režim.³ Rozhodnúť o uložení ochrannej výchovy môže len súd, a to buď v rozhodnutí vo veci samej, v ktorom odsudzuje mladistvého alebo v uznesení, ktorým sa od potrestania upúšťa. V oboch prípadoch súd v osobitnom výroku uvedie, že sa mladistvému ukladá ochranná výchova a určí jej formu. Obdobne ak súd rozhoduje rozsudkom o uložení ochrannej výchovy na návrh prokurátora v civilnom konaní, vo výroku uloží mladistvému ochrannú výchovu a určí jej formu.

Napriek vysokému potenciálu ochrannej výchovy pri napĺňaní princípov restoratívnej justície ako moderného trendu v trestnom súdnictve, súdy pri rozhodovaní o jej uložení zostávajú prívetmi opatrné a aj pri úplnom splnení podmienok na jej uloženie ju zväčša neuložia.

Podľa údajov zo Štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti SR⁴ bola v trestnom konaní ochranná výchova uložená v priebehu posledných piatich dostupných rokov iba výnimočne. V roku 2022 bola uložená v 5 prípadoch, v roku 2021 v 11 prípadoch, v roku 2020 v 6 prípadoch, a v rokoch 2019 a 2018 zhodne po 5 prípadoch. Tieto čísla sú prekvapivo nízke.

V rámci spracovania danej témy som realizovala **prieskum** medzi deviatimi sudcami zo stredného a východného Slovenska rozhodujúcimi v trestných veciach, a to formou anonymného dotazníkového zisťovania. Cieľom tohto prieskumu bolo **identifikovať príčiny nízkeho využívania** inštitútu ochrannej výchovy v rozhodovacej praxi súdov.

Na základe vyhodnotenia získaných odpovedí bolo možné formulovať konkrétne dôvody, ktoré ovplyvňujú rozhodovanie súdov pri ukladaní ochrannej výchovy. Tieto dôvody som následne rozdelila do dvoch hlavných kategórií:

² PROKEINOVÁ, Margita. § 103 [Výkon ochrannej výchovy]. In: BURDA, Eduard, ČENTĚŠ, Jozef, KOLESÁR, Juraj, ZÁHORA, Jozef a kol. Trestný zákon I. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010

³ LORKO, Jakub. § 449 [Nariadenie výkonu ochrannej výchovy]. In: ČENTĚŠ, Jozef, KURILOVSKÁ, Lucia, ŠIMOVČEK, Ivan, BURDA, Eduard a kol. Trestný poriadok II. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 930, marg. č. 1.)

⁴ Dostupné na <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/>

- subjektívne dôvody - viažu sa priamo na osobné preferencie sudcov;
- objektívne dôvody - vyplývajú zo systémových a organizačných prekážok.

Ako **subjektívne dôvody** boli detekované:

1. **Preferencia zaužívaných a overených postupov**
Súdna prax má tendenciu prikláňať sa k sankciám, ktoré sú dlhodobo etablované a štandardne využívané. Nepodmienečný trest odňatia slobody je pre mnohých sudcov „istota“, ktorá je legislatívne aj inštitucionálne pevne ukotvená, pričom ochranná výchova sa javí ako menej predvídateľná, najmä z hľadiska jej priebehu, kontroly a efektivity.
2. **Nedostatočná znalosť právneho rámca a aplikačných možností ochrannej výchovy**
Nie všetci sudcovia majú dostatočné poznatky o podmienkach, možnostiach a dôsledkoch ukladania ochrannej výchovy. Inštitút je menej známy a zároveň zložitejší z pohľadu organizácie výkonu, čo môže spôsobovať neistotu pri jeho aplikácii.
3. **Nízka dôvera v efektivitu ochrannej výchovy**
Niektorí sudcovia môžu ochrannú výchovu vnímať ako menej účinnú v porovnaní s trestom odňatia slobody, obávajúc sa, že výchovný účinok nebude dostatočný, najmä ak ide o recidivujúceho mladistvého páchatel'a. Môžu tiež pochybovať o schopnosti výchovných zariadení skutočne zabezpečiť nápravu správania mladistvého.
4. **Zvýšená administratívna a procesná náročnosť**
Uloženie ochrannej výchovy si často vyžaduje dôslednejšie posudzovanie osobnosti páchatel'a, jeho rodinného a sociálneho zázemia, ako aj spoluprácu so zariadeniami sociálnoprávnej ochrany detí. Tieto kroky sú časovo a organizačne náročnejšie ako pri uložení štandardných trestov, čo môže sudcov odrádzať.
5. **Absencia okamžitého efektu a spoločenského tlaku**
Na rozdiel od trestu odňatia slobody, ktorý predstavuje okamžitú represiu a často uspokojí očakávania spoločnosti či poškodeného, ochranná výchova má dlhodobejší, menej viditeľný účinok. To môže viesť k vnútornému konfliktu medzi tým, čo je výchovne efektívne, a tým, čo verejnosť vníma ako „spravodlivý trest“.
6. **Individuálne hodnotenie závažnosti trestného činu**
V prípade vážnejších trestných činov môžu sudcovia uprednostniť represívnu zložku trestu, hoci by ochranná výchova mohla byť vhodnejšia z hľadiska veku a možností resocializácie mladistvého. Subjektívne vnímanie nebezpečnosti páchatel'a môže zatemniť posúdenie jeho výchovných potrieb.
7. **Obava z možného zlyhania a následnej zodpovednosti**
Sudcovia môžu pociťovať obavu, že ak mladistvému uložia ochrannú výchovu a ten následne zlyhá (napr. dopustí sa nového trestného činu), ich rozhodnutie bude vnímané ako chybné či benevolentné, čo môže mať negatívny vplyv na ich profesijnú reputáciu.

Ako **objektívne dôvody** nízkeho ukladania ochrannej výchovy boli detekované:

1. **Nedostatočné kapacity zariadení na výkon ochrannej výchovy**
Na Slovensku je obmedzený počet špecializovaných zariadení (reedukačných centier), ktoré sú schopné zabezpečiť výkon ochrannej výchovy. Ich kapacita môže byť dlhodobo naplnená, čo komplikuje umiestňovanie nových osôb a odrádza súdy od ukladania tohto opatrenia, keďže jeho realizácia nie je garantovaná v primeranej lehote.
2. **Nedostatok profesionálnych náhradných rodín**
Jednou z foriem výkonu ochrannej výchovy je jej realizácia prostredníctvom profesionálnych náhradných rodín. Ich nedostatok spôsobuje, že deti a mladiství nemajú možnosť byť umiestnení do prostredia, ktoré by lepšie naplňalo výchovný a resocializačný cieľ tohto opatrenia. Systém tak stráca jednu zo svojich potenciálne najefektívnejších foriem nápravy.

3. Finančná a personálna poddimenzovanosť systému

Reedukačné centrá často zápasia s nedostatkom kvalifikovaného personálu (psychológovia, špeciálni pedagógovia, sociálni pracovníci), ale aj s obmedzenými finančnými zdrojmi, ktoré by umožnili individuálnu prácu s mladistvými. V dôsledku toho môže byť kvalita poskytovanej starostlivosti kolísavá, čo znižuje dôveru v tento spôsob nápravy.

Za účelom získania komplexných poznatkov o stave zákonnosti v reedukačných centrách Generálna prokuratúra SR neohlásene vykonala v priebehu roka 2023 preverky dodržiavania zákonnosti v každom z 13 reedukačných centier vtedy pôsobiacich na území Slovenskej republiky. Alarmujúce výsledky zverejnila v *Zhodnotení Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky o stave zákonnosti v reedukačných centrách*,⁵ ktoré odhalilo mimoriadne závažné porušovanie zákonnosti a práv umiestnených mladistvých, ktoré si vyžiadali ďalšiu ingerenciu generálnej prokuratúry a prijatie opatrení za účelom odstránenia zisteného porušenia zákonnosti. Závažné nedostatky sa ukázali najmä v oblasti dodržiavania zákonnosti počas umiestnenia a držania detí v reedukačných centrách, v nevyhovujúcich priestorových a materiálo-technických podmienkach, v páchaní trestnej a inej protiprávnej činnosti, v zásahoch do osobnej slobody umiestnených mladistvých či v zanedbanej zdravotnej starostlivosti. V nadväznosti na rozsah zistených nedostatkov a poznatkov o porušovaní práv mladistvých prípadné prijatie len parciálnych zmien nemožno hodnotiť ako postačujúce, preto Generálna prokuratúra SR navrhuje komplexnú systémovú zmenu činnosti reedukačných centier, na ktorej budú participovať Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky, verejný ochranca práv, komisár pre osoby so zdravotným postihnutím a komisár pre deti.

4. Chýbajúce metodické usmernenia a špecializácia v praxi

Pre rozhodovanie o uložení ochrannej výchovy neexistujú dostatočne podrobné metodické usmernenia či odporúčania, ktoré by sudcom pomáhali pri posudzovaní vhodnosti tohto opatrenia v konkrétnych prípadoch. Súčasne chýba aj systematická špecializácia súdov alebo sudcov na trestnú agendu mladistvých, čo by mohlo zvýšiť odbornosť a citlivosť pri výbere sankcie.

5. Sťažená medziodborová spolupráca

Efektívne uloženie a následný výkon ochrannej výchovy si vyžaduje úzku spoluprácu medzi súdmi, probačnými a mediačnými úradníkmi, orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí, zariadeniami a často aj školami. Táto spolupráca však v praxi býva narušená buď nedostatkom kapacít, neochotou spolupracovať, alebo pomalou výmenou informácií, čo predlžuje proces a oslabuje jeho účinnosť.

6. Regionálne rozdiely v dostupnosti a kvalite služieb

Výkon ochrannej výchovy závisí aj od dostupnosti vhodných zariadení a služieb v konkrétnom regióne. V niektorých krajoch môžu byť možnosti omnoho obmedzenejšie než v iných, čo vytvára nerovnosť pri rozhodovaní o uložení tohto opatrenia. Sudca môže pri neexistencii vhodného zariadenia radšej pristúpiť k inému, dostupnejšiemu typu trestu.

7. Nízka informovanosť verejnosti a nízky spoločenský tlak

Na rozdiel od tradičných trestov nie je ochranná výchova spoločensky známa a verejnosť často nerozumie jej účelu či výhodám. Preto nevzniká tlak na jej širšie využívanie, čo môže vplývať aj na politické a systémové priority v oblasti trestnej politiky voči mladistvým.

⁵ Dostupné na <https://www.genpro.gov.sk/>

3. Návrhy *de lege ferenda* v oblasti využívania ochrannej výchovy v trestnom konaní

Na základe analýzy štatistických údajov, dotazníkového prieskumu medzi sudcami, ako aj poznatkov z praxe, možno konštatovať, že ochranná výchova predstavuje v trestnom konaní menej frekvencovaný inštitút, napriek tomu, že ide o opatrenie s výrazným resocializačným a preventívnym potenciálom, predovšetkým vo vzťahu k mladistvým páchatelom trestných činov. Zistené nedostatky poukazujú na potrebu systematických zmien, ktoré by podporili efektívnejšie, konzistentnejšie a cielenejšie využívanie tohto právneho nástroja. V tejto súvislosti je možné formulovať viaceré návrhy *de lege ferenda*, ktoré možno rozčleniť do legislatívnej, inštitucionálnej a vzdelávacej roviny.

Je nevyhnutné reagovať na **systémové a kapacitné obmedzenia** výkonu ochrannej výchovy. Zásadnou prekážkou jej ukladania je totiž **nedostatočná kapacita zariadení** určených na výkon tohto opatrenia, ako aj **regionálna nerovnomernosť ich dostupnosti**. *De lege ferenda* by preto bolo vhodné pristúpiť k **rozšíreniu kapacít** týchto zariadení a zohľadniť pritom geografické a demografické aspekty potreby ich výkonu.

S tým úzko súvisí aj potreba **systematickej podpory profesionálnych náhradných rodín**, ktoré predstavujú jednu z alternatívnych foriem výkonu ochrannej výchovy. Zvýšenie ich počtu, motivácie, ale aj zabezpečenie kvalitného vzdelávania a priebežnej odbornej podpory, môže významne prispieť k rozšíreniu praktických možností ukladania tohto opatrenia.

Kľúčovým prvkom pre zlepšenie praxe je aj **zavedenie multidisciplinárneho koordinačného mechanizmu**, ktorý by umožnil efektívnu spoluprácu medzi súdmi, probačnými a mediálnymi úradníkmi, orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí, školami a zariadeniami vykonávajúcimi ochrannú výchovu. Pravidelná výmena informácií a spoločné plánovanie postupu v prípade konkrétneho mladistvého by mohli zefektívniť celý proces a prispieť k individuálnemu a funkčnému nastaveniu výchovných opatrení.

Z analytického hľadiska by bolo vhodné **zaviesť systematický zber a vyhodnocovanie údajov o rozhodovacej praxi súdov v oblasti ochrannej výchovy**. Záznamy o dôvodoch, pre ktoré bola ochranná výchova uložená, prípadne prečo sa od nej upustilo, by mohli slúžiť ako cenný podklad pre ďalší výskum, ako aj pre formulovanie ďalších návrhov na zmenu právnej úpravy.

Napokon je potrebné klásť dôraz aj na **výchovu a ďalšie vzdelávanie sudcov a iných odborníkov** v oblasti mládežníckej justície. Organizácia seminárov, školení a konferencií zameraných na výmenu skúseností a prezentáciu dobrých praxí zo zahraničia, môže výrazne prispieť k odstráneniu neistoty a zvýšiť dôveru v účinnosť ochrannej výchovy ako relevantného a primeraného opatrenia.

Záverom možno konštatovať, že navrhované opatrenia sledujú cieľ **posilniť postavenie ochrannej výchovy ako legitímneho a efektívneho nástroja v trestnom konaní**, najmä pri riešení delikventného správania mladistvých. Ich implementácia si vyžaduje koordinovaný prístup všetkých zúčastnených subjektov a vôľu naprieč legislatívnou, súdnou aj výkonnou mocou.

Záver

Ochranná výchova ako osobitné ochranné opatrenie v trestnom práve zohráva významnú úlohu pri naplňovaní výchovného a resocializačného účelu trestania mladistvých. Výsledky analýzy štatistických údajov a dotazníkového prieskumu však poukazujú na jej značne obmedzené uplatňovanie v praxi, a to aj v prípadoch, kde sú formálne podmienky na jej uloženie naplnené.

Zistené subjektívne dôvody, ako napríklad nízka znalosť inštitútu, preferencia tradičných trestov alebo nedôvera v efektívnosť opatrenia, v kombinácii s objektívnymi prekážkami v podobe nedostatku kapacít, chýbajúcej koordinácie či personálneho zabezpečenia, vytvárajú

prostredie, v ktorom ochranná výchova ustupuje do úzadia. Zároveň sa ukazuje, že nejde o problém výlučne legislatívny, ale skôr systémový a organizačný.

Navrhnuté opatrenia *de lege ferenda* preto smerujú k posilneniu odborného zázemia, metodologickej podpory a inštitucionálneho zabezpečenia výkonu ochrannej výchovy. Ich cieľom nie je len zvýšiť kvantitatívne využitie tohto inštitútu, ale najmä zvýšiť kvalitu a efektivitu jeho aplikácie v súlade s najlepšimi záujmami mladistvého a s cieľom ochrany spoločnosti pred opakovanou kriminalitou.

Účinné a systematické využívanie ochrannej výchovy by tak malo byť jedným z pilierov moderného prístupu k trestaniu mladistvých, ktorý preferuje výchovu pred represiou a nápravu pred izoláciou.

Zoznam použitej literatúry

1. BURDA, Eduard, ČENTÉŠ, Jozef, KOLESÁR, Juraj, ZÁHORA, Jozef a kol. Trestný zákon I. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-324-0.
2. ČENTÉŠ, Jozef, KURILOVSKÁ, Lucia, ŠIMOVČEK, Ivan, BURDA, Eduard a kol. Trestný poriadok II. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021, ISBN 9788081551093
3. ČERNÍKOVÁ, V. Ochranná výchova u mladistvých pachatelů trestných činů. Pedagogická orientace, 2002, č. 1, s. 99-112. ISSN 1211-4669.
4. ČIČ, M. Ochranná výchova v československom trestnom práve. Bratislava: Obzor 1971
5. ČIČ, M. Teoretické otázky československého socialistického trestného práva. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1982
6. HRUŠKOVÁ, M. Výchovné opatrenia ako kategória sui generis v systéme alternatívnych sankcií uplatňovaných v trestných veciach mladistvých. In: Sborník příspěvků z konference, Dny práva 2012, Masarykova univerzita v Brně, ISBN 978-80-210-6319-8
7. SOLNAŘ, V. Systém československého trestního práva. Tresty a ochranná opatření. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1979
8. STIFFEL, H – KOČICA, J. Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2001, ISBN 80-88715-99-7
9. VRÁBLOVÁ, M. Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference, Dny veřejného práva 2007, Masarykova univerzita v Brně, ISBN 978-80-210-4430-2
10. ZEŽULOVÁ, J. Trestní zákonodárství nad mládeží. Brno: Masarykova univerzita, 1997, ISBN 80-210-1643-4

Kontaktné informácie o autorovi:

Meno a priezvisko: JUDr. Barbora Filičková

Pracovisko a univerzita:

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Šrobárova 2, 041 80 Košice

E-mail: barbora.filickova@gmail.com

Tel.: +421 908 325 414

PROTIPRÁVNE KONANIE MLÁDEŽE V ONLINE PRIESTORE A MOŽNOSTI JEHO POSTIHOVANIA PROSTREDNÍCTVOM SÚDNEJ MOCI

JUVENILE DELINQUENCY IN THE ONLINE ENVIRONMENT AND THE POSSIBILITIES OF ITS PUNISHMENT THROUGH JUDICIAL AUTHORITIES

Michaela Ema Mauzerová

Abstrakt:

Príspevok sa zameriava na možnosti postihovania protiprávneho konania mládeže v online priestore prostredníctvom súdnej moci. Osobitný dôraz kladie autorka na vplyv internetu na mladistvých a maloletých páchatel'ov a s tým spojené negatívne javy, ako je napríklad kyberšikana. Autorka sa následne v príspevku zaoberá možnosťou rozšíriť okruh činností vykonávaných mladistvými a maloletými osobami v digitálnom priestore, ktoré by bolo potrebné označiť za protiprávne a možnosti ich postihu prostredníctvom súdnej moci. Cieľom tohto príspevku je v prvom rade poukázať na problémy súvisiace s protiprávnym konaním mládeže v online priestore a navrhnúť riešenia v rovine de lege ferenda.

Kľúčové slová: mladistvý páchatel', online priestor, kyberšikana, súdna moc

Abstract:

The article focuses on the possibilities of punishing illegal activities of young people in the online space through the judiciary. The author places particular emphasis on the impact of the internet on juvenile and minor offenders and the associated negative phenomena, such as cyberbullying. The author then discusses the possibility of expanding the range of activities carried out by juveniles and minors in the digital space that should be classified as illegal and the possibilities for their prosecution through the judiciary. The aim of this article is primarily to highlight the problems associated with illegal activities by young people in the online space and to propose solutions at the de lege ferenda level.

Key words: juvenile offender, online space, cyberbullying, judicial authority

Úvod

Mladá generácia predstavuje základný stavebný kameň každej spoločnosti. Práve na mladej generácii môžeme badať budúce smerovanie spoločnosti, ona určuje, kam sa spoločnosť ako celok bude uberať, jej hodnoty a základné princípy. V súčasnosti sa táto mladá generácia však musí vysporiadať s novým fenoménom – žitím života v dvoch svetoch, a to v reálnom svete a svete kyberpriestoru. Tento kyberpriestor prináša veľké množstvo pozitív, či už vo forme jednoduchšieho prístupu k informáciám, predostieraniu nových príležitostí, či jednoduchšieho budovania spoločenských vzťahov. Avšak online priestor so sebou prináša i mnoho negatív. Vo veľkej miere pohybovanie sa v kyberpriestore nabúrava hodnotové rebríčky mládeže, čo sa začína odzrkadľovať i v reálnom svete. Mládež sa tak stáva nie len obeťou online sveta, ale práve mladiství a maloletí sa stávajú agresormi, ktorí páchajú za obrazovkami svojich zariadení protiprávnu a protispoločenskú činnosť.

Mládež sa často ukrýva za anonymitu, ktorú im kyberpriestor poskytuje, mnohokrát plne si neuvedomujúc následky svojich konaní. V reálnom svete pri konaní, ktoré nie je spoločensky akceptované, sa páchatel' takéhoto konania spravidla stretne s negatívnou reakciou na svoje správanie. V online priestore však identita páchatel'a ostáva skrytá, čo mu poskytuje

pocit moci a nedotknuteľnosti a taktiež prispieva k tomu, že sa nemusí vysporiadať s následkami svojho konania a teda sa z neho nedokáže ani poučiť. Ako príklad môžeme uviesť situáciu, kedy veľké množstvo tzv. „hejterov“ na internete vyjadruje svoje nenávistné myšlienky a názory na niektorú celebritu, čo vedie až k samovražde danej celebrity. Títo online „hejteri“ si často krát neuvedomujú, že práve ich nenávistné prejavy vyvolali v inej osobe rozhodnutie vziať si život a teda sú zodpovední za smrť danej osoby. Práve naopak, pociťujú moc a nadradenosť, ktorú im anonymita kybersвета prináša.

Je teda potrebné sa zaoberať otázkou ochrany spoločnosti pred takouto protispoločenskou a protiprávnou činnosťou štátnymi orgánmi a súdnou mocou, o to viac pri osobitnej skupine mladistvých a maloletých páchatel'ov, ktorých hodnoty ešte nie sú ustálené.

I. Kyberšikana ako najrozšírenejšia forma protiprávneho správania sa mládeže na internete

Protiprávne a protispoločenské správanie mladistvých na internete predstavuje celú škálu konaní, pričom v tomto príspevku sa budeme zaoberať len podľa nášho názoru najrozšírenejším – kyberšikanou.

Čo sa týka **kyberšikany**, tento pojem nemáme v rámci trestnoprávných kódexov právne zadefinovaný. Vo všeobecnosti pod kyberšikanou rozumieme správanie sa či už jednotlivca alebo skupiny osôb, zahŕňajúce prenasledovanie, ponižovanie, ohrozovanie, sužovanie alebo iné negatívne správanie za súčasného využitia internetu, mobilných telefónov alebo iných interaktívnych a digitálnych technológií.¹ Jedná sa teda o formu šikany prostriedkami elektronických médií slúžiacich k agresívnemu a zámernému poškodzovaniu užívateľa takýchto médií. Obdobne ako je tomu pri tradičnej forme šikany, aj kyberšikana v sebe zahŕňa opakované správanie sa a nepomer síl medzi agresorom a obeťou.²

Napriek čoraz rozširujúcemu sa fenoménu nevhodného správania sa a do toho ústiacej kyberšikany, nebol až do roku 2021 na našom území tento problém trestnoprávne podchytený. Ochrana mimotrestnoprávnymi prostriedkami sme však mohli a stále môžeme nájsť v Smernici MVVaŠ č. 36/2018.³ Práve táto smernica vymedzuje pojem šikany, pričom uvádza aj niektoré jej formy ako je sexting, flaming, šírenie osobných informácií, vylúčenie zo skupiny, nenávistné prejavy, či vytváranie falošných a posmešných profilov.⁴ Čo sa týka trestnoprávnej úpravy, tá na území Slovenskej republiky nie je v súčasnej dobe v plnej miere zameraná na boj proti šikane, a teda ani proti kyberšikane. Vo všeobecnosti môžeme tvrdiť, že mnohé prejavy, ktoré svojimi charakteristickými znakmi zodpovedajú pojmu kyberšikany, je možné subsumovať pod niektoré z trestných činov zakotvených v zákone č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon (ďalej aj ako „TZ“): nebezpečné prenasledovanie (§360a TZ), vydieranie (§189 TZ), nátlak (§192 TZ), sexuálne zneužívanie (§§ 201 TZ, 201a TZ, 201b TZ), ohováranie (§373 TZ), poškodzovanie cudzích práv (§376 TZ), výroba detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení (§370 TZ), ohrozovanie mravnosti (§§ 371-372 TZ,) ohrozovanie mravnej výchovy mládeže (§211 TZ), či extrémizmus (§140a TZ).

Môžeme uvažovať, či zákonodarcu otáľal so zavedením právnej úpravy exaktnejšie pojednávajúcej o kyberšikane práve z dôvodu, že pokladal konanie pre ňu charakteristické už postihované cez vyššie uvedené trestné činy. S pribúdajúcimi prejavmi kyberšikany sa však ukázalo, že súčasná právna úprava nepostačuje na trestnoprávne postihovanie takéhoto konania. Zákom č. 236/2020 Z.z., ktorým sa dopĺňa Trestný zákon, s účinnosťou od 1. júla 2021, bolo zakotvené nové ustanovenie §360b TZ, ktorým sa zakotvila nová skutková podstata trestného

¹ HOLLÁ, K.: *Sexting a kyberšikana*. 2016, str. 12

² DOČEKAL, D., ECKEROVÁ, L., *Bezpečnosť detí na internetu: rádce zodpovedného rodiča*. 1. vyd., 2013. str. 78

³ Smernica Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach

⁴ FERENČIKOVÁ, S., MAŠAN, M.: *Kyberšikana ako predmet trestnoprávnej a adminostratívnoprávnej úpravy*. In Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, str. 166

činu nebezpečného elektronického obťažovania. V dôvodovej správe zo dňa 24.02.2021 sa uvádzajú nosné dôvody potreby zahrnutia novej skutkovej podstaty trestného činu Nebezpečného elektronického obťažovania: „Tzv. kyberšikanu je možné v niektorých prípadoch, v závislosti od konania páchatel'a, posúdiť ako trestné činy vydierania, ohovárania, nebezpečného vyhrážania alebo nebezpečného prenasledovania, nie vždy je však takéto konanie trestnoprávne postihnuteľné, hoci jeho následky by si trestný postih určite vyžadoval.“⁵ Zákonodarca sa teda snažil zavedením tohto nového trestného činu reagovať na potrebu širšieho pokrytia ochrany obetí protiprávneho konania na internete, o čom svedčí aj vymedzenie objektu TČ podľa ust. §360b TZ, kedy objektom v prípade tohto trestného činu je ochrana občianskeho spolunažívania pred akýmikoľvek formami kybernetického obťažovania.⁶ Objektívna stránka spočíva v podstatnom zhoršení kvality života iného. Podstatnou náležitosťou je v súvislosti s objektívnou stránkou úmyselné využitie elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete páchatel'om tak, že páchatel' sa dopustí niektorej z alternatívnych foriem protiprávneho konania vyjadrených v ust. § 360b TZ.⁷

II. Návrhy *de lege ferenda*

Z už uvedeného je zrejmé, že zákonodarca sa snažil reagovať na vývoj doby spojený s čoraz rozširujúcou sa neakceptovateľnou správou v online priestore. Aj keď samozrejme nie je možné v rámci právnej úpravy pokryť každé jedno nežiadúce konanie potencionálneho páchatel'a, máme za to, že súčasná právna úprava je nedostatočná. Zákonodarca sa pri snahe reflektovať vývoj súčasnej doby zamerával skôr na trestné postihovanie konania páchatel'a v online priestore. Uvedené je však v rozpore so zásadou *ultima ratio*, v rámci ktorej by prostriedky ochrany spoločnosti v rámci trestného práva mali byť aplikované až vtedy, ak takéto konanie nie je možné sankcionovať prostredníctvom noriem iných právnych odvetví.⁸ Myslíme si, že súčasná právna úprava vyvoláva dva protichodné extrémy, kedy páchatel' buďto čelí beztrestnosti za svoje správanie, alebo je postihovaný už trestnoprávnymi sankciami. Uvedené je o to citeľnejšie pri skupine mladistvých páchatel'ov, ktorí sú najčastejšie páchatel'mi protiprávnych konaní v online priestore. Mnohé z trestných činov vymedzených v osobitnej časti TZ sú v rámci svojich skutkových podstát vymedzené ako prečiny. Pri uplatnení materiálneho korektívu tak môže zaniknúť trestná zodpovednosť mladistvého za jeho protiprávne konania, no vzhľadom na absenciu priestupkového ekvivalentu mnohých trestných činov páchaných v online priestore, mladistvý páchatel' ostáva nepotrestaný. Takýmto spôsobom môže vzniknúť u mladistvého páchatel'a presvedčenie, že jeho konanie v skutočnosti nie je nebezpečné a nežiadúce a je spoločensky akceptovateľné. Uvedené nielenže narušuje účel trestného práva, ale je v rozpore aj so záujmami spoločnosti ako celku.

V prvom rade teda nedostatok vidíme v absencii medzistupňa medzi beztrestnosťou a trestným postihom páchatel'a. Aj keď sa v rámci zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch (ďalej aj ako „zákon o priestupkoch“) v § 2 ods. 3 zakotvilo: „Ak to povaha priestupku umožňuje, priestupku je možné sa dopustiť aj prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby“, máme za to, že takéto vymedzenie ani zďaleka nepostačuje pre riadne postihovanie protiprávneho a protispoločenského správania v kyberpriestore. V prvom rade toto ustanovenie otvára možnosť stíhať len tie priestupky, ktoré už sú zakotvené v rámci existujúcej právnej úpravy. V súčasnej právnej úprave môžeme síce badať podchytených mnoho protiprávnych konaní, no napriek tomu sa široké spektrum konania, ktoré je pre spoločnosť a jej hodnoty neprijateľné, ako protiprávne v rámci priestupkového zákona nevymedzilo. Z tohto dôvodu je ustanovenie §

⁵ Dôvodová správa k návrhu zákona 236/2021 Z.z., ktorým sa dopĺňa zákon 300/2005 Z.z. Trestný zákon, v znení neskorších predpisov zo dňa 24.02.2021. Tlač 445. s. 6. [online][cit. 30.04.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=491874>

⁶ FERENČÍKOVÁ, S., MAŠAN, M.: *Kyberšikana*. In: Vliv nových technologií na trestní právo, 2022. str. 334

⁷ MAŠLANYOVÁ, D., SZABOVÁ, E., a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť a osobitná časť*. 2021, str. 520.

⁸ IVOR, J., ZÁHORA, J., POLÁK, P.: *Trestné právo hmotné*. 2. vyd., 2021, str. 30

2 ods. 3 priestupkového zákona nedostačujúce pre účely postihovania nežiadúceho správania páchatel'a v kyberpriestore. Ďalšie obmedzenie predmetné ustanovenie prináša v zúžení možnosti stíhania protiprávnej činnosti spáchanej nie v rámci celého kyberpriestoru a prostredníctvom všetkých možných a prístupných elektronických prostriedkov, ale iba tých spáchaných prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby. Práve preto máme za to, že v rámci zákona o priestupkoch by bolo vhodné pozmeniť ust. § 2 ods. 3 z: „*Ak to povaha priestupku umožňuje, priestupku je možné sa dopustiť aj prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby,*“ na: „*Ak to povaha priestupku umožňuje, priestupku je možné sa dopustiť aj prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete*“. Ďalej by bolo potrebné v rámci priestupkového zákona zakotviť taký priestupok, ktorý by postihoval čo najširší okruh nežiadúceho správania sa v rámci kyberpriestoru. Ako príklad môžeme uviesť miernejšiu verziu trestného činu Nebezpečného elektronického obťažovania, ktoré ako zákonný znak na naplnenie skutkovej podstaty trestného činu vyžaduje zhoršenie života obete podstatným spôsobom. Máme za to, že je potrebné postihovať už také nežiadúce konanie, kde síce nedôjde k podstatnému zhoršeniu života obete, no napriek tomu konanie páchatel'a má následky aj v reálnom svete. Ku príkladu nevyžiadaný sexting zo strany páchatel'a síce nezhorší život obete podstatným spôsobom, napriek tomu však narúša mnohé z práv dotknutej osoby (obete) v rôznej intenzite. Svojím spôsobom môžeme tvrdiť, že takého konanie predstavuje formy sexuálneho násillia, či v prípade mladistvých, sexuálneho zneužívania. V takýchto prípadoch by teda bolo vhodné konanie páchatel'a postihovať prostredníctvom správneho trestania. Za vhodné by bolo možné považovať riešenie ukotvenia ustanovenia, v rámci ktorého bude prostriedkami správneho trestania postihovaný ten, kto síce nedosiahne úroveň intenzity ohrozenia záujmu chráneného TZ v jeho deviatej hlave, ale inak naplní všetky ostatné znaky SPTČ.

Vzhľadom na osobitosti osoby mladistvého by bolo vhodné zakotviť v priestupkovom zákone okrem všeobecného medzistupňa postihovania protispoločenského konania na internete aj osobitný priestupok protispoločenského konania v online priestore páchaný mladistvými osobami a osobitné ustanovenie, kedy by obeťou nežiadúceho správania sa na internete bola osoba mladistvého. Vhodné by taktiež bolo rozšírenie ust. § 19 ods. 5 zákona o priestupkoch, kedy by povinnosť mladistvého zúčastniť sa probačného programu alebo iného výchovného programu bolo možné uložiť nie len za priestupky v tomto ustanovení taxatívne vymenované, ale aj vtedy, ak mladistvý spácha priestupok prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete.

Čo sa týka trestnoprávneho postihovania páchatel'ov, máme za to, že vo svojej podstate je novozakotvená skutková podstata nebezpečného elektronického obťažovania dostatočná. Za problematické však považujeme v prvom rade ustanovenia hornej hranice trestnej sadzby až na tri roky. Zákonodarca v dôvodovej správe argumentuje, že takto vysoko trestnú sadzbu zakotvil preto, aby vytvoril legálny základ pre orgány činné v trestnom konaní, aby mohli aplikovať inštitút Oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke. Na dosiahnutie tohto účelu však stačilo TČ § 360b iba pridať medzi taxatívne vymenované TČ v § 116 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok.

Druhý problém tohto ustanovenia vidíme práve pri mladistvých páchatel'och, keďže títo budú zväčša páchať tento trestný čin na svojich rovesníkoch alebo ešte mladších osobách, čím budú útok smerovať voči chránenej osobe a teda páchatel' budú naplňovať kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu. Trestná sadzba sa v odseku dva pohybuje v rozmedzí jedného až štyroch rokov, čo je vzhľadom na osobu mladistvého páchatel'a a skutok, ktorý spáchal, neprimerane vysoká trestná sadzba. Práve preto by bolo vhodné uvažovať o zakotvení nového trestného činu, ktorý by síce obsahovo zodpovedal TČ podľa § 360b TZ, avšak subjektom by bol mladistvý páchatel'a s nižšou trestnou sadzbou. Riešením by bolo aj pridanie ďalšieho

odseku v už existujúcom ust. § 360b, ktorý by vymedzil nižšiu trestnú sadzbu pre mladistvého páchatel'a.

III. Prevencia protiprávneho konania mládeže v online priestore

Ako sme už viackrát uviedli, ani pri najväčšej snahe zákonodarcu nie je možné pokryť každé potencionálne konanie páchatel'a takýchto kybernetických „útokov“. Práve preto za najdôležitejšiu považujeme prevenciu a to najmä na úrovni mladistvých a maloletých osôb, reflektujúc skutočnosť, že práve títo sú mnohokrát ako páchatel'mi, tak aj obeťami kyberšikany a jej obdobných činov. Ako príklad môžeme uviesť situáciu zo zahraničia, kedy dievča z Malajzie na internetovej platforme Instagram nechala svojich followerov hlasovať o tom, či má žiť alebo umrieť. Až 69% jej followerov hlasovalo za smrť dievčiny, na základe čoho táto skutočne následne spáchala samovraždu.⁹ V rámci slovenskej právnej úpravy by takéto konania teoreticky mohlo byť stíhané ako TČ účasti na samovražde podľa § 154 TZ, je však veľmi otáznava odstíhatelnosť páchatel'ov.

Na vyššie uvedenom príklade z Malajzie je veľmi zreteľne vidieť nevedomosť a akúsi krutú ľahostajnosť detí na internete voči ostatným osobám. Mnohokrát mladistvých vedie k podobnému nepriaznivému správaniu pocit nadradenosti, ktorý im v reálnom svete chýba, či túžba zapadnúť do kolektívu. Veľkým problémom býva aj čoraz rozšírenejšie zverejňovania videí od rôznych tvorcov internetového obsahu, ktorých obsahom je agresívne správanie, ktoré má sledovateľ považovať za vtipné (k čomu ho vedie zvukovo vložený smiech, čo má pobádať k smiechu i sledovateľ), či zverejňovanie „umierania“ reálnych ľudí, ktorí neskôr vo videu ožijú. Takéto videá sú zverejňované na platformách voľne prístupným maloletým deťom, ktoré potom jeho obsah často považujú za realitu a majú snahu tento obsah napodobňovať aj v reálnom svete. Je preto veľmi dôležité vštepiť mladistvým už v rannom veku vedomosť o tom, že ich správanie vo virtuálnom svete má dopad aj v reálnom svete. Na území SR v posledných rokoch vzniklo hneď niekoľko projektov zameraných práve na prevenciu kyberšikany. Ako príklad môžeme uviesť osvetové centrum Zodpovedne.sk, ktorého cieľom je šírenie povedomia a osvetu o zodpovednom používaní internetu a nových technológií. Cieľovou skupinou sú nie len deti a mládež, ale aj ich rodičia, učitelia, dospelí a seniori. Za ďalší z významných projektov považujeme „Spoločne proti kyberšikane“, Kyberšikanovanie.sk, Cyberhelp.eu, Prevenciasikanovania.sk, ako aj mnohé ďalšie. Prevencia internetovej kriminality MV SR je zameraná okrem iného na zoznamovanie sa cez internet, netoleranciu na internete, kybernetické šikanovanie, nebezpečné vyhrážanie a pod. Aj vďaka týmto projektom tak stúpa povedomie mládeže o protiprávnom konaní na internete, možnostiach, ako sa mu brániť a v neposlednom rade zvyšovanie povedomia o dopadoch virtuálneho správania sa v reálnom svete.

Záver

Protiprávne konanie mládeže v online priestore predstavuje zložitý interdisciplinárny fenomén, ktorý si vyžaduje systematickú a precíznu reakciu najmä zo strany zákonodarcu a súdnej moci. Ako bolo analyzované v predchádzajúcich častiach príspevku, hoci slovenská právna úprava reflektuje niektoré aspekty tejto problematiky (napr. zavedením skutkovej podstaty nebezpečného elektronického obťažovania podľa § 360b TZ), absentuje ucelený normatívny rámec, ktorý by primerane a účinne postihoval menej závažné, no spoločensky nežiadúce formy správania mladistvých v kyberpriestore.

Osobitne akútne sa javí absencia „medzistupňa“ medzi beztrestnosťou a trestnoprávnym postihom, čo v prípade mladistvých páchatel'ov vedie k aplikačnej medzere s výraznými

⁹ Teenage girl kills herself 'after Instagram poll' in Malaysia. [online] [cit. 02.05.2025] Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2019/may/15/teenage-girl-kills-herself-after-instagram-poll-in-malaysia>

negatívnymi dôsledkami – nielen z pohľadu účelu trestného práva, ale aj z hľadiska prevencie recidívy a formovania právneho vedomia mládeže. Navrhované *de lege ferenda* opatrenia, predovšetkým rozšírenie priestupkového zákona o nové skutkové podstaty reflektujúce špecifiká online prostredia a vekovú kategóriu páchatel'a, predstavujú potrebný krok smerom k zefektívneniu právnej reakcie na tieto javy.

Zároveň však nemožno opomenúť význam primárnej prevencie, ktorá v kontexte internetovej kriminality nadobúda kľúčové postavenie. Osvetová činnosť, mediálna gramotnosť, výchovno-vzdelávacie programy a zapojenie rodiny a školy zohrávajú zásadnú úlohu pri minimalizácii výskytu kyberšikany a iných foriem patologického správania mládeže v online priestore.

Z vyššie uvedeného vyplýva potreba holistického prístupu, ktorý v sebe skĺbi trestnoprávne, správne, výchovno-preventívne i sociálno-pedagogické nástroje. Len ich synergickým pôsobením možno zabezpečiť účinnú ochranu spoločnosti a zároveň aj podporiť resocializáciu mladistvého páchatel'a v súlade s princípmi juvenilnej justície, dôrazom na individualizáciu postihu a rešpektovaním najlepšieho záujmu dieťaťa.

Zoznam použitej literatúry

Monografie a zborníky:

1. DOČEKAL, D., ECKEROVÁ, L.: *Bezpečnosť detí na internetu: rádce zodpovedného rodiča*. 1. vyd. Brno : Computer Press. 2013. 224 s. ISBN 978-80-251.3804-5
2. FERENČÍKOVÁ, S., MAŠAN, M.: *Kyberšikana ako predmet trestnoprávnej a adminostratívnoprávnej úpravy*. In Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Praha: Leges, 2021. 405s. ISBN 978-80-7502-565-4
3. FERENČÍKOVÁ, S., MAŠAN, M.: *Kyberšikana*. In: Vliv nových technologií na trestní právo, Praha: Auditorium. 2022. 440s. ISBN 978-80-87284-95-7
4. HOLLÁ, K.: *Sexting a kyberšikana*. 2016. Bratislava: IRIS. ISBN 978-80-8153-061-6. 155s.
5. IVOR, J., ZÁHORA, J., POLÁK, P.: *Trestné právo hmotné*. 2. vyd., 2021, 560s. ISBN 978-80-57104-07-0
6. MAŠLANYOVÁ, D., SZABOVÁ, E., a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť a osobitná časť*. 2021. Bratislava: Wolters Kluwer. 470s. ISBN 978-80-73808-46-4

Elektronické zdroje:

1. Dôvodová správa k návrhu zákona 236/2021 Z.z., ktorým sa dopĺňa zákon 300/2005 Z.z. Trestný zákon, v znení neskorších predpisov zo dňa 24.02.2021. Tlač 445. s. 6. [online][cit. 30.04.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=491874>
2. Teenage girl kills herself 'after Instagram poll' in Malaysia. [online] [cit. 02.05.2025] Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2019/may/15/teenage-girl-kills-herself-after-instagram-poll-in-malaysia>

Zákony:

1. Smernica Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach
2. Zákon č. 236/2020 Z.z., ktorým sa dopĺňa Trestný zákon v znení neskorších predpisov
3. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon
4. Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok
5. Zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch

Kontaktné informácie o autorovi:

Meno a priezvisko: JUDr. Michaela Ema Mauerová

Pracovisko a univerzita: Univerzita Pavla Jozefa Šafárka v Košiciach, [Šrobárova 1014/2, 040 01 Košice](#), Právnická fakulta, Katedra trestného práva

E-mail: 5203339@upjs.sk

Tel.: 0919 134 880

MOŽNOSTI VYUŽITIA UMELEJ INTELIGENCIE V TRESTNOM KONANÍ

POSSIBILITIES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Bronislava Vinerová

Abstrakt

Autorka sa v príspevku zameriava na novodobý fenomén- umelú inteligenciu. Možnosti jej využívania sú rozsiahle, a to nepochybne aj v oblasti súdnictva. Autorka sa zameriava na možnosti jej využívania osobitne v trestných konaniach. Umelá inteligencia môže byť veľkou pomocou, avšak jej využívanie musí mať stanovené určité limity, na ktoré autorka v predmetnom príspevku poukazuje. Autorka formuluje konkrétne návrhy de lege ferenda na využitie umelej inteligencie v trestnom konaní.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, trestné konanie, súd, Trestný poriadok, Akt o umelej inteligencii

Abstract

In this paper the author discusses a new phenomenon- artificial intelligence. The possibilities of its use are extensive, undoubtedly also in the field of justice. The author focuses on the possibilities of its use specifically in criminal proceedings. Artificial intelligence can be a great help, but its use must have certain limits, which the author points out in the present paper. Finally, the author formulates de lege ferenda proposals.

Keywords: artificial intelligence, criminal proceedings, court, criminal procedure, Criminal Procedure Code, Artificial Intelligence Act

Úvod

Moderná doba so sebou prináša aj moderné riešenia . V ostatnom období je umelá inteligencia spomínaná v rôznych oblastiach, ako aj súvislostiach. Svoje využitie už našla napríklad v oblasti zdravotníctva, financií a v niektorých krajinách po svete aj v rámci súdnictva, a to nie len civilného, ale aj trestného. V rámci trestného konania sú kladené osobitné a zvýšené požiadavky na dodržiavanie základných práv a slobôd, nakoľko práve trestné konanie predstavuje najvážnejší zásah do týchto práv a slobôd. Systémy umelej inteligencie zaradzované do trestných konaní, by mali byť preto o to viac zo strany poskytovateľov a subjektov nasadzujúcich tieto systémy podrobené dôslednému skúmaniu ich vplyvu na základné práva a slobody, ako aj na požiadavku nevyhnutnosti, primeranosti a zákonnosti.

1. Umelá inteligencia („Artificial Intelligence“ alebo „AI“)

Umelá inteligencia (ďalej len „AI“) je definovaná rôzne. Umelá inteligencia je definovaná ako štúdium racionálnych agentov.¹ V umelej inteligencii je agent počítačový program alebo systém, ktorý je navrhnutý tak, aby vnímal svoje prostredie, rozhodoval sa

¹ RUSSELL, S., NORVIG, P.: Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th Edition). Pearson 2020, s.11

a vykonával činnosti na dosiahnutie konkrétneho cieľa alebo súboru cieľov. Agent pracuje autonómne, čo znamená, že nie je priamo riadený ľudským operátorom.²

Naproti tomu Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie, predstavuje prvý ucelený právny rámec jej používania ju definuje v čl. 3 ako: „*systém AI*“ je strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie.“³

Zjednodušene môžeme AI definovať ako schopnosť strojov správať sa ako človek – vedieť sa učiť, vhodne reagovať na podnety, riešiť problémy a zapojiť predstavivosť. AI je všeobecný pojem, ktorý v sebe subsumuje jej viaceré konkrétne druhy.

Existujú dve široké triedy systémov AI na základe ich schopností: Prediktívna AI (PredAI) a generatívna AI (GenAI).⁴ Generatívna umelá inteligencia označuje triedu modelov AI, ktoré sú schopné generovať kreatívny obsah, často vo forme textu, obrázkov alebo dokonca zvuku. Tieto modely sú navrhnuté tak, aby vytvárali nové výstupy, ktoré nie sú priamo kopírované zo vstupných údajov. Generatívnu umelú inteligenciu je potrebné odlišovať od iných systémov umelej inteligencie. Medzi kľúčové charakteristiky generatívnej umelej inteligencie preto patrí: Kreativita: Generatívne systémy AI sú navrhnuté tak, aby boli kreatívne a vytvárali užitočný obsah, ktorý sa ale nenachádza v ich tréningových údajoch. Dokážu generovať nové nápady, umelecké diela alebo texty, ktoré sú často nepredvídateľné. Variabilita: Tieto modely môžu produkovať širokú škálu výstupov, vďaka čomu sú užitočné pri kreatívnych úlohách, ako je umenie, hudba a rozprávanie príbehov. Multimodálnosť: Generatívna AI síce dokáže pracovať s textom, ale neobmedzuje sa len na generovanie jazyka a môže sa používať na rôzne kreatívne aplikácie, kedy je vstupom a výstupom ľubovoľná kombinácia typu informácií (modalít) ako text, zvuk, obrázky, či video.⁵ Podstatný rozdiel generatívnej AI teda spočíva v tom, že nielenže je schopná sa učiť z uložených a nahraných údajov, ale dokáže vytvárať aj nové údaje.

V súčasnosti už umelá inteligencia našla využitie vo viacerých oblastiach života, napríklad v zdravotníctve, vo výrobe, ale aj v oblasti bankovníctva a financií. Je preto namieste posúdiť konkrétne možnosti využitia AI v oblasti trestného súdnictva.

2. Možnosti využitia umelej inteligencie v trestnom konaní

Trestné konanie je konaním, ktorého priebeh ako aj podmienky upravuje zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „TP“). Trestné konanie sa delí na dve časti, a to predsúdnú a súdnú časť. Do súdnej časti je možné sa „preklopiť“ tým, že prokurátor podá obžalobu alebo podá návrh na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu.

Už v rámci predsúdnej časti trestného konania, v prípravnom konaní prebieha proces dokazovania. Predmetom dokazovania v trestnom konaní podľa § 119 ods. 1 TP je najmä či sa stal skutok a či má znaky trestného činu, kto tento skutok spáchal a z akých pohnútok, závažnosť činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania, osobné pomery páchatel'a v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a iné

² MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.; *Právo a umelá inteligencia*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s.1

³ Čl. 3 Nariadenia európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

⁴ VASSILEV, A., et al. Adversarial Machine Learning: A Taxonomy and Terminology of Attacks and Mitigations. (National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg, MD) NIST Artificial Intelligence (AI) Report, NIST Trustworthy and Responsible AI NIST AI 100-2e2023. s. 3 . 2024. Dostupné na: <https://doi.org/10.6028/NIST.AI.100-2e2023>.

⁵ MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.; *Právo a umelá inteligencia*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 18-19.

rozhodnutia, následok a výšku škody spôsobenú trestným činom, výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu, a majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.

Na naplnenie predmetu dokazovania v trestnom konaní sa už v rámci predsúdnej časti vyhľadávajú, zabezpečujú a vykonávajú dôkazy. Využitie AI vidíme v tejto časti predsúdneho konania v tom, že AI by dokázala rozpoznať, resp. upozorniť na podozrivé, či prípadne falošné listinné dôkazy. V tomto období sa v trestných konaniach s obľubou predkladajú printscreeny obrazoviek mobilných telefónov, či počítačových obrazoviek. Tento systém, by však upozornil vyšetrovateľov na podozrivosť, pravdivosti týchto listinných dôkazov, aby zvážili, či je potrebné nariadiť znalecké dokazovanie. Týmto by bola uľahčená práca orgánov činných v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“) a v neposlednom rade aj súdov. V zmysle vyššie uvedeného zákonného ustanovenia §119 sa dokazujú aj skutočnosti týkajúce sa osobných pomerov páchatel'a, napr. jeho vzdelanie, záujmy, fyzické a mentálne vlastnosti a schopnosti, zručnosti, sociálne a ekonomické postavenie, prognózu resocializácie páchatel'a, konkrétne skutky páchatel'a z minulosti či už pozitívne alebo negatívne, či už v súlade s právom alebo protiprávne, ktoré poukazujú na spôsob jeho myslenia a správania sa.⁶ V rámci vyšetrovacieho spisu sa preto môžu nachádzať rôzne dôkazy týkajúce sa osoby obvineného, napr. správa o povesti obvineného, odpis z registra trestov, výpis z evidencie priestupkov. Zabezpečovanie týchto dôkazov je v aplikačnej praxi zdĺhavé, a tu sa vytvára priestor pre využitie AI. AI by mohla z dostupných údajov na Internete, diskusných fórach, sociálnych sieťach generovať a prehľadávať informácie o obvinenom (napr., či nepublikuje a nešíri nenávistné komentáre, alebo vo vzťahu k trestnému činu ohováranie, či nešíri údaje o tretej osobe, ktoré sú nepravdivé, alebo pri podmienenečnom upustení od výkonu trestu odňatia slobody v súvislosti s posúdením zákonnej podmienky či „vedie riadny život“)

Po zhodnotení procesu dokazovania v prípravnom konaní sa prokurátor rozhoduje, či podá obžalobu, návrh na dohodu o vine a treste, prípadne rozhodne iným meritórnym rozhodnutím. Podľa § 234 ods. 1 TP je prokurátor povinný podať obžalobu, ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd a zároveň o všetkých opravných prostriedkoch uplatnených v prípravnom konaní obvineným alebo poškodeným už bolo príslušným orgánom právoplatne rozhodnuté alebo boli týmto orgánom podľa tohto zákona vybavené inak. K podanej obžalobe pripojí spisy, ich prílohy a dôkazné predmety.

O podaní obžaloby o podanej obžalobe musí byť obvinený upovedomený, v prípade ak má obhajcu tak aj jeho obhajca. V praxi sa stávajú situácie kedy je podaná obžaloba prijatá na súde, avšak k jej preskúmaniu, resp. predbežnému prejednaniu dôjde až po uplynutí viac ako piatich mesiacov. TP totiž nezakotvuje žiadnu lehotu v ktorej musí dôjsť k preskúmaniu alebo predbežnému prejednaniu obžaloby. Jediným limitom je zásada oficiality ukotvená v § 2 ods. 6 TP podľa ktorej orgány činné v trestnom konaní a súdy konajú z úradnej povinnosti. Na rozdiel od civilného sporového konania sa na začiatok, ale aj celý ďalší priebeh trestného konania vzťahuje zásada oficiality, ktorej podstatou je to, že OČTK a súd vykonávajú úkony trestného konania *ex officio* v záujme spoločnosti, pričom sú povinné vykonať konkrétny procesný úkon v prípade, ak sú pre jeho vykonanie splnené zákonné podmienky.⁷ Účelom preskúmania obžaloby samosudcom je zistiť, či podaná obžaloba spĺňa všetky zákonné podmienky, ako aj skutočnosť, či prípravné konanie bolo vykonané v súlade so zákonom. TP enumeruje ako v tomto štádiu môže samosudca o podanej obžalobe rozhodnúť. Osobitne sa zameriame na možnosť nariadiť hlavné pojednávanie, určiť jeho termín a rozsah a spôsob dokazovania. Práve

⁶ ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol.; *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s.739-740

⁷ ŠTRKOLEC, M.; *Úvod do trestného práva procesného*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, s.24

pri tomto spôsobe rozhodovania vidíme priestor pre využívanie AI. Vytvorením systému, ktorý by automaticky prijímal obžaloby, namiesto pracovníkov na podateľni, tieto by uchovával priamo v elektronickej forme spolu s celým predloženým vyšetrovacím spisom, a ktorý by priamo poradným spôsobom upozorňoval na všetky možné spôsoby rozhodnutia sudcov podľa § 241 ods. 1 písm. a – 1 TP v konkrétnom prípade. Niekedy sa totiž môže stať, že ak obhajoba nepredloží pri záverečnom preštudovaní vyšetrovacieho spisu návrh na zastavenie trestného stíhania, alebo prípadne návrh na odmietnutie obžaloby v ktorom priamo poukáže na konkrétne procesné chyby, resp. prípadné rozpory vo výpovediach svedkov, samosudca sa takýmito možnosťami pre vyťaženosť vôbec nezaobrá a automaticky buď rozhodne trestným rozkazom, alebo nariadi termín hlavného pojednávania. Používaním systému na základe ktorého by bola podaná obžaloba automaticky uložená do elektronickej podoby spolu s jej prílohami, ako aj celým spisom, a dokázala by vygenerovať konkrétne rozpory vo výpovediach, ako aj poukázať na všetky možnosti rozhodnutia, ktoré TP pripúšťa v tomto štádiu, došlo by k zefektívneniu a urýchleniu vybavovania trestných vecí. V prípade, ak by prichádzala do úvahy práve možnosť rozhodnúť o nariadení hlavného pojednávania, priamo by na základe elektronického rozvrhu práce, ukázala najbližší možný termín nariadenia hlavného pojednávania a zároveň by AI dokázala poslať predvolanie spolu s výzvou na predloženie návrhu na vykonanie dokazovania na hlavnom pojednávaní za zachovania zákonom stanovených lehôt na prípravu pojednávania, ktorá je u obžalovaného, prokurátora a obhajcu od upovedomenia aspoň päť pracovných dní a u ostatných osôb, ktoré sa na hlavné pojednávanie predvolávajú alebo o ňom upovedomujú, treba spravidla zachovať aspoň trojdňovú lehotu. AI by priamo rátala a počítala aj s lehotou uloženia zásielok v elektronických schránkach, čím by sa predišlo odročovaniam termínov hlavných pojednávaní z dôvodu nezachovania zákonnej lehoty na prípravu. V praxi sa totiž predmetné situácie dejú takmer na každodennej báze, kedy sú upovedomovaní obhajcovia o termínoch hlavných pojednávaní, avšak súdni asistenti opomínajú započítavať aj lehotu na uloženie zásielok. Využívanie takýchto systémov AI, by však bolo len poradné, pomocné a predovšetkým kontrolované zo strany samosudcov, a taktiež konečné slovo v rozhodovaní podľa § 241 TP, by ostalo na samosudcoch.

Ďalší priestor využívania AI vidíme priamo na hlavnom pojednávaní. V zmysle TP sa musí o každom procesnom úkone spísať zápisnica. Podľa § 58 ods. 3 TP *„Predseda senátu rozhodne opatrením o tom, či sa o hlavnom pojednávaní alebo verejnom zasadnutí vyhotoví zápisnica diktovaním predsedom senátu, rýchlopisným záznamom alebo sa na vyhotovenie zápisnice použije iné vhodné záznamové zariadenie. O vyhotovovaní rýchlopisného záznamu alebo o použití iného vhodného záznamového zariadenia sa prítomní upovedomia.“*⁸ Práve pri použití iného vhodného záznamového zariadenia sa podľa nášho názoru vytvára priestor pre využitie AI. Nakoľko je súdna časť trestného konania založená na zásadách ústnosti a bezprostrednosti máme zato, že o priebehu hlavného pojednávania, by sa mohol vyhotovovať obrazovo-zvukový záznam, ktorý by zachytával celý priebeh tých ktorých výsluchov a vykonávanie dôkazov, ale zároveň AI, by dokázala takýto záznam automaticky „preniesť“ do zápisnice z hlavného pojednávania, bez potreby zásahu asistentiek na súdoch, čím by tieto boli odbremenené, a zároveň by sa odstránilo riziko vzniku nesprávneho, resp. neúplného prepisu. Ďalšou výhodou by bola skutočnosť, že na takýchto záznamoch by bol zaznamenaný celý priebeh hlavného pojednávania, čím by sa uľahčilo konečné rozhodovanie sudcov v tej-ktorej veci, nakoľko by si ho v prípade potreby mohli opätovne prehrať.

Účelom hlavného pojednávania je rozhodnúť o vine a treste obvineného. Máme zato, že v žiadnom prípade nie je možné, aby osobu sudcu pri rozhodovaní nahradila umelá AI, a osobitne nie v trestných konaniach. Trestné konania a v nich ukladané trestné sankcie predstavujú najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd jednotlivcov. Podľa § 2 ods. 2

⁸ § 58 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

zákona o sudcoch a príseďiacich „Sudca je pri výkone svojej funkcie nezávislý a zákony a iné všeobecne záväzné právne predpisy vykladá podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia; rozhoduje nestranne, spravodlivo, bez zbytočných prietahov a len na základe skutočností zistených v súlade so zákonom.“⁹ Nato, aby bol sudca vymenovaný za sudcu musí okrem iného spĺňať aj predpoklady sudcovskej spôsobilosti, ktorými sú morálny štandard, integrita sudcu pre náležitý a zodpovedný výkon jeho funkcie, ako aj to, že sudca nemá obchodné, majetkové alebo finančné vzťahy s osobami z prostredia organizovaného zločinu. Práve výkladom týchto ustanovení nachádzame oporu pre nemožnosť nahradenia sudcu AI. Máme zato, že žiaden stroj nemá vedomie ani svedomie, a rovnako tak ani žiaden morálny štandard. Okrem iného sa domnievame, že je potrebné, aby o ľuďoch (obvinených) rozhodovali ľudia (sudcovia), ktorí rozhodujú aj s určitou dávkou empatie. Ide však o veľmi špecifickú empatiu z pozície osoby priamo aplikujúcej právo a právne úvahy – o empatii k spravodlivosti.¹⁰ V trestných konaniach máme zato, že používaním AI pri rozhodovaní namiesto sudcov, by okrem iného dochádzalo aj k zásahu, či dokonca absolútnemu popretiu existencie zásady individualizácie trestu. Podľa § 34 ods. 4 TZ, v ktorom je táto zakotvená, „súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, príťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti, na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy, na jeho správanie po spáchaní trestného činu, najmä na jeho úsilie o náhradu škody a odstránenie škodlivého následku trestného činu a na úsilie páchatela o dosiahnutie urovnania s poškodeným, ako aj na dobu, ktorá uplynula od spáchania trestného činu. Súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadne aj na to, že páchatel trestného činu získal alebo sa snažil získať trestným činom majetkový prospech; ak tomu nebránia majetkové alebo osobné pomery páchatela alebo to nebude na ujmu náhrady škody alebo odstránenia škodlivého následku trestného činu, uloží mu s prihliadnutím na výšku tohto majetkového prospechu niektorý trest, ktorým ho postihne na majetku, a to buď ako samostatný trest alebo popri inom treste, pričom zväží najmä uloženie peňažného trestu. Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery za trestné činy podľa [§ 213](#), [§ 233](#), [§ 237](#), [§ 254](#), [§ 261](#), [§ 262](#), [§ 266](#), [§ 276 ods. 4](#), [§ 277 ods. 4](#), [§ 277a ods. 3](#), [§ 326](#), [§ 330](#) a [§ 334](#), ktorých spáchaním dochádza k poškodzovaniu finančných záujmov Európskej únie súd prihliada aj na to, aby trest zabezpečil ochranu finančných záujmov Európskej únie. Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne aj na práva a právom chránené záujmy osôb poškodených trestným činom, ako aj osôb, ktoré boli dotknuté škodlivým následkom trestného činu.“¹¹ Je to práve a jedine sudca, ako osoba so všetkými ľudskými ale aj profesionálnymi vlastnosťami a skúsenosťami, ktorý dokáže posúdiť a zohľadniť všetky okolnosti prípadu podľa § 34 TZ, a uložiť primeraný trest, nakoľko len primeraný trest je spravodlivým trestom.

3. AI vo svete v oblasti trestných konaní

V krajinách po celom svete sú využívané rôzne druhy AI v súvislosti s trestnými konaniami. Napríklad v Spojených štátoch amerických, konkrétne v Chicagu využívajú AI ako pomôcku k predikovaniu zločinnosti v časovom predstihu, týždeň dopredu. Tento algoritmus funguje na základe vzorcov v záznamoch z predchádzajúcich kriminálnych udalostí, ktoré naznačujú zvýšené riziko konkrétnych trestných činov na určitých miestach, pričom neuvádza kto bude páchatelom trestného činu.¹² V Spojených štátoch amerických ale aj vo Veľkej Británii dokonca využívajú AI aj za účelom rýchlej identifikácie zločincov na úteku, alebo osoby zapojené do teroristického útoku prostredníctvom biometrického rozpoznania tváre.

⁹ §2 ods. 2 zákona č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a príseďiacich

¹⁰ ŽIDEK, D.; *Môže sudcu nahradiť umelá inteligencia?* [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na : <https://www.linkedin.com/pulse/m%C3%B4%C5%BEE-sudcu-nahradi%C5%A5-umel%C3%A1-inteligencia-ghslegal>

¹¹ §34 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

¹² BODOROVÁ, A.; *Zločin odhalí týždeň predtým, než sa stane. Vedci vytvorili prelomovú umelú inteligenciu.* [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na : <https://fontech.startitup.sk/umela-inteligencia-dokaze-predpovedat-zlociny/>

V súčasnosti je v biometrických databázach policajných zložiek USA tváre až 117 miliónov Američanov, pričom v drvivej väčšine prípadov ide o osoby, ktoré neboli nikdy odsúdené zo žiadneho zločinu. Ich biometrické dáta boli skrátka vyextrahované z fotografií na vodičských preukazoch. Databáza FBI je pri tom značne masívnejšia a obsahuje aj údaje osôb z fotografií na pasoch, vízach a iných zdrojov.¹³ Tento systém je používaný na rozpoznávanie tvári v reálnom čase, a to buď pomocou mestských kamier, alebo fotoaparátov policajných hliadok. Hliadka teda môže bez toho, aby vystúpila z auta odfoťiť osobu na chodníku a podľa jej tváre behom pár sekúnd zistiť jej totožnosť, bez potreby osobného kontaktu. V období pár mesiacov dozadu zaznamenávame rozmach aj AI, ktorá dokáže rozpoznávať emócie. Čína, ktorá taktiež nasadzuje kamery na rozpoznávanie tváre, aby odhalili jaywalkerov a potrestali ich. S modelom na detekciu emócií možno takéto systémy použiť na posilnenie bezpečnosti a dohľadu v citlivých oblastiach, ako sú letiská, železničné stanice, kiná, zdravotnícke strediská a ďalšie. Modely AI dokážu presne odhaliť podozrivé emócie a anomálie v ľudskom prejave, čo umožňuje bezpečnostným profesionálom sledovať a triediť podozrivých a lepšie ich monitorovať.¹⁴

AI sa nevyužíva len v rámci predchádzania trestnej činnosti, či vypátrania páchateľov trestných činov, ale aj v rámci správy súdov. Napríklad v Číne sa využíva **inteligentný systém správy súdov Najvyššieho súdu**, kde AI automaticky skenuje a digitalizuje podania, prenáša dokumenty do elektronickej podoby, priradzuje prichádzajúce dokumenty k existujúcim súborom, identifikuje príslušné zákony, prípady a právne dokumenty, ktoré treba zvážiť, automaticky vygeneruje všetky potrebné súdne procesné dokumenty a distribuuje prípady sudcom. V rôznych súdnych budovách vybavených umelou inteligenciou sa používajú aj roboty, ktoré dokážu získať a komunikovať informácie o sudcoch, zamestnancoch súdu, procesnom poriadku a procesných úkonoch.¹⁵

V súvislosti s vykonávacím konaním, ktoré tvorí taktiež jedno zo štádií trestného konania poukazujeme aj na výkon trestu odňatia slobody vo svete a možnosti využitia AI.

„V Číne sa využíva vo väzniciach tzv. inteligentné sledovanie, a to systémami, ktoré umožňujú 24-hodinové sledovanie odsúdených využívajúc softvéry rozpoznávanie tváre a analýzu pohybov. Dokážu rozpoznať až 200 tvári súčasne. V prípade, ak napríklad osoba dlhšiu dobu kráča hore dole po cele, technológia označí tento pohyb za podozrivý a navrhne kontrolu odsúdeného príslušníkom väzenskej služby. Tento systém má okrem identifikácie a lokalizácie odsúdených slúžiť k predchádzaniu a potláčaniu bitiek medzi odsúdenými, podplácania príslušníkov väzenskej služby a súčasne zabezpečovať kontrolu príslušníkov väzenskej služby. V Južnej Kórei v novovybudovanom väzení 80 km od Seoulu využívajú systém senzorov zabudovaný na strope ciel, ktoré dokážu v reálnom čase sledovať dýchanie väzňov za účelom predchádzania samovraždám. V Južnej Kórei, väznici Pohang, sa využívajú pohybliví „robotickí dozorcovia“. Sú navrhnutí na samostatné hliadkovanie na chodbách väzenského zariadenia, orientujú sa prostredníctvom navigačných značiek umiestnených na stropoch chodieb, ktoré vnímajú zabudovanými senzormi a dohľad nad nimi vykonáva „ľudský“ príslušník väzenskej služby, ktorý robota môže ovládať diaľkovo prostredníctvom iPadu-u. Tieto roboty neobsahujú žiadne funkcie, ktoré by im umožňovali fyzicky zaobchádzať a manipulovať

¹³ URBAN, F.; *Skryté nebezpečenstvá rozpoznávania tváre*. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na : <https://touchit.sk/skryte-nebezpecenstva-rozpoznavania-tvare/122612>

¹⁴ Čo potrebujeme vedieť o AI pri rozpoznávaní emócií v roku 2024. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na : <https://sk.shaip.com/blog/what-we-need-to-know-about-ai-in-emotion-recognition/>

¹⁵ ONAČILLA, J.; *Využitie umelej inteligencie v civilnom konaní*. In *Právne noviny*. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://www.pravnenoviny.sk/vyuzitie-umelej-inteligencie-v-civilnom-konani>

s odsúdenými. Obojsmerná audiovizuálna komunikácia medzi odsúdeným a „ľudským“ dozorcóm je možná prostredníctvom zabudovaných obojsmerných mikrofónov a kamier.“¹⁶

4. Limity používania umelej inteligencie

Podstatný limit pre používanie umelej inteligencie v trestnom konaní predstavuje tzv. prvý ucelený zákon EÚ. Konkrétne ide o Nariadenie európskeho parlamentu a rady (eú) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (ďalej len „akt o umelej inteligencii“). Cieľom prijatia tohto nariadenia bolo stanoviť jednotný právny rámec, najmä pokiaľ ide o vývoj, uvádzanie na trh, uvádzanie do prevádzky a používanie systémov umelej inteligencie v Únii, ktorý bude v súlade s hodnotami Únie, podporovať zavádzanie dôveryhodnej umelej inteligencie sústredenej na človeka a zároveň zaistiť vysokú úroveň ochrany zdravia, bezpečnosti a základných práv zakotvených v Charte základných práv Európskej únie vrátane ochrany demokracie, právneho štátu a životného prostredia, chrániť pred škodlivými účinkami systémov AI v Únii a podporovať inovácie.

Z tohto pohľadu sa najproblematickejším javí používanie diaľkovej biometrickej identifikácie fyzických osôb „v reálnom čase,“ z dôvodu obrovského zásahu do súkromia veľkej časti obyvateľstva. Podstatný problém je možné badať aj v súvislosti s využívaním AI, ktorá je schopná rozpoznávať emócie. A to z niekoľkých dôvodov. Prejav emócií sa v jednotlivých kultúrach a situáciách a dokonca aj v prípade jedného jednotlivca značne líši. Medzi hlavné nedostatky takýchto systémov patrí obmedzená spoľahlivosť, nedostatočná špecifickosť a obmedzená možnosť zovšeobecnenia. Systémy AI, ktoré identifikujú alebo odvodzujú emócie alebo zámery fyzických osôb na základe ich biometrických údajov, preto môžu viesť k diskriminačným výsledkom a môžu zasahovať do práv a slobôd dotknutých osôb. Tieto systémy dokážu rozoznať len pár základných emócií **Zlosť, Strach, znechutenie, Šťastie, zármutok, prekvapenie, Neutrálnosť**. Nezahŕňajú však emócie, ako sú bolesť a únava. Nariadenie tieto systémy na diaľkovú biometricкую identifikáciu fyzických osôb, ako aj systémy na rozpoznávanie emócií ako vysokorizikové vzhľadom na riziká, ktoré predstavujú, a preto sa na ich prípadné využitie stanovili prísne požiadavky.¹⁷

Pri klasifikácii systému AI ako vysokorizikového podľa Aktu o umelej inteligencii je obzvlášť dôležitý rozsah nepriaznivého vplyvu systému AI na základné práva chránené Chartou. Medzi tieto práva patrí právo na ľudskú dôstojnosť, rešpektovanie súkromného a rodinného života, ochrana osobných údajov, sloboda prejavu a právo na informácie, sloboda zhromažďovania a združovania, právo na nediskrimináciu, právo na vzdelávanie, ochrana spotrebiteľa, pracovné práva, práva osôb so zdravotným postihnutím, rodová rovnosť, práva duševného vlastníctva, právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces, právo na obhajobu a prezumpcia nevinu a právo na dobrú správu vecí verejných.

Podľa nových pravidiel je zakázané používať aplikácie AI, ktoré ohrozujú práva občanov. Týka sa to napríklad systémov biometrickej kategorizácie založených na citlivých charakteristikách. Ďalším príkladom je necielené extrahovanie podôb tváre z internetu alebo videozáznamov z bezpečnostných kamier na tvorbu databáz na rozpoznávanie tvárí. Okrem uvedených praktík bude zakázané aj rozpoznávanie emócií na pracovisku či v škole, sociálne bodovanie či prediktívne vykonávanie policajných funkcií, ak je založené výlučne na

¹⁶ VASILIK, L.; *Algoritmy a umelá inteligencia v službách väznenstva*. In Čentěš, J., Kurilovská, L. Strémy, T. Vasilik, L. (zost.). Bratislavské právnické fórum 2023 : aktuálne výzvy trestného práva. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 412-414

¹⁷ Bod 18 odôvodnenia Nariadenia európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

profilovaní osoby alebo posudzovaní jej charakteristík. Nebude sa môcť používať ani AI, ktorá manipuluje ľudské správanie alebo zneužíva zraniteľnosti ľudí.¹⁸

Používanie systémov biometrickej identifikácie je v zásade zakázané s výnimkou detailne vymenovaných a úzko vymedzených situácií za účelom presadzovania práva, pričom Akt o umelej inteligencii ich zaradil medzi vysokorizikové systémy v dôsledku čoho pre ich použitie stanovil ďalšie podmienky. Podľa článku 5 bodu 1 aktu o umelej inteligencii sa tento zákaz nevzťahuje na systémy AI používané na podporu ľudského posúdenia zapojenia osoby do trestnej činnosti, ktoré je už založené na objektívnych a overiteľných skutočnostiach priamo spojených s trestnou činnosťou. To znamená, že v zmysle aktu je dovolené využívanie AI, ktorou sa podporne posúdi zapojenie osoby do trestnej činnosti, v prípade ak už existujú objektívne a overiteľné skutočnosti u konkrétnej osoby, ktoré ju spájajú s konkrétnou trestnou činnosťou.

Rovnako je dovolené používanie systémov diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase vo verejne prístupných priestoroch na účely presadzovania práva, ak ide o „i)cielené pátranie po konkrétnych obetiach únosov, obchodovania s ľuďmi alebo sexuálneho vykorisťovania ľudí, ako aj pátranie po nezvestných osobách;

ii)predchádzanie konkrétnemu, závažnému a bezprostrednému ohrozeniu života alebo fyzickej bezpečnosti fyzických osôb alebo skutočnej a existujúcej alebo skutočnej a predvídateľnej hrozbe teroristického útoku;

iii)lokalizácia alebo identifikácia osoby podozrivej zo spáchania trestného činu na účel vedenia vyšetrovania alebo stíhania trestného činu alebo výkonu trestnej sankcie za trestné činy uvedené v prílohe II, za ktoré možno v dotknutom členskom štáte uložiť trest odňatia slobody alebo ochranné opatrenie obmedzujúce slobodu s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej štyri roky. Medzi tieto trestné činy sú zaradené: terorizmus, obchodovanie s ľuďmi, vražda, ťažká ujma na zdraví, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, nedovolené obchodovanie s omamnými alebo psychotropnými látkami, nedovolené obchodovanie so zbraňami, strelivom alebo s výbušninami, nedovolené obchodovanie s ľudskými orgánmi alebo tkanivami, nedovolené obchodovanie s jadrovými alebo rádioaktívnymi materiálmi, únos, obmedzovanie osobnej slobody alebo branie rukojemníka, trestné činy podliehajúce právomoci Medzinárodného trestného súdu, nezákonné ovládnutie lietadla alebo plavidla, znásilnenie, trestné činy proti životnému prostrediu, organizovaná alebo ozbrojená lupič, sabotáž a účasť v zločineckej organizácii zapojenej do jedného alebo viacerých vyššie uvedených trestných činov.“¹⁹

Pri vyššie uvedených výnimkách na používanie vysokorizikových systémov AI, musia byť v členských štátoch dodržiavané podmienky. Každé použitie systému diaľkovej biometrickej identifikácie „v reálnom čase“ vo verejne prístupných priestoroch na účely presadzovania práva by malo podliehať výslovnému a osobitnému povoleniu justičného orgánu alebo nezávislého správneho orgánu členského štátu, ktorého rozhodnutie je záväzné. Takéto povolenie by sa v zásade malo získať pred použitím systému AI s cieľom identifikovať osobu alebo osoby. S cieľom zabezpečiť, aby sa tieto systémy používali zodpovedným a primeraným spôsobom, je tiež dôležité stanoviť, že v každej z týchto taxatívne vymenovaných a úzko vymedzených situáciách by sa mali zohľadniť určité prvky, najmä pokiaľ ide o povahu situácie, ktorá viedla k predloženiu žiadosti, o dôsledky využívania týchto systémov na práva a slobody všetkých dotknutých osôb a o záruky a podmienky zabezpečené pri tomto používaní. Okrem toho by sa používanie systémov diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase vo verejne prístupných priestoroch na účely

¹⁸ Európsky parlament. Tlačová správa. *Umelá inteligencia: Parlament prijal prelomový zákon*. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na : <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/press-room/20240308IPR19015/umela-inteligencia-parlament-prijal-prelomovy-zakon>

¹⁹ Čl. 5 bod 1 písm. h/ Nariadenia európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

presadzovania práva malo nasadzovať len na potvrdenie totožnosti špecificky zacieleného jednotlivca a malo by sa obmedziť na to, čo je nevyhnutne potrebné, pokiaľ ide o časové obdobie, ako aj geografický a osobný rozsah, najmä so zreteľom na dôkazy alebo indicie týkajúce sa hrozieb, obetí alebo páchatel'a. Používanie systému diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase vo verejne prístupných priestoroch by sa malo povoliť len vtedy, ak príslušný orgán presadzovania práva ukončil posúdenie vplyvu na základné práva a, pokiaľ sa v tomto nariadení nestanovuje inak, zaregistroval systém v databáze, ako sa stanovuje v tomto nariadení. Referenčná databáza osôb by mala byť vhodná pre každý prípad použitia v každej z uvedených situácií.²⁰

Máme zato, že na zavedenie AI emocionálnej do trestného konania podľa nášho TP, ale aj na zavedenie systémov diaľkovej biometrickej identifikácie fyzických osôb „v reálnom čase,“ a to aj v tak oklieštenej podobe, ako sú dovolené Aktom o AI, bude nepochybne potrebná zmena Tr. Poriadku spočívajúca minimálne v určení orgánu, ktorý o tom bude rozhodovať, ktorý bude systém AI ovládať, ktorý bude rozhodovať o sťažnostiach a bude potrebné stanoviť konkrétne okolnosti na ktoré je nevyhnutné prihliadať o rozhodovaní jeho použitia.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na možnosti využitia umelej inteligencie v trestných konaniach v Slovenskej republike. Máme zato, že umelú inteligenciu v trestných konaniach je možné využívať výlučne, ako pomocný prostriedok, ktorý by uľahčil prácu napr. tým, žeby spracovával obžalobu vrátane všetkých jej príloh do elektronickej podoby, ako aj tým, žeby uľahčil organizáciu práce hľadaním termínov hlavných pojednávaní za rešpektovania zákonných lehôt stanovených Tr. Poriadkom. S ohľadom na zákonné predpoklady výkonu funkcie sudcu nie je možné, aby súdne rozhodovanie bolo nahradené umelou inteligenciou. Osobitne to neumožňuje zmysel, priebeh a účel trestného konania. Umelá inteligencia je v súvislosti s trestnými konaniami vo svete využívaná na rôzne účely, a to aj takými, ktoré sú v rozpore so základnými právami a slobodami osôb. Práve z tohto dôvodu pristúpila Európska únia k prijatiu jednotného právneho základu – Aktu o umelej inteligencii s cieľom zabezpečiť jej využívanie v súlade so základnými právami a slobodami, ako aj ochranou demokracie a princípov právneho štátu. *Pro futuro* sa žiadne odvetvie nevyhne zásahu umelej inteligencie, avšak za rešpektovania presne stanovených podmienok jej využívania, môže byť prínosom aj v oblasti trestného súdnictva.

Zoznam použitej literatúry

1. BODOROVÁ, A.; *Zločin odhalí týždeň predtým, než sa stane. Vedci vytvorili prelomovú umelú inteligenciu.* [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://fontech.startitup.sk/umela-inteligencia-dokaze-predpovedat-zlociny/>
2. ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol.; *Trestný poriadok I. § 1 – 195.* Bratislava: C. H. Beck, 2021, 1232 s. ISBN 978-80-89603-88-6.
3. Čo potrebujeme vedieť o AI pri rozpoznávaní emócií v roku 2024. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://sk.shaip.com/blog/what-we-need-to-know-about-ai-in-emotion-recognition/>
4. Európsky parlament. Tlačová správa. *Umelá inteligencia: Parlament prijal prelomový zákon.* [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/press-room/20240308IPR19015/umela-inteligencia-parlament-prijal-prelomovy-zakon>

²⁰ Body 34 a 35 odôvodnenia Nariadenia európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

5. MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.; *Právo a umelá inteligencia*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024; 244 s. ISBN 978-80-7160-715-1.
6. Nariadenie európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>
7. ONAČILLA, J.; *Využitie umelej inteligencie v civilnom konaní*. In Právne noviny. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na: <https://www.pravnenoviny.sk/vyuzitie-umelej-inteligencie-v-civilnom-konani>
8. RUSSELL, S., NORVIG, P.; *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (4th Edition). Pearson, 2020, ISBN 9780134610993.
9. ŠTRKOLEC, M.; *Úvod do trestného práva procesného*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, 87 s. ISBN 978-80-574-0091-2.
10. URBAN, F.; *Skryté nebezpečenstvá rozpoznávania tváre*. [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na : <https://touchit.sk/skryte-nebezpecenstva-rozpoznavana-tvare/122612>
11. VASSILEV, A., et al. Adversarial Machine Learning: A Taxonomy and Terminology of Attacks and Mitigations. (National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg, MD) NIST Artificial Intelligence (AI) Report, NIST Trustworthy and Responsible AI NIST AI 100-2e2023. s. 3 . 2024. dostupné na: <https://doi.org/10.6028/NIST.AI.100-2e2023>.
12. VASILIK, L.; *Algoritmy a umelá inteligencia v službách väzenstva*. In Čentés, J., Kurilovská, L. Strémy, T. Vasilik, L. (zost.). Bratislavské právnické fórum 2023 : aktuálne výzvy trestného práva. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, 450 s. ISBN 978-80-7160-696-3.
13. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
14. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
15. Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach
16. ŽIDEK, D.; *Môže sudcu nahradiť umelá inteligencia?* [online] [cit.dňa 10.03.2025] Dostupné na : <https://www.linkedin.com/pulse/m%C3%B4%C5%Bee-sudcu-nahradi%C5%A5-umel%C3%A1-inteligencia-ghslegal>

Kontaktné informácie o autorovi

Mgr. Bronislava Vinerová

Interná doktorandka

Katedra trestného práva

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

bronislava.vinerova@student.upjs.sk

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE ORGÁNMI ČINNÝMI V TRESTNOM KONANÍ A SÚDMI V TRESTNÝCH VECIACH

THE DEPLOYMENT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE BY LAW ENFORCEMENT AND COURTS IN THE ADMINISTRATION OF CRIMINAL JUSTICE

Mgr. Alexander Pezlar

Abstrakt:

Umelá inteligencia je čoraz častejšie používaná pri analýze digitálnych stôp, prediktívnej kriminalistike a spracovaní forenzných údajov, čo môže viesť k efektívnejšiemu dokazovaniu. Orgány činné v trestnom konaní a súdy čelia výzvam v spojitosti s dôveryhodnosťou a prípustnosťou algoritmicky generovaných dôkazov a ich súladom so zásadami trestného práva. Článok analyzuje, či a za akých podmienok môžu byť vybrané dôkazy generované AI považované za zákonné a prípustné.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, dokazovanie, AI dôkazy, trestné právo, kriminalistika

Abstract:

Artificial intelligence is increasingly being used in the analysis of digital traces, predictive policing, and the processing of forensic data, which may lead to more efficient evidence gathering. Law enforcement authorities and courts face challenges related to the credibility and admissibility of algorithmically generated evidence and its compliance with the principles of criminal law. This article analyzes whether, and under what conditions, selected AI-generated evidence can be considered lawful and admissible.

Keywords: artificial intelligence, evidence, AI evidence, criminal law, forensic science

Úvod

V poslednom desaťročí možno pozorovať exponenciálny nárast aplikácie umelej inteligencie (ďalej len „AI“) v rôznych oblastiach verejného aj súkromného sektora. Predmetný vývoj neobišiel ani trestné právo a pridružené disciplíny. Umelá inteligencia sa postupne stáva súčasťou moderného trestného konania, a to naprieč všetkými štádiami trestného konania. Implementácia AI do trestného práva so sebou prináša takmer revolučné zmeny, najmä v oblasti efektivity spracovania dôkazov, kriminológie a kriminalistiky. Na strane druhej je aplikácia AI spojená s množstvom právnych, etických a procesnoprávnych otázok, ktoré sa dotýkajú doktrínálnych základov trestného konania, t.j. do akej miery možno takto získané, analyzované alebo interpretované dôkazy považovať za prípustné, objektívne a v súlade so základnými zásadami trestného konania.

Cieľom nášho príspevku s názvom „*Využitie umelej inteligencie orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi v trestných veciach*“ je v hrubých rysoch analyzovať vybrané oblasti využitia umelej inteligencie v trestnom práve, pričom osobitnú pozornosť venujeme kriminologickým aspektom jej aplikácie a následne poskytnúť systematický prehľad právnych otázok a výziev, ktoré vyplývajú z čoraz intenzívnejšieho prenikania AI do trestnoprávnej praxe, a to s dôrazom na zachovanie základných princípov trestného konania.

V zmysle vytýčeného cieľa sme sformulovali **hypotézu** nasledovne: „*Zavádzanie umelej inteligencie do trestného konania ma potenciál zvýšiť efektivitu, rýchlosť a presnosť konania, avšak bez preventívnej právnej regulácie a doktrínálnych záruk existuje riziko porušenia zásad*

spravodlivého procesu, najmä pokiaľ ide o dôveryhodnosť, transparentnosť a prípustnosť algoritmicke generovaných dôkazov.“

V rámci metodológie a pre dosiahnutie vytýčeného cieľa príspevku budeme používať vybrané všeobecné vedecko-teoretické metódy, ktoré majú svoj základ v logike a sú tradičnými vedeckými metódami používanými v spoločensko-vedných disciplínach vrátane právnej vedy predovšetkým sa jedná o metódu deskripcie, analýzy, syntézy, abstrakcie, komparácie, indukcie a dedukcie.

1 Veľké jazykové moduly

Nie je žiadnym tajomstvom, že orgány činné v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“), súd (a v obmedzenom rozsahu aj obhajoba) sú pri procese dokazovania povinné postupovať profesionálne a aplikovať najmodernejšie a najpresnejšie technológie a postupy s cieľom zistenia skutkového stavu veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Inými slovami existuje zákonná povinnosť aplikovať vysoké nároky nielen na rozsah a kvalitu vykonávaných dôkazov, ale aj na ich technologickú a vedeckú úroveň.

V tomto kontexte patrí medzi najvýznamnejšie a najprogresívnejšie trendy súčasnosti vývoj a aplikácia umelej inteligencie, ktorá čoraz častejšie nachádza uplatnenie aj v oblasti trestného práva a s ním príbuzných vedných disciplín, ako je kriminalistika, kriminológia, psychológia. Všeobecne označovaná ako AI predstavuje odklon od klasických statických algoritmických modelov, ktoré operovali na báze pevne zadefinovaných pravidiel, smerom k dynamickým a adaptabilným modelom strojového učenia, vrátane tzv. veľkých jazykových modelov (large language models – LLM), ktoré umožňujú spracovanie a analýzu množstva dát v ľudskom (prirodzenom) jazyku.

LLM (pre účely tohto článku všeobecne aj ako „AI“) sú schopné nielen identifikovať, analyzovať a interpretovať dôkazy, ale aj predikovať kriminalisticky relevantné informácie a tým predchádzať páchaniu trestnej činnosti, analyzovať výpovede, alebo navrhovať vyšetrovacie hypotézy na základe údajov obsiahnutých v databázach policajného zboru. V dôsledku uvedeného, vznikajú nové možnosti pri odhaľovaní trestnej činnosti či dokonca aj pri predchádzaní trestnej činnosti. Z uvedených lákavých dôvodov, AI zaznamenáva aj reálny nárast aplikácie v trestnom práve, či už zo strany súdov, OČTK, ale aj zo strany súkromných osôb, menovite advokátov alebo osobám pôsobiacimi v súkromnej bezpečnosti. S exponenciálnym vývojom, dostupnosťou a aplikáciou AI zákonite vznikajú aj otázky týkajúce sa objektívnosti a právnej prípustnosti takto získaných alebo spracovaných dôkazov. S odkazom na povahu LLM, kde nie je vopred jasne stanovený algoritmus, sú OČTK a súdy postavené pred úlohu nachádzať rovnováhu medzi využívaním výhod moderných technológií a dodržiavaním základných zásad trestného práva procesného. Práve, absencia úplnej zrozumiteľnosti algoritmov (aj pre samotných tvorcov), najmä pri modeloch strojového učenia a veľkých jazykových modeloch, vyvoláva obavy z možného narušenia princípov trestného práva. Rozvoj umelej inteligencie, preto neznamená len technologickú inováciu, ale zároveň predstavuje výzvu pre celé trestné právo, ako normatívnu disciplínu aj ako praktický systém spravodlivosti, aby reagovalo na nové formy dokazovania v súlade s princípmi právneho štátu.

2 Aplikačný potenciál a riziká

Pre potreby naplnenia cieľa tohto príspevku sa zameriame na potenciál využitia AI vo vybraných oblastiach trestného práva a kriminalistiky a zároveň načrtujeme nami identifikované riziká aplikácie AI v týchto oblastiach. Za podstatné považujeme vyjadriť tézu, že riziká aplikácie AI nie sú generalizovateľné ale svojou povahou len kopírujú konkrétnu oblasť penitenciárnych vedných disciplín (užšie metódy kriminalistickej praktickej činnosti). V tejto

súvislosti je nevyhnutné poukázať na to, že **metódy kriminalistickej praktickej činnosti** musia spĺňať dve základné požiadavky:

(1) Musia tvoriť optimálny systém metód a zodpovedajúcich postupov, prostriedkov a operácií

Toto optimum je dané ich súladom so základnými **zásadami trestného konania (TK)**. V praktickej kriminalistike zohrávajú osobitný význam najmä tieto zásady:

- **Zásada aktivity:** OČTK konajú z úradnej povinnosti a sú povinné vyhľadávať aj latentné trestné činy a ich páchatel'ov, bez potreby vonkajšieho podnetu. AI môže tento proces značne posilniť, najmä analýzou veľkého množstva dát v reálnom čase.
- **Zásada rýchlosti:** Platí najmä pre počiatočné fázy odhaľovania trestnej činnosti („pátranie po horúcej stope“). AI technológie dokážu značne skrátiť čas získavania dôkazov, čím sa znižuje riziko ich straty a zároveň sa zvyšuje pravdepodobnosť včasného objasnenia skutku.
- **Zásada úplnosti:** Znamená požiadavku, aby už v predprípravnom konaní boli získané všetky relevantné dôkazné informácie. AI môže prispieť najmä k triedeniu a prepojeniu obrovského objemu dôkazového materiálu.
- **Zásada objektivity:** Požaduje elimináciu subjektívneho vplyvu na priebeh konania. AI môže podporiť objektivitu tým, že v analýze neprejavuje emócie, predsudky alebo selektívne uvažovanie, ak je správne nastavená a trénovaná na reprezentatívnych dátach.

(2) Musia byť zákonné a prípustné

Zásada **zákonnosti** kriminalistických metód znamená, že tieto nesmú byť v rozpore s platným právnym poriadkom, najmä ak ide o metódy, ktoré môžu zasiahnuť do základných práv a slobôd (napr. výsluch, zaisťovanie dôkazov). Kriminalistika však využíva aj **poznávacie metódy**, ktoré zásadne nezasahujú do právne chránených sfér (napr. plánovanie vyšetrovania, pozorovanie). Z tohto dôvodu je vhodnejšie hovoriť o **zásade prípustnosti**, ktorá sa vzťahuje na **všetky** kriminalistické metódy, a teda aj na využitie umelej inteligencie.¹

Z uvedeného vyplýva, že využívanie AI v kriminalisticko-taktických metódach je prínosné, avšak len **za podmienky rešpektovania vyššie vymedzených princípov a zásady prípustnosti**. Inak môže dôjsť k závažným porušeniam procesných práv, čo môže v konečnom dôsledku viesť k nepoužiteľnosti dôkazov, či dokonca k zmareniu trestného stíhania.

S odkazom na cieľ príspevku považujeme za vhodné vymedziť v konkrétnej rovine vybrané kriminalisticko-technické metódy a kriminalisticko-taktické metódy, kde vidíme potenciálny prínos AI a definovať nami identifikované vybrané riziká.

2.1 kriminalisticko-technické metódy

AI mení kriminalisticko-technické metódy tým, že automatizuje a zdokonaľuje mnohé procesy analýzy dôkazov. Jej využitie sa rozprestiera naprieč širokým spektrom kriminalistických oblastí a zvyšuje presnosť, rýchlosť a objektivitu objasňovania trestnej činnosti. AI má potenciál využitia:

Oblasť	Názorne využitie AI
Analýza DNA	Interpretácia zmesí DNA: analýza komplexných vzoriek, zníženie rizika chybnjej interpretácie, zrýchlenie výsledkov. Kriminalistická genetika: rýchlejšia

¹ PORADA, Viktor, POLAK, Peter a kol. KRIMINALISTIKA. Plzeň Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN- 978-80-7380-558-6. str. 21-31 a Spracované na základe prednášky prof. JUDr. Sergeja Romžu PhD. – Kriminalistika

	klasifikácia genetických údajov, až tvorba 3D obrazu páchateľa za pomoci AI ²
Biometrická identifikácia osôb	Rozpoznávanie tváre (facial recognition). Fonoskopia: porovnávanie hlasových záznamov a hlasových vzoriek.
Súdne lekárstvo	Diagnostika príčiny smrti, analýza poranení, odhad post-mortálneho intervalu. Virtuálna pitva: analýza medicínskych obrazov (napr. CT, MRI). ³
Analýza digitálnych stôp	Rozpoznávanie vzorcov v dátach. Spracovanie veľkého objemu digitálnych dôkazov. Detekcia kybernetických hrozieb a anomálií.
Analýza obrazov a videa	Zlepšenie kvality spracovania obrazového materiálu. Rozpoznávanie tvárí, sledovanie pohybu, rekonštrukcia miesta činu.
Kriminalistická balistika	Identifikácia zbraní, streľiva, nábojníc. Rekonštrukcia streľby a trajektórií projektilov.
Profilácia páchateľa	Predikcia správania, demografické a psychologické charakteristiky. Podpora pri zostavovaní vyšetrovacích verzií.

Systém Black Box vs Glass Box

Načrtnuté možnosti zapojenia AI do kriminalistických metód významne zvyšujú rýchlosť, presnosť a kapacitu spracovania dôkazov, čím zefektívňujú vyšetrovanie a predovšetkým urýchľujú čas potrebný na odhalenie páchateľa. Jedná sa predovšetkým o presné vedecky podložené dáta, ktorých spracovanie by bolo časovo a metodicky obtiažne. V tomto kontexte nie je ani AI imúnna voči chybovosti a predovšetkým, v súvislosti so súčasnou povahou AI (netransparentnosť a obmedzená výpočtová pamäť) je „sprocesňovanie“ vymedzených dôkazov ohrozené. Načrtnuté aplikačné problémy spojené s implementáciou AI do trestného práva, sa s narastajúcim vývojom len prehlbujú. V čase písania tohto príspevku je v krajinách, ktoré už metodicky aplikujú AI pre potreby vyšetrovania/operatívnej činnosti viditeľný nárast vo využívaní tzv. Black Boxes „čiernych skriniek“ – technológií, pri ktorých sa OČTK spoliehajú na modely umelej inteligencie (AI) alebo algoritmy, ktoré sú buď príliš zložité na to, aby im ľudia porozumeli, alebo ich fungovanie zostáva utajené (aj pre samotné OČTK). V trestných veciach sa Black Box systém rozšírili najmä v oblastiach kriminalistických analýz, napr. analýza a interpretácia zmesí DNA, rozpoznávanie tváre alebo hodnotenia rizika

² ZIEGER, M. (2022). Forensic DNA phenotyping in Europe: How far may it go?. Journal of Law and the Biosciences, 9. <https://doi.org/10.1093/jlb/ljac024>.

³ THALI, M., JACKOWSKI, C., OESTERHELWEG, L., ROSS, S., & DIRNHOFFER, R. (2007). VIRTopsy - the Swiss virtual autopsy approach.. Legal medicine, 9 2, 100-4 . <https://doi.org/10.1016/J.LEGALMED.2006.11.011>.

recidívy.⁴ Základným zámerom využitia umelej inteligencie založenej na technológii typu „black box“ je maximalizácia výpočtového výkonu a efektivity spracovania dát, a to aj za cenu toho, že systém nevenuje zdroje na objasnenie spôsobu, akým dospel k výsledku. Inými slovami povedané, uvedený systém supluje prípadne napomáha znaleckému skúmaniu, za súčasného oslabenia možnosti preskúmania a vyhodnotenia metodológie samotného procesu vykonanej analýzy. Podotýkame, že už samotná zložitosť možnosti preskúmateľnosti výsledkov spracovaných za pomoci AI môže zakladať takú procesnú vadu, ktorá povedie k odmietnutiu/nevykonaniu dôkazu. Na druhej strane je podľa zástancov Black Box systému práve táto technologická efektivita výhodou –vďaka vyššej výpočtovej kapacite a komplexným modelom dokáže black box AI dosiahnuť vyššiu presnosť, a to aj bez toho, aby bol známy presný spôsob, akým bol výsledok dosiahnutý. Z pohľadu zástancov Black Box systému nie je nutné, aby bol celý analytický proces zrozumiteľný, ak samotný výstup preukazuje vysokú mieru spoľahlivosti a konzistencie s inými dôkazmi. Argumentujú tým, že v reálnom svete často prijímame rozhodnutia na základe dôvery vo výsledky expertných systémov, aj keď nerozumieme ich vnútornej štruktúre.⁵

Otázka využívania AI vrátane veľkých jazykových modelov (LLM), a osobitne tzv. systémov typu black box, predstavuje nanajvýš aktuálnu, avšak dynamickú a neustálenú oblasť. Spojené štáty americké ako priekopník v najmodernejších technológiách sa nachádzajú v pomyslenej prvej línii judikovania a odstraňovaní aplikačných problémov. Práve v prostredí USA možno pozorovať viaceré protichodné rozhodnutia a aj nedostatky v otázke dodržiavania základných zásad trestného konania v súvislosti s implementáciou Black Box systémov. V tejto súvislosti si dovoľujeme poukázať na rozhodovaciu prax súdov štátu New York, ktoré opakovane pripustili dôkazný materiál založený na tzv. FST analýze (Forensic Statistical Tool) ešte predtým, než boli zistené jej závažné metodologické nedostatky. (rozsudok *People v. Lopez*, 23 N.Y.S.3d 820, 825 (N.Y. Sup. Ct. 2015)). Súd zlyhal v otázke preverenia a požadovania aspoň základných informácií o povahe a fungovaní algoritmov využitých pri dokazovaní. Súd v štáte Pensylvánia pripustil vykonanie dôkazov na základe softvéru na analýzu zmesí DNA bez toho, aby jednoznačne odôvodnil ich prípustnosť a zákonnosť. Neraz postačovalo iba tvrdenie vývojára o internom overení spoľahlivosti softvéru.⁶

Odpoveďou a riešením na systém Black Box je tzv. Glass Box systém teda sklenená (priehľadná) skrinka. Máme za to, že sa jedná o prípustný kompromis medzi efektivitou a prípustnosťou dôkazných prostriedkov aj v podmienkach pomerne rigidnejších Európskych právnych systémov. Tieto systémy sú navrhnuté takým spôsobom, aby ich výstupy boli nielen exaktné, ale predovšetkým spätne preskúmateľné, a to ako pre znalcov, tak aj pre účastníkov konania a súd. Glass box systémy umožňujú odhaliť a vysvetliť logiku rozhodovania AI, vrátane spôsobu, akým boli jednotlivé dáta spracované. V súčasnosti je podrobená odbornej diskusii aj samotná premisa o vyššej presnosti tzv. Black Box technológii v porovnaní Glass Box technológií.⁷

Zhrnutie

Black Box model je tradične považovaný za presnejší, najmä pri zložitých problémoch. Najnovšie poznatky v tejto oblasti naznačujú, že Glass Box modely môžu dosahovať rovnakú alebo dokonca vyššiu presnosť, a to aj v oblastiach ako kriminalistika a trestné právo. Glass

⁴ GARRETT, B., & RUDIN, C. (2023). Interpretable algorithmic forensics. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 120. [online]. August 16, 2023 [cit. 2025-05-09]. s. 1. Dostupné z < <https://doi.org/10.1073/pnas.2301842120>. >

⁵ Ibidem

⁶ Ibidem

⁷ ROBSON, B., & COOPER, R. (2024). Glass Box and Black Box Machine Learning Approaches to Exploit Compositional Descriptors of Molecules in Drug Discovery and Aid the Medicinal Chemist.. *ChemMedChem*, e202400169 . <https://doi.org/10.1002/cmdc.202400169>.

Box je teda kompromisom prípustným pre oblasť trestného práva, pretože zohľadňuje zákonnosť a preskúmateľnosť.⁸ Naproti tomu Black Box systém má svoje využitie v oblastiach, kde má prednosť surový predikčný výkon technológie.⁹

2.2 kriminalisticko-taktické metódy

Veľké jazykové modely, môžu napomáhať pri tvorbe vyšetrovaní, generovaní otázok a analýze zložitých dátových súborov, čím dopĺňajú ľudské uvažovanie v rámci vyšetrovania. (napr. metóda vyšetrovacích verzií, metóda plánovania vyšetrovania, metóda výsluchu, rekognície, konfrontácie, obhliadky). V tejto rovine AI dopĺňa ľudské uvažovanie a rozhodovanie, čím umožňuje systematickejší, logickejší a dôkazovo presnejší prístup k vyšetrovania trestných činov.

Oblasť	Konkrétny prínos umelej inteligencie (AI)
Tvorba vyšetrovacích verzií	Návrh logických alternatív priebehu skutku. Identifikácia nekompletných alebo nelogických verzií.
Plánovanie vyšetrovania	Podpora harmonogramov procesných úkonov. Návrh nadväzností medzi dôkazmi a osobami. Optimalizácia poradia výsluchov a výjazdov.
Metodológia výsluchu	Generovanie cielených otázok podľa profilu osoby. Upozornenie na logické rozpory vo výpovediach.
Rekognícia, konfrontácia, obhliadka	Vizuálna analýza a spracovanie obrazu. Simulácia možného priebehu udalostí na mieste činu.
Analýza dátových súborov	Triedenie veľkého objemu dôkazového materiálu. Vizualizácia vzťahov medzi subjektmi prípadu.

V porovnaní s implementáciou AI do kriminalisticko-technických metód, je implementácia AI do kriminalisticko-taktických metód v popísanej rovine obzvlášť novým fenoménom s takmer neznámymi implikáciami. Jej využívanie v nami identifikovaných oblastiach je doposiaľ latentného charakteru, v súčasných podmienkach musí prechádzať cez médium t.j. OČTK prípadne súd alebo aj obhajobu. T.j. faktické riziká sú „zakryté“ práve faktickou nemožnosťou určiť či a v akej miere subjekty trestného konania aplikujú AI (menovite LLM modely). Týmto spôsobom môže dochádzať k „tichej automatizácii“ kľúčových rozhodovacích procesov, bez toho, aby to bolo zrejmé z procesného postupu, zápisnice či odôvodnenia rozhodnutia. Napriek uvedenému si dovoľíme vyjadriť vybraný aplikačný problém, ktorý je možné „skryto“ badať aj v súčasnosti.

⁸ FRANZONI, V. (2023). From Black Box to Glass Box: Advancing Transparency in Artificial Intelligence Systems for Ethical and Trustworthy AI. , 118-130. https://doi.org/10.1007/978-3-031-37114-1_9.

⁹ HOLM, E. (2019). In defense of the black box. Science, 364, 26 - 27. <https://doi.org/10.1126/science.aax0162>.

Absencia emočnej inteligencie AI

Z dôvodu svojej povahy, AI dokáže len simulovať ľudské prežívanie, chýba jej emočná inteligencia. V rámci kriminalisticko-taktických metód je kľúčovým prvkom hodnotenia dôkazov aj vyhodnotenie neverbálnych prejavov, emocionálnej dynamiky, spontaneity a konzistencie výpovede, uvedené aspekty naďalej patria do domény ľudského rozhodovania a skúsenosti. AI, vrátane LLM, postráda schopnosť rozlíšiť iróniu, sarkazmus, potlačené emócie, kognitívny diskomfort alebo iné prejavy neverbálneho a aj verbálneho charakteru, ktoré môžu byť pre vyšetrovanie zásadné.¹⁰

V dôsledku čoho, môže dôjsť k nesprávnej interpretácii významu vyjadrenia, nepochopeniu kontextu alebo podhodnoteniu emocionálne podstatnej výpovede, čo by pri nekritickom prijatí AI výstupu ako „objektívneho“ mohlo zásadne ovplyvniť ďalší priebeh vyšetrovania. Navyše, ľudská intuícia, empatia a schopnosť odhadnúť emocionálny tón výpovede sú prvky, ktoré LLM nedokážu autenticky nahradiť, bez ohľadu na to, ako presvedčivý sa môže zdať výstup v prirodzenom jazyku. Z uvedeného vyplýva, že neinformované spoliehanie sa na AI pri taktických činnostiach, kde zohrávajú rolu aj jemné psychologické nuansy, predstavuje významné metodologické a procesné riziko.

V nadväznosti na uvedené, existuje aj riziko absolútnej, slepej dôvery OČTK k navrhovaným postupom a nezohľadnenie možných nedostatkov. U niektorých osôb existuje tendencia vnímať výstupy technológií ako „objektívne“ a „neomylné“, čím môže dôjsť k preceňovaniu významu algoritmických záverov a tým pádom k zvoleniu nesprávneho procesného postupu.

Záver

V súčasnosti čelí trestné právo, a osobitne aplikačná prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov, zásadnej paradigmatickej zmene, ktorú prináša postupná integrácia umelej inteligencie (AI). Príspevkom sme poukázali na potenciál umelej inteligencie ako inovatívneho nástroja. Zavádzanie umelej inteligencie do trestného konania prináša nepopierateľné prínosy v oblasti efektivity, presnosti a rozsahu spracovania dôkazov. AI dokáže automatizovať a urýchliť viaceré kriminalisticko-technické procesy a v obmedzenej miere aj kriminalisticko-taktické úkony, čím môže výrazne podporiť odhaľovanie a objasňovanie trestnej činnosti. Napriek tomu však predstavuje aj závažné procesné riziká.

Zvlášť problematické je nekritické prijímanie výstupov AI. V oblasti kriminalisticko-taktických metód je navyše implementácia AI obmedzená tým, že umelá inteligencia nedisponuje emočnou a sociálnou inteligenciou, čo sú kľúčové prvky pri hodnotení výpovedí, výsluchoch či konfrontáciách. Dôvera vo výstupy AI nesmie nahradiť ľudský úsudok a skúsenosť, najmä v procesoch, kde hrá rolu kontext, empatia a neverbálna komunikácia.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že využívanie umelej inteligencie v trestnom konaní by sa nemalo realizovať bezpodmienečne, ale výhradne v súlade s princípom primeranosti, transparentnosti a kontrolovateľnosti. Je nevyhnutné rozlišovať medzi technológiami, ktorých výstupy možno spätne overiť (Glass Box modely), a tými, ktorých fungovanie ostáva skryté, a preto nepreskúmateľné (Black Box modely). Z hľadiska právneho štátu je akceptovateľná len taká forma aplikácie AI, ktorá umožňuje dôslednú revíziu, odbornú kritiku a procesné overenie výstupov, a to nielen zo strany znalcov, ale aj účastníkov konania a najmä súdu.

Umelá inteligencia má potenciál byť cenným nástrojom pri plnení úloh orgánov činných v trestnom konaní a súdov, avšak len za predpokladu, že bude využívaná ako podporný prostriedok – nie ako autonómny rozhodovací subjekt. Nevyhnutným predpokladom jej legitímneho nasadenia v trestnom práve, je preto jasne definovaný právny rámec,

¹⁰ KUBÍK, O. Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3 doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, ISBN 978-80-7676-678-5 str. 144-167

metodologická prísnosť, dôsledná odborná kontrola a rešpektovanie základných práv jednotlivca. Iba tak možno zabezpečiť, že AI prispeje k spravodlivosti a nie k jej ohrozeniu.

Zoznam použitej literatúry:

Monografie:

1. PORADA, Viktor, POLAK, Peter a kol. KRIMINALISTIKA. Plzeň Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN- 978-80-7380-558-6.
2. KUBÍK, O. Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3 doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, ISBN 978-80-7676-678-5
3. Články online:
4. GARRETT, B., & RUDIN, C. (2023). Interpretable algorithmic forensics. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 120. [online]. August 16, 2023 [cit. 2025-05-09]. s. 1. Dostupné z <<https://doi.org/10.1073/pnas.2301842120>. >
5. ROBSON, B., & COOPER, R. (2024). Glass Box and Black Box Machine Learning Approaches to Exploit Compositional Descriptors of Molecules in Drug Discovery and Aid the Medicinal Chemist.. ChemMedChem, e202400169 . <https://doi.org/10.1002/cmdc.202400169>.
6. THALI, M., JACKOWSKI, C., OESTERHELWEG, L., ROSS, S., & DIRNHOFER, R. (2007). VIRTopsy - the Swiss virtual autopsy approach.. Legal medicine, 9 2, 100-4 . <https://doi.org/10.1016/J.LEGALMED.2006.11.011>.
7. FRANZONI, V. (2023). From Black Box to Glass Box: Advancing Transparency in Artificial Intelligence Systems for Ethical and Trustworthy AI. , 118-130. https://doi.org/10.1007/978-3-031-37114-1_9.
8. HOLM, E. (2019). In defense of the black box. Science, 364, 26 - 27. <https://doi.org/10.1126/science.aax0162>.
9. ZIEGER, M. (2022). Forensic DNA phenotyping in Europe: How far may it go?. Journal of Law and the Biosciences, 9. <https://doi.org/10.1093/jlb/lbac024>.

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Alexander Pezlar

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kováčska 26, 040 01 Košice, Slovensko

E-mail: alexander.pezlar@student.upjs.sk

ORCID: [0000-0002-0913-5900](https://orcid.org/0000-0002-0913-5900)

UMELÁ INTELEGENCIA V SÚDNICTVE

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE JUDICIARY

Júlia Krajčírová¹

Abstrakt

Využitie umelej inteligencie v súdnictve predstavuje jednu z najvýznamnejších súčasných inovácií v oblasti práva, ktorá prináša nové možnosti v rozhodovacej činnosti súdov, analýze právnych dokumentov a zefektívnení justičných procesov. Tento príspevok analyzuje využitie umelej inteligencie v súdnej praxi, so zameraním na jej potenciál pri automatizácii právnej analýzy, predikcii súdnych rozhodnutí a zvyšovaní efektivity súdneho konania. Zároveň sa zaoberá otázkou etických a právnych výzev, ktoré sú s využívaním umelej inteligencie spojené. Cieľom príspevku je poskytnúť komplexný pohľad na potencionálne výhody a potencionálne riziká využívania umelej inteligencie v súdnictve a ponúknuť návrhy, v ktorých sa odráža efektívnosť jej využitia. Zároveň dochádza k poukázaniu na dedičské konania a k skúmaniu, kde sa v rámci tohto konania dá využiť prínos umelej inteligencie.

Kľúčové slová

Umelá inteligencia, súdnictvo, právna analýza, spravodlivý proces, etika, dedičské konanie.

Abstract

The use of artificial intelligence in the judiciary represents one of the most significant current innovations in the field of law, which brings new possibilities in the decision-making activity of courts, analysis of legal documents and streamlining of judicial processes. This paper analyzes the use of artificial intelligence in judicial practice, focusing on its potential for automating legal analysis, predicting court decisions, and increasing the efficiency of court proceedings. It also addresses the ethical and legal challenges associated with the use of AI. The aim of the paper is to provide a comprehensive view of the potential benefits and potential risks of using AI in the judiciary, and to offer suggestions that reflect the effectiveness of its use. At the same time, there is a focus on inheritance proceedings and an exploration of where the benefits of AI can be used within these proceedings.

Keywords

Artificial intelligence, justice, legal analysis, due process, ethics, inheritance.

Úvod

Umelá inteligencia (z angličtiny Artificial intelligence) sa v posledných rokoch stala jednou z najdynamickejších sa rozvíjajúcich technologických oblastí. Pri umelej inteligencii nehovoríme len o jej vývoji, ale dochádza k skúmaniu predovšetkým jej využitia. Ľudia sú bytosti, ktoré sa snažia uľahčiť si všetky činnosti. Aj to je dôvod, prečo dochádza k tak širokému priestoru patriacemu skúmaniu tejto novodobej technológie. Vidina uľahčenia si práce alebo akejkol'vek námahy a minimalizácia času predstavuje otvorenie možností, ako ušetriť peňažné náklady a zároveň využiť čas iným spôsobom. Využitie umelej inteligencie zasahuje do širokého spektra odvetví vrátane zdravotníctva, finančného sektora, priemyslu, verejnej správy a pod. Vedeli by sme menovať celú škálu činností a odvetví, kde človek vidí možný prínos a

¹ JUDr. Júlia Krajčírová, interná doktorandka pôsobiaca na Katedre občianskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

potenciál využitia umelej inteligencie. Na začiatok je však potrebné zodpovedať niekoľko otázok. Je možné, aby nám umelá inteligencia slúžila natoľko, že dôjde k minimalizácii potreby personálneho substrátu? Vie umelá inteligencia pri všetkých činnostiach nahradiť človeka ako ľudskú bytosť s vyvinutými zmyslami?

Čo je to umelá inteligencia? V rámci teoretické vymedzenia umelej inteligencie nachádzame rôzne poučky resp. vyjadrenia. Do tohto príspevku sme na priblíženie teoretického vymedzenia umelej inteligencie vybrali vysvetlenie od Petra Norviga a Stuarta Russella, ktorý uvádzajú: *“Umelá inteligencia je definovaná ako štúdium racionálnych agentov. V umelej inteligencii je agent počítačový program alebo systém, ktorý je navrhnutý tak, aby vnímal svoje prostredie, rozhodoval sa a vykonával činnosti na dosiahnutie konkrétneho cieľa alebo súboru cieľov. Agent pracuje autonómne, čo znamená, že nie je priamo riadený ľudským operátorom. Systém umelej inteligencie sa skladá z agenta a jeho prostredia. Agenti pôsobia vo svojom prostredí, pričom toto prostredie môže obsahovať aj iných agentov. Agent je čokoľvek, čo vníma svoje prostredie prostredníctvom senzorov a pôsobenie na toto prostredie prostredníctvom aktuátorov (teda ovládacích členov).”*²

Daný príspevok je zameraný na využívanie umelej inteligencie v právnom svete a predovšetkým v súdnictve. V právnej oblasti, a osobitne v súdnictve, predstavuje umelá inteligencia revolučný nástroj, ktorý môže zásadne ovplyvniť spôsob, akým sa právo interpretuje a aplikuje. Tento vývoj so sebou prináša množstvo výhod, ale zároveň aj významné právne, etické a spoločenské výzvy, ktoré je potrebné prekonať na samotné využívanie umelej inteligencie. Využitie AI v justičnom systéme možno chápať v dvoch hlavných rovinách. Prvou je podpora súdnych procesov prostredníctvom automatizovaných systémov určených na analýzu právnych dokumentov. Druhou rovinou, ktorá vyvoláva intenzívnu odbornú a verejnú diskusiu, je možnosť priameho zapojenia AI do rozhodovacieho procesu, čím by mohlo dôjsť k čiastočnému alebo úplnému nahradeniu sudcov pri rozhodovaní v určitých typoch sporov. Práve tieto roviny budú bližšie priblížené v nasledujúcom článku. Poslednou skúmanou tézou bude prepojenie dedičského konania s využitím umelej inteligencie vrátane preskúmania výhod a rizík tejto oblasti.

Nevyhnutné atribúty umelej inteligencie

Aby sme mohli ako spoločnosť uvažovať o využití umelej inteligencie v súdnictve je potrebné sa zamerať na základné, resp. nevyhnutné atribúty. Tieto atribúty musí umelá inteligencia spĺňať. My ako ľudia by sme ako tvorcovia a programátori umelej inteligencie mali dbať na dodržaní týchto parametrov. Musíme si uvedomiť, že umelá inteligencia je len náš nástroj. Avšak na vrchole umelej inteligencie, z podstaty z ktorej vychádza, je sa samotný človek. Určitú odpoveď, čo môžeme považovať za jednotlivé atribúty nevyhnutne potrebné pre umelú inteligenciu nám poskytla Nezávislá Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu zriadená Európskou komisiou v júni 2018. Táto skupina vypracovala Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu.

Základnou tézou tejto Expertnej skupiny bolo: *„Systémy umelej inteligencie musia byť zamerané na človeka, čo spočíva v záväzku používať ich v prospech ľudstva a spoločného blaha s cieľom zlepšiť dobré životné podmienky ľudí a ich slobodu. Hoci systémy umelej inteligencie ponúkajú veľké príležitosti, vyplývajú z nich aj isté riziká, ktoré sa musia riešiť vhodne a primerane. Teraz máme významnú príležitosť formovať ich vývoj. Chceme zabezpečiť, že budeme môcť dôverovať sociálno-technickým prostrediam, v ktorých sú zakorenené, a chceme, aby výrobcovia systémov umelej inteligencie získali konkurenčnú výhodu zakotvením dôveryhodnej umelej inteligencie do svojich výrobkov a služieb. To znamená úsilie o*

² RUSSELL, S., NORVIG, P.: *Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th Edition)*. Pearson: 2020. str. 11-3. ISBN 9780134610993.

*maximalizáciu prínosov systémov umelej inteligencie a zároveň to zahŕňa prevenciu a minimalizáciu ich rizík.*³

Vychádzajúc zo základnej tézy Expertnej skupiny došlo k sformovaniu troch zložiek dôveryhodnej umelej inteligencie s tým, že tieto zložky musia byť používané a dodržiavané počas celého fungovania a využívania umelej inteligencie bez ohľadu na oblasť, v ktorej je umelá inteligencia používaná. Umelá inteligencia:

1. mala by byť zákonná, čím sa zabezpečí dodržiavanie celého platného práva a právnych predpisov;
2. mala by byť etická, čím sa zabezpečí súlad s etickými zásadami a hodnotami, a
3. mala by byť odolná, a to z technického aj sociálneho hľadiska, keďže systémy umelej inteligencie môžu aj pri dobrých úmysloch spôsobiť neúmyselnú ujmu/škodu.⁴

Presnejšie povedané EÚ definovala: „*Sedem kľúčových požiadaviek na dôveryhodnú umelú inteligenciu, a to:*

1. *Ľudský faktor a dohľad* - Zahŕňa základné práva, ľudský faktor a ľudský dohľad,
2. *Technická odolnosť a bezpečnosť* - Zahŕňa odolnosť voči útokom a bezpečnostnú ochranu, záložný plán a všeobecnú bezpečnosť, presnosť, spoľahlivosť a reprodukovateľnosť,
3. *Správa súkromia a údajov* - Zahŕňa rešpektovanie súkromia, kvalitu a integritu údajov a prístup k údajom,
4. *Transparentnosť* - Zahŕňa vysledovateľnosť, vysvetliteľnosť a komunikáciu,
5. *Rozmanitosť, nediskriminácia a spravodlivosť* - Zahŕňa zabránenie nespravodlivej zaujatosti, prístupnosť a dizajn pre všetkých a účasť zainteresovaných strán
6. *Spoločenský a environmentálny blahobyt* - Zahŕňa udržateľnosť a šetrnosť k životnému prostrediu, sociálny vplyv, spoločnosť a demokraciu,
7. *Zodpovednosť* - Zahŕňa kontrolovateľnosť, minimalizáciu negatívneho vplyvu a jeho oznamovanie, kompromisy a nápravu.“⁵

Sme toho názoru, že vzhľadom na zvýšenú citlivosť danej oblasti ako je súdnictvo, je potrebné prioritne dbať dodržiavania vyššie uvádzaných atribútov. Len tak nám umelá inteligencia môže slúžiť. Zároveň je potrebné podotknúť, že dôveryhodnosť k celému súdnemu systému a súdnictvu je základný predpoklad právneho a demokratického štátu. Ako tvorcovia umelej inteligencie nemôžeme dopustiť situáciu, aby došlo k narušeniu dôveryhodnosti len z dôvodu nekontrolovateľného a nespoľahlivého využívania umelej inteligencie.

Výhody a možnosti využívania umelej inteligencie v súdnictve

Po tom ako bude umelá inteligencia spĺňať jednotlivé potrebné atribúty, môžeme začať uvažovať o jej výhodách. Jednotlivé výhody je však vždy potrebné ponímať aj v rovine potencionálnych rizík. Môžeme konštatovať, že ani v súčasnej dobe neprešla umelá inteligencia takou fázou, aby sme mohli hovoriť o jej bezchybnosti a úplnej spoľahlivosti a dôveryhodnosti. Zároveň je však prirodzené pripomenúť, že aj človek je tvor, ktorý pri svojich činnostiach robí

³ Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). *Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu*. Správa pre Európsku komisiu, 09.04.2019. Brusel: Európska komisia. s. 5. [online]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2019/11-06/Ethics-guidelines-AI_SK.pdf.

⁴ Mesarčík, M., Gyurász, Z. a kol. *Právo a umelá inteligencia*. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 186. [online]. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustav/UPITPDV/E-KNIHY/Pravo_a_umela_inteligencia_ucebnica_01.pdf.

⁵ Tamtiež, s. 187.

chyby. Niekedy sú tieto chyby vedomé a niekedy nevedomé. No napriek tomu je prospešné skúsiť tieto chyby minimalizovať práve aj s využitím umelej inteligencie.

Základnou zložkou súdnictva je personálny substrát, a to sudcovia a iní zamestnanci súdu. Sudcovia na výkon svojej funkcie taktiež potrebujú splňať jednotlivé atribúty. Konkrétne ide o určité vedomostné a morálne predpoklady využívané pri ich každodennej činnosti. Je možné sudcov nahradiť umelou inteligenciou úplne alebo len z časti? Pri tejto otázke a hypotéze tohto príspevku sa prikláňame k záveru, že sudcov nie je možné nahradiť. Umelú inteligenciu by sme mali využívať ako nástroj, ktorý prispeje k zlepšeniu fungovania súdnictva ako takého. Z danej tézy plyní prepojenie k potencionálnym výhodám, ktoré môžeme pri využívaní umelej inteligencie predpokladať.

S rastúcim množstvom právnych spisov a neustále sa vyvíjajúcim právnym systémom môže umelá inteligencia pomôcť riešiť problémy spojené s preťaženosťou súdov a predlžovaním súdnych procesov. Základnou výhodou využitia umelej inteligencie v súdnictve je urýchlenie celého súdneho procesu. Dané urýchlenie môže vychádzať z využitia umelej inteligencie na automatizáciu rutinných činností. Pod pojmom rutinné činnosti si môžeme predstaviť predovšetkým administratívnu správu súdnych spisov, triedenie a priradzovanie dokumentov a podaní k jednotlivým právnym veciam a iné administratívne úkony spojené so súdnictvom ako kontrola poplatkovej činnosti a pod. Umelá inteligencia dokáže zabezpečiť celý tento rád činností. Z daného dôvodu by došlo k odbremeneniu sudcov a iných pracovníkov na súde od týchto potrebných monotónnych činností. K ďalšej výhode využitia umelej inteligencie zaradujeme predovšetkým možnosť analyzovať veľké textové rozsahy a podporovať konzistentnosť právnych výkladov. Je nevyhnutné, aby sudcovia pri svojej práci pracovali s právnymi textami ako aj inými rozhodnutiami. Táto činnosť má zabezpečiť právnu istotu a dodržiavanie jednotnosti rozhodovacej praxe. Oboznamovanie sa s právnym textom je časovo náročnou činnosťou. Z daného dôvodu nám umelá inteligencia dokáže pomôcť pri analýze významných myšlienok daného skúmaného textu. Týmto využitím umelej inteligencie (ako nástroj pre človeka) sa v závere môžeme dlhšie venovať dôležitejšej fáze súdneho konania, a to rozhodovaciemu procesu. V globále by sme tak hovorili o zvýšení efektivity práce všetkých ľudí v oblasti súdnictva.

Človek podlieha rôznym fyziologickým a emocionálnym procesom, ktoré majú nepopierateľne vplyv aj na jeho prácu a výsledky spojené s touto prácou. Umelá inteligencia žiadnu z týchto pocitových resp. fyziologických procesov nepociťuje. Práve túto skutočnosť vnímame ako veľkú výhodu, ktorá vie v pozitívnom smere ovplyvniť väčšiu mieru objektivity a presnosti. Schopnosť umelej inteligencie analyzovať údaje prispieva k objektívnejšiemu rozhodovaniu založenému na faktoch. Elimináciou vplyvu ľudských predsudkov a emócií dochádza k samotnému minimalizovaniu chýb. Zároveň dochádza k zvýšeniu presnosti pri plnení pridelených úloh. Nie je však popretie emócií a intuície viac na škodu veci ako na chápanie jej výhod?

V rámci rozhodovacieho procesu v súdnych konaniach nepopierateľne dochádza k využívaniu intuitívnych pocitov a naciťovaniu emócií všetkých zúčastnených osôb. V určitých prípadoch je viac ako žiadúce, aby sa v danom prípade práve tieto ľudské vlastnosti využívali. Aj z daného dôvodu podporujeme myšlienku, ktorej záver je, že sudcov ako personálny substrát nie je možné nahradiť umelou inteligenciou. Potreba postupovať v každom prípade ad hoc prevyšuje potrebu uľahčovania si tejto ľudskej činnosti. Opakovane je z daného skúmania a bádania podporovaná myšlienka, že umelá inteligencia nesmie nahradiť sudcov pri samotnom rozhodovaní, ale len poskytovať analytické a podporné nástroje pri ich práci. rozhodovanie o osude jednotlivcov musí vždy zostať v rukách človeka, pretože len sudca dokáže správne posúdiť špecifiká konkrétneho prípadu a prihliadnuť na individuálne okolnosti právnej veci.

Nevýhody a rizika využívania umelej inteligencie v súdnictve

Po priblížení si výhod a možností ako využívať umelú inteligenciu v súdnictve je potrebné zamerať pozornosť aj na riziká a nevýhody s tým spojené. Napriek tomu, že technológie na báze umelej inteligencie nepodliehajú zmenám nálad alebo iným subjektívnym pocitom, môže dochádzať k diskriminácii. K diskriminácii môže dôjsť tým, že v samotných dátach, na základe ktorých technológia robí rozhodnutia, je už prítomný prvok diskriminácie a technológia to bude považovať za štandard. Ako príklad možno uviesť časté zatýkanie jednotlivcov z minorít na základe rasistických predsudkov. Ak tieto dáta budú „vložené“ do umelej inteligencie a tá sa z nich bude učiť a ďalej s nimi pracovať, je veľmi pravdepodobné, že výsledky budú diskriminačné. Túto tézu rozvinula a dokázala americká štúdia, ktorá analyzovala systém na vyhodnotenie prepustenia z väzby, ktorý diskriminoval Afroameričanov.⁶ Nesmieme zabúdať, že aj umelá inteligencia je stále len vo výsledku vytvorená človekom, ktorý všetky tieto subjektívne pocity v sebe má. Dokáže vôbec človek vytvoriť neustranný model rozhodovacej umelej inteligencie?

Nesprávne využitie umelej inteligencie môže viesť k ohrozeniu budovaného systému garantovaných základných ľudských práv a slobôd. Z daného hľadiska je využitie umelej inteligencie v súdnictve, ale aj v iných právnych odvetviach, sprevádzané s potrebou neustáleho sa vzdelávania. Taktiež nám do popredia nastupuje potreba zaoberať sa samotnou subjektivitou umelej inteligencie, zodpovednostným systémom a reguláciou umelej inteligencie.

Ako sme uvádzali vyššie, samotná umelá inteligencia môže vzhľadom na svoju „bezcitnosť“ zabezpečiť transparentnosť a neustrannosť rozhodovania. Potrebujeme si však nastaviť prirodzené mantinely prílišnej transparentnosti a neustrannosti. V určitých prípadoch nie je možné dodržať úplnú neustrannosť. Je potrebné aby rozhodnutia sudcov a súdov reflektovali špecifiká každého prípadu aj s využitím emocionálneho a pociťového vnímania. Len pri dodržaní týchto schopností ľudskej bytosti dokážeme zabezpečiť vysokú mieru dôveryhodnosti v právny štát a spravodlivé súdnictvo.

S využitím umelej inteligencie je potrebné venovať pozornosť aj legislatívnym zmenám, ktoré by zabezpečovali všetky atribúty využívania umelej inteligencie. V rámci normatívnych textov upravujúce umelú inteligenciu by sme v rámci Slovenského právneho poriadku hľadali márne. Ide totiž o oblasť v úplných začiatkoch. Európska komisia v apríli 2021 po niekoľko mesačných snahách predstavila prvý komplexný návrh regulácie umelej inteligencie na svete – návrh nariadenia o umelej inteligencii (Artificial Intelligence Act, AIA). Nadviazala tak na dlhoročnú prácu expertných skupín a požiadaviek orgánov Európskej únie v podobe stanovísk či odporúčaní.⁷

Dopadová štúdia k návrhu AIA uvádza 6 dôvodov pre prijatie regulácie umelej inteligencie (AI) na úrovni EÚ, konkrétne:

1. využívanie umelej inteligencie predstavuje zvýšené riziko pre bezpečnosť jednotlivcov,
2. využívanie umelej inteligencie predstavuje zvýšené riziko porušovania základných ľudských práv a slobôd,
3. dozorné orgány nemajú právomoci, procesné rámce a zdroje na zabezpečenie a monitorovanie súlad vývoja a používania umelej inteligencie s platnými pravidlami,
4. právna neistota ohľadom uplatnenia súčasného právneho rámca na systémy umelej inteligencie,

⁶ Mesarčík, M., Gyurász, Z. a kol. *Právo a umelá inteligencia*. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 144. [online]. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UPITPDV/E-KNIHY/Pravo_a_umela_inteligencia_ucebnica_01.pdf.

⁷ Tamtiež, s. 68.

5. nedôvera k umelej inteligencii by znížila inovatívnosť a konkurencieschopnosť EÚ v globálnom meradle,
6. fragmentované opatrenia predstavujú prekážky pre ďalší vývoj jednotného digitálneho trhu a suverenity.⁸

Vzhľadom na nepreskúmanosť umelej inteligencie dochádza k formovaniu týchto rizík, ktoré sú spojené s jej využitím. Je pred nami veľmi dlhá cesta, kým dôjde k vybudovaniu takých legislatívnych rámcov, ktoré budú prispievať k efektívnemu a dôveryhodnému využívaniu umelej inteligencie nie len v súdnictve ale aj v iných oblastiach.

Umelá inteligencia v dedičskom konaní

Základnou hypotézou tejto časti príspevku je skúmanie možnosti využívania umelej inteligencie v rámci dedičského konania. Dedičské konanie je neoddeliteľnou súčasťou civilného práva a zabezpečuje spravodlivé rozdelenie majetku zosnulého medzi jeho dedičov. Vzhľadom na jeho formalizovanú povahu a množstvo administratívnych krokov, ktoré musia byť dodržané, sa umelá inteligencia ukazuje ako nádejný nástroj na optimalizáciu tohto procesu. Implementácia umelej inteligencie môže minimalizovať prípadné chyby, zrýchliť rozhodovacie procesy a zvýšiť právnu istotu účastníkov konania.

Systémy umelej inteligencie dokážu analyzovať a kategorizovať právne dokumenty, ako sú závet, listy vlastníctva, dlhopisy či dlhové zaťaženia. To umožní súdom a notárom efektívnejšie pracovať so spismi a zrýchliť administratívnu činnosť. Zároveň umelá inteligencia dokáže prehľadávať dostupné systémy a zisťovať okruh dedičov a majetok po zosnulom. Daná činnosť umelej inteligencie by predstavovala urýchlenie procesu dedičského konania. Pri týchto možnostiach v oblasti dedičského práva je možné identifikovať širokú škálu možnosti využiť umelú inteligenciu. Dedičské konanie je totiž vo väčšine časti čisto administratívne konanie zamerané na vyhľadávaciu činnosť notárov ako súdnych komisárov. Pri tejto činnosti dochádza k pochybeniu čo má za následok potreby existencie zakotvenia dodatočného dedičského konania o novoobjavenom majetku po poručiťelovi. S využitím umelej inteligencie by sme mohli minimalizovať tieto konania, pretože umelá inteligencia dokáže efektívnejšie, rýchlejšie a komplexnejšie prehľadávať jednotlivé dostupné zdroje informácií.

Tak ako sme uvádzali vyššie v príspevku, s výhodami a možnosťami využitia umelej inteligencie v rámci dedičského konania, je potrebné reagovať aj na potencionálne riziká a etické aspekty. Pred tým, ako dôjde k využívaniu umelej inteligencie je potrebné sa vysporiadať legislatívne s ochranou osobných údajov. Umelá inteligencia bude pri svojej činnosti pracovať s citlivými údajmi samotných dedičov a poručiťela. Je ľudskou povinnosťou predchádzať zneužívaniu dôverných a intímnych údajov jednotlivých osôb. V súčasnej dobe nemáme žiadny právny predpis, ktorý by sa priamo zameriaval na zmiernenie rizík využívania umelej inteligencie. Aj z daného dôvodu je využitie umelej inteligencie v oblasti dedičského konania sprevádzane množstvom nezodpovedaných otázok.

Záver

Zavedenie umelej inteligencie do súdnictva predstavuje významný krok smerom k modernizácii justičného systému. Ako vyplýva z tohto príspevku, umelá inteligencia môže zefektívniť procesy, zvýšiť transparentnosť a znížiť administratívnu záťaž sudcov a súdnych úradníkov, resp. iných pracovníkov súdu. Zároveň však jej využitie prináša výzvy, najmä v oblasti právnej zodpovednosti, ochrany údajov a etických aspektov rozhodovania.

Kľúčovou otázkou zostáva, do akej miery môže byť umelá inteligencia zapojená do rozhodovacích procesov bez ohrozenia základných princípov spravodlivosti a právneho štátu.

⁸ EURÓPSKA KOMISIA. *Commission staff working document impact assessment accompanying the proposal for a regulation of the european parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts.* {COM(2021) 206 final} - {SEC(2021) 167 final} - {SWD(2021) 85 final}.

Zatiaľ čo umelá inteligencia môže byť efektívnym nástrojom na podporu sudcov, jej úplná autonómia v súdnictve nie je v súčasnosti ani právne, ani morálne akceptovateľná. Preto je nevyhnutné pristupovať k implementácii umelej inteligencie v súdnictve s primeranou mierou opatrnosti, pričom by mala byť zachovaná rovnováha medzi technologickým pokrokom a ochranou základných práv a slobôd. Budúcnosť umelej inteligencie v súdnictve bude závisieť od schopnosti legislatívy a súdnej praxe nájsť optimálny model jej využitia, ktorý bude spĺňať požiadavky efektívnosti, spravodlivosti a právnej istoty. Táto myšlienka a záver rovnako platí aj pre samotné využitie umelej inteligencie v rámci dedičského konania. Tam síce nachádzame široký priestor využitia systémov umelej inteligencie, avšak je potrebné zvážiť proporционаlitu využitia s možnosťou negatívneho dopadu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. EURÓPSKA KOMISIA. *Commission staff working document impact assessment accompanying the proposal for a regulation of the european parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts*. {COM(2021) 206 final} - {SEC(2021) 167 final} - {SWD(2021) 85 final}.
2. Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). *Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu*. Správa pre Európsku komisiu, 09.04.2019. Brusel: Európska komisia. s. 5. [online]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2019/11-06/Ethics-guidelines-AI_SK.pdf.
3. Mesarčík, M., Gyurász, Z. a kol. *Právo a umelá inteligencia*. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 186. [online]. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UPITPDV/E-KNIHY/Pravo_a_umela_inteligencia_ucebnica_01.pdf.
4. RUSSELL, S., NORVIG, P.: *Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th Edition)*. Pearson: 2020. str. 11-3. ISBN 9780134610993.

Kontaktné informácie o autorovi:

JUDr. Júlia Krajčírová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Interná doktorandka na katedre občianskeho práva

Kováčska 26, 040 01 Košice

e-mail: krajcirovajulia1@gmail.com

tel.: 0910 641 176

ZAKLADÁ MEDZINÁRODNÁ PRÁVOMOC V SPOTREBITEĽSKÝCH ZMLUVÁCH SÚČASNE AJ MIESTNU PRÍSLUŠNOSŤ SÚDU ?¹

DOES INTERNATIONAL JURISDICTION IN CONSUMER CONTRACTS ALSO ESTABLISH LOCAL JURISDICTION OF THE COURT ?

Kristián Vassay

ABSTRAKT

Príspevok analyzuje obligatórnu právomoc v spotrebiteľských zmluvách podľa nariadenia Brusel Ia, v kontexte vybranej aktuálnej judikatúry Súdneho dvora EÚ. Autor na základe analýzy vybraných rozhodnutí následne uvažuje o najnovších tendenciách ochrany spotrebiteľa ako slabšej strany v európskom priestore a v spotrebiteľských vzťahoch s tzv. cudzím prvkom. Hlavným cieľom príspevku je analyzovať vzťah medzi medzinárodnou právomocou a miestnou príslušnosťou v spotrebiteľských veciach.

Kľúčové slová

Spotrebiteľ – Obchodník – Medzinárodná právomoc – Obligatórna právomoc – Miestna príslušnosť – Nariadenie Brusel Ia

ABSTRACT

The paper analyses mandatory jurisdiction in consumer contracts under the Brussels Ia Regulation in the context of selected recent case law of the Court of Justice of EU. Based on the analysis of selected decisions, the author then reflects on the latest tendencies of consumer protection as a weaker party in the European area and in consumer relations with a foreign element. The main aim of the paper is to analyse the relationship between international jurisdiction and local competence in consumer matters.

Keywords

Consumer – Buyer – International jurisdiction – Compulsory jurisdiction – Local competence – Brussels Ia Regulation

I. ÚVOD

Oblasť súkromného práva, v ktorej sa azda najmarkantnejším spôsobom prejavuje vplyv európskej legislatívy, je nepochybne ochrana spotrebiteľa. Opierajúc sa o konštantnú judikatúru Súdneho dvora EÚ, myšlienka spotrebiteľského ochranného systému vychádza z premisy nerovného postavenia spotrebiteľa vo vzťahu k obchodníkovi čo do negociačných schopností alebo miery informovanosti. To v praxi môže viesť k jeho pristúpeniu na podmienky, ktoré ho znevýhodňujú a/alebo nemá možnosti ovplyvniť ich podobu (hovoríme o tzv. adhézných zmluvách).² Favorizovanie slabšej strany so zámerom kompenzácie jej negociačného a informačného deficitu však má svoje limity, a teda realizuje sa do tej miery, kým sa dosiahne materiálne rovné postavenie.

Nerovné postavenie sa tak pod vplyvom európskych právnych aktov a judikatúry kompenzuje rôznymi mechanizmami v práve hmotnom (ochrana spotrebiteľa v zákone č.

¹ Príspevok je čiastkovým výstupom projektu VEGA č. 1/0431/23 „Konkurencia záujmov spotrebiteľov a obchodníkov pri dodávaní digitálneho obsahu a digitálnych služieb na jednotnom digitálnom trhu s dôrazom na právne a ekonomické aspekty.“

² Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 27. júna 2000, v spojenej veci C-240/98 až C-244/98, Océano Grupo Editorial SA a Rocío Murciano Quintero proti Salvat Editores SA a ďalším, ECLI:EU:C:2000:346.

40/1964 Zb. Občianskom zákonníku, resp. v zákone č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a ďalších zákonoch), ako aj v procesnej rovine (spory s ochranou slabšej strany podľa zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku). Uvedené sa reflektuje nie len v súčasnej podobe všeobecného súkromného práva, resp. procesného práva, ale prejavuje sa to aj v odvetviach osobitného súkromného práva, ako napríklad v medzinárodnom práve súkromnom.

Napriek skutočnosti, že medzinárodné právo súkromné je vnútroštátne právne odvetvie, súčasne podlieha unifikačným a harmonizačným tendenciám. Z uvedeného nám teda vyplýva jeho fragmentácia v rôznych systémoch prameňov práva, pričom okrem iného sem patria aj predpisy európskeho práva.³ Otázka určovania právomoci súdov v občianskych a obchodných veciach je na európskej úrovni unifikovane riešená v podobe nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach⁴ (ďalej len “nariadenie Brusel Ia”). V jeho normatívnom texte nachádzame hneď niekoľko druhov právomocí, pričom vo sfére spotrebiteľskej ochrany je smerodajná tzv. obligatórna, alebo niekedy nazývaná aj ochranná právomoc.⁵

Cieľom tohto príspevku je analýza aktuálnej rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ venovaná problematike obligatórnej právomoci vo veciach spotrebiteľských zmlúv. Následná analýza bude slúžiť na zodpovedanie autorom stanovenej výskumnej hypotézy: *“Založením medzinárodnej právomoci v spotrebiteľských zmluvách podľa nariadenia Brusel Ia sa súčasne nemala nezakladať aj miestna príslušnosť súdu, nakoľko to prekračuje rámec účelu tohto nariadenia.”*

II. STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA OBLIGATÓRNEJ PRÁVOMOCI VO VECIACH SPOTREBITEĽSKÝCH ZMLÚV PODĽA NARIADENIA BRUSEL IA

Pravidlá určovania obligatórnej právomoci v spotrebiteľských zmluvách nachádzame v článkoch 17 až 19 nariadenia Brusel Ia. Rovnako relevantnými sú aj článok 25 normujúci dohodu o voľbe právomoci, ako aj článok 26 o implicitnej voľbe právomoci. Na aktiváciu pravidiel obligatórnej právomoci však musia byť splnené dve kumulatívne podmienky, ktoré vyžaduje priamo nariadenie Brusel Ia, a teda:

- a) Zmluva bola uzavretá spotrebiteľom na účely mimo jeho podnikateľskej činnosti či povolania;
- b) Ide o konkrétne dva zmluvné typy, alebo, za splnenia ďalších podmienok, o iné zmluvné vzťahy.

Úvodom konštatujeme, že pravidlá obligatórnej právomoci vo svojich ustanoveniach operujú s pojmom „spotrebiteľ“, no jej zmluvného partnera explicitne nepomenovávajú. My ho pre účely tohto príspevku budeme označovať pojmom „obchodník.“

Ad 1) Pojem spotrebiteľ je v ostatnom čase definovaný hneď vo viacerých smerniciach, ktoré budú pre potreby nariadenia Brusel Ia plniť podpornú funkciu, čo do definovania tohto pojmu.⁶ Ak by sme mali vymedziť jeho všeobecný rámec, tak pôjde o spotrebiteľa konečného, súkromného (fyzická osoba), ktorý nevykonáva podnikateľskú ani obchodnú činnosť. Spotrebiteľská ochranná právomoc nebude poskytnutá ani fyzickej osobe konajúcej čiastočne podnikateľsky, s výnimkou skutočne marginálneho vplyvu podnikateľského aspektu v pomere k celkovému konaniu fyzickej osoby.⁷ V rámci analýzy toho-ktorého skutkového stavu pre

³ CSACH, K. Pramene medzinárodného práva súkromného a procesného. In: CSACH, K.; GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E.; JÚDOVÁ, E. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného* – 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer. 2018. s. 45.

⁴ Úradný vestník EÚ L 351, 20.12.2012, s. 1 – 32.

⁵ Článok 17 – 19 nariadenia Brusel Ia

⁶ LACKO, P.; *Nariadenie Brusel I (prepracované znenie), Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 104

⁷ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 20. januára 2005, vo veci C-464/01, Johann Gruber proti Bay Wa AG, ECLI:EU:C:2005:32.

posúdenie splnenia podmienok aplikácie ochrannej právomoci, je nutné rozlišovať dve podoby spotrebiteľov, a to aktívneho (spotrebiteľ sám vycestoval do zahraničia za účelom uzatvorenia spotrebiteľskej zmluvy) a pasívneho (zahraničný obchodník cielene mieri svoju podnikateľskú činnosť do členského štátu spotrebiteľa). Obligatórna právomoc totiž obsahovo chráni len druhého, teda pasívneho.⁸

Ad 2) Explicitné vymedzenie dvoch zmluvných typov by sa na prvý pohľad mohlo zdať redundantné, no opak je pravdou. Pravidlá ochrannej právomoci sa pri týchto zmluvných typoch uplatnia vždy, bez ohľadu na to, či obchodník smeroval svoju činnosť do členského štátu bydliska spotrebiteľa alebo nie.⁹ Konkrétne ide o zmluvu o predaji tovaru na splátky a zmluvu o úvere (na ktorá sa však kladené ďalšie požiadavky). Obligatórna právomoc podľa nariadenia Brusel Ia však rozoznáva aj pravidlo vymedzené charakteristikami zmluvného vzťahu.¹⁰ To nie je vymedzené konkrétnym zmluvným typom, ale podmienkami, ktoré musí akýkoľvek iný zmluvný typ spĺňať, aby mu v konaní s cezhraničnými dôsledkami bola poskytnutá ochrana podľa týchto ustanovení. V uvedenom prípade podmienka smerovania obchodnej činnosti musí byť splnená, z čoho vyplýva potreba priblížiť pojem „smerovať činnosť do členského štátu/štátov.“ Ten bol vo veľkej miere podrobne vyložený judikatúrou Súdneho dvora EÚ. Kritériá pre posúdenie vyložil pomocou demonštratívneho výpočtu skutočností, ktoré môžu zavážiť pri posúdení splnenia tejto podmienky, napríklad medzinárodná povaha činnosti, uvedenie telefonického kontaktu s medzinárodnou predvoľbou, možnosť výberu iného jazyka internetovej stránky a inej meny (toho jazyka a meny, ktoré sa využívajú v členskom štáte spotrebiteľa) a pod. Samotná dostupnosť internetovej stránky nie je dostatočné kritérium.¹¹ Logicky taktiež daná zmluva musí spadať do predmetu činnosti, ktorá smeruje do krajiny členského štátu.

K samotnému meritu veci, teda k určovaniu právomoci, ten je na základe princípu slabšej strany, koncipovaný asymetricky, v prospech spotrebiteľa. V prípade ak je žalobcom spotrebiteľská strana, táto má možnosť alternatívne žalovať v mieste svojho bydliska, alebo v mieste domicilu obchodníka. Významné je tiež poznamenať, že ak sa spotrebiteľ rozhodne žalovať v mieste „bydliska“ obchodníka, je irelevantné, či je domicilovaný v členskom štáte alebo nie. Právomoc sa podľa nariadenia Brusel Ia založí v oboch prípadoch.¹² Na druhej strane, obchodník už rovnakým alternatívnym privilegiom nedisponuje. Ak je teda žalobcom obchodník, právomoc majú jedine súdy v mieste bydliska spotrebiteľa. Dôležité je taktiež poznamenať, že v oboch prípadoch sa domicil spotrebiteľa posudzuje v čase vzniku sporu, resp. podania žaloby, nie v čase uzavretia zmluvy.¹³

Ako bolo spomenuté vyššie, v súvislosti s touto problematikou je potrebné venovať pozornosť aj prorogácii právomoci a implicitnej voľbe právomoci. Na dohodu o voľbe právomoci sa kladú zvýšené požiadavky v spotrebiteľských sporoch.¹⁴ Možno konštatovať, že toto ustanovenie je vo vzťahu k všeobecnej explicitnej voľbe právomoci *lex specialis*. Možnosť dohodnúť a založiť si právomoc súdu členského štátu prichádza do úvahy za podmienok

⁸ CSACH, K.; GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E. Právomoc v sporoch ohľadom spotrebiteľských zmlúv. In: CSACH, K.; GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E.; JÚDOVÁ, E. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného*. – 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 84

⁹ LACKO, P.; *Nariadenie Brusel I (prepracované znenie), Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 105

¹⁰ Článok 17 ods. 1 písm. c) nariadenia Brusel Ia: „(Ide o) zmluvu uzavretú s účastníkom, ktorý obchoduje alebo podniká v členskom štáte bydliska spotrebiteľa alebo akýmkoľvek spôsobom smeruje takéto činnosti do tohto členského štátu alebo do viacerých štátov vrátane tohto členského štátu, a zmluva spadá do rozsahu týchto činností.“

¹¹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 7. decembra 2010, vo spojenej veci C-585/08 a C-144/09, Peter Pammer proti Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. a Hotel Alpenhof GesmbH proti Oliver Heller, ECLI:EU:C:2010:740.

¹² LACKO, P.; *Nariadenie Brusel I (prepracované znenie), Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 110.

¹³ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 17. novembra 2011, vo veci C-327/10, Hypoteční banka a.s. proti Udo Mike Lindner, ECLI:EU:C:2011:745.

¹⁴ CSACH, K.; GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E. Obligatórna právomoc – osobitné ochranné pravidlá určovania právomoci (čl. 10 – 23) In: CSACH, K.; GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E.; JÚDOVÁ, E. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného*. – 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 83

stanovených samotným nariadením.¹⁵ V súvislosti s implicitnou voľbou právomoci potom vzniká špeciálna manundukčná povinnosť súdu vo vzťahu k spotrebiteľovi. Súd je tak povinný ho poučiť o následkoch účasti na konaní za iným účelom, ako vytknutie nedostatku medzinárodnej právomoci.

III. MEDZINÁRODNÁ PRÁVOMOC VS. MIESTNA PRÍSLUŠNOSŤ

Otázka medzinárodnej právomoci založenej podľa európskych nariadení a jej vzťahu k miestnej príslušnosti si v judikatúre Súdneho dvora EÚ prechádza určitou špecifickou genézou, ktorá, podľa nášho názoru, ešte nie je zavŕšená.

V jednom zo svojich prvotných rozhodnutí venovaných tejto problematike Súdny dvor Európskej únie (ďalej len „Súdny dvor EÚ“) zaujal stanovisko ich oddeľovania. Vyjadril sa, že normy o určovaní (medzinárodnej) právomoci síce boli unifikované na európskej úrovni, na základe spoločných kritérií, no určovanie príslušného súdu je naďalej v kompetencii jednotlivých členských štátov. Svojou argumentáciou však nedal „zelenú“ ich absolútnemu oddeľovaniu, a teda členský štát, v rámci svojich vnútroštátnych pravidiel určovania príslušného súdu, je povinný dbať na neodňatie potrebného účinku európskej legislatívy.¹⁶ Výklad v danom rozhodnutí sa síce týkal nariadenia č. 4/2009 o vyživovacej povinnosti, no podporoval ho analogicky svojou judikatúrou vykladajúcou aj iné nariadenia, preto sme toho názoru, že tento argument ako celok môžeme použiť aj na nariadenie Brusel Ia.

Vo svojej judikatúre z posledných rokov však Súdny dvor EÚ nenápadne a postupne upúšťa od vyššie spomenutého. Jeho rozhodovacia činnosť nabrala tendencie opačného smeru, teda k stotožňovaniu medzinárodnej právomoci a miestnej príslušnosti. Rozostretie hranice medzi týmito dvoma inštitútmi identifikoval napríklad v osobitnej právomoci súdov podľa miesta vzniku škody vo veciach mimozmluvnej zodpovednosti.¹⁷ Členský štát má podľa názoru Súdneho dvora EÚ možnosť odchýliť sa od uvedeného jedine spôsobom, že zverí konkrétny druh sporovej agendy jednému súdu (kauzálna príslušnosť).¹⁸

Tieto tendencie sa najnovšie dotkli práve aj obligatórnej právomoci. Súdny dvor EÚ sa vyjadril v prospech paralelného zakladania medzinárodnej ochrannnej právomoci a miestnej príslušnosti práve v spotrebiteľských zmluvách. Ako bolo uvedené vyššie, v prípade ak v roli žalobcu vystupuje spotrebiteľ, nariadenie Brusel Ia mu ponúka dve alternatívy, podľa ktorých vie založiť právomoc – buď podľa miesta „bydliska“ obchodníka, alebo podľa svojho miesta bydliska. Na základe argumentácie Súdneho dvora EÚ však súčasne aj miestnu príslušnosť zakladá výlučne druhé pravidlo, teda to, ktoré zohľadňuje miesto bydliska spotrebiteľa. Toto tvrdenie je vo svojej podstate zo strany Súdneho dvora EÚ podopreté jedine princípom ochrany spotrebiteľa ako slabšej strany v kontexte jeho neodradenia od podania žaloby z dôvodu sťaženej prístupnosti ku konkrétnemu súdu.¹⁹

Rovnako aj doktrínálne názory sa prikláňajú k simultánnemu zakladaniu miestnej príslušnosti a medzinárodnej právomoci podľa európskej legislatívy. Kyselovská a Rozehnalová hovoria v prospech stotožňovania právomoci a príslušnosti, odvolávajú sa na potrebu vykladať pojmy pre účely práva EÚ autonómne.²⁰ Csach, Gregová Širicová a Júdová sa taktiež prikláňajú k tomu, že nariadenie je schopné okrem medzinárodnej právomoci založiť

¹⁵ Bližšie pozri článok 19 nariadenia

¹⁶ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 18. decembra 2014, vo spojenej veci C-400/13 a C-408/13, Sophia Marie Nicole Sanders proti Davidovi Verhaegenovi a Barbara Huber proti Manfredovi Huberovi, ECLI:2014:2461.

¹⁷ Článok 7 ods. 2 nariadenia Brusel Ia

¹⁸ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 15. júla 2021 vo veci C-30/20, RH proti AB Volvo a ďalším, ECLI:EU:C:2021:604.

¹⁹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 29. júla 2024 vo veci C-774/22, JX proti FTI Touristik GmbH. ECLI:EU:C:2024:646.

²⁰ KYSELOVSKÁ, T; ROZEHNALOVÁ, N; a kol. *Rozhodování Soudního dvora EU ve věcech příslušnosti: analýza rozhodnutí dle nařízení Brusel Ibis. 1. vyd.* Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 25.

aj miestnu príslušnosť, ak je lokalizačné kritérium dostatočne podrobné.²¹ Oba doktrínálne názory však o uvedenom neuvažujú absolútne, ale len na niektorých miestach. Názorový prienik našli v osobitnej právomoci podľa miesta zmluvného plnenia.²²

Na základe gramatického výkladu môžeme konštatovať, že miestna príslušnosť bude inkorporovaná priamo v medzinárodnej právomoci predovšetkým vtedy, ak je text formulovaný „na súde miesta ...“²³ Uvedené sa exaktne vzťahuje aj na situáciu žalobcu spotrebiteľa. Vychádzajúc z judikatúry a doktrínálnych názorov tak môžeme konštatovať, že od pôvodného pravidla, kde sa v sporoch s cezhraničnými dôsledkami najskôr založí medzinárodná právomoc podľa sekundárnych právnych aktov únie a následne miestna príslušnosť podľa vnútroštátnych právnych predpisov dotknutého členského štátu, postupne upúšťa. Vnútroštátne procesné predpisy sa tak v kontexte miestnej príslušnosti postupne dostávajú v cezhraničných sporoch tzv. „mimo hru.“

Významné je taktiež spomenúť pravdepodobný pôvod vzniku tejto problematiky. Myslíme si, že ten pramení v rôznych jazykových verziách nariadenia Brusel Ia, potažmo aj v rôznych jazykových verziách pojmov „medzinárodná právomoc“ a „miestna príslušnosť.“²⁴

Na vzťah medzinárodnej obligatórnej právomoci a miestnej príslušnosti je nutné sa pozrieť aj v kontexte princípu ochrany slabšej strany. Princíp ochrany slabšej strany, ktorý je celkovým *rationem* existencie obligatórnej právomoci, nachádza svoje vyjadrenie v odôvodnení nariadenia Brusel Ia.²⁵ *Inter alia*, v oblasti spotrebiteľských zmlúv je nutné ochraňovať slabšieho účastníka normami, ktoré mu poskytujú účinnejšiu ochranu ako všeobecné normy. Ako sme spomenuli vyššie, európska legislatíva upravujúca ochranu spotrebiteľa sa prejavuje aj v práve procesnom. V slovenskom zákone č. 160/2015 Z. z. Civilnom sporovom poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej len „CSP“) poznáme alternatívnu miestnu príslušnosť danú na výber, ktorá umožňuje spotrebiteľovi žalovať v mieste svojho bydliska.²⁶ Jednoduchou komparatistikou však vieme zistiť, že nejde o odklon na prospech slabšej strany (spotrebiteľa), ktorý by poznali procesné kódexy všetkých členských štátov.²⁷

Práve preto si myslíme, že uvedený argument Súdneho dvora EÚ nie je možné chápať absolútne. Ak vnútroštátne právne predpisy umožnia spotrebiteľovi žalovať v mieste svojho bydliska, potom je redundantné ich „obchádzať.“ Inými slovami, v takom prípade sa najvhodnejšie javí postupovať v zmysle pôvodného všeobecného pravidla „medzinárodná právomoc podľa európskych nariadení, miestna príslušnosť podľa vnútroštátnych noriem.“ Rešpektujúc však cieľ nariadení, teda zabezpečiť predvídateľnosť, prístup k spravodlivosti, ak vnútroštátny predpis neobsahuje pravidlo určenia miestnej príslušnosti, ktoré by chránilo spotrebiteľa ako slabšiu stranu a umožnilo by mu žalovať v mieste bydliska, potrebný účinok týchto nariadení by mohol byť ohrozený, a tak je nutné ho zabezpečiť priamo nariadením, t.j. založiť medzinárodnou právomocou aj miestnu príslušnosť.

Nevidíme tak dôvod odkláňať sa od pôvodnej paradigmy, ktorú Súdny dvor EÚ ustanovil vo svojich prvotných rozhodnutiach venovaných tejto otázke. Výklad pojmu „medzinárodná

²¹ CSACH, K.; GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E. Všeobecne o význame právomoci v medzinárodnom práve súkromnom. In: CSACH, K.; GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E.; JÚDOVÁ, E. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného* – 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer. 2018. s. 71

²² Článok 7 ods. 1 nariadenia Brusel Ia

²³ PAUKNEROVÁ, M.; ROZEHNALOVÁ, N.; ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 58.

²⁴ Pozri napríklad anglickú verziu nariadenia Brusel Ia, ktorá operuje s pojmom „Jurisdiction“, čo môže znamenať jak medzinárodná právomoc (International Jurisdiction), tak aj miestna príslušnosť (Local Jurisdiction). Pozri napríklad aj nemeckú verziu nariadenia Brusel Ia, ktorá operuje s pojmom „Zuständigkeit“, čo môže jak znamenať medzinárodná právomoc (Internationale Zuständigkeit), tak aj miestna príslušnosť (Lokale Zuständigkeit).

²⁵ Bod 18 odôvodnenia nariadenia Brusel Ia

²⁶ Ustanovenie § 19 písm. d) Zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

²⁷ Rovnaké, ani podobné pravidlo neobsahuje napr. český zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád (občiansky súdny poriadok), nemecký Zivilprozessordnung (občiansky súdny poriadok), alebo poľská Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (kódex civilného procesu)

právomoc“ by podľa nášho názoru mal zostať taký, ako ho chápe teória medzinárodného práva súkromného a procesného, teda stanovenie podmienok, za ktorých súdy (ako sústava orgán, nie jednotlivo určené súdy) daného štátu môžu či musia konať a rozhodovať v určitej veci, ktorá obsahuje cudzí prvok.²⁸

IV. ZÁVER

Vzťah medzinárodnej právomoci a miestnej príslušnosti, či už v kontexte nariadenia samotného, alebo aj jeho vzťahu k vnútroštátnym procesným kódexom členských štátov, predstavuje veľmi zaujímavú problematiku a polemiku. Súdny dvor EÚ vo svojej judikatúre z posledných rokov postupne upúšťa od pôvodného pravidla, stanoveného ním samotným vo svojej staršej judikatúre, kedy miestna príslušnosť je naďalej v kompetenciách členských štátov, ktoré ju však musia upraviť tak, aby sa neodňal potrebný účinok nariadeniam. Myslíme si, že je iba otázkou času, kedy celá systematika právomocí obsiahnutá v nariadení Brusel Ia stotožní medzinárodnú právomoc a miestnu príslušnosť na všetkých miestach.

Uvedený odklon od pôvodnej judikatúry nevnímame ako opodstatnený a úplne legitímny. Procesné kódexy členských štátov, ako napríklad CSP, umožňujú spotrebiteľovi, či už alternatívne alebo nie, žalovať v mieste svojho bydliska. V takých prípadoch nevidíme na simultánne zakladanie miestnej príslušnosti a medzinárodnej právomoci dôvod. Za účelom zachovania potrebného účinku nariadeniam, ak pôjde o členské štáty, ktorý tento odklon v prospech spotrebiteľa nepoznajú, v takom prípade je na mieste založiť súčasne medzinárodnú právomoc a miestnu príslušnosť podľa nariadenia Brusel Ia.

Diferenciáciu považujeme za potrebnú z dôvodu chápania pojmu medzinárodná právomoc vo svetle teórie medzinárodného práva súkromného. Sme toho názoru, že uvedené pravidlo by nebolo potrebné vtedy, ak by došlo k explicitnejšiemu presunu právomocí z členských štátov na Európsku úniu v otázke miestnej príslušnosti. Do tej doby považujeme rešpektovanie tohto pravidla za nevyhnutné.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. CSACH, K.; GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, E.; JÚDOVÁ, E. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného – 2. vydanie*. Bratislava: Wolters Kluwer. 2018. 314 s. ISBN 978-80-8168-783-9.
2. KYSELOVSKÁ, T.; ROZEHNALOVÁ, N. a kol. *Rozhodování Soudního dvora EU ve věcech příslušnosti: analýza rozhodnutí dle nařízení Brusel Ibis. 1. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta. 2014, 514 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia; zv. č. 507. ISBN 978-80-210-7770-6.
3. LACKO, P.; *Nariadenie Brusel I (prepracované znenie), Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 340 s. ISBN 978-80-8168-438.
4. LYSINA, P.; HAŤAPKA, M.; BURDOVÁ, K. a kol. *Medzinárodné právo súkromné. 3. vydanie*. Bratislava : C. H. Beck, 2023, 592 s. ISBN 978-80-8232-031-5.
5. PAUKNEROVÁ, M.; ROZEHNALOVÁ, N.; ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 928 s., ISBN 978-80-7478-368-5

²⁸ Bližšie pozri LYSINA, P.; HAŤAPKA, M.; BURDOVÁ, K. a kol. *Medzinárodné právo súkromné. 3. vydanie*. Bratislava : C. H. Beck, 2023, s. 6

ZOZNAM ROZHODNUTÍ

1. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 27. júna 2000, v spojenej veci C-240/98 až C-244/98, Océano Grupo Editorial SA a Rocío Murciano Quintero proti Salvat Editores SA a ďalším, ECLI:EU:C:2000:346.
2. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 20. januára 2005, vo veci C-464/01, Johann Gruber proti Bay Wa AG, ECLI:EU:C:2005:32.
3. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 7. decembra 2010, vo spojenej veci C-585/08 a C-144/09, Peter Pammer proti Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. a Hotel Alpenhof GesmbH proti Oliver Heller, ECLI:EU:C:2010:740.
4. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 17. novembra 2011, vo veci C-327/10, Hypoteční banka a.s. proti Udo Mike Lindner, ECLI:EU:C:2011:745.
5. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 18. decembra 2014, vo spojenej veci C-400/13 a C-408/13, Sophia Marie Nicole Sanders proti Davidovi Verhaegenovi a Barbara Huber proti Manfredovi Huberovi, ECLI:2014:2461.
6. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 15. júla 2021 vo veci C-30/20, RH proti AB Volvo a ďalším, ECLI:EU:C:2021:604.
7. Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 29. júla 2024 vo veci C-774/22, JX proti FTI Touristik GmbH. ECLI:EU:C:2024:646.

ZOZNAM POUŽITÝCH PRÁVNÝCH PREDPISOV

1. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (Brusel I)
2. Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov
3. Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád
4. Zivilprozessordnung (Nemecký občiansky súdny poriadok)
5. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Poľský kódex civilného procesu)

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Kristián Vassay

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva
Kováčska 26

040 75 Košice

Slovenská republika

kristian.vassay@student.upjs.sk

EURÓPSKE A MEDZINÁRODNÉ ŠTANDARDY SÚDNEJ OCHRANY A ICH VPLYV NA VNÚTROŠTÁTNE OPRAVNÉ KONANIA.

THE IMPACT OF EUROPEAN AND INTERNATIONAL STANDARDS OF JUDICIAL PROTECTION ON DOMESTIC LEGAL REMEDIES

Mgr. Tobiáš Pacák

Abstrakt

Predmetný článok sa venuje viacúrovňovým garanciam práva na súdnu (a inú právnu) ochranu a práva na spravodlivý proces na ústavnej aj medzinárodnej úrovni. Skúma, či a do akej miery je v týchto garanciách zakotvené aj právo na opravný prostriedok a aký majú vplyv na formovanie a nastavenie vnútroštátneho systému opravných konaní v civilnom súdnictve. Osobitná pozornosť je venovaná otázke, do akej miery je právo na opravný prostriedok imanentnou súčasťou koncepcie práva na súdnu a inú právnu ochranu – práva na spravodlivý proces a ako je zakotvená v ústavnom, európskom a medzinárodnom kontexte. Inými slovami, cieľom je identifikovať relevantné právne dokumenty a inštitucionálne mechanizmy, ktoré zabezpečujú ochranu tohto práva v právnom poriadku Slovenskej republiky.

Abstract

The present article addresses the multi-level (constitutional and international) guarantees of the right to judicial (and other legal) protection, as well as the right to a fair trial. It examines whether, and to what extent, the right to an effective remedy is enshrined as a legal basis within these frameworks and explores its influence on the formation and configuration of the domestic system of remedies in civil justice. Particular attention is devoted to the question of whether the right to a remedy constitutes an inherent component of the concept of the right to judicial and other legal protection - specifically, the right to a fair trial—and how this right is embedded within the constitutional, European, and international context. In other words, the article seeks to identify the relevant legal instruments and institutional mechanisms that ensure the protection of this right within the legal order of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: opravné prostriedky, právo na spravodlivý proces, súdna ochrana

Key words: legal remedies, right to a fair trial, judicial protection

Základné východiská skúmanej problematiky

Ochrana a garancia základných práv a slobôd predstavujú fundamentálny pilier právneho poriadku každého demokratického zriadenia, pričom ich dodržiavanie tvorí neoddeliteľnú súčasť princípov právneho štátu. Podstata ľudských práv spočíva v uznaní vrodenej dôstojnosti každého jednotlivca a v zabezpečení podmienok pre jeho slobodný, spravodlivý a dôstojný život. Úlohou štátu je ich garantovať a chrániť prostredníctvom svojich inštitúcií a právnych mechanizmov, v súlade s medzinárodnými záväzkami a štandardmi, ktoré sú zakotvené v medzinárodných dohovoroch a iných prameňoch práva.¹ Súčasný systém ochrany základných práv a slobôd je úzko prepojený s existenciou štátu, ktorý vystupuje ako garant ich uplatnenia a zároveň ako subjekt povinný zabezpečiť ochranu jednotlivcov pred neoprávnenými zásahmi – či už zo strany verejnej moci, alebo iných súkromných osôb.²

¹ Rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. 19/08, (446/2008 Sb.)

² KROŠLÁK, D. a kol. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016, s. 278

Štát v tejto oblasti nezohráva úlohu spočívajúcu iba v deklaratórnom uznaní základných práv, ale predovšetkým zabezpečuje ich účinnú ochranu prostredníctvom legislatívneho zakotvenia, súdnej ochrany a funkčných mechanizmov, ktoré garantujú ich reálne uplatnenie v súlade so zásadami spravodlivého procesu.³ Jedným z kľúčových indikátorov vyspelosti demokratického štátu je rozsah a spôsob, v akom verejná moc rešpektuje, chráni a zabezpečuje uplatňovanie základných práv a slobôd. Skutočná podoba právneho štátu je odrazom vzájomnej interakcie medzi mierou povedomia občanov o ich právach a možnosťou a ochotou uplatňovať ich prostredníctvom dostupných právnych mechanizmov.⁴

Bez ohľadu na v zásade prirodzenoprávne filozofické východiská, ľudské práva sú dnes už súčasťou pozitívno-právnych úprav a katalógov na národnej (ústavnej aj zákonnej), európskej a medzinárodnej úrovni. Pri koncepčnom vymedzení jednotlivých rovín ochrany práva na súdnu a práva na spravodlivý proces je nevyhnutné reflektovať historický vývoj, ktorý determinoval ich súčasnú podobu a rozsah.

Medzinárodná dimenzia ochrany ľudských práv sa stala nevyhnutnou súčasťou regionálnych a globálnych integračných procesov, ktoré vyústili do vytvorenia samostatných systémov ich ochrany. Posun zároveň znamenal isté obmedzenie absolútnej suverenity štátov v prospech účinnejšej medzinárodnej ochrany ľudských práv, ktorá sa postupne etablovala ako jeden zo základných princípov medzinárodného práva.⁵

Právo na súdnu a inú právnu ochranu, právo na spravodlivý proces patria medzi tzv. justičné práva, ktorých korene a vývoj možno mapovať v anglosaskej právnej tradícii, kde boli postupne formované zásady osobnej a majetkovej nedotknuteľnosti, zákaz odopierania spravodlivosti, nezávislého súdnictva, právneho štátu a ochrany jednotlivca pred arbitrárnou štátnou mocou. Medzi významné historické pramene, ktoré ovplyvnili koncept právnej ochrany, patria *Magna Charta Libertatum* (1215), ktorá zakotvila zásadu *due process of law*, *Habeas Corpus Act* (1679), *Bill of Rights* (1689)⁶, a ďalšie zakladajúce dokumenty americkej štátnosti – *Ústava a jej dodatky z roku 1971*.

Na globálnej úrovni sa povojnové snahy o ochranu základných práv premietli do Všeobecnej deklarácie ľudských práv (1948), ktorá stanovila kľúčové princípy ochrany ľudských práv, vrátane práva na spravodlivý proces. Zásadnejšia konkretizácia procesných práv však nastala prijatím Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, ktorý predstavuje právne záväzný dokument pre zmluvné štáty. Osobitnú úlohu v regionálnej integrácii zohráva Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. K rozvoju práva na spravodlivý proces významným spôsobom prispeli aj normy práva Európskej únie.

Predkladaný článok je systematicky rozčlenený do viacerých častí, pričom jeho koncepcia postupuje od všeobecného vymedzenia normatívnych prameňov základných práv, cez konkrétne právo na súdnu a inú právnu ochranu, resp. právo na spravodlivý proces nielen na vnútroštátnej úrovni, ale predovšetkým v kontexte európskeho a medzinárodného práva až k špecifickým aspektom opravných konaní v civilnom procese.

Vnútroštátne východiská práva na súdnu a inú právnu ochranu

V právnom poriadku demokratického štátu zohráva zásadnú úlohu zabezpečenie účinného mechanizmu riešenia sporov, keďže v spoločenskom prostredí nevyhnutne vznikajú právne konflikty medzi jednotlivcami či subjektmi, ktoré nie je vždy možné vyriešiť konsenzuálnym spôsobom. Právo na súdnu a inú právnu ochranu predstavuje základný

³ ODEHNALOVÁ, J. a kol. *Ochrana ľudských práv v ústavním a evropském kontextu*. Praha : Metropolitan University Prague Press, 2016 s. 19

⁴ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. I. zväzkoch. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011. s. 13

⁵ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. I. zväzkoch. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011. s. 33

⁶ BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. s. 181

ľudskoprávny element a nevyhnutný predpoklad akéhokoľvek rozhodovacieho procesu v právnom poriadku demokratického štátu.⁷

Slovenská republika je štát, ktorý zaraďuje právo na prístup k súdnej a inej právnej ochrane medzi ústavou chránené základné ľudské práva. Normatívne zakotvenie práva na súdnu a inú právnu ochranu je na vnútroštátnej úrovni garantované Ústavou Slovenskej republiky, ktorá stanovuje základný rámec jeho ochrany, a ďalej rozpracované v podústavných právnych predpisoch vymedzujúcich podrobnosti o ochrane justičných práv.

Základom ochrany práva na súdnu a inú právnu ochranu na území Slovenskej republiky je druhá hlava siedmy oddiel Ústavy SR. Článok 46 ods. 1 Ústavy SR *stanovuje, že každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky*. Zakotvenie práva na súdnu a inú právnu ochranu medzi ľudské práva chránené Ústavou významne posilnilo účinnosť, spravodlivosť, efektívnosť a dostupnosť právnej ochrany pre všetky práva fyzických a právnických osôb upravené v právnom poriadku Slovenskej republiky.⁸

Článkom 46 ods. 1 ústavy sa zaručuje predovšetkým prístup k súdu, pretože len v takom prípade sa vytvárajú podmienky na domáhanie sa práva na súdnu ochranu oprávnenou osobou. Súd musí mať ústavou výslovne určenú kvalitu.⁹ Právo na súdnu a inú právnu ochranu, ako garantované Ústavou Slovenskej republiky, sa vzťahuje na každé právo zakotvené v právnom poriadku Slovenskej republiky, pričom jeho uplatnenie a ochranu možno zabezpečiť zákonom ustanoveným postupom prostredníctvom súdu alebo iného príslušného orgánu verejnej moci.¹⁰

Štát prostredníctvom ústavnej garancie vytvoril základný rámec pre zabezpečenie ochrany práv a efektívneho vymáhania nárokov garantovaných nielen vnútroštátnym právnym poriadkom, ale aj záväzkami vyplývajúcimi z európskeho a medzinárodného práva. Celý siedmy oddiel Ústavy je vyjadrením primárnej ústavnej bázy procesných záruk ochrany ľudských práv a základných princípov pre zákonom upravené konanie súdov a iných orgánov Slovenskej republiky príslušných na poskytovanie právnej ochrany, a tým predstavuje akúsi „bránu“ do ústavnej úpravy jednotlivých aspektov práva na súdnu a inú právnu ochranu.¹¹

Právo na súdnu a inú právnu ochranu možno považovať za najzásadnejšie zo všetkých justičných práv (vrátane práva na spravodlivý proces či osobitných práv v trestnom konaní), keďže predstavuje nevyhnutný predpoklad na efektívne uplatnenie a vymáhanie nielen justičných, ale aj ostatných (nie len) základných práv a slobôd.

Základným rámcom pre realizáciu práva na súdnu ochranu sú procesné predpisy, ktoré upravujú inštitucionálne, organizačné, materiálne a technické aspekty fungovania justičného systému.¹² Medzi tieto predpisy patria najmä zákony regulujúce jednotlivé druhy súdnych konaní¹³, právne normy určujúce organizáciu a fungovanie súdnej moci¹⁴, ako aj legislatívne úpravy procesov vo verejnej správe, ktoré majú zabezpečiť efektívny výkon súdnej ochrany v administratívnoprávnej oblasti.¹⁵

Ústavná úprava práva na súdnu a inú právnu ochranu kladie dôraz na povinnosť štátu zabezpečiť nielen formálne, ale aj materiálne podmienky pre účinné uplatňovanie právnej ochrany. Slovenská republika, ako aj všetky jej orgány verejnej moci, majú pozitívny záväzok

⁷ MOLNÁR, P. – SUDZINA, M. - COLLÁK, J. *Ochrana ľudských hodnôt v procesnom práve*. Košice: Typopress, 2023, s. 13

⁸ SVÁK, J., CIBULKA, E. *Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť*. 5. aktualizované vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2013. s. 629

⁹ Nález ÚS SR, sp. zn. II.ÚS 815/2014 zo dňa 1. apríla 2015

¹⁰ Nález ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 26/94 zo dňa 10. mája 1994

¹¹ Uznesenie ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 234/2020, zo dňa 22. septembra 2020; Nález ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 258/2021 zo dňa 29. septembra 2021

¹² OROSZ, L. *Ústava Slovenskej republiky: komentár*. Zväzok I., (základné princípy a ľudské práva). Bratislava: Wolters Kluwer, 2021. s. 583

¹³ Napr. Trestný poriadok, Civilný sporový poriadok, Civilný mimosporový poriadok, Správny súdny poriadok.

¹⁴ Napr. zákon o Ústavnom súde SR, zákon o súdech, zákon o ŠTS, zákon o sudcoch.

¹⁵ Napr. Správny poriadok alebo zákon o priestupkoch.

aktívnym spôsobom zabezpečiť, aby práva a slobody garantované jej právnym poriadkom neboli oprávneným subjektom pod jej jurisdikciou len formálne garantované, ale aby tieto práva a slobody boli prakticky a efektívne dosiahnuteľné.¹⁶

Právo na súdnu a inú právnu ochranu sa čo do jeho obsahu skladá z dvoch základných individuálnych verejných práv ako ich integrálnych súčastí. Tieto parciálne zložky práva na spravodlivý proces zároveň odrážajú širšie rozdelenie režimu právnej ochrany a ústavných princípov do týchto oblastí. (i.) Prvým je právo na prístup k súdu a k iným orgánom ochrany práva (v pojmovom vymedzení Ústavy SR), ktoré garantuje jednotlivcom možnosť iniciovať súdne konanie (alebo iné konanie) s cieľom presadzovať alebo chrániť svoje subjektívne práva. (ii.) Druhým aspektom je právo na spravodlivé konanie, teda na určitú kvalitu procesu, prostredníctvom kvalitatívnych inštitucionálnych a procesných záruk.¹⁷

Z toho vyplýva záväzok štátu vytvoriť nielen (i.) nezávislé a nestranné súdne orgány s ústavnoprávnym základom právomoci a príslušnosti, ale aj (ii.) ďalšie orgány ochrany práva, ktoré dopĺňajú systém právnej ochrany. „Článok 46 ods. 1 ústavy je potrebné vykladať v spojitosti s čl. 51 a čl. 2 ods. 2 ústavy. V spojení s čl. 51, pokiaľ ide o spôsob, ktorým sa každý môže domáhať svojho práva, a to len v medziach zákonov, ktorými sa čl. 46 vykonáva. Písateľ podnetu preto musí pri domáhaní sa svojho práva rešpektovať ustanovenia zákona, ktorý upravuje postup pri realizácii práva na súdnu a inú právnu ochranu. Takýmito zákonmi sú v oblasti súdnej ochrany Občiansky súdny poriadok, Trestný poriadok, Zákon o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov a v oblasti inej právnej ochrany je to napríklad Zákon o správnom konaní a Zákon o prokuratúre.“¹⁸

Efektívne uplatnenie základného práva na súdnu ochranu, garantovaného článkom 46 ods. 1 Ústavy SR, predpokladá, že súdna ochrana bude účastníkom konania poskytnutá v zákonom stanovenej kvalite, pričom interpretácia a aplikácia príslušných zákonných ustanovení musí v celom rozsahu rešpektovať toto základné ústavné právo účastníkov konania.¹⁹ Súdy preto nesú zodpovednosť za to, aby konali nezávisle a nestranne, pričom ich úlohou je poskytnúť zodpovedajúcu kvalitnú ochranu právam, definovanú procesnými garanciami spravodlivého súdneho konania, ktorých porušenie sa namieta.²⁰

Medzinárodné východiská práva na súdnu a inú právnu ochranu

Vývoj medzinárodného systému ochrany základných práv prešiel významnou evolúciou. Ako bolo načrtnuté, druhá svetová vojna predstavovala zásadný míľnik v dejinách ochrany ľudských práv. Po jej skončení došlo k výraznému oživeniu úsilia o dosiahnutie medzinárodného a medzikultúrneho konsenzu v oblasti ľudských práv ich kodifikácie a ochrany, ktorý by bol akceptovateľný pre celé medzinárodné spoločenstvo. Svoj vývojovým prerodom a rozvojom prešli aj procesné (justičné) práva, ktoré sa subsumujú pod právo na spravodlivý proces, a v súčasnosti sú chránené v množstve medzinárodných zmlúv a dokumentov. Zavedený komplexný súbor právnych záruk zabezpečujúcich zákonné, spravodlivé, efektívne a kvalitné vedenie súdneho a iného konania sa prejavil aj v implementácii medzinárodných štandardov do vnútroštátnych právnych úprav jednotlivých štátov.

Prvým vyvrcholením povojnového úsilia bolo prijatie Všeobecnej deklarácie ľudských práv Valným zhromaždením OSN dňa 10. decembra 1948. VDLP je prvým medzinárodným dokumentom v oblasti ochrany ľudských práv, ktorý vychádzal z multikultúrnych základov

¹⁶ Nález ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 57/2020 z 23. júna 2020

¹⁷ Zhodne tak REPÍK, B. *Ľudské práva v súdnom konaní*. Bratislava: Manz, vydavateľstvo, 1999. s. 35

¹⁸ Nález ÚS SR, sp.zn. I. ÚS 26/94 z 10. mája 1994

¹⁹ Nález ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 468/2020 zo dňa 25. február 2021,

²⁰ Nález ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 241/07 z 18. septembra 2008

a docielil univerzálny dosah.²¹ Všeobecná deklarácia ľudských práv v článku 8 stanovuje právo každého jednotlivca na účinnú ochranu pred vnútroštátnymi súdmi proti zásahom, ktoré porušujú jeho základné práva garantované ústavou alebo zákonom. V článku 10, okrem *práva na prístup k súdu*, ktoré je základným predpokladom uplatňovania všetkých ostatných práv, je dôležité zdôrazniť aj procesné garancie ako *právo na rovnosť pred súdom, právo na spravodlivý proces, právo na verejné vypočutie a právo na nezávislý a nestranný súd*.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966, ktorého zmluvnými stranami sú všetky európske štáty, je ďalším významným univerzálnym systémom ochrany ľudských práv, ktorý má významný vplyv na vnútroštátne súdne konanie. Tento pakt priznáva jednotlivcom obdobné práva, aké sú garantované aj Dohovorom. Článok 2 ods. 3 zaväzuje štáty garantovať účinnú ochranu ktorejkoľvek osobe, ktorej práva alebo slobody uznané týmto paktom boli porušené a zabezpečiť jednotlivcom reálny prístup k ochrane prostredníctvom právnych, správnych alebo zákonodarných orgánov.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach v článku 14 ods. 1 ďalej definuje základné garancie spravodlivého konania, pričom osobitnú pozornosť venuje v civilnom súdnom konaní rovnosti účastníkov pred súdom, spravodlivému a verejnému vypočutiu pred nezávislým a nestranným súdnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach jednotlivcov.

Jedným z priamych pokračovaní VDLP v oblasti kodifikácie a ochrany ľudských práv na (európskej regionálnej úrovni) je Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, prijatý v roku 1950 na pôde Rady Európy. Dohovor ako zmluva univerzálnej povahy reflektuje hodnotové a právne tradície nielen európskych štátov, ale aj širšieho geografického, právneho a kultúrneho priestoru.

Viac než dve desaťročia po svojej účinnosti v Slovenskej republike nadobudol Dohovor významné postavenie nielen v právnej doktríne, ale aj v rozhodovacej praxi ústavného a všeobecného súdnictva. Osobitný vplyv možno pozorovať na ich rozhodovacej činnosti, ktorá permanentne odkazuje na rozhodnutia, interpretačné a koncepcné prístupy EŠLP, čím posilňuje aplikáciu Dohovoru ako významného interpretačného nástroja výkladu ústavného katalógu základných práv a slobôd.

Článok 6 ods. 1 Dohovoru predstavuje jeden z kľúčových prameňov spravodlivého súdneho procesu pre vnútroštátne civilné konanie. Tento článok garantuje široké spektrum práv, okrem práva na spravodlivé súdne konanie, verejnosť súdneho konania a práva na rozhodnutie v primeranej lehote, je dôležité zdôrazniť aj právo na nezávislý a nestranný súd, právo na zákonom určeného sudcu. Rovnako ako článok 46 Ústavy Slovenskej republiky, aj článok 6 Dohovoru sa týka procesných práv, ktoré nemajú samoučelný charakter, ale plnia inštrumentálnu funkciu, keďže prostredníctvom nich sa zabezpečuje ochrana ďalších základných práv a slobôd.

Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie znamenal, okrem iného integráciu krajiny do európskeho právneho priestoru, ktorý ju s ním organicky prepojil priestorom a ovplyvnil aj oblasť ochrany základných práv. Integrácia Slovenskej republiky do Európskej únie priniesla so sebou nielen prevzatie záväzkov vyplývajúcich z primárneho práva EÚ, ale aj harmonizáciu vnútroštátneho právneho poriadku. Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie tak viedlo k vzniku novej povinnosti, ktorá spočíva v zabezpečení plného a efektívneho účinku práva EÚ na území Slovenska, a to v súlade so zásadou prednosti práva Európskej únie.

V počiatočných fázach európskej integrácie nebola ochrana základných práv priamo súčasťou práva Spoločenstiev, keďže zakladajúce štáty a zmluvy sa prioritne zameriavali na ekonomickú, hospodársku spoluprácu a vytvorenie spoločného trhu.

²¹ VOPAT, Z. *Historie koncepce lidských práv: Od počátků po všeobecnou deklaraci lidských práv*. In *Auspicia*. ISSN 1214-4967, 2012, roč. 2012, č. 1, s. 185-189

Postupný posun v chápaní základných práv sa začal prejavovať v rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ, ktorý implikoval ochranu základných práv zo všeobecných právnych zásad Spoločenstiev, čím ich integroval do nepísaného práva Únie.

Charta základných práv Európskej únie predstavuje významný míľnik v ochrane ľudských práv v Európskej únii. Charta čerpá z Dohovoru, Európskej sociálnej charty, judikatúry Súdneho dvora EÚ a existujúcich právnych predpisov Únie. Jej primárnym cieľom nebolo vytvárať nové práva, ale systematizovať a kodifikovať už existujúce základné práva v rámci európskeho právneho priestoru. Tento krok znamenal zásadné posilnenie ochrany základných práv na úrovni Únie, keďže disponovala vlastným písaným katalógom základných práv, slobôd a princípov, ktorý je pre členské štáty záväzný a priamo ovplyvňuje ich vnútroštátne právne poriadky.²²

Charta základných práv Európskej únie zaručuje široké spektrum práv, pričom jej články 47 až 50 explicitne upravujú právo na súdnu ochranu vrátane prístupu k súdu. Článok 47 Charty je kľúčovým ustanovením pre ochranu procesných práv, keďže zabezpečuje právo každého, koho práva a slobody vyplývajúce z práva EÚ boli porušené, mal účinný prostriedok nápravy pred súdom.

Okrem Charty sa právo na súdnu ochranu je zakotvené aj v článku 19 ods. 1 druhá veta Zmluvy o Európskej únii, ktorý členským štátom ukladá povinnosť zabezpečiť, aby ich vnútroštátne orgány, najmä súdy, poskytovali účinnú súdnu ochranu práv vyplývajúcich z práva EÚ. Tento záväzok členským štátom ukladá povinnosť vytvárať také legislatívne a inštitucionálne podmienky, ktoré umožnia jednotlivcom domáhať sa ochrany svojich práv prostredníctvom účinných právnych prostriedkov.²³ Členské štáty sú povinné rešpektovať princíp účinnej súdnej ochrany, ktorý predstavuje jednu zo všeobecných zásad práva Európskej únie a je ustálený judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie.²⁴

Opravné prostriedky a ich právny základ

Opravné prostriedky predstavujú jednu z najvýznamnejších procesných záruk v civilnom súdnom konaní, pričom ich existencia úzko súvisí s predvídateľnosťou práva a legitímnymi očakávaniami účastníkov konania vo vzťahu k postupu orgánov verejnej moci v súlade s právom a dodržaniu zákonom stanovených požiadaviek.²⁵ V nadväznosti na vyššie analyzovanú problematiku zakotvenia práva na súdnu a inú právnu ochranu a práva na spravodlivý proces na vnútroštátnej úrovni je potrebné konštatovať, že hoci dvojínštančnosť civilného súdneho konania je vnímaná ako „*nespochybniteľný organizačný princíp civilného súdnictva*“²⁶, opravné prostriedky nie sú v našom právnom poriadku výslovne definované ako neoddeliteľná súčasť práva na súdnu ochranu. Ústavný poriadok SR neobsahuje výslovnú povinnosť zriadiť opravné inštalácie (dvojínštančnosť civilného konania), a teda ani zakotviť právo na opravný prostriedok v civilných veciach.

Príslušné ustanovenia ústavy v ustanoveniach čl. 46 až čl. 50 neobsahujú (explicitne) základné právo na riadny opravný prostriedok proti rozhodnutiam všeobecných súdov, a to či už v trestnom, alebo občianskoprávnom konaní, resp. v rámci správneho súdnictva. Inými slovami, skutočnosť, že príslušné procesné kódexy v zásade umožňujú preskúmať prvostupňové rozhodnutie v rámci riadneho opravného konania (okrem Správneho súdneho

²² JANČÁT, L. *Právo na spravodlivý proces podľa Dohovoru a judikatúry ESJP v Slovenskej republike. Vysokoškolská učebnica*. Košice: ŠafárikPress, 2024, s. 13; Nález ÚS SR, sp. zn. PL. ÚS 10/2014 z 29. apríla 2015: „Vzťah právneho poriadku SR a zmlúv, na ktorých je Únia založená, upravujú čl. 1 ods. 2 ústavy a čl. 7 ods. 5 ústavy. Charte majúcej rovnakú právnu silu ako zmluvy, na ktorých je Únia založená, je potrebné v ústavnom poriadku Slovenskej republiky priznať postavenie, aké majú podľa čl. 7 ods. 5 ústavy medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách.“

²³ MAZÁK, J., JÁNOŠIKOVÁ, M. *Lisabonská zmluva: ústavný systém a súdna ochrana*. Bratislava: Iura Edition, 2011. s. 274

²⁴ Napríklad v rozsudku SD EÚ vo veci C-318/08 a C-320/08 (Rosalba Alassini) z 18. marca 2010

²⁵ STANISLAV, A. *Dovolání s akcentem na ústavněprávní konformitu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 1,2

²⁶ IŠTVÁNEK, F., SPÁČIL, J. Quo vadis, dvojínštanční zásada. In *Právní rozhledy*. 2006, č. 20, s. 727-730

poriadku), nemožno považovať za realizáciu ústavou výslovne zakotveného základného práva. Zákomom garantované právo na riadny opravný prostriedok ide teda nad rámec štandardu garantovaného ústavou.²⁷

Ani medzinárodné dokumenty, ako je Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach či Dohovor a ani judikatúra ESĽP neukladajú členským štátom povinnosť zaviesť dvojstupňové konanie v civilných veciach a už vôbec nie mimoriadne opravné inštalcie.²⁸

Z judikatúry ESĽP i Ústavného súdu SR vyplýva, že jednoinštančnosť konania nie je v rozpore s právom na spravodlivý proces, pokiaľ sú v rámci daného konania dodržané základné procesné záruky spravodlivého procesu.²⁹ Civilné sporové konanie teda nemusí byť nevyhnutne dvojinštančné, požiadavkám spravodlivého procesu vyhovuje aj konanie vykonané pred súdom iba v jedinej inštalcii. Tento princíp je reflektovaný aj vo vnútroštátnej právnej úprave, ktorá ho premieta do konkrétnych procesných mechanizmov, ako napríklad ustanovenie § 386 *Civilného sporového poriadku (CSP)*. Ústavný súd SR v tejto súvislosti konštatoval, že z ústavnoprávneho hľadiska súdne konanie nemusí byť povinne dvojinštančné, s výnimkou trestných vecí, kde táto požiadavka vyplýva z článku 2 Protokolu č. 7 k Dohovoru³⁰ a tiež z článku 14 ods. 5 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.

Mimo trestného súdnictva je pripustenie alebo nepripustenie opravných prostriedkov ponechané na rozhodnutí vnútroštátneho zákonodarcu, ktorý zároveň určuje ich konkrétnu podobu a mechanizmus uplatňovania. Ak sa členský štát Rady Európy, resp. Európskej únie rozhodne opravné inštalcie zaviesť – či už riadne alebo mimoriadne – neznamená to, že ich procesný postup nie je regulovaný. Štát je povinný zabezpečiť, aby konania pred týmito orgánmi spĺňali základné procesné záruky stanovené v článku 6 Dohovoru. *Článok 6 ods. 1 sa týka predovšetkým súdov prvého stupňa; nevyžaduje existenciu súdov vyšších stupňov (...) ak tieto súdy existujú, jeho základné záruky musia byť pred nimi zabezpečené.*³¹ Článok 6 dohovoru nenúti členské štáty zriadiť odvolacie alebo kasačné súdy, na druhej strane štát, ktorý takéto súdy vytvorí, je povinný zabezpečiť, aby osoby, ktoré podliehajú tejto právnej úprave, užívali pred súdmi základné záruky obsiahnuté v čl. 6 dohovoru (rozsudok vo veci *Delcourt proti Belgicku* zo 17. 1. 1970, odsek 25).³² Podobnú úvahu vyslovil aj Ústavný súd ČR v náleze so sp. zn. I. ÚS 55/04, v ktorom uviedol, že „při existenci takového přímo ústavně nezaručeného opravného prostředku nelze tento posuzovat, jako by stál mimo rámec spravedlivého procesu nebo se rozhodování o něm nacházelo v ústavněprávním vakuu, z čehož plyne povinnost ústavně konformní interpretace i části trestního řádu vztahující se k dovolání“. Ústavný súd SR v náleze so sp. zn. I. ÚS 199/2015 zo 16. decembra 2015 uviedol obdobne, že pokiaľ by preto mimoriadne opravné prostriedky neboli pripustené vôbec, zrejme by taká právna úprava aj z pohľadu ústavnoprávneho obstála. Na druhej strane, ak sú mimoriadne opravne prostriedky právnym poriadkom pripustené, nemôže sa rozhodovanie o nich ocitnúť mimo ústavný rámec ochrany základných práv jednotlivca, to znamená predovšetkým práva na spravodlivý proces (pozri nález sp. zn. I. ÚS 164/2014, I. ÚS 186/08).

²⁷ Uznesenie ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 7/2019 z 10. januára 2019

²⁸ Uvedené, aj dlhodobo judikuje ESĽP dlhodobo judikuje, že článok 6 ods. 1 Dohovoru neukladá členským štátom povinnosť zriadiť odvolacie alebo kasačné súdy, a tak zabezpečovať mimoriadne opravné konanie. Brullla Gómez de la Torre proti Španielsku (z 19. decembra 1997, č. 2673/95).

²⁹ ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 488

³⁰ Uznesenie ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 389/2017 z 31. augusta 2017: „Ústavný súd k tomuto uvádza, že z ústavnoprávneho hľadiska súdne konanie nie je povinne dvojinštančné s výnimkou vecí trestných, u ktorých táto požiadavka vyplýva z čl. 2 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Jednoinštančné súdnictvo, najmä potom vo veciach objektívne bagatelného významu, teda nijako nevybočuje z ústavných medzí.“; rovnako Uznesenie ÚS SR, sp. zn. III. ÚS 152/2017 z 28. februára 2017

³¹ Rozsudok ESĽP vo veci *De Cubber v. Belgicko*, z 26. októbra 1984, bod 26, séria A, č. 86 In: REPÍK, B. *Ľudské práva v súdnom konaní*. Bratislava: Manz, vydavateľstvo, 1999. s. 74

³² Nález ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 126/2019, zo dňa 13. marca 2020

Ak štát zavádza opravné prostriedky, je všeobecnou požiadavkou aj čl. 6 Dohovoru, jej prípustnosť je súčasťou práva na súdnu ochranu a štát musí ich regulovať v súlade s princípmi právnej istoty a medzinárodnými štandardmi, vrátane judikatúry ESLP, ktorá stanovuje určité limity pre reguláciu opravných prostriedkov na vnútroštátnej úrovni.³³ Na takéto konania sa zároveň vzťahuje právo na prístup k súdu, ako aj požiadavka na určitú kvalitu a spravodlivosť súdneho konania, v súlade so zásadami vyplývajúcimi z medzinárodných garancií.³⁴

ZÁVER

V civilnom súdnom konaní (sporovom či mimosporovom) dvojinštančnosť nie je jeho všeobecnou zásadou, či nevyhnutnou požiadavkou vyplývajúcou z ústavného poriadku, medzinárodných záväzkov, či judikatúry ESLP³⁵ ale skôr otázkou vnútroštátneho právneho poriadku a politickej vôle zákonodarcu. Napriek skutočnosti, že zo strany medzinárodných dokumentov a európskych súdnych inštitúcií absentuje výslovná žiadosť, aby štáty v občianskoprávných – civilných konaniach vždy zabezpečovali možnosť využitia opravných prostriedkov, ich zakotvenie v civilnoprávných kódexoch predstavuje prirodzený dôsledok demokratického prístupu ako základu každého právneho štátu.³⁶ Z konštantnej judikatúry ústavného súdu vyplýva, že do obsahu základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy patrí aj ochrana, ktorá sa strane súdneho konania poskytuje v konaní o opravných prostriedkoch.³⁷

Tento prístup nachádza oporu aj v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý konštatoval, že ak štát vytvorí systém viacstupňového súdnictva a jeho právny poriadok umožňuje odvolanie alebo iné opravné prostriedky, je povinný zabezpečiť, aby účastníkom konania boli pred týmito inštanciami garantované základné záruky podľa čl. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Aj opravný prostriedok, ktorý nie je explicitne zaručený ústavou, musí byť preto posudzovaný v rámci princípov spravodlivého procesu, čo zahŕňa aj požiadavku ústavne konformného výkladu príslušných ustanovení procesných predpisov.³⁸

Na území Slovenskej republiky je aparát opravných prostriedkov neoddeliteľnou súčasťou civilného súdnictva.³⁹ Systém opravných prostriedkov, ako je v súčasnosti nastavený v slovenskom právnom poriadku, je vybudovaný na princípe dvojinštančnosti, čo je charakteristické a tradičné pre väčšinu kontinentálnych právnych systémov. Tento systém je založený na princípe jedného riadneho opravného prostriedku – reprezentovaný (*i.*) *odvolaním*, doplneného o mimoriadne opravné prostriedky – (*i.*) *dovolanie*, (*ii.*) *dovolanie generálneho prokurátora*, (*iii.*) *žaloba na obnovu konania*. V dvojinštančnosti treba vidieť najmä prejav úsilia minimalizovať možné pochybenia v rozhodnutiach súdov prvej inštalácie, ktoré je opodstatnené aj za cenu predĺženia konania (o dobu odvolacieho konania), ako aj za cenu jeho predraženia (o trovy odvolacieho konania).⁴⁰ Rozhodnutie o ich existencii a forme je ponechané na úvahu vnútroštátneho zákonodarcu, ktorý stanovuje prípustnosť opravných prostriedkov, ich účel a mechanizmus ich uplatňovania.

Použitá literatúra

³³ Nález ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 15/2024, zo dňa 16. apríla 2024, Nález ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 536/2018 zo dňa 28. januára 2020

³⁴ OROSZ, L. *Ústava Slovenskej republiky: komentár. Zväzok I., (základné princípy a ľudské práva)*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021. s. 597

³⁵ napr. *Le Compte, Van Leuven a De Meyere proti Belgicku* z 23. 6. 1981, *Adolf proti Rakúsku* z 26. 3. 1982, *Feldbrugge proti Holandsku* z 29. 5. 1986

³⁶ MAZÁK, J. a kol. *Učebnica občianskeho procesného práva*. 1. Vysokoškolské učebnice. [Bratislava]: Iuris Libri, 2012. s. 445

³⁷ Nález ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 15/2024, zo dňa 16. apríla 2024

³⁸ Nález ÚS SR, sp. zn. III. ÚS 79/2010 zo dňa 20. apríla 2010

³⁹ FICOVÁ, S. *Systém opravných prostriedkov v civilnom procese*. Bratislava: Manz, vydavateľstvo, 1998. s. 9

⁴⁰ Uznesenie ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 389/2017 zo dňa 31. augusta 2017

1. BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021.
2. FICOVÁ, S. *Systém opravných prostriedkov v civilnom procese*. Bratislava: Manz, vydavateľstvo, 1998.
3. JANČÁT, L. *Právo na spravodlivý proces podľa Dohovoru a judikatúry ESĽP v Slovenskej republike. Vysokoškolská učebnica*. Košice: ŠafárikPress, 2024,
4. JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář: podle stavu k 1.4.2019*. 3. vydání. Praha: WoltersKluwer. 2019. Komentáře (WoltersKluwer ČR). ISBN 9788075983756.
5. KROŠLÁK, D. a kol. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016 ,
6. MAZÁK, J. a kol. *Učebnica občianskeho procesného práva*. 1. Vysokoškolské učebnice. [Bratislava]: Iuris Libri, 2012.
7. MAZÁK, J., JÁNOŠIKOVÁ, M. *Lisabonská zmluva: ústavný systém a súdna ochrana*. Bratislava: Iura Edition, 2011.
8. MOLNÁR, P. – SUDZINA, M. - ČOLLÁK, J. *Ochrana ľudských hodnôt v procesnom práve*. Košice: Typopress, 2023,
9. ODEHNALOVÁ, J. a kol. *Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu*. Praha : Metropolitan University Prague Press, 2016
10. OROSZ, L. *Ústava Slovenskej republiky: komentár*. Zväzok I., (základné princípy a ľudské práva). Bratislava: Wolters Kluwer, 2021.
11. STANISLAV, A. *Dovolání s akcentem na ústavněprávní konformitu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020,
12. SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*. I. zväzkoch. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011.
13. SVÁK, J., CIBULKA, Ľ. *Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť*. 5. aktualizované vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2013.
14. ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha : C. H. Beck, 2022,

Články

1. IŠTVÁNEK, F., SPÁČIL, J. Quo vadis, dvojinštanční zásado. In *Právní rozhledy*. 2006, č. 20, s. 727-730

Články online

1. VOPAT, Z. *Historie koncepce lidských práv: Od počátků po všeobecnou deklaraci lidských práv*. In *Auspicia*. [online]. roč. 2012, č. 1, 2012, str. 185-189. Dostupné na: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1215379>

Súdne rozhodnutia

1. Nález ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 241/07 z 18. septembra 2008
2. Nález ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 258/2021 z 29. septembra 2021
3. Nález ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 57/2020 z 23. júna 2020
4. Nález ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 126/2019, zo dňa 13. marca 2020
5. Nález ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 15/2024, zo 16. apríla 2024,
6. Nález ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 536/2018 zo dňa 28. januára 2020
7. Nález ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 15/2024, zo dňa 16. apríla 2024
8. Nález ÚS SR, sp. zn. PL. ÚS 10/2014 z 29. apríla 2015
9. Nález ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 26/94 z 10. mája 1994
10. Nález ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 468/2020 zo dňa 25. február 2021,
11. Nález ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 815/2014 z 1. apríla 2015
12. Nález ÚS SR, sp. zn. III. ÚS 79/2010 z 20. apríla

13. Nález ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 26/94 z 10. mája 1994
14. Rozhodnutie ÚS ČR, sp. zn. Pl. 19/08, (446/2008 Sb.)
15. rozsudok ESLP vo veci Adolf proti Rakúsku zo dňa 26. 3. 1982
16. Rozsudok ESLP vo veci De Cubber v. Belgicko, z 26. októbra 1984,
17. rozsudok ESLP vo veci Feldbrugge proti Holandsku zo dňa 29. 5. 1986
18. rozsudok ESLP vo veci Le Compte, Van Leuven a De Meyere proti Belgicku zo dňa 23. 6. 1981
19. Rozsudok ESLP vo veci Brualla Gómez de la Torre proti Španielsku (z 19. decembra 1997, č. 2673/95)
20. Rozsudok SD EÚ vo veci C-318/08 a C-320/08 (Rosalba Alassini) z 18. marca 2010
21. Uznesenie ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 234/2020, z 22. septembra 2020;
22. Uznesenie ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 389/2017 z 31. augusta 2017
23. Uznesenie ÚS SR, sp. zn. III. ÚS 152/2017 z 28. februára 2017
24. Uznesenie ÚS SR, sp. zn. IV. ÚS 7/2019 z 10. januára 2019

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Tobiáš Pacák

Interný doktorand UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta

Kováčska 26, P.O.BOX A-45, 040 75 Košice

Katedra občianskeho práva

Telefónne číslo: + 421 904 738 058

E-mail: tobias.pacak@student.upjs.sk

MATERIÁLNE PRAMENE PROCESNOPRÁVNEJ ÚPRAVY SPOTREBITEĽSKÝCH SPOROV

MATERIAL SOURCES OF PROCEDURAL REGULATION OF CONSUMER DISPUTES

Marek Kohút¹

Abstrakt (slovenčina)

Príspevok skúma materiálne pramene procesnoprávnej úpravy spotrebiteľských sporov v Slovenskej republike a ich vplyv na špecializovaný režim Civilného sporového poriadku (CSP). Vychádza z dogmatickej analýzy vnútroštátnych predpisov, dôvodovej správy k CSP a kľúčovej judikatúry Súdneho dvora EÚ a Európskeho súdu pre ľudské práva, pričom porovnáva aj vybrané procesné modely členských štátov EÚ. Štúdia odhaľuje, že ochranný procesný režim pre spotrebiteľa – napríklad ex offio skúmanie nekalých zmluvných podmienok, rozšírená poučovacia povinnosť súdu a obmedzená kontradiktórnosť – bol zásadným spôsobom ovplyvnený európskymi rozhodnutiami a socio-ekonomickými trendmi, najmä digitalizáciou trhu a globalizáciou obchodných vzťahov. Analýza zároveň poukazuje na hranice tejto ochrany, keďže právna istota a procesná koncentrácia zostávajú dôležitými protiváhami. Autor uzatvára, že ďalší vývoj by mal smerovať k flexibilnej integrácii ADR/ODR mechanizmov a k priebežnému vyhodnocovaniu proporcionality medzi posilňovaním práv spotrebiteľa a efektívnosťou konania.

Kľúčové slová: spotrebiteľské spory; civilné procesné právo; materiálne pramene práva; judikatúra Súdneho dvora EÚ; Slovenská republika

Abstract

The article analyses the material sources that have shaped the procedural regulation of consumer disputes in the Slovak Republic and assesses their impact on the special consumer-protection regime introduced by the 2015 Civil Dispute Procedure Code (CSP). Using doctrinal methodology, it examines domestic legislation, the explanatory memorandum to the CSP, and seminal case-law of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights, while drawing comparative insights from other EU jurisdictions. The study demonstrates that the CSP's protective mechanisms—such as the court's ex officio review of unfair contract terms, an enhanced duty to inform consumers, and a partial relaxation of the adversarial principle—were decisively influenced by European jurisprudence and broader socio-economic forces, including market digitalisation and economic globalisation. At the same time, it identifies the limits of consumer protection imposed by the need for legal certainty and reasonable procedural economy. The paper concludes that future reforms should focus on more flexible integration of ADR/ODR tools and on continuously recalibrating the balance between empowering the consumer and maintaining procedural efficiency.

Keywords: consumer disputes; civil procedure; material sources of law; CJEU jurisprudence; Slovak law

Úvod

¹ Mgr. Marek Kohút, interný doktorand na Katedre Občianskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Materiálne pramene práva predstavujú komplexný súbor spoločenských, ekonomických, politických, historických a iných determinantov, ktoré formujú obsah a charakter právnych noriem. Tieto faktory odrážajú objektívne potreby a štruktúru danej spoločnosti, ktorá sa vyvíja v kontexte svojho historického a geopolitického prostredia. Medzi kľúčové determinanty patria napríklad geografické podmienky, medzinárodné vzťahy, technologický pokrok, demografické štrukturálne zmeny, ako aj morálne a ideologické vzory. Tieto faktory však nepôsobia izolovane; ich interakcia významne ovplyvňuje spôsob tvorby a aplikácie právnych noriem.

Z praktického hľadiska sa materiálne pramene práva prejavujú v konkrétnych spoločenských vzťahoch a situáciách, ktoré vytvárajú potrebu právnej regulácie. Napríklad zvýšený počet dopravných nehôd vedie k legislatívnym opatreniam zameraným na zlepšenie bezpečnosti v cestnej premávke. Analogicky, technologický pokrok v oblasti digitálnych technológií si vynucuje reguláciu tak v oblasti kybernetickej bezpečnosti, ako aj ochrany osobných údajov. Analýza materiálnych prameňov práva preto umožňuje hlbšie pochopenie cieľov právnych noriem, čo je kľúčové pre ich interpretáciu a efektívnu aplikáciu. Pochopenie týchto prameňov poskytuje širší pohľad na vznik a fungovanie práva v spoločenskom kontexte.²

Ako je známe, v rámci zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „CSP“) predstavuje právna úprava spotrebiteľských sporov osobitný procesný režim, ktorý reflektuje dôraz na ochranu spotrebiteľa ako slabšej strany v procesnoprávných vzťahoch. Tento režim je založený na princípe zvýšenej ochrany slabšej strany (spotrebiteľa), ktorá zohľadňuje rozdiely medzi ekonomickým a odborným postavením spotrebiteľa a obchodníka. Špecifiká týkajúce sa týchto sporov zahŕňajú napríklad rozšírenú poučovaciu povinnosť súdu, nepripustnosť jednostrannej zmeny žaloby v neprospech spotrebiteľa a oslabenie princípu kontradiktórnosti tam, kde je to nevyhnutné na zabezpečenie spravodlivého procesu.

Osobitný dôraz je kladený na právne mechanizmy, ktoré zabezpečujú hmotnoprávnu aj procesnoprávnu spravodlivosť. CSP preto explicitne umožňuje súdu iniciatívne vykonávať dôkazy aj bez návrhu, ak to vyžaduje povaha sporu. Tento prístup reflektuje snahu eliminovať nevýhody vyplývajúce z potenciálne nižšej právnej gramotnosti alebo ekonomických obmedzení spotrebiteľa. Týmto spôsobom sa zásadne posilňuje princíp materiálnej spravodlivosti, ktorý je nevyhnutný pre efektívnu ochranu spotrebiteľských práv v podmienkach rastúcich ekonomických a technologických výziev.

Ako vyplýva z predchádzajúcich odsekov, základným cieľom tohto príspevku je analýza materiálnych prameňov procesnoprávnej úpravy spotrebiteľských sporov, najmä identifikácia významnej judikatúry na európskej úrovni, ako aj možné procesnoprávne úpravy členských štátov Európskej únie zavedené pred prijatím slovenského CSP, ktoré mohli mať vplyv na súčasnú podobu právnej úpravy spotrebiteľských sporov v právnych podmienkach Slovenskej republiky.

Čo hovorí dôvodová správa?

V dôvodovej správe CSP zákonodarca tvrdí, že táto nová právna úprava reflektuje na prísne dopady kontradiktórneho koncentrovaného sporu na určité subjekty. Prijatie tejto úpravy zákonarca v dôvodovej správe odôvodňuje objektívnou hmotnoprávnou i procesnoprávnou nerovnosťou určitých subjektov práva, ktorú podľa zákonarcu *“musí súd kompenzovať uplatnením osobitných procesných postupov divergentných od všeobecných procesných inštitútov sporového konania, inak by nebol naplnený účel sporového konania, ktorým je spravodlivá a rýchla ochrana porušených alebo ohrozených subjektívnych práv”*.³

²ŠKOP, M. In: ŠKOP, M., SMEJKALOVÁ, T. a ŠTĚPÁNIKOVÁ, M. *Teorie práva: Průvodce studiem*. s. 46. Dostupné na internete: https://is.muni.cz/do/law/stud/el/teorie_prava/docs/teorie_prava_pruvodce_studiem.pdf. [cit. 2025-01-10].

³ Dôvodová správa k zákonu č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov. Dostupné online na: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/160-2015-z-z-csp.html>

Zákonodarca v dôvodovej správe taktiež uvádza, že pristúpil k zvýšenej procesnej ochrane spotrebiteľa v sporových konaniach z dôvodu objektívnej nerovnosti medzi spotrebiteľmi a dodávateľmi. Táto nerovnováha spočíva v slabšej právnej a procesnej pozícii spotrebiteľa, ktorá vyplýva z jeho nedostatku odborných znalostí a skúseností v porovnaní s profesionálnymi obchodníkmi. Na zabezpečenie spravodlivej ochrany práv spotrebiteľa bol preto zákonodarcom vytvorený súbor osobitných pravidiel, ktoré sa odchyľujú od všeobecnej právnej úpravy.⁴

Dôvodom pripustenia účasti spotrebiteľských ochranných združení, špecializujúcich sa na právnu ochranu spotrebiteľov, bol podľa zákonodarcu ich potenciál efektívne vyvažovať hmotnoprávnu nerovnováhu. Zákonodarca ale stanovil pravidlo, podľa ktorého ak sa spotrebiteľ rozhodne zastúpiť advokátom, jeho postavenie slabšej strany sčasti zaniká, a preto sa na neho nevzťahujú osobitné ochranné ustanovenia týkajúce sa koncentrácie sporového konania. Pri zastúpení spotrebiteľským združením bez právnického vzdelania však ostáva ochranné postavenie zachované.⁵

V novej úprave taktiež zákonodarca stanovil súdu povinnosť poskytovať spotrebiteľovi rozšírené poučenie nad rámec všeobecných pravidiel. Cieľom tohto bolo zabezpečiť rovnosť strán tým, že súd pomáha vyvažovať procesnú nerovnosť (najmä právnych znalostí) medzi spotrebiteľom a obchodníkom (vtedy známym ako "dodávateľ"). Spotrebiteľské spory sú spravované samostatne a nemožno ich spájať s inými nesporebiteľskými spormi. Takéto spojenie by totiž podľa dôvodovej správy mohlo narušiť ochrannú funkciu osobitných ustanovení pre spotrebiteľské spory.

Zákonodarca preto stanovil, že v spotrebiteľských sporoch nie je prípustná zmena žaloby, čím motivuje žalobcu k dôslednému zváženiu svojich nárokov pred ich uplatnením a zároveň predchádza komplikáciám počas konania.

Súd má v týchto sporoch aktívnejšiu úlohu pri dokazovaní, čím kompenzuje procesné znevýhodnenie spotrebiteľa a eliminuje potrebu prísnej koncentrácie konania, ktorá je typická pre všeobecné sporové konania. V sporoch, kde hodnota predmetu presahuje 1 000 eur, zákonodarca upravil, že spotrebiteľ nemôže vzdať práva na verejné prejednanie veci, čím chránil jeho záujmy a zabezpečil, aby bol proces transparentný a spravodlivý.

Ďalším prejavom ochrany je možnosť súdu vyhlásiť zmluvné podmienky v spotrebiteľských zmluvách za neprijateľné aj v individuálnych konaniach s účinkom inter partes, čím sa garantuje súlad s právom Európskej únie. Na ochranu spotrebiteľa pred nepriaznivými dôsledkami jeho nečinnosti zákonodarca tiež vylúčil kontumačné rozsudky v jeho neprospech.

Uplatňovanie všeobecných pravidiel procesného postupu súdu je navyše upravené s prihliadnutím na špecifický charakter spotrebiteľských sporov, čo umožňuje ich primeranú aplikáciu a reflektuje potrebu zvýšenej ochrany spotrebiteľa. Tieto opatrenia spoločne vyjadrujú zámer zákonodarcu chrániť práva spotrebiteľa a poskytnúť mu spravodlivé a účinné procesné postavenie v rámci sporového konania.

Vplyv judikatúry Súdneho dvora EÚ a Európskeho súdu pre ľudské práva na procesnoprávnu úpravu spotrebiteľských sporov

V právnom systéme Slovenskej republiky zohráva judikatúra Súdneho dvora Európskej únie (SDEÚ) a Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) kľúčovú úlohu pri formovaní a aplikácii práva. Ich rozhodnutia nielenže poskytujú záväzný výklad právnych noriem, ale tiež priamo ovplyvňujú procesnoprávnu úpravu v rôznych oblastiach, vrátane spotrebiteľských sporov.

⁴ Tamtiež

⁵ Tamtiež

Súdny dvor EÚ svojou judikatúrou výrazne ovplyvnil procesné postavenie spotrebiteľov v členských štátoch, vrátane Slovenskej republiky. Jeho rozhodnutia zdôrazňujú potrebu efektívnej ochrany spotrebiteľov a zabezpečenia ich prístupu k spravodlivosti. Napríklad Súdny dvor rozhodol, že vnútroštátny súd má *ex offio* posúdiť prípadnú nekalú povahu zmluvnej podmienky patriacu do pôsobnosti smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách a tým odstrániť nerovnováhu medzi spotrebiteľom a predajcom alebo dodávateľom. Aj takýto prístup posilňuje procesnú pozíciu spotrebiteľov, ktorí často nemajú dostatočné právne vedomie na identifikáciu a namietanie nekalých zmluvných podmienok.⁶

Implementácia týchto princípov do slovenského právneho poriadku viedla k úpravám procesnoprávných predpisov, ktoré zohľadňujú povinnosť súdov aktívne chrániť práva spotrebiteľov. Tým sa zabezpečuje, že spotrebiteľia majú reálnu možnosť domôcť sa svojich práv bez ohľadu na ich procesné skúsenosti či právne znalosti.

Európsky súd pre ľudské práva taktiež svojimi rozhodnutiami ovplyvňuje aj civilné procesné právo členských štátov, najmä v kontexte práva na spravodlivý proces podľa článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Jeho judikatúra zdôrazňuje, že prístup k spravodlivosti musí byť reálny a efektívny, čo sa premieta aj do procesných pravidiel upravujúcich spotrebiteľské spory.

V reakcii na rozhodnutia ESLP Slovenská republika prijala viaceré legislatívne opatrenia na zabezpečenie súladu svojho právneho poriadku s požiadavkami Dohovoru. Napríklad, novelizáciou vtedy účinného Občianskeho súdneho poriadku bola zavedená možnosť obnovy konania v prípadoch, keď ESLP zistí porušenie práv garantovaných Dohovorom, čo umožňuje napraviť procesné pochybenia v spotrebiteľských sporoch.⁷

Hoci judikatúra SDEÚ a ESLP nemajú charakter formálnych prameňov práva, v právnom poriadku Slovenskej republiky je často považovaná za výklad príslušných právnych noriem. Slovenské súdy sú povinné pri rozhodovaní zohľadňovať rozhodnutia týchto súdov, čo zabezpečuje jednotnú aplikáciu práva a posilňuje právnu istotu. Navyše, v oblasti spotrebiteľských sporov to znamená, že súdy musia aktívne chrániť práva spotrebiteľov v súlade s európskymi štandardmi.

Judikatúra Súdneho dvora EÚ a Európskeho súdu pre ľudské práva predstavujú jeden z najvýznamnejších materiálnych prameňov práva Slovenskej republiky. Ich rozhodnutia nielenže ovplyvňujú hmotnoprávne normy, ale majú aj zásadný vplyv na procesnoprávnu úpravu, najmä v oblasti spotrebiteľských sporov. Tým sa zabezpečuje efektívna ochrana práv spotrebiteľov a súlad slovenského právneho poriadku s európskymi štandardmi spravodlivosti a právnej istoty.

Čo sa týka procesnoprávnej úpravy spotrebiteľských sporov, tak tejto problematiky sa dotkla judikatúra Súdneho dvora EÚ najmä v nadväznosti na smernicu Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (ďalej aj „*Smernica Rady 93/13*“). Súdny dvor EÚ napríklad v jednom zo svojich prípadov rozhodol, že: „*Smernica Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách sa má vykladať v tom zmysle, že vnútroštátny súd, ktorý rozhoduje o návrhu na výkon právoplatného rozhodcovského rozsudku, ktorý bol vydaný bez účasti spotrebiteľa, musí hneď po tom, ako sa oboznámi s právnymi a so skutkovými okolnosťami potrebnými na tento účel, preskúmať ex offio nekalú povahu rozhodcovskej doložky uvedenej v zmluve uzavretej medzi podnikateľom a spotrebiteľom v rozsahu, v akom podľa vnútroštátnych procesných pravidiel môže takéto*

⁶ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo dňa 14.06.2012. Sp. zn. C-618/10. Bod 42.

⁷ FICOVA, S. a GIBA, M. *VPLYV JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA NA ZMENY PRÁVNEJ ÚPRAVY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE*. Dny práva 2011 – Days of Law 2011 [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5913-9. Dostupné online na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/05%20Rodina/04%20Ficova%20Giba.pdf

*posúdenie vykonať v rámci obdobných opravných prostriedkov vnútroštátnej povahy. Ak je to tak, prináleží vnútroštátnemu súdu vyvodit' všetky dôsledky, ktoré z toho podľa daného vnútroštátneho práva vyplývajú, s cieľom zabezpečiť, aby spotrebiteľ nebol uvedenou doložkou viazaný.”*⁸

Hoci v slovenskom CSP nemáme konkrétne ustanovenie o skúmaní rozhodcovských doložiek, môžeme, vzhľadom na tvrdenie zákonodarcu v dôvodovej správe o inšpirácii judikatúrou Súdneho dvora EÚ, tvrdiť, že aj takéto rozhodnutia prispeli ako materiálne pramene práva k uzákoneniu ustanovení CSP, ako je ustanovenie § 295, podľa ktorého súd môže vykonať aj tie dôkazy, ktoré spotrebiteľ nenavrhol, ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci.

Je taktiež dôležité pripomenúť, že v už skôr citovanom rozhodnutí Súdneho dvora EÚ C-618/10 tento hovorí o *ex offio* skúmaní nekalých podmienok spotrebiteľských zmlúv spadajúcich pod Smernicu Rady 93/13 všeobecne.

Ako spomína doktor Pagáč s odkazom na rozsudok Súdneho dvora EÚ v spojených veciach C-154/15, C-307/15 a C-308/15, obsahom princípu ochrany slabšej strany v civilnom procese je nahradiť formálnu rovnováhu stanovenú spotrebiteľskou zmluvou, skutočnou rovnováhou po zásahu externého faktora (v tomto prípade činnosť súdu *ex offio*).⁹

Ak sa ale bavíme o ochrane spotrebiteľa v civilnom procese, nesmieme zabudnúť ani na fakt, že samotný Súdny dvor EÚ, ktorý vo viacerých (aj vyššie spomínaných) prípadoch garantoval výhodnejšie postavenie spotrebiteľa v súdnom procese, konštatoval, že ochrana spotrebiteľa nie je absolútna. V rozsudku zo dňa 21.12.2016 v spojených veciach C-154/15, C-307/15 a C-308/15, Súdny dvor EÚ pripustil, že ochrana spotrebiteľa nie je absolútna. Konkrétne v tomto zmysle rozhodol, že právo Únie neukladá vnútroštátnemu súdu povinnosť neuplatniť vnútroštátne procesné normy, na základe ktorých sa rozhodnutie stáva právoplatným, aj keby to umožnilo napraviť porušenie ustanovenia, bez ohľadu na jeho povahu, obsiahnutého v smernice 93/13. Tento rozsudok bol vydaný až po nadobudnutí účinnosti slovenského CSP, no odkazuje na staršiu judikatúru, ako napríklad rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 01.06.1999 vo veci C-126/97, ktorý síce neriešil priamo spotrebiteľský spor, no porušenie iného ustanovenia práva EÚ. Súdny dvor v rozhodnutí zo dňa 16.12.2016 v podstate potvrdil, že pravidlo ustanovené rozsudkom C-126/97 sa týka aj konaní v rámci spotrebiteľských sporov.¹⁰

Iné materiálne pramene úpravy spotrebiteľských sporov

Digitalizovaná ekonomika – od platformového predaja, cez streamovacie a predplatiteľské modely, až po kryptomenové platby – transformovala tradičnú typológiu spotrebiteľských nárokov. Algoritmické stanovovanie cien (“surge pricing”), personalizované reklamy, či tzv. dark patterns podnecujú spory o neprehľadnosť a slobodnú voľbu spotrebiteľa. Reakciou sú nielen procesné inovácie (dôkaz z digitálnych stôp, forenzná analýza zdrojového kódu), ale aj nové normatívne mantinely: Omnibus smernica (EÚ) 2019/2161 ukladá prísnejšie sankcie za klamlivé online rozhrania, povinnosť informovať o personalizácii cien a zverejňovaní falošných recenzií. Digital Markets Act (- DMA) a Digital Services Act (- DSA) posilňujú procesné postavenie spotrebiteľov voči “gatekeeperom” a zavádzajú mechanizmy interného sťažovacieho a mimosúdneho riešenia sporov priamo na platformách.

Progresívna digital-skill kompetencia populácie a popularita sociálnych sietí umožňujú rýchlu mobilizáciu spotrebiteľov v kauzách s vysokým reputačným dopadom (green-washing, neetické AI-praktiky). Tlak občianskych združení podporuje kolektívnu ochranu spotrebiteľov:

⁸Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie (prvá komora) zo 6. októbra 2009. Sp. zn. C-40/08

⁹PAGÁČ, E. In: ŠTEVČEK, M. Civilný sporový poriadok: komentár. 2. vydanie. Veľké komentáre. V Prahe: C.H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-909-9. s. 1140.

¹⁰ Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie zo dňa 21.12.2016, spojené veci C-154/15, C-307/15 a C-308/15 GUTIÉRREZ NARANJO A I

Smernica (EÚ) 2020/1828 zaviedla reprezentatívne žaloby v širokom spektre oblastí od finančných služieb až po telekomunikácie; jej transpozícia (zákon č. 296/2022 Z. z.) otvorila slovenským spotrebiteľským združeniam cestu k hromadným žalobám. Súčasne sa prudko rozvíja “crowd-law” fenomén – masové financovanie sporov prostredníctvom crowdfundingových platforiem – čo vyvoláva potrebu procesných pravidiel pre transparentnosť financovania a prevenciu zneužitia.

Harmonizačné záväzky voči EÚ ostávajú hlavným motorom zmien. Okrem už existujúcej dvojice ADR/ODR (smernica 2013/11/EÚ a nariadenie 524/2013/EÚ) – ktoré vyžadujú, aby každý podnikateľ ponúkal spotrebiteľovi dostupnú alternatívu mimosúdneho riešenia prostredníctvom európskej ODR platformy – nové legislatívne balíčky sa zameriavajú na udržateľnú spotrebu a etiku umelej inteligencie.

Rozvetvená spleť ekonomických, sociálnych a politických prameňov smeruje k procesnému modelu, ktorý potenciálne bude musieť:

1. Akceptovať dátovo-intenzívne dokazovanie (blok-chain záznamy, log-files platforiem), no súčasne chrániť súkromie spotrebiteľa;
2. Podporovať kolektívne mechanizmy tak, aby neohrozili princíp spravodlivého procesu profesionála ani efektívnosť konania;
3. Integrovať prediktívnu AI na predbežné triedenie sporov či odhad úspešnosti, pričom zabezpečiť preskúmateľnosť algoritmických rozhodnutí;
4. Flexibilne reflektovať dynamiku EÚ práva, keďže legislatívny cyklus (napr. nadchádzajúce revízie DSA/DMA) bude kontinuálne meniť hmotnoprávne aj procesnoprávne parametre.

Len prepojením týchto dimenzií môže vnútroštátny procesný rámec zostať schopný zabezpečiť reálnu, rýchlu a spravodlivú ochranu spotrebiteľa v 21. storočí.

Záver

Predložená analýza materiálnych prameňov procesnoprávnej úpravy spotrebiteľských sporov ukazuje, že súčasné slovenské civilné procesné právo stojí na priesečníku viacerých determinantov: judikatúry Súdneho dvora EÚ a ESLP, vnútroštátnej legislatívnej politiky, ale aj dynamicky sa meniaceho socio-ekonomického prostredia. Zákonodarca v Civilnom sporovom poriadku reflektoval požiadavku odstrániť objektívnu nerovnováhu medzi spotrebiteľom a profesionálom tým, že súdu priznal aktívnejšiu úlohu pri dokazovaní, rozšíril jeho poučovaciu povinnosť a zaviedol procesné inštitúty, ktoré spotrebiteľa chránia aj proti následkom vlastnej pasivity. Týmto sa slovenská úprava zaraďuje medzi tie európske modely, ktoré kladú dôraz na materiálnu spravodlivosť a efektívny prístup k súdu.

Významnou zložkou týchto materiálnych prameňov je judikatúra Súdneho dvora EÚ, predovšetkým výklad smernice 93/13/EHS, ktorá vnútroštátne súdy zaväzuje ex offio posudzovať nekalé zmluvné podmienky. Rovnako judikatúra ESLP k článku 6 Dohovoru formovala rámec, na ktorý musí CSP a judikatúra súdov Slovenskej republiky dosiahnuť pri zabezpečovaní spravodlivého procesu. Ich kombinovaný účinok vytvoril systém, v ktorom je ochrana spotrebiteľa síce posilnená, no nie absolútna; musí zostať v rovnováhe s požiadavkou právnej istoty a s procesnými limitmi, ktoré vyplývajú z vnútroštátnych pravidiel právoplatnosti.

Analýza tiež poukazuje na rastúci vplyv ekonomických a technologických faktorov – globalizácia elektronického obchodu, platformová ekonomika či rozmach umelej inteligencie prinášajú nové typy zmluvných dojednaní i sporov, na ktoré tradičné procesné nástroje nemusia stačiť. Materiálne pramene sa preto neustále menia: do popredia vstupuje potreba rýchlych, nákladovo nenáročných a digitálne dostupných foriem riešenia sporov vrátane ADR a ODR.

Do budúcnosti bude kľúčové, aby zákonodarca i aplikačná prax naďalej flexibilne reagovali na nové hospodárske modely a sústavne vyhodnocovali proporcionalitu medzi posilňovaním

postavenia spotrebiteľa, racionálnym trvaním konania a udržaním rovnováhy medzi stranami sporu. Len tak si CSP zachová schopnosť účinne chrániť slabšiu stranu, a zároveň podporí predvídateľné a konkurenčne neutrálne podnikateľské prostredie.

Zoznam bibliografických zdrojov

Knižné zdroje

1. FICOVA, S. a GIBA, M. *VPLYV JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA NA ZMENY PRÁVNEJ ÚPRAVY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE. Dny práva 2011 – Days of Law 2011* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012 ISBN 978-80-210-5913-9 . Dostupné online na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/05%20Rodina/04%20Ficova%20Giba.pdf
2. PAGÁČ, Ľ . In: ŠTEVČEK, M. *Civilný sporový poriadok: komentár*. 2. vydanie. Veľké komentáre. V Prahe: C.H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-909-9. s. 1140.
3. ŠKOP, M. In: ŠKOP, M., SMEJKALOVÁ, T. a ŠTĚPÁNIKOVÁ, M. *Teorie práva: Průvodce studiem*. Dostupné na internete: https://is.muni.cz/do/law/stud/el/teorie_prava/docs/teorie_prava_pruvodce_studiem.pdf.

Judikatura

1. Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie (prvá komora) zo dňa 6. októbra 2009. Sp. zn. C-40/08
2. Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo dňa 14.06.2012. Sp. zn. C-618/10.
3. Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie zo dňa 21.12.2016, spojené veci C-154/15, C-307/15 a C-308/15 GUTIÉRREZ NARANJO A I

Ostatné zdroje

1. Dôvodová správa k zákonu č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov. Dostupné online na: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/160-2015-z-z-csp.html>

O ADRESÁTOVI CIVILNÉHO ROZHODNUTIA

Mgr. Michaela Szittyaiová

Abstrakt

Príspevok sa venuje analýze konceptu therapeutickej jurisprudencie (ďalej aj „TJ“) ako právnej filozofie, ktorá sa usiluje o zníženie negatívneho dopadu na účastníkov konania. Načrtáva historický vývoj TJ od jej pôvodu v trestnom súdnictve v 90. rokoch 20. storočia až po jej súčasnú aplikáciu aj v špecializovaných oblastiach civilného práva v zahraničí. Osobitná pozornosť sa venuje úvahe, v akej forme by TJ mohla nájsť svoje miesto aj v slovenskej civilnej justícii. Súčasťou textu je krátka empirická analýza štyroch vybraných slovenských súdnych rozhodnutí z roku 2025, ktorá sa pokúša o zhodnotenie miery aplikácie TJ v aktuálnej rozhodovacej činnosti.

Úvod

Odôvodnenie súdnych rozhodnutí predstavuje zásadnú súčasť práva na spravodlivý proces. Nejde len o formálnu požiadavku vyplývajúcu zo zákona – jeho kvalita, jazyk a forma majú markantný vplyv na to, ako účastníci konania vnímajú spravodlivosť, súdne konanie, právnikov, súdy aj sudcov. V posledných desaťročiach sa v zahraničnej praxi väčšia pozornosť venuje aj tzv. „soft“ aspektom rozhodovacej činnosti, a síce v oblasti prístupu súdu k účastníkom, spôsobu komunikácie a zachovaniu dôstojnosti všetkých strán. V tomto kontexte sa do popredia dostáva myšlienkový prúd therapeutickej jurisprudencie, ktorá skúma, ako právo a jeho aplikácia pôsobia na psychické a sociálne prežívanie účastníkov konania.

Cieľom tohto príspevku je preskúmať možnosti aplikácie therapeutickej jurisprudencie pri písaní civilných rozhodnutí so zameraním na laického adresáta. Práca úvodom čitateľovi predostrie nosné teoretické poznatky a historický kontext therapeutickej jurisprudencie. Následne tieto poznatky aplikuje v empirickej rovine prostredníctvom analýzy odôvodnení vybraných slovenských rozhodnutí, na čo nadviaže úvahami o tom, ako by vyzeralo zapracovanie myšlienok TJ do analyzovaných rozhodnutí. Záverom príspevok hodnotí dosiahnuté ciele a vyjadruje nádej v rozprúdenie akademickej debaty o skúmanej problematike.

1. O pojme „terapeutická jurisprudencia“ a účastníkoch konania (Stav poznania)

Pojem TJ vznikol v 90. rokoch v USA¹ a bol zameraný predovšetkým na trestnoprávne pojednávanie s drogovými závislými páchateľmi². Znamenalo to, že do súdneho procesu začali prenikať (v tom čase) prelomové myšlienky z odboru psychiatrie zamerané na rehabilitáciu a kooperáciu s páchateľmi závislými na omamných látkach, viac ako na ich izoláciu a trestanie³. Ústrednou myšlienkou TJ teda bolo skúmanie, či právo má „terapeutické“ alebo „anti-terapeutické“ pôsobenie⁴ – inými slovami, pretavenými na situáciu z 90. rokov – bola to otázka, či súdny proces napomáha alebo zhoršuje stav drogovými závislých osôb. Opísaná myšlienka si však od 90. rokov prešla vlastnou genézou (hoci po rešerši dostupnej publikačnej činnosti túto genézu autorsky hodnotíme ako prebiehajúcu skôr na periférii právnej a psychiatrickej

¹ Porov. ABRAHAMSON, S. *The Appeal of Therapeutic Jurisprudence*. In *Seattle University Law Review*. 2000, roč. 24, č. 2, s. 223.

² DIESEN, C.; KOCH, H. *Contemporary 21st century therapeutic jurisprudence in civil cases: Building bridges between law and psychology*. In *Ethics, Medicine and Public Health*. 2016, roč. 2, č. 1, s. 13–17.

³ PERLIN, M. L. *What is therapeutic jurisprudence*. In *New York Law School Journal of Human Rights*. 1992, roč. 10, č. 1, s. 623–624.

⁴ *Ibidem*, s. 623.

akadémie). V dnešnej dobe je TJ otvorene aplikovaná zahraničnými špecializovanými súdmi pojednávajúcimi v oblasti rodinného práva a pracovného práva, psychického zdravia, závislosti a sociálnych otázok⁵ [napr. Homeless Court v Californii⁶, Gambling Treatment Diversion Court v Nevade⁷ (pozn. súd pre bezdomovcov a súd patologického hráčstva), Mental Health Courts v Kanade (pozn. oblasť psychického zdravia) alebo The Neighborhood Justice Centre⁸ v Austrálii (pozn. iniciatíva založená na princípoch TJ v r. 2007 v ako dôsledok nedôvery austrálskeho obyvateľstva v tradičné súdnictvo)] a publikačne je rozšírená okrem angličtiny aj napríklad v španielčine, francúzštine, portugalčine, taliančine, holandčine, švédčine a japončine⁹. Mimo tieto špecifické oblasti, adresné pre sociálne zraniteľné osoby, však TJ zatiaľ nie je v praxi veľmi rozšírená¹⁰.

Postupné rozšírenie ústrednej myšlienky TJ zo zamerania na páchatel'ov trestných činov aj do občianskeho práva (napríklad v rodinných veciach) zároveň znamenalo nutnosť rozšírenia oblasti výskumu TJ. V r. 2017 Kowaleková písala o TJ ako o právnej filozofii, ktorá meria vplyv práva (pozn. vo všeobecnosti) na človeka (pozn. taktiež vo všeobecnosti). Podľa alternatívneho výkladu je v súčasnosti ústrednou myšlienkou TJ to, že právo môže byť vylepšené poznatkami behaviorálnych vied – predovšetkým psychológie¹¹. Yamada dokonca píše o využívaní konceptov TJ pri normotvorbe, čím sa má zamedziť burcovaniu spoločenského hnevu, strachu a vzniku tráum ako dôsledku legislatívnych iniciatív¹² (mal na mysli iniciatívy založené na spoločensky citlivých témach – napr. rasovo ladené kvóty pre zamestnávateľov).

Myšlienka práva (alebo súdneho procesu) ako „terapeutického prvku“ nevyznieva na prvé počutie bizare len pre slovenského čitateľa s právnym vzdelaním¹³. Právnické myslenie sa štandardne v praxi vyznačuje kvázi vedeckou metodológiou¹⁴ a už v roku 1993 na jednej z prvých multidisciplinárnych TJ konferencií združujúcich právnikov, psychológov a psychiatrov zaznelo z publika, že by bolo „lepšie, ak by ste tomu vymysleli iné meno“¹⁵.

Jeden zo zakladateľov pojmu TJ, David Wexler, prišiel o dvadsať rokov neskôr s alegóriou, ktorú od neho prebralo množstvo akademikov práve pri obhajovaní nevyhnutného súznenia práva a TJ - a síce, že právo je ako fľaša a TJ má byť ako víno v nej¹⁶.

Inými slovami: TJ neznamená, že právo ustupuje terapeutickým prvkom¹⁷, práve naopak, TJ preberá tvar práva, naplňa ho a dáva mu zmysel. Ak túto metaforu posunieme o stupeň vyššie, privádza nás to k myšlienke, že rozbitá fľaša v sebe neudrží žiadne víno, rovnako ako zlé právo nedokáže pôsobiť terapeuticky a nenachádza v sebe pre TJ priestor.

⁵ Dostupné na internete: [url: <https://courts.ca.gov/programs-initiatives/collaborative-justice-courts/adult-courts/communityhomeless-courts>] [cit. 2025-06-09]

⁶ Dostupné na internete: [url: https://www.clarkcountycourts.us/res/specialty-courts/GTDC_Flyer.pdf] [cit. 2025-06-09]

⁷ Dostupné na internete: [url: <https://albertacourts.ca/cj/areas-of-law/criminal/mental-health-court>] [cit. 2025-06-09]

⁸ <https://www.neighbourhoodjustice.vic.gov.au/> [cit. 2025-06-09]

⁹ WEXLER, D. B. *Two decades of therapeutic jurisprudence*. In *Touro Law Review*. 2008, roč. 24, č. 1, s. 17–29.

¹⁰ DIESEN, C.; KOCH, H. *Contemporary 21st century therapeutic jurisprudence in civil cases: Building bridges between law and psychology*. In *Ethics, Medicine and Public Health*. 2016, roč. 2, č. 1, s. 18..

¹¹ *Ibidem*, s. 13 aj s. 17.

¹² Porov. YAMADA, D. C. *On anger, shock, fear, and trauma: therapeutic jurisprudence as a response to dignity denials in public policy*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. 2019, roč. 63, s. 35 aj s. 43.

¹³ JONES, E. – KAWALEK, A. *Dissolving the stiff upper lip: Opportunities and challenges for the mainstreaming of therapeutic jurisprudence in the United Kingdom*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. 2019, roč. 63, s. 39.

¹⁴ *Ibidem*, s. 35.

¹⁵ PERLIN, M. L. *What is therapeutic jurisprudence*. In *New York Law School Journal of Human Rights*. 1992, roč. 10, č. 1, s. 635.

¹⁶ Porov. napr. MARINOS, V. – WHITTINGHAM, L. *The role of therapeutic jurisprudence to support persons with intellectual and developmental disabilities in the courtroom: Reflections from Ontario, Canada*. In *International Journal of Law and Psychiatry* 2019, roč. 63, s. 20.

alebo

JONES, E. – KAWALEK, A. *Dissolving the stiff upper lip: Opportunities and challenges for the mainstreaming of therapeutic jurisprudence in the United Kingdom*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. 2019, roč. 63, s.36.

¹⁷ PERLIN, M. L. *What is therapeutic jurisprudence*. In *New York Law School Journal of Human Rights*. 1992, roč. 10, č. 1, s. 624.

Na funkčné zavedenie TJ v praxi je však okrem vzletných analógií nevyhnutný aj pragmatický prínos pre právnikov. Závery zo zahraničnej akadémie v tejto súvislosti ukazujú, že inkorporácia TJ do praxe môže viesť k skvalitneniu súdnictva a poskytovaniu lepších právnych služieb¹⁸. Laicky povedané, TJ je dobrá pre prax, pretože z nás môže urobiť lepších právnikov.

Pozorný čitateľ si všimne opatrnú formuláciu vety vyššie: „môže“ z nás urobiť lepších právnikov – nie „robí“ z nás lepších právnikov. Táto opatrnosť neplynie z nedostatku našej autorskej viery v ústrednú myšlienku TJ (a nielen našej, ale aj iných tuzemských a zahraničných inštitúcií a autorov vydávajúcich odporúčania a príručky smerujúce k inkorporácii TJ do súdnych procesov¹⁹), ale z nedostatku empirického výskumu v oblasti a zároveň sťažených podmienok, za akých tento výskum možno realizovať.

Prvý problém, ktorý v tejto súvislosti nastáva, je spoľahlivosť dát. V roku 2020 vyšla v Anglicku prvá nám známa štúdia zameraná na meranie empirie TJ v organickom prostredí, ktorá sa nespoliehala len na anekdotálne vlastné skúsenosti konkrétneho autora citujúceho (zväčša svoj) konkrétny prípad²⁰. Štúdia sa paušálnym spôsobom zameriavala na rozhodnutia Manchesterského odvolacieho (magistrátneho) súdu v rozmedzí r. 2015-2018 (zamerané na drogovu závislých páchateľov trestnej činnosti). Pôsobenie TJ a jej následné vnímanie účastníkmi konania autori vyhodnotili prostredníctvom dotazníkov s tvrdeniami, pri ktorých mohli respondenti vyznačiť mieru súhlasu s tvrdením na škále od 1 po 5. Tvrdenia zahŕňali napríklad: „*Magistráti (sudcovia) rozumejú tomu, aké je to mať problémy s drogami/alkoholom*“ alebo „*Magistrátov (sudcov) zaujímajú moje životné okolnosti a vnímajú ich empaticky*“. Výskumný tím bol prítomný už počas pojednávania a až následne boli relevantné momenty preformulované do tvrdení v prvej osobe, ktorých vnímanú pravdivosť respondenti zaznačili do dotazníkov²¹. Dotazníky boli následne vyhodnocované pomocou matematických škál. Problém s týmto prístupom je samozrejme subjektívne prežívanie a následne subjektívne vyhodnocovanie respondentmi, takže nemožno rátať s objektívnym výsledkom. Potenciálne to však môže znamenať zlepšenie iných subjektívnych ukazovateľov, v ktorých SR dlhodobo zaostáva (napr. dôvera v justíciu²² a dôvera v súdne orgány a súdnictvo²³).

Druhým problémom *de lege lata* je akútny nedostatok empirického výskumu. Počas nášho rešeršu dostupnej akademickej spisby sme narazili len na jediný (vyššie opísaný) extenzívny dlhodobý výskum praktickej empirie. Väčšina literatúry „len“ preberá myšlienku TJ a aplikuje ich na iné kontexty (napr. Yamada na normotvorbu²⁴ alebo Arstein-Kerslakeová

¹⁸ WEXLER, D. B. *Two decades of therapeutic jurisprudence*. In *Touro Law Review*. 2008, roč. 24, č. 1, s. 17–29.

¹⁹ Napr. STOBBS, N. *Therapeutic jurisprudence and due process: Consistent in principle and in practice*. In *Journal of Judicial Administration*. ISSN 1320-0484, 2017, roč. 26, č. 4, s. 248–264.

Alebo nepriamo WILFLING, P. *Kvalitatívne požiadavky na odôvodnenie súdneho rozhodnutia: vybrané otázky*. 2. vyd. Pezinok: VIA IURIS, 2013. 76 s. ISBN 978-80-970686-8-4.

²⁰ KAWALEK, A. *A tool for measuring therapeutic jurisprudence values during empirical research*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. ISSN 0160-2527, 2020, roč. 71, s. 1–16.

²¹ *Ibidem*, s. 6.

²² YAMADA, D. C. *On anger, shock, fear, and trauma: therapeutic jurisprudence as a response to dignity denials in public policy*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. 2019, roč. 63, s. 35 aj s. 43.

²³ „Všeobecné prieskumy všeobecnej verejnej mienky odhaľujú nízku dôveru verejnosti v súdnictvo. Ľudia si myslia, že spravodlivosť musí byť rýchla, efektívna a spravodlivá. V roku 2015 približne 74 % a v roku 2016 približne 60 % občanov justícii nedôverovalo. Príčína môže súvisieť s kombináciou viacerých problémov: nedostatok profesionality a etiky, osobná skúsenosť a prieskumy, ako aj známe prípady riešené v médiách.“ Bližšie EURÓPSKA KOMISIA CEPEJ. *Správa: Efektívnosť a kvalita slovenského súdneho systému: Hodnotenie a odporúčania na základe nástrojov* [online] CEPEJ. 2017. Dostupné na internete: [url:<<https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/sprava-k-stavu-justicie/>>] [cit. 2024-06-08].

²⁴ ÚS SR v pomere 37% dôverujúcich : 57% nedôverujúcich, NS SR v pomere 35% dôverujúcich : 59% nedôverujúcich. Bližšie pozri: INŠTITÚT PRE VEJNÉ OTÁZKY. *Slovenská justícia očami verejnosti, odborníkov a sudcov: Výsledky výskumného projektu*. [online] Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2011. s. 1 Dostupné na internete: [url:<https://www.ivo.sk/buxus/docs/vyskum/subor/Vyskum_IVO_justicia-2011_oktober.pdf>] [cit. 2025-06-08].

a Blacková na kontext pocitu autonómie účastníka v konaní²⁵). Pokiaľ sa teda zameriame na civilný proces, tak Diesen a Koch v r. 2017 píšú, že TJ do občianskeho konania zatiaľ nepreniklo²⁶. Systematicky sa s týmto tvrdením dá súhlasiť aj v našom príspevku v roku 2025, avšak možno naraziť na ojedinelé prípady, kedy aj civilný sudca prirodzene zvolil spôsob písania viac reflektujúci na TJ, ak to vyžadovali okolnosti. TJ teda možno *ad hoc* badať aj v špecifických oblastiach občianskeho práva (napr. konania o náhradu škody²⁷ – predovšetkým nemajetkovej).

Nadväznou otázkou teda je, prečo by vôbec mal civilný sudca vo svojej činnosti aplikovať princípy, ktoré sa vyvinuli primárne pre konania so zraniteľnými ľuďmi (ako napríklad osoby závislé od omamných látok alebo osoby s poruchami intelektuálneho vývinu). Koniec koncov, túto otázku si kladú akademici a praktici aj v zahraničí – a vo všeobecnosti sa mienka prikláňa k perspektíve, že ak je to v konkrétnom prípade „prirodzené“ (t.j. koná sa napríklad s osobou v stave duševnej choroby, dieťaťom, osobou závislou od omamných látok alebo alkoholických nápojov), právnici nemajú problém konanie dotvárať poznatkami aj z behaviorálnych vied ako napr. psychológia alebo sociológia. Ak však ide o (slovami citovaného autora) „normálny“ spor, badať v praxi istý odpor a časté tvrdenie, že postačuje „zdravý rozum“. Podľa niektorých autorov v tom možno čítať obavu zo straty pomyslenej zvrchovanej moci právnikov nad súdnym procesom²⁸.

Názov „terapeutická jurisprudencia“ je taktiež mierne iluzórny pretože na prvé prečítanie indikuje pretvorenie celého súdneho procesu na akúsi vecne neefektívnu formu podobnú terapeutickému sedeniu. V skutočnosti však v praxi ide len o drobné odchýlky vo formulácii niektorých viet a/alebo jeden alebo dva odseky odôvodnenia navyše – ako demonštrujeme na prípadových štúdiách nižšie. V tomto bode sa opäť vrátíme k analógii s vínom a fľašou – fľaša ostáva vždy rovnaká (t.j. právo a jeho výklad ostane nezmenený) avšak jej obsah (t.j. terapeutický účinok rozhodnutia) dokáže urobiť rozdiel v ochote účastníka toto rozhodnutie prijať (t.j. predovšetkým má vplyv na jeho zámer proti rozhodnutiu podať opravný prostriedok ale aj napríklad na jeho subjektívne vnímanie justície).

To, že súdne konanie je pre účastníka stresujúce zhrňame na tomto mieste ako fakt²⁹. Niektorí (zahraniční) autori svoje výskumné úsilie zamerali o.i. na otázku, o ktoré procesné zdroje stresu ide: v občianskoprávných konaniach o náhradu škody to bola najmä dĺžka procesu a neschopnosť porozumieť nuansám konania³⁰. To, že civilné konanie je pre účastníka subjektívne záťažové napokon potvrdzuje ak dlhodobá história odmietnutých ústavných

²⁵ ARSTEIN-KERSLAKE, A. – BLACK, J. *Right to legal capacity in therapeutic jurisprudence: Insights from critical disability theory and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. 2020, roč. 68, s. 1–9.

²⁶ DIESEN, C.; KOCH, H. *Contemporary 21st century therapeutic jurisprudence in civil cases: Building bridges between law and psychology*. In *Ethics, Medicine and Public Health*. 2016, roč. 2, č. 1, s.14 aj s.17.

²⁷ PERLIN, M. L. *What is therapeutic jurisprudence*. In *New York Law School Journal of Human Rights*. 1992, roč. 10, č. 1, s. 623–624.

²⁸ DIESEN, C.; KOCH, H. *Contemporary 21st century therapeutic jurisprudence in civil cases: Building bridges between law and psychology*. In *Ethics, Medicine and Public Health*. 2016, roč. 2, č. 1, s.17.

²⁹ *Ibidem*, s. 18.

³⁰ Porov. SZITTYAIOVÁ, M. *Cena sporu: Kritický pohľad účastníka na civilné sporové konanie*. Rigorózna práca. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2025. 85 s.

³¹ DIESEN, C.; KOCH, H. *Contemporary 21st century therapeutic jurisprudence in civil cases: Building bridges between law and psychology*. In *Ethics, Medicine and Public Health*. 2016, roč. 2, č. 1, s.17.

sťažností na traumatizujúce³¹, útrpné³², ponížujúce³³ alebo vyčerpávajúce³⁴ konanie. Je teda na mieste opýtať sa, či civilný proces je systém nadizajnovaný právnikmi pre právnikov s účastníkom (adresátom rozhodnutia) len ako sekundárnym prvkom alebo tomuto účastníkovi naozaj slúži (a poskytuje právnu službu v pravom slova zmysle). Sme názoru, že TJ môže práve v tomto ohľade predstavovať pomyselný most medzi právnickým a laickým prvkom. Jednou z požiadaviek kladených na odôvodnenie rozhodnutia je napokon aj (ideálna) presvedčivosť aj pre neúspešnú sporovú stranu³⁵, to je v praxi, prirodzene, ťažko naplniteľná úloha – v nasledujúcich riadkoch však čitateľovi ponúkneme praktický spôsob, akým TJ môže pomôcť právnej praxi viac sa priblížiť tomuto ideálu.

2. O slovenských rozhodnutiach a ich adresátoch

V nasledujúcej sekcii článku ponúkneme čitateľovi analýzu štyroch slovenských súdnych rozhodnutí vyhodnotených cez optiku TJ. Na nich sa pokúsime demonštrovať rozdielnosť medzi rýdzo právnickým logickým myslením a konceptmi TJ, ktoré sú aj podľa zahraničných výskumov právneho písomnému štýlu skôr cudzie³⁶.

Metóda zberu a spracovania dát: Prostredníctvom webstránky Ministerstva spravodlivosti SR³⁷ sme vyhľadali rozhodnutia Krajských súdov za najaktuálnejšie predchádzajúce obdobie 1.-31.5.2025 v sekcii občianske právo. Vyhľadávanie sme zámerné obmedzili na potvrdzujúce rozhodnutia (t.j. potvrdzujúce také rozhodnutia, ktoré boli vecne správne, a ktoré spĺňajú všetky formálne aj obsahové požiadavky na meritórne rozhodnutie v civilnom konaní). Z výsledných 7 výsledkov vyhľadávania sme vybrali 4 reprezentatívne rozhodnutia (pozn. nízky počet zrejme z dôvodu nástupu letných prázdnin – rovnaké vyhľadávanie za apríl vykazuje 95 výsledkov – počet analyzovaných rozhodnutí však vzhľadom na prehľadovo-demonštratívny charakter tohto príspevku nepovažujeme za problematický; v prípade čitateľského záujmu o tému bude v najbližších mesiacoch paralelným výskumom zaoštrovaným na zapojenie AI do integrácie myšlienok TJ pri odôvodňovaní civilných rozhodnutí banka analyzovaných rozhodnutí rozšírená o iné slovenské a české rozhodnutia). Následne sme porovnali prvoinštančné a odvolacie rozhodnutie a identifikovali dôvody opravného konania. Pri čítaní odôvodnení sme sa zamerali na dva aspekty:

1. zrozumiteľnosť pre laika (ďalej len „čitateľnosť“)

– na škále „adresované laikovi“ (ďalej len „L“) cez „neutrálne“ až po „adresované právnenému zástupcovi“ (ďalej len „PZ“) *na základe komplexnosti použitých odborných pojmov a miery ich vysvetlenia (vysvetľujeme v zátvorkách pri každom vyhodnocovanom odseku).*

2. vytváranie čitateľského povedomia, že súd rozumie pozícii neúspešnej strany (ďalej len „tón“)

³¹ *Ibidem*

³² Napr. pozri

Uznesenie ÚS SR sp. zn. I. ÚS 521/2020 zo dňa 18. novembra 2020.

Uznesenie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 542/2021 zo dňa 30. septembra 2021.

Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 118/2023 zo dňa 29. júna 2023.

Uznesenie ÚS SR sp. zn. I. ÚS 491/2023 zo dňa 28. septembra 2023.

³³ Napr. pozri

Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 250/2021 zo dňa 16. decembra 2021.

Uznesenie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 573/2022 zo dňa 13. októbra 2022.

³⁴ Napr. pozri

Uznesenie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 90/2021 zo dňa 25. februára 2021.

Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 639/2023 zo dňa 6. mája 2024.

Nález ÚS SR sp. zn. I. ÚS 145/2023 zo dňa 26. apríla 2023.

³⁵ MOLNÁR, P. *Procesná aktivita sporovej strany ako limit prieskumu v opravnom konaní*. In Právny obzor. 2024, roč. 107, č. 6, s. 636.

³⁶ Napr. pozri

Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 328/2020 zo dňa 24. novembra 2020.

Nález ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 391/2023 zo dňa 11. októbra 2023.

³⁷ Dostupné na internete: [url: <https://justice.gov.sk>] [cit. 2025-06-08].

- na škále „antagonistický“ cez „neutrálny“ po „empatický“ *predovšetkým na základe použitých slovných spojení ako napríklad „súd rozumie“ alebo vykresľovaní situácie z perspektívy tej-ktorej strany, prípadne antagonistických karhavých vyjadrení na adresu strany (čo pravdaže môže byť opodstatnené).*

Rozhodnutia sme štrukturálne zhrnuli a pristúpili k subjektívnemu zhodnoteniu použitého jazyka z pohľadu vyššie opísaných kritérií. Nižšie uvádzame pre krátkosť priestoru len stručný a prehľadový výstup empirického výskumu, ktorý má v tomto bode slúžiť len pre účely juxtaopozície myšlienok TJ a právnej praxe – nie hodnotenie správnosti alebo erudovanosti skúmaných rozhodnutí.

Rozsudok OS Prešov sp. zn. 9Cpr/8/2024 z 18.11.2024 potvrdený rozsudkom KS v Prešove sp. zn. 27CoPr/1/2025 z 15.5.2025.

Vo veci neplatnosti právneho úkonu - odvolania riaditeľky školy z funkcie.

- Body 1-4. vecne zhŕňajú priebeh konania.
- V bode 5 súd doslovne cituje paragrafové znenie.
- Bod 6. je prvé miesto, kde sa súd prihovára adresátovi – vety sú koncipované nasledovne: *„Možnosť žaloby ... zo zákonného znenia ... nevyplýva“. „Ako už súd uviedol... je potrebné riešiť túto otázku jednotne.“ „Súd poukazuje na rozhodnutie NS SR... a na základe uvedeného uzatvára...“*

Čitateľnosť: Zameraný na PZ (napr. používanie laicky nezrozumiteľného pojmu „naliehavý právny záujem“ bez vysvetľujúceho laického kontextu).

Tón: Neutrálny.

- Bod 7. *„Žaloba o určenie neplatnosti ... nie je samoúčelná“ „Výsledok sporu je základom... na posudzovanie dôvodnosti“ „Účelom požadovaného určenia môže byť len...“ „Súd má za to, že v prípade právoplatného určenia...“*
- Bod 8. *„Podľa rozhodnutia..“ „Preto nie je možné odvolať riaditeľa školy... ak nie sú splnené podmienky“*

Čitateľnosť: Zameraný na PZ (napr. *„výsledok sporu o neplatnosť odvolania (...) je základom na posudzovanie dôvodnosti akýchkoľvek čiastkových nárokov“ je veta obsahovo adresovaná osobe s právnym vzdelaním*)

Tón: Neutrálny.

- Bod 9. *„Odvolanie žalobkyne bolo vykonané na základe §3 ods. 7“ „Zároveň teleologickým výkladom citovaných ustanovení...“ „Podľa názoru súdu je zákon č. 596/2003 Z.z. zmiešaný verejno-súkromný predpis...“ „Pod zákonným pojmom odvolanie súd nerozumie iba vyhotovenie listiny o odvolaní, ale aj nadobudnutie jej účinnosti“ „Pokiaľ ide o charakter lehôt...“*
- Bod 10. *„Súd má teda za to...“*
- Bod 11. Doslovné citácie paragrafov CSP o trovách konania.

Súd teda pomerne neutrálne a vecne nasleduje argumentačnú líniu a neutrálnym právnickým jazykom vysvetľuje svoje myšlienkové pochody.

Ak by sme toto (správne) rozhodnutie chceli viac reflektovať na TJ, ponechali by sme jeho vecne postačujúce a zrozumiteľné znenie a pridali krátky odsek adresovaný priamo laickému účastníkovi, napríklad v nasledovnom znení: *Súd prejednávajú vec nevyriešil len technickou aplikáciou zákona. Úlohou súdu bolo tiež poskytnúť účastníkovi konania spravodlivé rozhodnutie, ale aj pochopiteľné a zrozumiteľné vysvetlenie. Súd preto považuje za dôležité zdôrazniť, že rozumie, že pre žalobkyňu nejde iba o funkciu, ale o jej odbornú dôstojnosť a spoločenský status, ktoré boli rozhodnutím zriaďovateľa zásadne dotknuté a vec vyhodnotil so zodpovedajúcou citlivosťou.*

Rozsudok MS Košice K2-12C/5/2023 z 24.11.2023 potvrdený rozsudkom KS v Košiciach 8Co/51/2024 z 5.5.2025.

Vo veci o zaplatenie 800 € v spotrebiteľskom spore.

- Body 1.-11. obsahujú zhrnutie priebehu konania.
- Body 12.-16. sú doslovné citácie právnych predpisov (zákon o ochrane spotrebiteľa a zákon č. 60/1964 Sb. Občiansky zákonník).
- Body 17.-18. je výklad zákonných ustanovení v kontexte prípadu zakončený osobnejšie (hoci naďalej objektívne) ladeným dodatkom *"Argumentácia žalovaného ... nie je správna."*

Čitateľnosť: Zameraný na PZ (napr. *„Pod úspešným uplatnením porušenia práva alebo povinnosti v zmysle tohto ustanovenia treba rozumieť, že súd judikuje v prospech spotrebiteľa konkrétny nárok z porušenia práva alebo povinnosti“*)

Tón: Neutrálny.

- Bod 21. *Súdu sa na tomto mieste žiada dodať, že žalobkyňa ako spotrebiteľka nemusí v tomto konaní preukázať vznik ujmy, ani jej výšku, ani príčinnú súvislosť. Súd však nemá žiadne pochybnosti v tom smere, že akékoľvek súdne konanie je pre každú stranu, teda aj žalobkyňu ako spotrebiteľku s postavením slabšej strany v spore, náročným psychickým procesom, ktorý sa často končí až právoplatným rozhodnutím súdu v odvolacom konaní a až do rozhodnutia odvolacieho súdu možno považovať jej postavenie za neisté.*

Čitateľnosť: Zameraný na L.

Tón: Empatizujúci (Pozn. súd síce empatizuje s účastníkom – avšak s úspešnou stranou. TJ má smerovať k adresovaniu určitého priestoru v odôvodnení neúspešnej strane.).

Uznesenie OS Nitra sp. zn. 19C/81/2024 z 27.11.2024 potvrdené uznesením KS Nitra 8Co/13/2025 z 15.05.2025.

Vo veci o neplatnosť závetu – žaloba bola bezdôvodne vzatá späť žalobkyňou (manželkou poručiťľa), súd konanie zastavil a žalovanej (inej účastníčke dedičského konania) priznal náhradu trov (keďže toto späťvzatie nezavinila). Žalobkyňa sa následne odvolala proti výroku o náhrade trov.

- Body 1.-3. stručné a vecné zhrnutie priebehu.
- Body 4.-9. doslovné citácie paragrafov CSP.
- Body 10.-12. súd sa síce prihovára žalobkyňi, avšak skôr z neutrálnej až antagonistickej ako empatizujúcej pozície. V tomto prípade však nevidíme priestor na uplatnenie myšlienok TJ, žaloba bola jednoznačne predčasná, nedôvodná a zbytočne časovo a personálne zaťažila systém.

Čitateľnosť: Neutrálny (hoci to možno pripísať jednoduchosti právneho posúdenia).

Tón: Na hranici potenciálne antagonistického a neutrálneho (veta pôsobiaca vyčítavo – *„ak mala žalobkyňa o záвете pochybnosti, mohla už podstatne skôr iniciovať vypracovanie znaleckého posudku ... a žalobu podať až následne“* – čo však hodnotíme ako opodstatnené).

Rozsudok OS Trenčín sp. zn. 19C/87/2023 z 13.06.2024 potvrdený rozsudkom 8Co/12/2025 KS v Trenčíne z 14.05.2025 (zamietajúca)

Vo veci o zaplatenie nákladov spojených s výkonom záložného práva.

- Body 1-9. zhrnutie predchádzajúceho priebehu konania.
- Bod 10. doslovná citácia OZ.

- Bod 12. – Pomerne rozsiahly, obsahujúci právnický zrozumiteľný výklad pojmu bezdôvodné obohatenie a výpočet skutočností, ktoré žalobkyňa nepreukázala, formulované vetami: „... toto svoje tvrdenie nijak nepreukázala“ „Ak žalobkyňa mala za to, že ... , bolo jej povinnosťou svoje tvrdenia preukázať. a nenasvedčuje tomu žiaden z predložených dôkazov.“ „Pokiaľ takýmto dôkazom nedisponovala, nič jej nebránilo, aby o zabezpečenie dôkazu požiadala súd, čo však neurobila.“ „Toto však žalobkyňa nepreukázala.“ „S poukazom na uvedené za stavu, kedy žalobkyňa v konaní neuniesla dôkazné bremeno a dôvodnosť ňou uplatneného nároku dostatočne nepreukázala“

Čitateľnosť: Zameraný na PZ (Např. veta – „Bez dôvodným obohatením sa rozumie majetkový prospech získaný plnením bez právneho dôvodu, plnením z neplatného právneho úkonu alebo plnením z právneho dôvodu, ktorý odpadol, ako aj majetkový prospech získaný z nepoctivých zdrojov.“)

Tón: Antagonistický (vety pôsobia vyčítavo a karhavo – neutrálnejšia formulácia by bola „nebolo preukázané“ namiesto „žalobkyňa nepreukázala“, je to však pochopiteľné, vzhľadom na fakt, že žalobkyňa v konaní nereagovala na výzvy súdu na predloženie dôkazov).

Ak by sme chceli rovnakú myšlienku vyjadriť optikou TJ, mohlo by to v pridanom odseku znieť napríklad nasledovne: *Súd musí pri rozhodovaní vychádzať len z dôkazov, ktoré sú preukázané a predložené. V tejto veci chýbal konkrétny dôkaz – výrok súdneho rozhodnutia, ktorý by jednoznačne ukázal, aký úrok bol priznaný. Bez toho teda súd nemohol žalobkyňu priznať žalovaný nárok.*

Výskumný záver:

Naša analýza potvrdzuje hypotézu vyslovenú vyššie, a síce, že princípy terapeutickkej jurisprudencie – hoci niekedy implicitne prítomné – zatiaľ nie sú vedome či systematicky uplatňované. Tón analyzovaných rozhodnutí je prevažne neutrálny a vecný. Vo veľkej väčšine je text odôvodnenia smerovaný právne vzdelanému čitateľovi (čo bez ďalšieho nie je chybou). Z pohľadu laického účastníka a jeho subjektívneho vnímania súdneho konania môže výrazne reflexia na TJ prispieť k zlepšeniu jeho subjektívnej mienky o súdnom procese a kvalite rozhodnutia. Tento deficit teda otvára priestor na premýšľanie o tom, ako a či by mohla byť TJ postupne integrovaná do rozhodovacej praxe, najmä v oblasti odôvodnení meritórnych rozhodnutí ako mostu medzi právnikom a laikom. Veríme, že tento príspevok bol dostatočným impulzom pre ďalšie premýšľanie o tejto téme aj v kruhoch odbornej právnickej verejnosti.

Záver

Terapeutická jurisprudencia predstavuje dynamický a zatiaľ pomerne málo známy koncept, ktorý však neneguje základné princípy právneho štátu, ale ponúka návod, ako môže byť spravodlivosť citlivejšia k okolnostiam účastníkov konania. Základným predpokladom jej úspešného chodu je pritom schopnosť advokátov, sudcov, akademikov aj laikov vnímať právo nielen ako formálny systém pravidiel, ale aj ako nástroj so sociálnym a psychologickým dopadom. Empirická analýza slovenských rozhodnutí naznačuje, že jazyk a forma odôvodňovania rozhodnutí sú stále prevažne orientované na profesionálne publikum, čím sa znižuje potenciál ich prijatia laickými účastníkmi. TJ preto ponúka prienikový priestor medzi právnickou presnosťou a humánnym prístupom – medzi fľašou a vínom. Ak má byť rozhodnutie nielen správne, ale aj akceptované, musí totiž byť nielen zákonné, ale aj laicky zrozumiteľné – v príspevku sme sa pokúsili o demonštratívnu aplikáciu zahraničných teoreticko-právnych konceptov na slovenskú právnu prax, práve za účelom priblíženia sa k vyššie opísanému ideálu civilného rozhodnutia.

Použitá literatúra:

1. ABRAHAMSON, S. *The Appeal of Therapeutic Jurisprudence*. In *Seattle University Law Review*. ISSN 1078-1927, 2000, roč. 24, č. 2, s. 223–228.
2. ARSTEIN-KERSLAKE, A. – BLACK, J. *Right to legal capacity in therapeutic jurisprudence: Insights from critical disability theory and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. ISSN 0160-2527, 2020, roč. 68, s. 1–9.
3. DIESEN, C.; KOCH, H. *Contemporary 21st century therapeutic jurisprudence in civil cases: Building bridges between law and psychology*. In *Ethics, Medicine and Public Health*. ISSN 2352-1864, 2016, roč. 2, č. 1, s. 13–26.
4. FERRAZZI, P. – KRUPA, T. *Re: Mental health rehabilitation in therapeutic jurisprudence: Theoretical improvements*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. ISSN 0160-2527, 2016, roč. 46, s. 42–49.
5. JONES, E. – KAWALEK, A. *Dissolving the stiff upper lip: Opportunities and challenges for the mainstreaming of therapeutic jurisprudence in the United Kingdom*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. ISSN 0160-2527, 2019, roč. 63, s. 76–84.
6. KAWALEK, A. *A tool for measuring therapeutic jurisprudence values during empirical research*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. ISSN 0160-2527, 2020, roč. 71, s. 1–16.
7. LEBEN, S. *Thoughts on some potential appellate and trial court applications of therapeutic jurisprudence*. In *Seattle University Law Review*. ISSN 1078-1927, 2000, roč. 24, s. 467–475.
8. MARINOS, V. – WHITTINGHAM, L. *The role of therapeutic jurisprudence to support persons with intellectual and developmental disabilities in the courtroom: Reflections from Ontario, Canada*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. ISSN 0160-2527, 2019, roč. 63, s. 18–25.
9. MOLNÁR, P. *Procesná aktivita sporovej strany ako limit prieskumu v opravnom konaní*. In *Právny obzor*. ISSN 0032-6984, 2024, roč. 107, č. 6, s. 633–645.
10. PERLIN, M. L. *“Changing of the Guards”: David Wexler, Therapeutic jurisprudence, and the transformation of legal scholarship*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. ISSN 0160-2527, 2019, roč. 63, s. 3–7.
11. PERLIN, M. L. *What is therapeutic jurisprudence*. In *New York Law School Journal of Human Rights*. ISSN 1046-4328, 1992, roč. 10, č. 1, s. 623–636.
12. STOBBS, N. *Therapeutic jurisprudence and due process: Consistent in principle and in practice*. In *Journal of Judicial Administration*. ISSN 1320-0484, 2017, roč. 26, č. 4, s. 248–264.
13. SZITTYAIOVÁ, M. *Cena sporu: Kritický pohľad účastníka na civilné sporové konanie*. Rigorózna práca. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2025. 85 s.
14. WEXLER, D. B. *Two decades of therapeutic jurisprudence*. In *Touro Law Review*. ISSN 8756-7326, 2008, roč. 24, č. 1, s. 17–29.
15. WILFLING, P. *Kvalitatívne požiadavky na odôvodnenie súdneho rozhodnutia: vybrané otázky*. 2. vyd. Pezinok: VIA IURIS, 2013. 76 s. ISBN 978-80-970686-8-4.
16. YAMADA, D. C. *On anger, shock, fear, and trauma: therapeutic jurisprudence as a response to dignity denials in public policy*. In *International Journal of Law and Psychiatry*. ISSN 0160-2527, 2019, roč. 63, s. 35–44.

Použité rozhodnutia

1. Uznesenie ÚS SR sp. zn. I. ÚS 521/2020 zo dňa 18. novembra 2020.
2. Uznesenie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 542/2021 zo dňa 30. septembra 2021.

3. Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 118/2023 zo dňa 29. júna 2023.
4. Uznesenie ÚS SR sp. zn. I. ÚS 491/2023 zo dňa 28. septembra 2023.
5. Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 250/2021 zo dňa 16. decembra 2021.
6. Uznesenie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 573/2022 zo dňa 13. októbra 2022.
7. Uznesenie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 90/2021 zo dňa 25. februára 2021.
8. Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 639/2023 zo dňa 6. mája 2024.
9. Nález ÚS SR sp. zn. I. ÚS 145/2023 zo dňa 26. apríla 2023.
10. Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 328/2020 zo dňa 24. novembra 2020.
11. Nález ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 391/2023 zo dňa 11. októbra 2023.
12. Rozsudok OS Trenčín sp. zn. 19C/87/2023 z 13.06.2024
13. Rozsudok KS v Trenčíne sp. zn. 8Co/12/2025 z 14.05.2025
14. Uznesenie OS Nitra sp. zn. [19C/81/2024](#) z 27.11.2024
15. Uznesením KS Nitra sp. zn. 8Co/13/2025 z 15.05.2025.
16. Rozsudok MS Košice sp. zn. K2-12C/5/2023 z 24.11.2023
17. Rozsudok KS v Košiciach sp. zn. 8Co/51/2024 z 5.5.2025.
18. Uznesenie OS Nitra sp. zn. [19C/81/2024](#) z 27.11.2024
19. Uznesenie KS Nitra sp. zn. 8Co/13/2025 z 15.05.2025.
20. Rozsudok OS Prešov sp. zn. 9Cpr/8/2024 z 18.11.2024
21. Rozsudok KS v Prešove sp. zn. 27CoPr/1/2025 z 15.5.2025.

ZÁSADA ZÁKONNOSTI V SPRÁVNOM KONANÍ POD VPLYVOM UMELEJ INTELIGENCIE

THE PRINCIPLE OF LEGALITY IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS UNDER THE INFLUENCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE¹

Tomáš Šefčík²

Abstrakt

Umelá inteligencia predstavuje fenomén súčasnosti, no súčasne so sebou prináša aj riziká. Autor sa v príspevku zaoberá priblížením problematiky možného sporu medzi zásadou zákonnosti a zapájaním umelej inteligencie v správnych konaniach. Autor predstavuje úvahy o potenciálnych trecích plochách s ohľadom na doterajšie skúsenosti s fungovaním umelej inteligencie, najmä s jej typickými „povahovými črtami“. Poskytuje rozčlenenie, skrz ktoré je možné vnímať riziká, ktorým je zásada zákonnosti vystavená, s ohľadom na požiadavky vnútroštátneho, ale aj práva Európskej únie. V závere autor formuluje konštatovania vychádzajúce zo spracovanej problematiky.

Kľúčové slová

zásada zákonnosti, správne konanie, umelá inteligencia

Abstract

Artificial intelligence is a phenomenon of the present day, but it also brings with it risks. In this article, the author discusses the issue of a possible conflict between the principle of legality and the use of artificial intelligence in administrative proceedings. The author presents his thoughts on potential areas of conflict based on current experience with the functioning of artificial intelligence, particularly its typical "characteristics." He provides a classification through which it is possible to perceive the risks to which the principle of legality is exposed, with regard to the requirements of both national and European Union law. In conclusion, the author formulates his conclusions based on the discussed topic.

Key words

principle of legality, administrative proceedings, artificial intelligence

Úvod

V dobe, kedy sa umelá inteligencia stáva súčasťou našich životov podobne ako tomu bolo v časoch, kedy do nich prenikali smartfóny, počítače, či iné výsledky technického vývoja, je spoločnosť vystavená tlaku. Tlaku, pri ktorom je potrebné sa rozhodnúť, ako sa k danej situácii postaviť, či sa novej technológií brániť, alebo jej otvoriť povestné dvere dokorán. Pre skeptický prístup istej časti spoločnosti je možné nájsť pochopenie, nakoľko ide v prípade umelej inteligencie o niečo abstraktné, neuchopiteľné, a z filmového prostredia aj futuristicky vyzerajúce. O to desivejšie môžu byť predstavy v prípade, ak sa umelá inteligencia, ten desivý neviditeľný strašiak, začne zakomponovávať do oblastí života ako medicína, ekonomika,

¹ Tento článok bol riešený v rámci výskumu podporeného grantom Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaM a SAV č. 1/0062/25 Automatizácia rozhodovacích procesov vo verejnej správe.

² Mgr. Tomáš Šefčík, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra ústavného práva a správneho práva, interný doktorand.

armáda, ale aj právo. Možno povedať, že pri týchto oblastiach spozornie takmer ktokoľvek, nakoľko ide o oblasti, v ktorých to už nie je len o zhrnutí obsahu nejakého dlhého referátu alebo vytvorenie grafického návrhu príspevku na sociálne siete, ale dochádza k zásahu do procesov, od ktorých závisia životy, ekonomický vývoj a stabilita v spoločnosti. Preto aj právna veda stojí pred výzvami, ktoré je potrebné zvládnuť tak, aby nedošlo k ohrozeniu práv dotknutých subjektov.

V tomto príspevku máme ambíciu sa zamerať, ako už aj z názvu možno usúdiť, na problematiku možných dopadov a vplyvov na zásadu zákonnosti v správnom konaní, ktoré má využívanie, respektíve zapojenie umelej inteligencie. Táto zásada je prítomná prierezovo naprieč všetkými právnymi odvetviami, a preto ak pripustíme variant, že umelej inteligencii sa v práve nevyhne, je potrebné jej venovať náležitú pozornosť. Postupným prechodom cez stručné predstavenie problematiky správneho konania, jeho zásad, priblíženia podstaty zásady zákonnosti a umelej inteligencie, sa prepracujeme k záverom odzrkadľujúcim naše vnímanie možných trecích plôch pri strete záujmu vo využívaní umelej inteligencie a zohľadňovaní ako aj chránení záujmov strážených zásadou zákonnosti.

Pre dosiahnutie týchto cieľov siahneme po štandardných metódach zaužívaných v právnej vede, ktorými sú analýza, syntéza a komparácia. Vzhľadom na povahu témy príspevku budú mať tieto dve metódy prevažujúce zastúpenie. Ostatné metódy nebudú výraznejšie využité s ohľadom na skúmanú a riešenú problematiku.

Správne konanie

V právnom poriadku každej krajiny, nielen Slovenskej republiky, možno nájsť niekoľko rôznych druhov konaní, keďže už len z podstaty dualizmu práva v kontinentálnom právnom systéme, teda jeho delenia na právo verejné a právo súkromné, nám vychádza potreba úpravy procesov v dvoch odlišných režimoch vychádzajúcich z rozdielného postavenia subjektov pôsobiacich v konkrétnej oblasti.

Pod pojmom správne konanie rozumieme „postup správnych orgánov, účastníkov konania a iných osôb zúčastnených na konaní pri vydávaní, preskúmaní a nútenom výkone individuálnych správnych aktov (rozhodnutí), ktorý je upravený procesnými administratívno-právnymi normami, ktorého predmetom je rozhodovanie o právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy“³. Legálna definícia správneho konania je obsiahnutá v § 1 ods. 1 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Správny poriadok“)⁴. Z tejto zákonnej definície možno vyabstrahovať viacero znakov, ktoré musia byť splnené súčasne, a to: musí ísť o konanie, toto konanie musí prebiehať v oblasti verejnej správy, musí ho realizovať správny orgán, a musí v ňom dochádzať k rozhodovaniu. Ako je zrejmé z poslednej časti predmetného ustanovenia, tak zákonodarca pripustil alternatívu, v ktorej môžu osobitné zákony ustanoviť špecifický režim. Typickými príkladmi sú napríklad zúženie aplikácie Správneho poriadku (vylúčenie niektorých inštitútov a mechanizmov zavedených v Správnom poriadku, ak to pre daný procesný postup nie je žiadúce alebo *lex specialis* obsahuje špecifickú úpravu) ako aj situácie, v ktorých síce sú naplnené znaky podľa § 1 ods. 1 Správneho poriadku, ale zákonodarca v danom právnom predpise nastavil špecifický režim vzhľadom na povahu predmetného postupu či vybavovanej veci, a preto celkovo vylúčil aplikáciu ustanovení Správneho poriadku.⁵

³ JAKAB, R. a P. MOLITORIS.: *Správne právo procesné*. Tretie aktualizované vydanie. Košice: ŠafárikPress, 2025, s. 47.

⁴ § 1 ods. 1 Správneho poriadku: „Tento zákon sa vzťahuje na konanie, v ktorom v oblasti verejnej správy správne orgány rozhodujú o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb, ak osobitný zákon neustanovuje inak.“.

⁵ POTÁSCH, P. a kol.: *Správny poriadok*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 2–4.

Zásady správneho konania

Správne konanie, obdobne ako aj ostatné konania, sa riadi zásadami, ktoré sú preňho špecifické. Zásady ako také sú vnímané ako forma istých vodiacich línií, ktoré pomáhajú pri aplikácii právneho predpisu, teda svojím spôsobom nie sú samoúčelné a je potrebné vnímať ich v širšom kontexte. Okrem toho, že pomáhajú pri aplikácii právneho predpisu, tak súčasne slúžia aj ako istá forma ochrany práv dotknutých subjektov, pričom ich možno nachádzať premietnuté v konkrétnych ustanoveniach Správneho poriadku. Ako príklad možno použiť zásadu rýchlosti (§ 3 ods. 4 Správneho poriadku), ktorá je následne konkrétnejšie špecifikovaná v § 49 Správneho poriadku.

Zákonodarca zásady správneho konania vyjadril v samotnom Správnom poriadku v jeho § 3. Zásady správneho konania na prvý pohľad svojim zoradením v § 3 Správneho poriadku nemajú nijakú špecifickú systematiku, avšak možno vzhľadom na povahu jednotlivých vyjadrených zásad vytvoriť ich hierarchiu, ktorá bude odzrkadľovať ich váhu. Tu je však nutné konštatovať, že vnímanie váhy jednotlivých zásad môže byť svojím spôsobom subjektívne, nakoľko napríklad zásada konania v jazyku menšiny nemusí mať rovnakú váhu pre nepríslušníka menšiny, akú má pre príslušníka menšiny, ktorého sa priamo dotýka.

V súvislosti so zásadami nemožno opomenúť ani existenciu tzv. princípov, ktoré sú častokrát so zásadami zamieňané. Vzhľadom na existenciu rozsiahleho množstva výstupov k tejto problematike⁶ si dovoľíme iba pripomenúť skutočnosť, že princípy možno pri porovnaní so zásadami vnímať silnejšie. Je tomu tak z dôvodu, že zo zásad sú prípustné prípadné výnimky, respektíve odchýlenia, a to za splnenia konkrétnych podmienok.⁷⁸

Zákonnosť ako pilier aplikácie práva

Zásada zákonnosti je zásadou, ktorá má svoje špeciálne miesto v každom odvetví práva. Častokrát ju možno nájsť pomenovanú aj ako zásadu legality, čo je synonymickým pojmom. Možno bez nadnesenia povedať, že ide o nosnú zásadu, ktorá má v prípade spoločnosti, ktorá sa opiera o právo (a najmä písané právo v podobe zákonov), nenahraditeľnú a unikátnu pozíciu. Ak sa vyberieme na stručný exkurz naprieč nosnými právnymi predpismi jednotlivých právnych odvetví, tak túto zásadu môžeme nájsť vyjadrenú fakticky v každom predpise. Pre príklad možno uviesť čl. 16 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov, taktiež § 3 ods. 1 zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, či zásada zákonnosti v trestnom práve (tu má zákonnosť svoj odraz vo viacerých rovinách, a to či už v rovine hmotnoprávej, ale aj v rovine procesnoprávej⁹).

Zásada zákonnosti má však svoj originálny zdroj v rámci slovenského právneho systému v Ústave Slovenskej republiky č. 420/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov (ďalej len „Ústava SR“), v ktorej možno nájsť zakotvenie požiadavky zákonnosti vo viacerých ustanoveniach. Nosným ustanovením je čl. 1 Ústavy SR, ktorý vymedzuje, že Slovenská republika je právnym štátom. Pojem právneho štátu v sebe okrem iných princípov zahŕňa aj princíp zákonnosti, a teda možno konštatovať, že zákonnosť ako taká je premietnutá a prítomná už v prvom ustanovení Ústavy SR. Na ustanovenie čl. 1 nadväzuje čl. 2 Ústavy SR, kde je pozitívne vymedzený rozsah oprávnení štátnych orgánov, a naproti tomu negatívne

⁶ Pozri napríklad aj: GÁBRIŠ, T.: *Princípy a/alebo zásady?* [online]. [cit. 26. 05. 2025]. Dostupné na: <https://pravnenoviny.sk/principy-a-alebo-zasady>.

⁷ Príkladom výnimky zo zásady v rámci Správneho poriadku je možnosť tzv. autoremedúry, ktorá narúša zásadu dvojinstančnosti konania, nakoľko o odvolaní rozhoduje totožný orgán s tým, ktorý vydal rozhodnutie v 1. stupni.

⁸ GÁBRIŠ, T.: *Princípy a/alebo zásady?* [online]. [cit. 26. 05. 2025]. Dostupné na: <https://pravnenoviny.sk/principy-a-alebo-zasady>.

⁹ Pozri aj DRAŽOVÁ, P., MIHÁLIK, S., TURAY, L.: *Zásady trestného práva hmotného a procesného*. 1. vydanie. [cit. 27. 05. 2025]. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KTPKK/Publikacna_cinnost/Zasady_trestneho_prava_hmot_a_proces_meta.pdf.

vymedzený rozsah oprávnení „každého“, teda všetkých ostatných subjektov, pričom sa v tom môžu nájsť či už fyzické osoby, ale aj právnické osoby, alebo ďalšie subjekty. Okrem toho je typickým prejavom zákonnosti v Ústave SR jej čl. 49, ktorý je podstatným najmä pre oblasť trestného práva.

Zákonnosť ako taká nie je dozaista len vecou nášho právneho systému, ale je uplatňovaná aj v právnych systémoch ďalších krajín. Aj napriek tomu nemožno tvrdiť, že jej uplatnenie v našom ponímaní nachádzame všade vo svete, nakoľko už len pri krátkej úvahe človeku môžu napadnúť prípady, kedy sa zamyslel, či je toto prejavom civilizovanej spoločnosti 21. storočia. Okrem vnútroštátnych právnych poriadkov je zákonnosť témou aj v podmienkach medzinárodného práva, respektíve súvislosti so subjektmi medzinárodného práva.

Umelá inteligencia, fenomén doby

Vzhľadom na skutočnosť, že o umelej inteligencii sa v dnešnej dobe píše tak povediac skoro všade a v rôznych kontextoch sa diskutuje jej podstata, možnosti využitia, či nástrahy a benefity jej používania, obmedzíme túto pasáž iba na niekoľko stručných úvah, a väčší dôraz zameriame na ostatnú časť nášho výstupu.

Ako sme v predchádzajúcej vete zmienili, o umelej inteligencii sa dozvedáme od všadiaľ. Pre tému a nastolenú problematiku je však z nášho pohľadu podstatné si aj napriek tomu pripomenúť pár skutočností, ktoré sú v tomto kontexte relevantné.

Prvou je skutočnosť, že pojem „umelá inteligencia“ je pojmom, pod ktorý široká verejnosť zahŕňa častokrát všetko, v čom sa len mihne akýkoľvek náznak automatizácie, či už nám sám webový vyhľadávač doplní nami rozpísanú otázku, alebo si navigácia zapamätá, kde sme nechali zaparkovaný náš automobil, či nebudaj keď nám prediktívne podsúva slová pri písaní. Možno však aj uvedené považovať za zásah umelej inteligencie? Otázka toho, čo ešte je, a čo už nie je umelou inteligenciou, respektíve systémom umelej inteligencie, je otázka, ktorá je bez menšieho dost podstatnou pre to, aby sme vedeli rozlíšiť, aké rámce sa majú v danom prípade uplatňovať.

Ďalšou, súčasne aj nadväzujúcou problematikou vo vzťahu k umelej inteligencii ako takej, je jej delenie na základe princípu, na ktorom funguje. Je to jedno zo štandardných delení, na základe ktorého rozlišujeme, či je systém založený na konkrétnych pravidlách tzv. *rule-based AI*, teda pravidlovo založená umelá inteligencia, alebo ide o učiaci sa systém umelej inteligencie, teda *learning-based AI*.¹⁰ V rámci *learning-based* systémov existuje ďalšie členenie vzhľadom na schopnosti konkrétneho systému, a to na tzv. *machine learning* (strojové učenie) a na tzv. *deep learning* (hlboké učenie), ktoré je vnímané cez generatívnu umelú inteligenciu. Jednoduchým rozlišovacím faktorom pre systémy v rámci *learning based* systémov je, že kým prvý z uvedených sa zameriava na vyhodnocovanie a prácu s vymedzeným okruhom dát na základe stanoveného postupu alebo limitov, druhý generuje výstupy aj mimo rozsahu poskytnutých dát, a teda jeho výstupy možno považovať za originály.¹¹ Toto členenie má podľa nášho názoru podstatný vplyv na vnímanie prípadných rizík v otázke uplatňovania umelej inteligencie a ohrozenia práv účastníkov, či dotknutých subjektov, ale aj s ohľadom na uplatňované zásady. Ako jednoduchý príklad možno uviesť, že riziko je rozdielne v prípade, ak umelá inteligencia založená na princípe strojového učenia v rámci svojich limitov zhrňuje

¹⁰ Pozri aj: OLABIYI, W., AKINLEYE, D., JOEL, E.: *The Evolution of AI: From Rule-Based Systems to Data-Driven Intelligence* [online]. 2025. [cit. 26. 05. 2025]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/388035967_The_Evolution_of_AI_From_Rule-Based_Systems_to_Data-Driven_Intelligence, ABILL, R., OKUNOLA, A., ABIGAIL, M.: *Enhancing Fraud Detection through Hybrid AI Models: Combining Rule-Based Systems with Machine Learning* [online]. 2025. [cit. 26. 05. 2025]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/390630333_Enhancing_Fraud_Detection_through_Hybrid_AI_Models_Combining_Rule-Based_Systems_with_Machine_Learning

¹¹ BIGELOW, S.: *Generative AI vs. machine learning: Key differences and use cases* [online]. [cit. 28. 04. 2025]. Dostupné na: <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/tip/Generative-AI-vs-machine-learning-How-are-they-different>

fakty a dáta, a v prípade, ak umelá inteligencia založená na generatívnom spôsobe fungovania má za úlohu vytvoriť napríklad rozhodnutie vo veci samej.

Popri členení uvedenom v predchádzajúcom odseku nemožno opomenúť ani členenie, ktoré možno považovať za relevantnejšie s ohľadom na budúcnosť, a to členenie umelej inteligencie podľa jej sily. Podľa tohto členenia delíme umelú inteligenciu na umelú inteligenciu špecifickú, všeobecnú a super umelú inteligenciu¹².

Umelá inteligencia verzus zásada zákonnosti

V súvislosti s predchádzajúcimi časťami tohto príspevku sa už môžu vynárať otázky, a celkom oprávnené, smerujúce k tomu, aký má teda súvis téma umelej inteligencie so zásadou zákonnosti. Vzhľadom na to, že účasť umelej inteligencie bude skôr či neskôr v oblasti práva (a najmä jeho aplikácie) samozrejmosťou, je nutné sa vysporiadať aj s výzvou, ktorá s týmto zapojením ruka v ruke prichádza.

Ako sme už naznačili, zákonnosť je nosným pilierom fungovania procesov a aplikácie práva v právnom štáte. Ak predpokladáme, že umelá inteligencia bude zapájaná do procesov v oblasti výkonu verejnej správy, teda aj jej jednotlivých zložiek,¹³ tak je potrebné sa venovať otázkam a úvahám o tom, akú hrozbu predstavuje, a aké benefity prináša pri rozdielnych režimoch jej zapojenia, a tieto dva faktory následne aj vzájomne porovnávať. Nazdávame sa, že v tomto balanse je potrebné nájsť pomer benefitov za cenu rizík, ktorý bude akceptovateľný s ohľadom na ochranu práv dotknutých subjektov.

Aby naše tvrdenia neboli len v rovine abstraktnej, dovoľíme si poukázať na podľa nášho názoru najzásadnejšie riziká pre zásadu zákonnosti a zákonnosť ako takú. Pre úplnosť treba konštatovať, že na neskôr popisované situácie a ich formuláciu je nahliadané v kontexte prípadného využívania umelej inteligencie zo strany správnych orgánov. Nebudeme sa teda sústreďovať na situácie, v ktorých umelú inteligenciu využije na formuláciu svojho podania alebo pri inej činnosti subjekt účastný na správnom konaní. Nemožno však vylúčiť, že niektoré z konštatovaní nebude možné vzťahovať aj na prípadné využívanie umelej inteligencie účastníkom konania.

a) Zákonná možnosť využívať umelú inteligenciu

Otázny bodom pri riešení témy zákonnosti je problematika právneho uchopenia možností využívania umelej inteligencie. Ide v tomto kontexte najmä o otázku toho, či má byť možnosť využitia umelej inteligencie v správnom konaní explicitne vyjadrená v právnom predpise a v nadväznosti na to aj otázka toho, ako detailne má byť táto problematika rozpracovaná a špecifikovaná. Istú formu regulácie na úrovni Európskej únie zavádza tzv. AI Act¹⁴, avšak ten nepokrýva ani zďaleka problematiku využívania umelej inteligencie v jednotlivých typoch vnútroštátnych konaní.

Pre nájdenie odpovede na uvedené otázky je však podľa nášho názoru nutné zodpovedať ďalšie súvisiace otázky, a to najmä otázku, akým spôsobom bude umelá inteligencia v správnom konaní využívaná. Tu je potrebné zvážiť faktory ako úroveň digitalizácie, schopnosť garantovať funkčnosť takéhoto systému, a to nie len z hľadiska stability prevádzky, ale aj z hľadiska garantovania bezpečnosti takéhoto systému. Rovnako tak je potrebné sa zamerať aj na to, či zamestnanci správnych orgánov budú vedieť s takýmto systémom pracovať na potrebnej úrovni, aby bola zabezpečená rovnakosť naprieč správnymi orgánmi.

Zastávame však názor, že ak by došlo k zhode na tom, že umelá inteligencia bude postupne zavádzaná do procesov v správnych konaniach, tak je nutné primerane tomu

¹² FOURTANÉ, S.: *The Three Types of Artificial Intelligence: Understanding AI* [online]. [cit. 01. 05. 2025]. Dostupné na: <https://ir.westcliff.edu/wp-content/uploads/2020/01/The-Three-Types-of-Artificial-Intelligence-Understanding-AI.pdf>

¹³ štátnej správy, samosprávy a ďalších.

¹⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii).

prispôbiť právnu úpravu. Toto prispôsobenie právnej úpravy je nutné, nakoľko inak by jej aplikácia vzhľadom na čl. 2 ods. 2 Ústavy SR nebola možná, avšak tieto úpravy je potrebné realizovať s veľkou mierou citu, aby nedošlo k maximalistickému poňatiu, ktoré môže spôsobiť následné aplikačné problémy skrz príliš limitujúcu a široko nastavenú úpravu.

Istá forma povinnosti, pre prípad, že by mala byť umelá inteligencia zapájaná do procesu v správnom, ale aj inom konaní, je zavedená čl. 22 Nariadenia o ochrane osobných údajov¹⁵, známe aj ako GDPR. Čl. 22 Nariadenia o ochrane osobných údajov vymedzuje, že je právom osoby, aby rozhodnutie, ktoré bolo vytvorené automatizovaným spracúvaním, a ktoré má pre ňu právne dôsledky sa na ňu nevzťahovalo. Zaujímavú úvahu o tom, či článok 22 ods. 1 Nariadenia o ochrane osobných údajov, tak ako je formulovaný zavádza zákaz alebo právo ponúka Weitzenboeck vo svojom príspevku zameranom na využitie automatizovaného rozhodovania v podmienkach Nórska.¹⁶ Zároveň však v ods. 2 toho istého článku možno nájsť výnimky z tohto práva. Pre nami diskutovanú tému je najzásadnejšia výnimka uvedená v písmene b) ods. 2 čl. 22 Nariadenia o ochrane osobných údajov, ktorou je vylúčený ods. 1 čl. 22 za situácie, že rozhodnutie je povolené právom Európskej únie alebo vnútroštátnym právom členského štátu, pričom však musia byť určené opatrenia na zabezpečenie ochrany dotknutých subjektov. Aj toto je jeden z faktorov, ktoré vplývajú na otázku vytvorenia právneho rámca pre využívanie umelej inteligencie.¹⁷

Taktiež bude potrebné sa v rámci nastavovania právnej úpravy pre účely využitia umelej inteligencie v akomkoľvek rozsahu vysporiadať s otázkou prípadnej zodpovednosti, ktorou sú zaťažené správne orgány a zamestnanci správnych orgánov pre prípad nesprávneho úradného postupu a naňho naviazaného vzniku škody.

Inšpiráciu pri vytváraní zákonného rámca možno nájsť v zahraničí, nakoľko v niektorých krajinách Európskej únie už zákonodarcovia reagovali na trend zavádzania umelej inteligencie do niektorých typov konaní, dokonca aj do konania v oblasti správneho práva. Najbližšou inšpiráciou nám môže byť iniciatíva predložená do schvaľovacieho procesu v Českej republike, kde bol 01. 11. 2024 Poslaneckej snemovni Parlamentu Českej republiky predložený návrh skupiny poslancov, ktorým má dôjsť k novelizácii tamojšieho zákona o obciach a ďalších zákonov, okrem iného aj Zákona č. 500/2004 Sb., správny rád v znení neskorších predpisov. Práve zmena českého správneho poriadku je vo vzťahu k téme umelej inteligencie najpodstatnejšou, nakoľko predložená novela obsahuje v ôsmej časti návrh na doplnenie § 15a „Automatizované vedení řízení“¹⁸, z ktorého podstaty vyplýva, že za splnenia zákonom vymedzených podmienok je možné, aby konkrétny úkon bol vykonaný tzv. „automatizovane

¹⁵ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (Text s významom pre EHP).

¹⁶ WEITZENBOECK, E. M.: *Simplification of Administrative Procedures through Fully Automated Decision-Making: The Case of Norway*. [online]. In: Administrative Sciences. Vol. 11, No. 4, 146. 2021. [cit. 27. 05. 2025]. Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/admsci11040149>

¹⁷ Pozri aj JAKAB, R.: *National Report on Automation in Decision-Making in Public Administration in Slovakia*. In: AUC IURIDICA. Vol. 20 No. 2 (2024) [online]. s. 150. [cit. 26. 05. 2025]. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/12651/Iurid_70_2_0147.pdf

¹⁸ Návrh znenia § 15a podľa návrhu novely: „(1) Nevyžaduje-li povaha projednávané věci, ochrana práv dotčených osob nebo ochrana veřejného zájmu, aby úkon v řízení provedla úřední osoba, lze úkon provést automatizovaně bez účasti úřední osoby. Úkon nelze tímto způsobem provést zejména v případě, že vyžaduje užití správního uvážení nebo jde o rozhodnutí o oprávněném prostředku.

(2) Pokud je náležitostí úkonu podle tohoto zákona podpis úřední osoby, zabezpečí se jeho písemné vyhotovení způsobem zajišťujícím integritu a původ dat, jde-li o úkon provedený způsobem podle odstavce 1 v elektronické podobě; jinak se ustanovení tohoto zákona, která stanoví jako náležitost úkonu podpis úřední osoby, nepoužijí. Pokud je náležitostí úkonu podle tohoto zákona uvedení údajů o úřední osobě, uvede se v případě úkonu provedeného způsobem podle odstavce 1 pouze údaj o tom, že byl proveden automatizovaně bez účasti úřední osoby.“. Návrh poslanců Tomáše Dubského, Milady Voborské, Martiny Ochodnické, Jiřího Havráňka a Jiřího Carbola na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, a další zákony v souvislosti s podporou spolupráce obcí [online]. [cit. 27. 05. 2025]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=247665>

bez účasti úradnej osoby“. Predmetný návrh je v rámci legislatívneho procesu v 3. čítaní, a teda v najbližších týždňoch alebo mesiacoch bude prijatý. V dôvodovej správe k tomuto návrhu odôvodňujú navrhovatelia prístup, ktorý zvolili pri tvorbe návrhu, pričom sa okrem iného odvolávajú aj na skôr zmienený čl. 22 Nariadenia o ochrane osobných údajov.¹⁹

Spracovanie obdobné tomu z Českej republiky je obsiahnuté v už účinnej právnej úprave v Nemecku. Nemecký ekvivalent správneho poriadku - *Verwaltungsverfahrensgesetz* (VwVfG) v § 35a zavádza zákonné oprávnenie pre správne orgány, aby mohli pri realizácii úkonov využívať automatizáciu²⁰. Taktiež zavádza podmienky, za ktorých splnenia je tak možné urobiť. Tieto podmienky sú v porovnaní s českým návrhom právnej úpravy podľa nášho názoru miernejšie, nakoľko pre naplnenie podmienok z tejto konkrétnej normy postačuje, ak využitie automatizácie umožňuje zákon a súčasne nie je využívaná správna úvaha alebo priestor na posudzovanie.²¹ To však automaticky neznamená, že ochrana dotknutých subjektov je slabšia, nakoľko zákonodarca v Nemecku odkazuje na samostatnú úpravu v ďalších predpisoch.

b) Argumentácia neúčinnými predpismi

Tento jav má dve roviny. Vo všeobecnosti možno povedať, že ide o situácie, v ktorých umelá inteligencia odkazuje na právnu úpravu, ktorá síce existuje, avšak už nie je účinná. Tu môžu nastať spomínané dve možnosti. Prvou je stav, v ktorom medzičasom došlo k novelizácii, a teda bolo konkrétne ustanovenie v danom právnom predpise nahradené iným znením. Druhá situácia je taká, že umelá inteligencia odkáže na právnu úpravu, ktorá bola nahradená novým právnym predpisom a pôvodný právny predpis už nie je možné uplatňovať, keďže bol zrušený.

Je však potrebné zohľadniť aj situácie, v ktorých je umelej inteligenciou výslovne prikázané presunúť sa v čase, a teda použitie právnej úpravy účinnej pre konkrétne časové obdobie nie je nesprávnym postupom.

c) Kreativita umelej inteligencie

Táto hrozba, respektíve správanie umelej inteligencie, má relatívne blízko k správaniu popisovanému v predchádzajúcom bode, avšak ho povyšuje na vyššiu úroveň a s väčším rizikom, preto máme za to, že je vhodné mu venovať samostatný bod, i keď by pri istej dávke širšieho náhľadu mohli byť tieto dva body vnímané ako jeden. V zásade tu je možné popísať o situácie, v ktorých umelá inteligencia s cieľom poskytnúť odpoveď vykreuje taký obsah odpovede, ktorý sa síce na prvý pohľad javí byť hodnotný a vecný, avšak po overení tohto výstupu sa príde na to, že je odpoveď od umelej inteligencie obsahovo nesprávna, klamlivá a zavádzajúca. Toto počínanie umelej inteligencie je označované aj ako tzv. halucinovanie. Nazdávame sa, že takéto počínanie umelej inteligencie by mohlo byť veľkým nebezpečenstvom a ohrozením práv subjektov účastných na správnom konaní.

d) Konanie v rozpore s právnymi predpismi

Názov alebo pomenovanie tohto javu môže síce vyznievať absurdne, no prax ukázala, že pri využívaní umelej inteligencie môžu nastávať situácie, v ktorých sa umelá inteligencia aj napriek jasným príkazom, zdrojovej banke údajov, najmä takých, ktoré jej stanovujú isté limity, rozhodla postupovať tzv. podľa svojho uváženia.²² I keď v prípade práva následky vychádzajúce z takéhoto samovoľného konania umelej inteligencie nemusia byť tak vážne, ako by mohli byť v prípade vojenských strojov či medicínskej techniky, aj napriek tomu treba mať na zreteli možnosť takejto anomálie. Tomuto sa dá veľmi jednoducho predchádzať tým, že by

¹⁹ Tamtiež

²⁰ § 35a *Verwaltungsverfahrensgesetz* (VwVfG): „Administratívny akt možno prijať výlučne automatizovanými prostriedkami za predpokladu, že to povoľuje zákon a neexistuje priestor pre správnu úvahu.“ (preklad autora) [cit. 27. 05. 2025]. Dostupné na: https://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/_35a.html

²¹ Pozri aj: NEŠPOR, J.: *Automated Administrative Decision-Making: What is the Black Box Hiding?*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. [cit. 26. 05. 2025]. s. 72. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/lurid_70_2.pdf

²² Príkladom je situácia, kedy model umelej inteligencie známy ako ChatGPT o3 nerešpektoval príkazy na vypnutie. Pozri aj BARAN, G.: ChatGPT o3 Model Bypassed to Sabotage the Shutdown Mechanism [online]. [cit. 28. 05. 2025]. <https://cybersecuritynews.com/chatgpt-o3-model-bypassed>

dochádzalo k fyzickej ľudskej kontrole výstupov od umelej inteligencie, čím by sa overila korektnosť vyprodukovaného dokumentu.

Možno sa však domnievať a veriť v to, že v prípade, ak by bol používaný samostatný systém vyvinutý špeciálne pre účely verejnej správy, tak by sa nedokonalosti naznačené v bode b) a c) eliminovali skrz technické riešenia implementované priamo do zdrojového kódu, a teda používaný model umelej inteligencie by to mal tzv. vpísané vo svojej DNA.

Záver

Ako sme načrtli v príspevku samotnom, umelá inteligencia, i keď si každý pod ňou predstavujeme niečo iné, je inováciou, ktorej sa nevyhneme, avšak tak, ako treba zachovávať racionálnu mieru obozretnosti a nestraťiť zábrany, netreba byť z jej existencie ani vystrašený a odmietať ju ako celok. Akékoľvek obavy v spoločnosti a nálady spojené s príchodom niečoho nového sú úplne prirodzeným javom. Preto je úlohou všetkých, ktorí majú svoj podiel účasti, pracovať na tom, aby členovia širšej verejnosti nemali strach. Toto je možné podľa nášho názoru docieľiť jednak tým, že sa nastavia efektívne pravidlá, či už v rovine technickej, ale aj rovine právnej, no ruka v ruku s tým je tieto aktivity potrebné podporiť aj vyplnením mediálneho priestoru, v rámci ktorého nebudú mať rôzne destabilizujúce iniciatívy priestor ovplyvniť nálady v spoločnosti.

Umelá inteligencia určite predstavuje riziko nielen pre zákonnosť ako takú, ale aj pre nastavený systém garancie a ochrany práv subjektov, či už priamo účastných na správnom konaní, alebo subjektov jeho výsledkom v širšom ponímaní dotknutých. Ako sme uviedli v predchádzajúcich častiach tohto príspevku, je potrebné sa s touto otázkou citlivo vysporiadať, nakoľko objektívne, zavedenie umelej inteligencie nie je otázkou v rovine áno alebo nie, ale v rovine v akých prípadoch/scenároch a v akom rozsahu. Preto treba pri zavádzaní postupovať rozvážne a zvažovať všetky potencionálne riziká a možné scenáre s ohľadom na doterajšie skúsenosti, a to nielen s digitalizáciou v podmienkach slovenskej verejnej správy. Sme toho názoru, že vzhľadom na pravidlá nastavené právom Európskej únie, najmä čl. 22 Nariadenia o ochrane osobných údajov, ale aj požiadavku kladenú čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky bude pre prípad ambície využívania umelej inteligencie v správnom konaní potrebné doplniť právny poriadok o právnu úpravu, ktorá využívanie v zamýšľanom rozsahu umožní. Máme za to, že v opačnom prípade by sa jednalo o zásah do zásady zákonnosti, najmä s ohľadom na zmiený čl. 2 Ústavy SR, a taktiež aj Nariadenie o ochrane osobných údajov.

V nadväznosti na problematiku rozoberanú v tomto príspevku sa núka priestor pre úvahy vo vzťahu k ďalším zásadám správneho konania, ale aj k inštitútom správneho konania ako takého. Príkladom pre ďalšiu možnú oblasť bádania môže byť otázka verejnosti/neverejnosti správneho konania, či otázka ochrany informácií obsiahnutých v administratívnom spise s ohľadom na zapojenie umelej inteligencie.

Zoznam použitej literatúry

1. ABILL, R., OKUNOLA, A., ABIGAIL, M.: *Enhancing Fraud Detection through Hybrid AI Models: Combining Rule-Based Systems with Machine Learning* [online]. 2025. [cit. 26. 05. 2025]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/390630333_Enhancing_Fraud_Detection_through_Hybrid_AI_Models_Combining_Rule-Based_Systems_with_Machine_Learning
2. BARAN, G.: *ChatGPT o3 Model Bypassed to Sabotage the Shutdown Mechanism* [online]. [cit. 29. 05. 2025] Dostupné na: <https://cybersecuritynews.com/chatgpt-o3-model-bypassed>
3. BIGELOW, S.: *Generative AI vs. machine learning: Key differences and use cases* [online]. [cit. 28. 05. 2025]. Dostupné na:

<https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/tip/Generative-AI-vs-machine-learning-How-are-they-different>

4. Bundesrepublik Deutschland. Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG). § 35a. [vlastný preklad autora]. Dostupné na: https://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/_35a.html
5. DRAŽOVÁ, P., MIHALÍK, S., TURAY, L.: *Zásady trestného práva hmotného a procesného*. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2022, 96 s. ISBN 978-80-571-0534-3. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KTPKK/Publikacna_cinnost/Zasady_trestneho_prava_hmot_a_proces_meta.pdf
6. FOURTANÉ, S.: *The Three Types of Artificial Intelligence: Understanding AI* [online]. [cit. 25. 05. 2025]. Dostupné na: <https://ir.westcliff.edu/wp-content/uploads/2020/01/The-Three-Types-of-Artificial-Intelligence-Understanding-AI.pdf>
7. GÁBRIŠ, T.: *Princípy a/alebo zásady?* [online]. Dostupné na: <https://pravnenoviny.sk/principy-a-alebo-zasady>
8. JAKAB, R. a P. MOLITORIS.: *Správne právo procesné*. Tretie aktualizované vydanie. Košice: ŠafárikPress, 2025, s. 279. ISBN: 978-80-574-0383-8
9. JAKAB, R.: *National Report on Automation in Decision-Making in Public Administration in Slovakia*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. s. 147-157. [cit. 26. 05. 2025]. ISSN: 2336-6478. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/12651/Iurid_70_2_0147.pdf
10. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (Text s významom pre EHP).
11. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii)
12. Návrh poslanců Tomáše Dubského, Milady Voborské, Martiny Ochodnické, Jiřího Havránka a Jiřího Carbola na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, a další zákony v souvislosti s podporou spolupráce obcí [online]. [cit. 27. 05. 2025]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=247665>
13. NEŠPOR, J.: *Automated Administrative Decision-Making: What is the Black Box Hiding?*. In: AUC IURIDICA. Vol 20 No 2 (2024) [online]. s. 69-83. [cit. 26. 05. 2025]. ISSN: 2336-6478. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/11203/Iurid_70_2.pdf
14. OLABIYI, W., AKINLEYE, D., JOEL, E.: *The Evolution of AI: From Rule-Based Systems to Data-Driven Intelligence* [online]. 2025. [cit. 26. 05. 2025]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/388035967_The_Evolution_of_AI_From_Rule-Based_Systems_to_Data-Driven_Intelligence
15. POTÁŠCH, P. a kol.: *Správny poriadok*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 682. ISBN 978-80-7400-908-2W
16. Ústava Slovenskej republiky č. 420/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov
17. WEITZENBOECK, E. M.: *Simplification of Administrative Procedures through Fully Automated Decision-Making: The Case of Norway* [online]. In: Administrative Sciences. Vol. 11, No. 4, 146. 2021. [cit. 27. 05. 2025]. Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/admsci11040149>

18. Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov
19. Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
20. Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov
21. Zoznam prekladateľov vedený Ministerstvom spravodlivosti SR [cit. 28. 05. 2025].
Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/registre/prekladatelia>
22. Zoznam tlmočníkov vedený Ministerstvom spravodlivosti SR [cit. 28. 05. 2025].
Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/registre/tlmocnici>

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Tomáš Šefčík

Katedra ústavného práva a správneho práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Kováčska 26, P.O.BOX A-45, 040 75 Košice

E-mail: tomas.sefcik@student.upjs.sk

Tel.: +421 911 521 406

ORCID: 0009-0005-4616-2907

AKO GLOBALIZÁCIA A DIGITALIZÁCIA FORMUJÚ BUDÚCNOSŤ ZDAŇOVANIA

HOW GLOBALIZATION AND DIGITALIZATION ARE SHAPING THE FUTURE OF TAXATION

JUDr. Júlia Hoffmanová, LL.M.¹

Abstrakt:

Článok skúma, ako globalizácia a digitalizácia narušajú tradičné princípy zdaňovania založené na teritorialite a fyzickej prítomnosti. Identifikuje hlavné dôvody narušania daňového základu (transferové ceny, daňové raje, kryptoaktíva) a ukazuje, že existujúce systémy nedokážu zachytiť hodnotu vytvorenú nehmotnými aktívami a dátami. Kriticky hodnotí reakcie EÚ, OECD/G20 a OSN a poukazuje na dilemu medzi harmonizáciou a suverenitou. Navrhuje redefinovať daňový nexus pre digitálnu prítomnosť, zaviesť globálnu minimálnu sadzbu a podporiť technologickú transformáciu daňových správ (GovTech, AI, blockchain), aby sa obnovila fiškálna udržateľnosť a spravodlivosť v bezhraničnej ekonomike.

Kľúčové slová: globalizácia, digitalizácia, BEPS, daňový nexus, digitálne služby, globálna minimálna daň

Abstract:

This article investigates how globalization and digitalization undermine traditional tax principles premised on territoriality and physical presence. It identifies the leading drivers of base erosion—transfer pricing practices, tax havens, and crypto-assets—and demonstrates that current tax regimes are ill-equipped to capture value generated by intangible assets and data. The study critically assesses the policy responses of the EU, the OECD/G20, and the United Nations, highlighting the tension between regulatory harmonization and national sovereignty. It recommends redefining tax nexus rules to account for digital presence, introducing a global minimum tax rate, and accelerating the technological transformation of tax administrations through GovTech, artificial intelligence, and blockchain so as to restore fiscal sustainability and equity in a borderless economy.

Keywords: globalization, digitalization, BEPS, tax nexus, digital services, global minimum tax

Úvod

Globalizácia a digitalizácia patria medzi najzásadnejšie hybné sily súčasného svetového hospodárstva. Globalizácia už vyše tri desaťročia prehlbuje prepojenosť trhov, výrobných reťazcov a finančných tokov, kým digitalizácia, stelesnená nástupom **Priemyslu 4.0**, radikálne premieňa samotnú podstatu tvorby hodnoty. Súbeh týchto megatrendov uľahčuje pohyb kapitálu, služieb a dát naprieč hranicami, no zároveň vystavuje tlak pre tradičné daňové systémy, ktoré stále stoja na pilieroch fyzickej prítomnosti a teritoriality.²

¹ Financované EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V05-00008

² Katherine E. Karnosh. "The Application of International Tax Treaties to Digital Services Taxes". Chicago Journal of International Law. Cit 08. jún 2025. <https://cjl.uchicago.edu/print-archive/application-international-tax-treaties-digital-services-taxes>.

V priemyselnej ére sa predpokladalo, že výroba a spotreba sú do veľkej miery pripútané ku konkrétnemu územiu. Naopak, v digitálnom prostredí zohrávajú kľúčovú úlohu **nehmotné aktíva**, dáta a bezhraničné digitálne transakcie.³ Fenomén „škály bez hmotnosti“ umožňuje digitálnym platformám dosiahnuť globálny zásah s minimálnou materiálnou stopou v jednotlivých štátoch.⁴ Takto vzniká erózia daňového základu v jurisdikciách, kde sa reálne tvorí hodnota, no ich daňové právo ju nedokáže zachytiť podľa pôvodných kritérií definujúcich stálu prevádzkaren.⁵

Digitalizácia zároveň prehľbuje existujúce problémy globalizovaného hospodárstva. **Agresívne daňové plánovanie, transferové oceňovanie** či presúvanie ziskov do daňových rajov sa stali novými sofistikovanými podobami, často založenými na oceňovaní nehmotných aktív alebo vnútropodnikovom spoplatňovaní dátových služieb. Nadnárodné korporácie tak využívajú legislatívne medzery rýchlejšie, než na ne dokážu zareagovať národní zákonodarcovia a medzinárodné inštitúcie.⁶ Tlak na znižovanie korporátnych sadzieb ohrozuje fiškálnu udržateľnosť najmä menších či rozvojových krajín a prehľbuje globálnu nerovnosť.⁷

Nad tým všetkým sa vznáša **časová priepasť** medzi tempom technologického pokroku a rýchlosťou legislatívnej odozvy. Ekonomická realita sa mení v reálnom čase, no reforma medzinárodného daňového rámca viazne v zdĺhavých multilaterálnych rokovaniach.⁸ Jednostranné opatrenia, akými sú **dane z digitálnych služieb (DST)**, síce prinášajú štátom rýchle príjmy, no zvyšujú riziko dvojitého zdanenia a obchodných sporov. Preto rastie význam koordinovaných iniciatív akým je napríklad **Dvojpilierové riešenie OECD/G20**.⁹ Ich spoločným menovateľom je však napätie medzi potrebou harmonizácie a ochranou národnej daňovej suverenity.¹⁰

Cieľom článku je na základe analýzy toho, ako globalizácia a digitalizácia posilňujú narušanie daňového základu a presúvanie ziskov, kriticky zhodnotiť účinnosť súčasných medzinárodných riešení a sformulovať konkrétne odporúčania ktoré umožnia vyberať dane spravodlivejšie, efektívnejšie a udržateľnejšie.

1. Teoretické východiská: Definície a charakteristiky

1.1. Globalizácia v ekonomickom kontexte (OECD, IMF)

Globalizácia je komplexný proces rastúcej vzájomnej prepojenosti politických, ekonomických, sociálnych a kultúrnych aspektov na globálnej úrovni. V ekonomickom kontexte je primárne poháňaná revolúciou v informačných a komunikačných technológiach a

³ Reuven S. Avi-Yonah, Young Ran (Christine) Kim, a Karen Sam. “A New Framework for Digital Taxation”. 63 Harvard International Law Journal 279 (2022), 05. marec 2022. Dostupné na: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4068928>

⁴ Ann-Marie Schrie Pinkney. “Taxation of the Digital Economy: The Challenges of Distinguishing Business Income from Royalty”. Queen Mary Law Journal, č. 10 (2019). <https://www.qmul.ac.uk/law/research/journals/the-queen-mary-law-journal/media/law/docs/research/10QMLJ157.pdf>.

⁵ Cristian Óliver Lucas-Mas a Raúl Félix Junquera-Varela. “Tax Theory Applied to the Digital Economy: A Proposal for a Digital Data Tax and a Global Internet Tax Agency”. The World Bank, 2021. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/615591614758099110/pdf/Tax-Theory-Applied-to-the-Digital-Economy-A-Proposal-for-a-Digital-Data-Tax-and-a-Global-Internet-Tax-Agency.pdf>.

⁶ Tax Policy Center. “What are the OECD Pillar 1 and Pillar 2 international taxation reforms?”, január 2024. <https://taxpolicycenter.org/briefing-book/what-are-oecd-pillar-1-and-pillar-2-international-taxation-reforms>.

⁷ Alan Cole. “The Fatal Flaw of Pillar Two”. Tax Foundation (blog), 27. február 2024. <https://taxfoundation.org/blog/pillar-two-flaw/>.

⁸ Katherine E. Karnosh. “The Application of International Tax Treaties to Digital Services Taxes”. Chicago Journal of International Law. Cit 08. jún 2025. <https://cjl.uchicago.edu/print-archive/application-international-tax-treaties-digital-services-taxes>.

⁹ Joseph Kuba Nembe a Courage Idemudia. “Designing effective policies to address the challenges of global digital tax reforms”. World Journal of Advanced Research and Reviews 22, č. 3 (30. jún 2024): 1171–83. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.22.3.1837>.

¹⁰ Gabriel Delsol. “The Global Landscape of Digital Services Taxes”. Computer Communications Industry Association (blog), 24. január 2025. <https://ccianet.org/articles/global-landscape-of-digital-services-taxes/>.

liberalizáciou trhov, čo vedie k výraznému nárastu obchodu, investícií a medzinárodných finančných tokov. Tento proces, ktorý bol kľúčovým motorom svetového hospodárstva najmä v rokoch 1990 až 2010, zásadne zmenil spôsob, akým sa obchoduje, investuje a vytvára hodnoty na celosvetovej úrovni.¹¹

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (ďalej len „OECD“) v kontexte globalizácie sleduje tri hlavné ciele: podporu optimálneho ekonomického rozvoja, zvyšovanie zamestnanosti a zlepšovanie životnej úrovne. Krajiny OECD sa zaväzujú stimulovať hospodársky rast, podporovať svetový obchod a zabezpečiť ekonomickú spoluprácu medzi štátmi. V rámci globalizácie však OECD identifikuje aj zásadné výzvy, ktoré sú spojené so spravodlivosťou v rozdelení ekonomických výhod a bohatstva.

Medzinárodný menový fond (ďalej len „MMF“) vníma globalizáciu ako proces, ktorý prináša obrovské príležitosti, ale aj výzvy, najmä v oblasti regulácie a správy medzinárodného finančného systému. MMF sa zameriava na posilňovanie ekonomického riadenia, ochranu globálnych finančných tokov a podporu transparentnosti medzi krajinami. MMF zároveň zdôrazňuje, že krajiny by mali prevziať hlavnú zodpovednosť za to, aby globalizácia fungovala v ich prospech, a to najmä z pohľadu ochrany domácich ekonomík pred negatívnymi vonkajšími vplyvmi.

Avšak globalizácia prináša aj zásadné napätie medzi deklarovanými cieľmi znižovania chudoby a dosahovania zdieľanej prosperity a realitou distribúcie bohatstva. Zatiaľ čo OECD a MMF presadzujú ciele ako znižovanie chudoby a zdieľanú prosperitu, skutočná podstata globalizácie spočíva v tom, že podporuje globálne záujmy úzkej skupiny veľmi bohatých jednotlivcov a nadnárodných subjektov, ktoré ovládajú podstatnú časť svetového majetku. Tieto subjekty často využívajú daňové raje a agresívne daňové plánovanie na minimalizáciu svojho daňového zaťaženia.¹² Tento trend vedie k znižovaniu príjmov štátov potrebných na financovanie verejných služieb a prehlbovaniu socioekonomických nerovností.¹³

1.2. Digitalizácia a digitálna ekonomika (OECD, IMF)

Digitalizácia je komplexný proces, ktorý zahŕňa rozsiahle využívanie informačných technológií v obchodných modeloch a produktoch, čo spôsobuje zásadné zmeny v ekonomike aj v sociálnych interakciách.¹⁴ Kľúčovým prejavom digitalizácie je platformová ekonomika, ktorá zahŕňa širokú škálu ekonomických aktivít založených na využívaní digitálnych platforiem a aplikácií. To zahŕňa predovšetkým online služby, digitálny obchod, zdieľanú ekonomiku a ďalšie.

MMF poskytuje užšiu aj širšiu definíciu digitálnej ekonomiky. Užšia definícia sa zameriava špecificky na sektor informačných a komunikačných technológií (ďalej len „IKT“), ktorý zahŕňa telekomunikácie, internetové služby, IKT služby, hardvér a softvér. Na druhej strane, širšia definícia pokrýva aj tradičné sektory, ktoré integrovali digitálne technológie do svojich obchodných modelov, čím umožnili nové formy ekonomických aktivít a interakcií.

¹¹ Hines Jr., James R., a Lawrence H. Summers. “How Globalization Affects Tax Design”. *Tax Policy and the Economy* 23, č. 1 (január 2009): 123–58. <https://doi.org/10.1086/597056>.

¹² OECD. “Base erosion and profit shifting (BEPS)”. Cit 28. máj 2025. <https://www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>.

¹³ Magasha, Omary, Immaculate Onesmo Gillo, a Sadick Alex. “Tax Compliance among SMEs: An Empirical Analysis of Internal and External Determinants in Shinyanga Municipality, Tanzania”. *Open Journal of Business and Management* 13, č. 02 (2025): 924–45. <https://doi.org/10.4236/ojbm.2025.132050>.

¹⁴ Cristian Óliver Lucas-Mas a Raúl Félix Junquera-Varela. “Tax Theory Applied to the Digital Economy: A Proposal for a Digital Data Tax and a Global Internet Tax Agency”. *The World Bank*, 2021. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/615591614758099110/pdf/Tax-Theory-Applied-to-the-Digital-Economy-A-Proposal-for-a-Digital-Data-Tax-and-a-Global-Internet-Tax-Agency.pdf>.

OECD uznáva digitálnu transformáciu ako dlhodobú prioritu a neustále skúma trendy a vyhodnocuje vznikajúce príležitosti a výzvy v digitálnej ekonomike.¹⁵ Podľa OECD, rýchly rozvoj digitálnych technológií zásadne transformuje ekonomiku a spoločnosť, prináša nové obchodné modely, vedie k nárastu dopytu po odborníkoch v oblasti IKT a zároveň umožňuje technologickým firmám dominovať medzi najhodnotnejšími spoločnosťami na svete. OECD zároveň odporúča, aby jurisdikcie starostlivo odhadovali rozsah digitálnej ekonomiky, aby mohli presnejšie zacieliť svoje digitálne politiky, podporovať správu umelej inteligencie v súlade s hodnotovými princípmi a zabezpečiť rovnaký prístup k technológiám pre všetky krajiny.

Fenoménn **škály bez hmotnosti** predstavuje zásadnú výzvu pre tradičné modely hospodárskej výroby. Digitálna ekonomika sa vyznačuje tým, že aktíva sú čoraz viac nehmotné a marginálne náklady sa môžu blížiť k nule, čo znamená, že podniky môžu dosahovať rozsah bez potreby rozsiahlej fyzickej prítomnosti a s nízkymi kapitálovými investíciami. Tieto zmeny narúšajú tradičné koncepty daňového nexu (kde sa existencia podniku považuje za zdaniteľnú prítomnosť) a alokácie ziskov, ktoré boli historicky viazané na fyzické aktíva, zamestnancov a geografickú lokalizáciu.¹⁶ Keď hodnota vzniká prostredníctvom nehmotných aktív, používateľských dát a sieťových efektov, ktoré prekračujú hranice krajín, je pre jurisdikcie stále náročnejšie uplatňovať daňové práva na tieto zisky.¹⁷ To vedie k erózii daňového základu v rôznych trhových jurisdikciách a spôsobuje nesúlad medzi miestom, kde sa hodnota vytvára, a miestom, kde sa zdaňuje. Táto situácia si vyžaduje radikálne prehodnotenie existujúcich medzinárodných daňových pravidiel a spôsobu, akým sa zisky pripisujú a zdaňujú v digitálnom svete.¹⁸

2. Vplyv globalizácie na daňové systémy

Globalizácia, s jej voľným pohybom tovarov, služieb, kapitálu i pracovnej sily, posunula medzinárodné hospodárske vzťahy na bezprecedentnú úroveň prepojenosti.¹⁹ Daňové systémy jednotlivých štátov však vznikali v časoch, keď sa ekonomická aktivita odohrávala predovšetkým v rámci hraníc a kapitál bol podstatne menej mobilný.²⁰ Dnes preto čelia trom vzájomne prepojeným tlakom: (i) erózii daňového základu, (ii) presúvaniu ziskov do nízkodaňových jurisdikcií a (iii) rastúcej legitimizačnej kríze, keďže verejnosť vníma, že veľké korporácie a bohatí jednotlivci prispievajú na spoločné statky podstatne menej než domáce firmy a zamestnanci.

2.1. Výzvy pre tradičné daňové princípy

Daňové úniky a daňové raje

Globalizácia uľahčila presun ziskov a likvidných aktív do daňových rajov, ktoré ponúkajú nízke alebo nulové sadzby a zároveň minimálnu transparentnosť. Odhady naznačujú, že **70 – 80 % súkromného likvidného kapitálu** sa dnes nachádza práve v týchto jurisdikciách.¹⁸ Nielenže to priamo znižuje daňové príjmy potrebné na financovanie verejných statkov, ale

¹⁵ KPMG. “BEPS 2.0: Pillar One and Pillar Two”, 19. október 2020. <https://kpmg.com/xx/en/our-insights/risk-and-regulation/beps-2-0-pillar-one-and-pillar-two.html>.

¹⁶ Reuven S. Avi-Yonah, Young Ran (Christine) Kim, a Karen Sam. “A New Framework for Digital Taxation”. 63 Harvard International Law Journal 279 (2022), 05. marec 2022.

¹⁷ Katherine E. Karnosh. “The Application of International Tax Treaties to Digital Services Taxes”. Chicago Journal of International Law. Cit 08. jún 2025. <https://cjl.uchicago.edu/print-archive/application-international-tax-treaties-digital-services-taxes>.

¹⁸ Idem.

¹⁹ Hines Jr., James R., a Lawrence H. Summers. “How Globalization Affects Tax Design”. Tax Policy and the Economy 23, č. 1 (január 2009): 123–58. <https://doi.org/10.1086/597056>.

²⁰ OECD. “Base erosion and profit shifting (BEPS)”. Cit 28. máj 2025. <https://www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>.

zároveň to naruša vnímanie spravodlivosti: bežní daňovníci, ktorí nemajú možnosť presúvať príjmy cez hranice, sú vystavení vyššiemu daňovému zaťaženiu, aby zaplnili vzniknuté fiškálne prázdno.²¹

Transferové oceňovanie

Nadnárodné podniky (ďalej len „MNE“) využívajú transakcie medzi prepojenými subjektmi na optimalizáciu celkovej daňovej povinnosti.²² **Princíp nezávislého vzťahu** (arm's-length principle), ktorý od MNE vyžaduje, aby si navzájom účtovali ceny porovnateľné s cenami medzi nezávislými podnikmi, zostáva pilierom pravidiel OECD.¹⁶ V praxi je však jeho uplatňovanie problematické najmä pri **nehmotných aktívach** (licencie, patenty, algoritmy, používateľské dáta), ktorých trhovú cenu určujú špecifické synergie a sieťové efekty.²³ Spory o „správnu cenu“ sú preto zdĺhavé, nákladné a často sa končia súdnymi konaniami alebo arbitrážami.²⁴

„Preteky ku dnu“ v korporátnom zdaňovaní

V snahe prilákať zahraničný kapitál mnohé štáty postupne znižujú nominálnu sadzbu dane z príjmov právnických osôb. Tento **race to the bottom** síce krátkodobo podporuje investície, no zároveň **eroduje globálny daňový základ** a presúva fiškálne bremeno na menej mobilné faktory, najmä prácu a spotrebu. Výsledkom je rastúca príjmová a majetková nerovnosť a tlak na redukcii verejných služieb.²⁵

Eticko-právna šedá zóna agresívneho plánovania

Je potrebné odlišovať nelegálne daňové úniky od **agresívneho, no formálne legálneho** daňového plánovania.²⁶ Podniky využívajú rozdiely v národných právnych úpravách, hybridné nástroje či nedostatky v zmluvnom základe na minimalizáciu daňovej povinnosti bez porušenia litery zákona. Hoci ide o legitímne postupy, podkopávajú dôveru verejnosti v integritu systému a zvyšujú tlak na tvorcov politik, aby medzery rýchlo uzatvárali.

Erózia daňového základu a presúvanie ziskov (BEPS)

OECD odhaduje, že erózia základu a presúvanie ziskov pripravujú vlády **každoročne o 100 – 240 miliárd USD**.²⁷ Najčastejšie techniky zahŕňajú:

- **Umelé nadhodnocovanie alebo podhodnocovanie** transferových cien pri intraskupinových dodávkach tovarov a služieb,²⁸

²¹ Magasha, Omary, Immaculate Onesmo Gillo, a Sadick Alex. “Tax Compliance among SMEs: An Empirical Analysis of Internal and External Determinants in Shinyanga Municipality, Tanzania”. Open Journal of Business and Management 13, č. 02 (2025): 924–45. <https://doi.org/10.4236/ojbm.2025.132050>.

²² Tax Policy Center. “What are the OECD Pillar 1 and Pillar 2 international taxation reforms?”, január 2024. <https://taxpolicycenter.org/briefing-book/what-are-oecd-pillar-1-and-pillar-2-international-taxation-reforms>.

²³ Ann-Marie Schrie Pinkney. “Taxation of the Digital Economy: The Challenges of Distinguishing Business Income from Royalty”. Queen Mary Law Journal, č. 10 (2019). <https://www.qmul.ac.uk/law/research/journals/the-queen-mary-law-journal/media/law/docs/research/10QMLJ157.pdf>.

²⁴ Joseph Kuba Nembe a Courage Idemudia. “Designing effective policies to address the challenges of global digital tax reforms”. World Journal of Advanced Research and Reviews 22, č. 3 (30. jún 2024): 1171–83. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.22.3.1837>.

²⁵ Lawrence H. Summers. “How Globalization Affects Tax Design”. Tax Policy and the Economy, Volume 23. Cit 28. máj 2025. <https://www.hks.harvard.edu/publications/how-globalization-affects-tax-design-0#citation>.

²⁶ OECD. “Base erosion and profit shifting (BEPS)”. Cit 28. máj 2025. <https://www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>.

²⁷ Reuven S. Avi-Yonah, Young Ran (Christine) Kim, a Karen Sam. “A New Framework for Digital Taxation”. 63 Harvard International Law Journal 279 (2022), 05. marec 2022.

²⁸ Tax Policy Center. “What are the OECD Pillar 1 and Pillar 2 international taxation reforms?”, január 2024. <https://taxpolicycenter.org/briefing-book/what-are-oecd-pillar-1-and-pillar-2-international-taxation-reforms>.

- **Presun nehmotných aktív** do dcérskych spoločností v daňovo výhodných krajinách,²⁹
- **Nadmerné zadlžovanie** dcérskych spoločností v krajinách s vyššími sadzbami,³⁰
- **Zneužitie hybridných nástrojov** (napr. dlh je v jednej krajine daňovo uznateľným nákladom a v druhej krajine sa úrok nepovažuje za zdaniteľný príjem).³¹

2.2. Potreba medzinárodnej daňovej spolupráce

Európska únia

EÚ prijala viacero právnych aktov, smernice **ATAD I/II** (proti vyhýbaniu sa daňovým povinnostiam), **DAC6 – DAC8** (rozšírená výmena informácií) či reformu pravidiel pre **DPH**, ktoré majú zamedziť odlevu ziskov do daňových rajov. Napriek tomu zostáva zdaňovanie právnických osôb v EÚ fragmentované; jednotlivé štáty používajú daňové stimuly na prilákanie investícií, čo oslabuje spoločný trh.³²

Jednostranné dane z digitálnych služieb (DST)

Viaceré štáty zaviedli alebo ohlasujú **DST** ako prechodné riešenie zdaňovania digitálnych gigantov. Jednostranné dane síce generujú okamžité príjmy, no môžu³³:

- viesť k **dvojitému zdaneniu**,³⁴
- vyvolať **odvetné clá alebo sankcie** zo strany krajín, v ktorých majú digitálne podniky sídlo,³⁵
- ešte viac skomplikovať už fragmentovaný daňový rámec.

OECD / G20 a projekt BEPS 2.0

Dvojpilierové riešenie predstavuje najambicióznejší pokus o modernizáciu medzinárodného daňového práva³⁶:

- **Pilier 1** prerozdeľuje časť zisku najväčších a najziskovejších MNE do trhových krajín podľa spotrebiteľskej bázy (Amount A) a zjednodušuje transferové oceňovanie pre rutinné distribučné činnosti (Amount B),³⁷

²⁹ Reuven S. Avi-Yonah, Young Ran (Christine) Kim, a Karen Sam. “A New Framework for Digital Taxation”. 63 Harvard International Law Journal 279 (2022), 05. marec 2022.

³⁰ PWC. “Developing countries show strong interest in the OECD’s BEPS recommendations”. Middle East BEPS Bulletin from Tax and Legal Services Middle East (blog), január 2016. <https://www.pwc.com/m1/en/tax/documents/2016/beps-and-developing-countries-jan-2016.pdf>.

³¹ OECD. “Base erosion and profit shifting (BEPS)”. Cit 28. máj 2025. <https://www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>.

³² Európsky parlament. “Balancing on two pillars: Global corporate tax reform”, 2024. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762346/EPRS_BRI\(2024\)762346_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762346/EPRS_BRI(2024)762346_EN.pdf).

³³ Gabriel Delsol. “The Global Landscape of Digital Services Taxes”. Computer Communications Industry Association (blog), 24. január 2025. <https://ccianet.org/articles/global-landscape-of-digital-services-taxes/>.

³⁴ Joseph Kuba Nembe a Courage Idemudia. “Designing effective policies to address the challenges of global digital tax reforms”. World Journal of Advanced Research and Reviews 22, č. 3 (30. jún 2024): 1171–83. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.22.3.1837>.

³⁵ Diniz Magalhães, Tarcísio, a Allison Christians. “Taxing Data When the United States Disagrees”. European Law Open 3, č. 4 (december 2024): 939–61. <https://doi.org/10.1017/elo.2024.49>.

³⁶ KPMG. “BEPS 2.0: Pillar One and Pillar Two”, 19. október 2020. <https://kpmg.com/xx/en/our-insights/risk-and-regulation/beps-2-0-pillar-one-and-pillar-two.html>.

³⁷ CHRISTOPHER AHN. “Taxing the Digital Giants: What the OECD Global Tax Deal Means for the U.S.” Fordham Journal of Corporate & Financial Law (blog), 08. október 2024. <https://news.law.fordham.edu/jcfl/2024/10/08/taxing-the-digital-giants-what-the-oecd-global-tax-deal-means-for-the-u-s/>.

- **Pilier 2** zavádza globálnu minimálnu efektívnu sadzbu **15 %** (pravidlá **GloBE**) a zahŕňa mechanizmy (pravidlá) IIR, UTPR a QDMTT, ktoré majú garantovať, že zisky budú skutočne zdanené aspoň minimálnou sadzbou.³⁸

OSN a rozvojové krajiny

OSN presadzuje širšiu daňovú agendu, ktorá zahŕňa boj proti **nezákonným finančným tokom**, vytvorenie **globálneho registra aktív** a úvahy o **globálnej dani z bohatstva**.²⁵ Rozvojové krajiny argumentujú, že existujúce pravidlá OECD im prerozdeľujú len zlomok príjmov v porovnaní s potenciálom jednostranných DST.³⁹

Paradox daňovej suverenity

Účinná kontrola nad globálnymi tokmi ziskov si vyžaduje **koordinovanú reakciu**. No práve snaha chrániť národné právomoci bráni rýchlemu konsenzu.⁴⁰ Výsledkom je pomalý legislatívny proces a jednostranné riešenia, ktoré zvyšujú neistotu podnikateľského prostredia.

Globalizácia odhalila limity národných daňových politík: jeden štát nedokáže samostatne zabrániť presunu ziskov a erózii daňového základu.⁴¹ Riešením je **hlbšia medzinárodná spolupráca**, ktorá spojí:

1. **Harmonizované minimálne štandardy** (napr. globálna minimálna sadzba),
2. **Efektívnu výmenu informácií** a spoločné digitálne nástroje na sledovanie transakcií,⁴²
3. **Vyvážený vzťah medzi suverenitou a kolektívnym záujmom**, aby sa daňové príjmy rozdeľovali spravodlivejšie a udržateľnejšie.⁴³

3. Vplyv digitalizácie na daňové systémy

Digitalizácia, často označovaná ako štvrtá priemyselná revolúcia, pretvára ekonomiku rýchlejšie, než sa stihajú meniť daňové pravidlá. Virtuálne platformy, cloudové služby či kryptoaktíva umožňujú dosahovať zisky naprieč hranicami bez hmatateľnej fyzickej stopy, a tým narušajú tradičný koncept stálej prevádzkarne.⁴⁴ Otázky **kto** je daňovníkom, **kde** vzniká daňový nárok a **kedy** nastáva zdaniteľná udalosť už nemožno riešiť výlučne na základe fyzickej prítomnosti.⁴⁵

³⁸ Maarten de Wilde. "Two Pillars early '25: Ridiculousness". Kluwer International Tax Blog (blog), 03. február 2025. <https://kluwertaxblog.com/2025/02/03/two-pillars-early-25-ridiculousness/>.

³⁹ Elisângela Rita a Kudzai Mataba. "UN Convention on Tax: What happened at recent negotiations, and what's next?" International Institute for Sustainable Development (blog), 14. február 2025. <https://www.iisd.org/articles/explainer/united-nations-international-tax-convention-negotiations>.

⁴⁰ Abdelmalek Riad. "Global tax equity: confronting base erosion in the digital economy". International Tax Review (blog), 09. máj 2025. <https://www.internationaltaxreview.com/article/2es12tiks0nu88ett7gg0/direct-tax/global-tax-equity-confronting-base-erosion-in-the-digital-economy>.

⁴¹ Ricardo Villalobos. "Two-pillar approach: potential domestic impact of a paradigm shift in international taxation". International Tax Review (blog), 01. máj 2025. <https://www.internationaltaxreview.com/article/2eqsvi1bmzv0yy0cl7vgg/sponsored/two-pillar-approach-potential-domestic-impact-of-a-paradigm-shift-in-international-taxation>.

⁴² Bas Jacobs. "Digitalization and Taxation". International Monetary Fund (blog), n.d. Cit 29. máj 2025.

⁴³ Abdelmalek Riad. "Global tax equity: confronting base erosion in the digital economy". International Tax Review (blog), 09. máj 2025. <https://www.internationaltaxreview.com/article/2es12tiks0nu88ett7gg0/direct-tax/global-tax-equity-confronting-base-erosion-in-the-digital-economy>.

⁴⁴ Reuven S. Avi-Yonah, Young Ran (Christine) Kim, a Karen Sam. "A New Framework for Digital Taxation". 63 Harvard International Law Journal 279 (2022), 05. marec 2022.

⁴⁵ Katherine E. Karnosh. "The Application of International Tax Treaties to Digital Services Taxes". Chicago Journal of International Law. Cit 08. jún 2025. <https://cjl.uchicago.edu/print-archive/application-international-tax-treaties-digital-services-taxes>.

Najzreteľnejšie sa tento posun prejavuje v sektore digitálnych služieb a e-commerce.⁴⁶ Online platformy dokážu obsluhovať milióny používateľov vo viacerých krajinách bez potreby lokálnej infraštruktúry; štát spotreby tak často nemá zákonný nárok zdať zisk, ktorý sa na jeho území reálne realizuje. Podobný problém nastáva pri jednotlivcoch, influenceroch, blogeroch či digitálnych nomádoch, ktorí generujú nemalé príjmy z reklamy a sponzoringu, no v mnohých jurisdikciách chýba mechanizmus, ktorý by tieto príjmy zachytil. Komplexné je aj určenie miesta zdaniteľného plnenia pri DPH: pri streamovacích či cloudových službách je neraz ťažké presne určiť, v ktorej krajine vzniká spotreba.⁴⁷

Osobitnú kapitolu predstavujú kryptoaktíva. Ich objem raketovo rastie, v roku 2022 vlastnilo kryptomeny približne 425 miliónov ľudí a transakcie prebiehajú pseudonymne, často cez decentralizované burzy. Európska únia reagovala Nariadením (EÚ) 2023/1113, ktoré zavádza tzv. travel rule: každý prevod kryptoaktív musí byť sprevádzaný údajmi o odosielateľovi a príjemcovi. Smernica DAC8 zas ukladá burzám povinnosť oznamovať transakcie klientov z EÚ. Napriek tomu zostáva otvorená otázka, či majú byť kryptomeny chápané ako komodita, nehmotné aktívum alebo finančný nástroj, a tým aj to, v ktorom okamihu vzniká zdaniteľná udalosť pri kúpe, stakingu či predaji.

Nesúlady medzi miestom tvorby hodnoty a miestom zdaňovania sa stávajú systematickým. Hospodárska realita digitálnej ekonomiky stojí na nehmotných aktívach, používateľských dátach a sieťových efektoch, ktoré možno presúvať bez fyzickej stopy do nízko-daňových jurisdikcií. Výsledkom je erózia daňového základu v štátoch, kde spotreba skutočne nastáva, a rastúci tlak na reformu medzinárodného rámca.⁴⁸

Najkomplexnejšiu reformnú odpoveď predstavuje iniciatíva OECD/G20 **BEPS** so svojimi dvoma piliermi. Prvý pilier (Amount A) prerozdeľuje časť zostatkového zisku najväčších a najziskovejších korporácií do krajín, kde sídlia ich používatelia či spotrebitelia, hoci tu nemajú fyzickú prevádzku; Amount B zasa navrhuje jednotnú maržu pre rutinné distribučné a marketingové činnosti, aby znížil náklady na transferové oceňovanie v krajinách s obmedzenou administratívnou kapacitou.⁴⁹ Druhý pilier zavádza globálnu minimálnu efektívnu sadzbu 15 % prostredníctvom pravidiel GloBE a spája ju s mechanizmami IIR, UTPR a QDMTT, ktoré zabezpečujú, aby zisk nezostal nezdanený nikde na svete.⁵⁰ Od začiatku roku 2025 už viac než päťdesiat krajín tieto pravidlá postupne uvádza do praxe; technickou výzvou však zostáva potreba paralelných výpočtov a robustnej dátovej infraštruktúry, najmä v rozvojových ekonomikách.⁵¹

Do diskusie o spravodlivejšom rozdelení daňových práv vstúpila aj OSN. Pripravovaná konvencia má vytvoriť jednotný rámec pre zdaňovanie digitálnych príjmov, boj proti nezákonným finančným tokom a potenciálne aj priestor na globálnu daň z bohatstva, ktorej výnos by pomohol krajinám globálneho Juhu.⁵² Program „Tax Inspectors Without Borders-

⁴⁶ Ann-Marie Schrie Pinkney. "Taxation of the Digital Economy: The Challenges of Distinguishing Business Income from Royalty". Queen Mary Law Journal, č. 10 (2019). <https://www.qmul.ac.uk/law/research/journals/the-queen-mary-law-journal/media/law/docs/research/10QMLJ157.pdf>.

⁴⁷ Public Citizen. "Understanding Digital Services Taxes", 24. február 2025. <https://www.citizen.org/article/understanding-digital-services-taxes/>.

⁴⁸ Reuven S. Avi-Yonah, Young Ran (Christine) Kim, a Karen Sam. "A New Framework for Digital Taxation". 63 Harvard International Law Journal 279 (2022), 05. marec 2022.

⁴⁹ KPMG. "BEPS 2.0: Pillar One and Pillar Two", 19. október 2020. <https://kpmg.com/xx/en/our-insights/risk-and-regulation/beps-2-0-pillar-one-and-pillar-two.html>.

⁵⁰ CHRISTOPHER AHN. "Taxing the Digital Giants: What the OECD Global Tax Deal Means for the U.S." Fordham Journal of Corporate & Financial Law (blog), 08. október 2024. <https://news.law.fordham.edu/jcfl/2024/10/08/taxing-the-digital-giants-what-the-oecd-global-tax-deal-means-for-the-u-s/>.

⁵¹ Giammarco Cottani a Kenneth Amaeshi. "Safeguarding the fragile future of international tax cooperation: What can the European academic community offer?" EUIdeas (blog), 10. apríl 2025. <https://euideas.eui.eu/2025/04/10/safeguarding-the-fragile-future-of-international-tax-cooperation-what-can-the-european-academic-community-offer/>.

⁵² Elisângela Rita a Kudzai Mataba. "UN Convention on Tax: What happened at recent negotiations, and what's next?" International Institute for Sustainable Development (blog), 14. február 2025. <https://www.iisd.org/articles/explainer/united-nations-international-tax-convention-negotiations>.

Digital“ zároveň rozširuje školenia auditórov v oceňovaní nehmotných aktív, analýze blockchainu a využití umelej inteligencie pri výbere daní.

Možno konštatovať, že digitalizácia oberá fyzickú prítomnosť o jej doterajší daňový význam a otvára novú éru, v ktorej sa daňové právo musí zamerať na tok dát, algoritmov a nehmotných aktív. Ak majú štáty zachovať fiškálnu udržateľnosť aj pocit zachovania spravodlivosti medzi daňovníkmi, budú musieť prijať koherentný a technologicky podporený rámec, ktorý prepojí medzinárodnú koordináciu OECD a OSN s domácimi stratégiami digitálnej správy daní.⁵³

4. Príležitosti pre daňovú správu: technologické inovácie

Technológie, ktoré globálnym firmám umožnili presúvať zisky jediným kliknutím, napokon prinášajú aj nástroje, vďaka ktorým môže štát výber daní skvalitniť a zrýchliť. Digitalizácia daňových úradov, často označovaná súhrnným pojmom GovTech, začala postupne: daňové priznania sa podávali elektronicky, faktúry sa posielali ako PDF a platby sa vykonávali internet bankingom. Skutočná transformácia však prichádza až v momente, keď sa prepoja všetky kľúčové databázy, procesy sa navrhnu nanovo a správa daní sa zmení zo sekvenčnej na takmer súčasnú. Model Tax Administration 3.0 predpokladá, že príslušná transakcia vznikne, zaúčtuje sa aj zdaní v jednom digitálnom toku. Úspechy Latinskej Ameriky a Karibiku, kde povinná elektronická fakturácia znížila vratkové podvody a skrátila lehoty na vrátenie DPH, naznačujú, čo možno dosiahnuť, ak sa digitalizácia vezme ako strategický projekt. Európska únia sa na rovnakú cestu vydala neskôr, no povinné e-invoicingové režimy a spoločné registre identifikačných čísel pri cezhraničnom obchode už dnes menia praktiky podnikateľov i kontrolórov.

Ak majú digitálne dáta naozaj zlepšiť výber daní, potrebujú analytiku, ktorá z nich dokáže vyčítať súvislosti v reálnom čase. Práve tu vstupuje do hry umelá inteligencia. Medzi rokmi 2020 a 2024 zaviedlo množstvo daňových správ nástroje založené na strojovom učení, ktoré prehľadávajú miliardy záznamov a hľadajú anomálie skôr, než sa premenia na stratené príjmy. Algoritmy technológie spracovania prirodzeného jazyka (NLP) kontrolujú daňové priznania a právne predpisy a upozorňujú na logické rozpory; prediktívne modely kombinujú históriu platobnej disciplíny, sektorové údaje a makroekonomické ukazovatele, aby vytypovali daňovníkov s najvyšším rizikom úniku a systémy na odhaľovanie podvodov sledujú platby v bankových cloudoch či kartové toky a dokážu blokať podozrivé refundácie prakticky okamžite. Tam, kde sa umelá inteligencia spojila s robotickou automatizáciou procesov, sa z auditov stali krátke, presne zacielené kontroly. Kým ešte pred piatimi rokmi trval priemerný audit takmer mesiac, dnes v niektorých krajinách končí do dvoch týždňov a prináša odhadom o desiatky percent vyšší dodatočný výnos.⁵⁴

Zásadnou inováciou, ktorá sľubuje presunúť transparentnosť z prísľubu do praxe, je technológia blockchainu.⁵⁵ Jeho kľúčovou vlastnosťou je nemenný a distribuovaný záznam – akonáhle sa údaje o transakcii zapíšu, nikto ich viac jednostranne nezmení. Ak by sa každá faktúra, odoslaná z pokladničného systému obchodníka, uložená v účtovnom softvéri dodávateľa aj prijatá v ERP systéme zákazníka zapisovala do jednej zdieľanej databázy, kaskádové karuselové podvody by bolo možné rozoznať bez potreby medzinárodných právnych

⁵³ Joseph Kuba Nembe a Courage Idemudia. “Designing effective policies to address the challenges of global digital tax reforms”. World Journal of Advanced Research and Reviews 22, č. 3 (30. jún 2024): 1171–83. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.22.3.1837>.

⁵⁴ Saida Slimani a Issam Abidli. “The impact of tax administration digitalization on taxpayer behavior: A comprehensive review of previous studies”. International Journal of Economic Perspectives Vol. 19 No. 1 (2025). Cit 29. máj 2025. <https://ijeponline.org/index.php/journal/article/view/830>.

⁵⁵ Abdelmalek Riad. “Global tax equity: confronting base erosion in the digital economy”. International Tax Review (blog), 09. máj 2025. <https://www.internationaltaxreview.com/article/2es12tiks0nu88ett7gg0/direct-tax/global-tax-equity-confronting-base-erosion-in-the-digital-economy>.

žiadostí a dvojročnej korešpondencie. V pilotných projektoch sa blockchain využíva aj pri osobitných daniach, napríklad pri hraničnej kontrole spotrebných daní, kde z reťazca nemožno uvoľniť výrobok, ak chýba záznam o zaplatení dane. Ešte zaujímavejšie je spojenie blockchainu s umelou inteligenciou: kým reťazec blokov garantuje integritu dát, algoritmy strojového učenia ich okamžite vyhodnocujú a pri prvej podozrivej transakcii spúšťajú hlásenie audítorom.

Výhody týchto technológií sú zrejmé. Elektronizácia a automatizácia radikálne znižujú náklady, štátu klesajú výdavky na spracovanie papierových dokladov a daňovníkom ubúda administratíva. Transparentnosť nemenných databáz zasa posilňuje dôveru verejnosti, že pravidlá platia pre všetkých rovnako. Skutočné zlepšenie je však vždy podmienené trojicou predpokladov. Po prvé, štát musí byť schopný vybudovať modernú IT infraštruktúru, ktorá zvládne spracovať obrovské objemy dát bez výpadkov a bezpečnostných rizík. Po druhé, zamestnanci finančnej správy potrebujú nové zručnosti a musia rozumieť aj algoritmom, štatistike a kyberbezpečnosti.⁵⁶ A napokon je potrebný jasný právny rámec: rovnaké nástroje, ktoré umožňujú identifikovať daňové úniky a dokázu vo veľkom monitorovať správanie obyvateľov, preto je ochrana osobných údajov kľúčovou podmienkou spoločenskej akceptácie.

Ak sa tieto tri piliere podarí postaviť, môžu daňové úrady zmeniť spôsob práce od základu. Namiesto spätného dohľadávania únikov budú schopné v reálnom čase overovať transakcie, automaticky vyrubovať nedoplatky a odhaľovať rizikové schémy ešte predtým, než stihnú ohroziť verejné financie. Technológia sama osebe nevyrieši základnú otázku férového rozdelenia ziskov medzi krajinami, no môže zabezpečiť, aby raz prijaté pravidlá fungovali s maximálnou efektívnosťou a minimálnou prietahovosťou. V čase, keď globalizácia a digitalizácia menia rozmery hospodárstva, sa práve tu otvára najväčšia príležitosť posunúť zdaňovanie z reaktívneho dozoru k proaktívnemu, dátami riadenému systému, ktorý spája spravodlivosť s udržateľnosťou.

Záver

Cieľom tohto článku bolo na základe analýzy toho, ako globalizácia a digitalizácia posilňujú narúšanie daňového základu a presúvanie ziskov, kriticky zhodnotiť účinnosť súčasných medzinárodných riešení a sformulovať konkrétne odporúčania, ktoré umožnia vyberať dane spravodlivejšie, efektívnejšie a udržateľnejšie. V článku sme najskôr sme terminologicky a teoreticky ukotvili pojmy globalizácie a digitalizácie v ekonomickom diskurze OECD a MMF a poukázali na fenomén „škály bez hmotnosti“, ktorý zásadne spochybňuje tradičné väzby medzi miestom tvorby hodnoty a miestom jej zdanenia. Následne sme ukázali, že globalizácia liberalizovala pohyb kapitálu a umožnila nadnárodným podnikom využívať rozdiely medzi národnými daňovými systémami, zatiaľ čo digitalizácia odstránila potrebu fyzickej prítomnosti a presunula tvorbu hodnoty do sféry nehmotných aktív, používateľských dát a algoritmov. Spoločne tak vytvorili podmienky na eróziu daňového základu a na vznik novej generácie agresívnych daňových stratégií, ktoré sa prejavujú presúvaním ziskov do nízkodaňových jurisdikcií, manipuláciou transferových cien, rastom hybridných štruktúr či prudkým rozmachom kryptoaktív.

V ďalšom kroku sme kriticky analyzovali reakciu medzinárodného spoločenstva. Na úrovni Európskej únie sme zhodnotili prínosy smerníc ATAD a DAC a začínajúcej reformy DPH, avšak upozornili sme na pretrvávajúcu fragmentáciu korporátneho zdaňovania v rámci jednotného trhu. Na globálnej scéne sme detailne preskúmali dvojpilierové riešenie BEPS, ktoré zavádza novú logiku prerozdelenia ziskov a globálnu minimálnu daň, a poukázali sme na jeho technické i politické úskalia vrátane rizika, že rozvojové krajiny bez dostatočnej administratívnej kapacity nevyužijú naplno potenciál nového systému. Rovnako sme

⁵⁶ Saida Slimani a Issam Abidli. "The impact of tax administration digitalization on taxpayer behavior: A comprehensive review of previous studies". *International Journal of Economic Perspectives* Vol. 19 No. 1 (2025). Cit 29. máj 2025. <https://ijeponline.org/index.php/journal/article/view/830>.

analyzovali iniciatívy OSN, najmä snahu vytvoriť multilaterálnu daňovú konvenciu a diskusiu o globálnej dani z bohatstva, ako dôležitý protiváhový hlas, ktorý do reformy prináša rozmer spravodlivosti a potreby inkluzívneho rozhodovania.

Napokon sme ukázali, že samotná harmonizácia pravidiel nebude postačovať, ak daňové správy nezvládnu technologickú transformáciu. Ilustrovali sme, ako model „Tax Administration 3.0“, stojaci na prepojení GovTech, umelej inteligencie, strojového učenia a blockchainu, môže zmeniť výber daní z receptívneho na proaktívny, minimalizovať transakčné náklady a zvýšiť dôveryhodnosť systému. Upozornili sme však aj na nevyhnutnosť paralelných investícií do infraštruktúry, kybernetickej bezpečnosti, zručností pracovníkov daňovej správy a v neposlednom rade do robustného regulačného rámca na ochranu osobných údajov.

Týmto spôsobom sa článku podarilo prepojiť analytickú deskripciu súčasných daňových výziev s normatívnou víziou ich riešenia. Predložené odporúčania, redefinícia daňového nexus na základe digitálnej prítomnosti, zavedenie a efektívne uplatňovanie globálnej minimálnej sadzby dane, rozšírená výmena informácií podporená modernými technológiami a vyváženie daňovej suverenity s kolektívnym záujmom, predstavujú konkrétny plán, ktorého implementácia môže obnoviť fiškálnu udržateľnosť a zároveň posilniť vnímanú spravodlivosť zdaňovania v bezhraničnom digitálnom hospodárstve.

Zoznam použitej literatúry:

1. CHRISTOPHER AHN. “Taxing the Digital Giants: What the OECD Global Tax Deal Means for the U.S.” Fordham Journal of Corporate & Financial Law (blog), 08. október 2024. <https://news.law.fordham.edu/jcfl/2024/10/08/taxing-the-digital-giants-what-the-oecd-global-tax-deal-means-for-the-u-s/>.
2. Reuven S. Avi-Yonah, Young Ran (Christine) Kim, a Karen Sam. “A New Framework for Digital Taxation”. 63 Harvard International Law Journal 279 (2022), 05. marec 2022. Dostupné na: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4068928>
3. Alan Cole. “The Fatal Flaw of Pillar Two”. Tax Foundation (blog), 27. február 2024. <https://taxfoundation.org/blog/pillar-two-flaw/>.
4. Giammarco Cottani a Kenneth Amaeshi. “Safeguarding the fragile future of international tax cooperation: What can the European academic community offer?” EUIdeas (blog), 10. apríl 2025. <https://euideas.eui.eu/2025/04/10/safeguarding-the-fragile-future-of-international-tax-cooperation-what-can-the-european-academic-community-offer/>.
5. Maarten de Wilde. “Two Pillars early ‘25: Ridiculousness”. Kluwer International Tax Blog (blog), 03. február 2025. <https://kluwertaxblog.com/2025/02/03/two-pillars-early-25-ridiculousness/>.
6. Gabriel Delsol. “The Global Landscape of Digital Services Taxes”. Computer Communications Industry Association (blog), 24. január 2025. <https://ccianet.org/articles/global-landscape-of-digital-services-taxes/>.
7. Diniz Magalhães, Tarcísio, a Allison Christians. “Taxing Data When the United States Disagrees”. European Law Open 3, č. 4 (december 2024): 939–61. <https://doi.org/10.1017/elo.2024.49>.
8. Európsky parlament. “Balancing on two pillars: Global corporate tax reform”, 2024. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762346/EPRS_BRI\(2024\)762346_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762346/EPRS_BRI(2024)762346_EN.pdf).

9. Hines Jr., James R., a Lawrence H. Summers. “How Globalization Affects Tax Design”. Tax Policy and the Economy 23, č. 1 (január 2009): 123–58. <https://doi.org/10.1086/597056>.
10. Bas Jacobs. “Digitalization and Taxation”. International Monetary Fund (blog), n.d. Cit 29. máj 2025.
11. Katherine E. Karnosh. “The Application of International Tax Treaties to Digital Services Taxes”. Chicago Journal of International Law. Cit 08. jún 2025. <https://cjl.uchicago.edu/print-archive/application-international-tax-treaties-digital-services-taxes>.
12. KPMG. “BEPS 2.0: Pillar One and Pillar Two”, 19. október 2020. <https://kpmg.com/xx/en/our-insights/risk-and-regulation/beps-2-0-pillar-one-and-pillar-two.html>.
13. Cristian Óliver Lucas-Mas a Raúl Félix Junquera-Varela. “Tax Theory Applied to the Digital Economy: A Proposal for a Digital Data Tax and a Global Internet Tax Agency”. The World Bank, 2021. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/615591614758099110/pdf/Tax-Theory-Applied-to-the-Digital-Economy-A-Proposal-for-a-Digital-Data-Tax-and-a-Global-Internet-Tax-Agency.pdf>.
14. Magasha, Omary, Immaculate Onesmo Gillo, a Sadick Alex. “Tax Compliance among SMEs: An Empirical Analysis of Internal and External Determinants in Shinyanga Municipality, Tanzania”. Open Journal of Business and Management 13, č. 02 (2025): 924–45. <https://doi.org/10.4236/ojbm.2025.132050>.
15. Joseph Kuba Nembe a Courage Idemudia. “Designing effective policies to address the challenges of global digital tax reforms”. World Journal of Advanced Research and Reviews 22, č. 3 (30. jún 2024): 1171–83. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.22.3.1837>.
16. OECD. “Base erosion and profit shifting (BEPS)”. Cit 28. máj 2025. <https://www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>.
17. Ann-Marie Schrie Pinkney. “Taxation of the Digital Economy: The Challenges of Distinguishing Business Income from Royalty”. Queen Mary Law Journal, č. 10 (2019). <https://www.qmul.ac.uk/law/research/journals/the-queen-mary-law-journal/media/law/docs/research/10QMLJ157.pdf>.
18. Public Citizen. “Understanding Digital Services Taxes”, 24. február 2025. <https://www.citizen.org/article/understanding-digital-services-taxes/>.
19. Abdelmalek Riad. “Global tax equity: confronting base erosion in the digital economy”. International Tax Review (blog), 09. máj 2025. <https://www.internationaltaxreview.com/article/2es12tiks0nu88ett7gg0/direct-tax/global-tax-equity-confronting-base-erosion-in-the-digital-economy>.
20. Elisângela Rita a Kudzai Mataba. “UN Convention on Tax: What happened at recent negotiations, and what’s next?” International Institute for Sustainable Development (blog), 14. február 2025. <https://www.iisd.org/articles/explainer/united-nations-international-tax-convention-negotiations>.
21. Saida Slimani a Issam Abidli. “The impact of tax administration digitalization on taxpayer behavior: A comprehensive review of previous studies”. International Journal

of Economic Perspectives Vol. 19 No. 1 (2025). Cit 29. máj 2025. <https://ijeponline.org/index.php/journal/article/view/830>.

22. Lawrence H. Summers. "How Globalization Affects Tax Design". Tax Policy and the Economy, Volume 23. Cit 28. máj 2025. <https://www.hks.harvard.edu/publications/how-globalization-affects-tax-design-0#citation>.
23. Tax Policy Center. "What are the OECD Pillar 1 and Pillar 2 international taxation reforms?", január 2024. <https://taxpolicycenter.org/briefing-book/what-are-oecd-pillar-1-and-pillar-2-international-taxation-reforms>.
24. Ricardo Villalobos. "Two-pillar approach: potential domestic impact of a paradigm shift in international taxation". International Tax Review (blog), 01. máj 2025. <https://www.internationaltaxreview.com/article/2eqsvi1bmzv0yy0cl7vgg/sponsored/two-pillar-approach-potential-domestic-impact-of-a-paradigm-shift-in-international-taxation>.

Kontaktné údaje

JUDr. Júlia Hoffmanová, LL.M.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie

julia.hoffmanova@student.upjs.sk

+421 911 025 444

PORUŠENIE PRACOVNEJ DISCIPLÍNY OPTIKOU NAJvyšších SÚDNYCH AUTORÍT

BREACH OF WORK DISCIPLINE THROUGH THE LENS OF THE HIGHEST JUDICIAL AUTHORITIES

JUDr. Natália Kalinák

Abstrakt:

Zákonník práce oprávňuje zamestnávateľa skončiť pracovný pomer so zamestnancom, ktorý porušil pracovnú disciplínu, a to i okamžite. Spôsob akým môže skončiť pracovný pomer závisí od intenzity porušenia pracovnej disciplíny, avšak jednotlivé pojmy nedefinuje, ani iným spôsobom neuvádza kritéria pre určenie intenzity daného porušenia. Autorka v príspevku analyzuje judikatúru najvyšších súdnych autorít so zámerom naformulovania možných kritérií pre posúdenie intenzity porušenia pracovnej disciplíny zamestnancom.

Kľúčové slová: okamžité skončenie pracovného pomeru, pracovná disciplína, závažné porušenie pracovnej disciplíny, výpoveď, judikatúra

Abstract:

The Labour Code authorises the employer to terminate the employment relationship with an employee who has breached work discipline, even immediately. The manner in which the employment relationship may be terminated depends on the intensity of the breach of labour discipline, but it does not define the individual terms or otherwise specify the criteria for determining the intensity of the breach. In the paper the author analyses the case law of the highest judicial authorities with the intention of formulating possible criteria for assessing the intensity of the breach of labour discipline by an employee.

Key words: immediate termination of employment, labour discipline, serious breach of labour discipline, dismissal, case law

Úvod

Slovo, resp. slovné spojenie „pracovná disciplína“ sa v zákone č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Zákonník práce“) nachádza 14 krát. V desiatich prípadoch sa dané slovné spojenie nachádza v ustanoveniach o skončení pracovného pomeru. Definíciu pracovnej disciplíny by sme v slovenskom právnom poriadku hľadali márne. Napriek tomu je výklad uvedeného spojenia tak v teórii práva ako i v praxi výrazne významný, keďže potenciálnym následkom porušenia pracovnej disciplíny je strata zamestnania.

Stav *de lege lata* vo vzťahu k pracovnej disciplíne, jej dodržiavaniu a taktiež k porušeniu pracovnej disciplíny a jeho intenzite je stručný a strohý. Absentujú legálne definície i podmienky, kritériá pre posúdenie intenzity porušenia pracovnej disciplíny. Predpokladá sa, že zámerom absencie uvedeného je akcent na individualitu jednotlivých pracovnoprávných vzťahov a objektívnu nemožnosť definovať pojmy a intenzitu porušenia pracovnej disciplíny, keďže pre každého zamestnávateľa má konanie alebo opomenutie konania zamestnanca iný význam, hodnotu i následky. Uvedenému sa nedá odporovať, s ohľadom na bohatú judikatúru najvyšších súdnych autorít je možné považovať uvedený názor za prekonaný. V súčasnosti je možné z judikatúry najvyšších súdnych autorít vyvodit' kritériá pre posúdenie intenzity porušenia pracovnej disciplíny i formulovať definície jednotlivých pojmov bez obmedzenia

individuality jednotlivých pracovnoprávných vzťahov. Napriek tomu, že najvyššie súdne authority postupom času vykonali významný objem práce zákonodarcu, vyvstáva otázka, či judikovanie otázok vo vzťahu k pracovnej disciplíne je dostatočným riešením dlhodobého problému výkladu a aplikovania jednotlivých ustanovení Zákonníka práce v praxi zo strany zamestnávateľov. Je nepochybné, že ochranná funkcia Zákonníka práce je oslabená v prípade uplatnenia výpovedného dôvodu porušenia pracovnej disciplíny. Zákonodarca napriek tomu v obmedzenom rozsahu chráni zamestnanca, ktorý poruší svoje povinnosti, na jeho ochranu prihliada i konajúci súd v konaní o neplatné skončenie pracovného pomeru. Zamestnávateľ, napriek tomu, že je v tomto prípade nedostatok alebo chyba na strane zamestnanca môže nesprávne, neúplne alebo nevhodne postupovať len preto, že nepozná judikatúru najvyšších súdnych autorít. A preto sa neraz stáva, že zamestnávateľ nesprávne alebo významne subjektívne posúdi konanie zamestnanca, ukončí s ním pracovný pomer pre porušenie pracovnej disciplíny a toto skončenie bude rozhodnutím súdu označené za neplatné. I z daného dôvodu zastávam názor, že určitý objem právnych viet najvyšších súdnych autorít by mohol byť pre zákonodarcu inšpiráciou. Cieľom tohto príspevku je poukázať na ustálenú judikatúru najvyšších súdnych autorít vo vzťahu ku skončeniu pracovného pomeru pre porušenie pracovnej disciplíny.

1. Pracovná disciplína a porušenie pracovnej disciplíny

Medzi základné povinnosti zamestnanca, ktoré zákonodarca zakotvil do ustanovenia § 47 Zákonníka práce, patrí povinnosť dodržiavať pracovnú disciplínu. Dodržiavanie pracovnej disciplíny spočíva v plnení povinností zamestnancom, ktoré mu vyplývajú z právnych predpisov, pracovného poriadku a ďalších interných predpisov zamestnávateľa, pracovnou zmluvou alebo konkrétnym pokynom nadriadeného zamestnanca. Ako už bolo v úvode tohto príspevku načrtnuté, právna úprava nedefinuje povinnosť dodržiavať pracovnú disciplínu, ani porušenie pracovnej disciplíny.

Definíciu porušenia pracovnej disciplíny je možné vyvodiť prostredníctvom skladby definičných znakov:

- (1) **Zamestnanec neplní svoje pracovné povinnosti riadne**, t.j. v súlade s právnymi predpismi, pracovnou zmluvou, pokynmi zamestnávateľa a i.. Zamestnanec neplní svoje povinnosti riadne ani vtedy, ak ich neplní včas;
- (2) **Osoba, ktorá neplní pracovné povinnosti je zamestnancom**. Nie je možné považovať za porušenie pracovnej disciplíny konanie osoby, s ktorou má zamestnávateľ uzatvorenú napr. obchodnoprávnou alebo inú ako pracovnú zmluvu;
- (3) Zamestnanec **zavinil**¹ svoje konanie – Zavinenie úmyselné alebo z nedbanlivosti;

Zatiaľ čo prvé dva definičné znaky vyplývajú zo samotného jazykového významu uvedeného slovného spojenia, požiadavka zavinenia aspoň z nedbanlivosti je potvrdená a akceptovaná judikatúrou súdov. Uvedené vyslovil aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej aj ako „ÚS SR“), keď nálezom **sp. zn. I. ÚS 343/2013** argumentáciu konajúceho Krajského súdu v danej veci („...*porušenie pracovných povinností zo strany zamestnanca musí byť zavinené aspoň z nedbanlivosti.*“) potvrdil.

1.1. Právne následky porušenia pracovnej disciplíny

¹ I. ÚS 343/2013

Zamestnávateľ je oprávnený po zistení skutkových okolností porušenia pracovnej disciplíny zamestnancom pristúpiť k niekoľkým riešeniam, a to samostatne, vo vzájomnej postupnosti alebo v kombinácii:

- a) Krátenie dovolenky – za porušenie pracovnej disciplíny je považované neospravedlnené zmeškanie pracovnej zmeny, resp. pracovného dňa. V týchto prípadoch Zákonník práce vo svojom § 109 ods. 3 oprávňuje zamestnávateľa krátiť zamestnancovi dovolenku o jeden a ž dva dni za každú neospravedlnene zmeškanú zmenu / pracovný deň. V prípade neospravedlneného zmeškania kratšej časti pracovnej zmeny alebo pracovného dňa zamestnávateľ tieto neospravedlnene zmeškané časti sčíta. Posúdenie otázky, či ide o neospravedlnené zmeškanie práce rozhoduje zamestnávateľ po prerokovaní so zástupcami zamestnancov².
- b) Dočasné prerušenie výkonu práce³ – je preventívnym inštitútom v prípade podozrenia zamestnávateľa zo závažného porušenia pracovnej disciplíny zamestnancom. Zabezpečuje ochranu zamestnávateľa pred potenciálnym vznikom škody, prípadne ďalším porušovaním pracovnej disciplíny závažnej intenzity zo strany zamestnanca v čase, kedy zamestnávateľ ešte nemôže so zamestnancom skončiť pracovný pomer, napr. pre nedostatok dôkazov. Pre skončenie pracovného pomeru nie je dostačujúce podozrenie, i keď je dôvodné. Zamestnávateľ v tomto prípade poskytne zamestnancovi náhradu mzdy najmenej vo výške 50% jeho priemerného zárobku. Intenzita závažnosti porušenia pracovného pomeru, ako aj dôvodnosť podozrenia zamestnávateľa je predmetom posúdenia na základe skutkových okolností konkrétneho prípadu.
- c) Sankcia – zamestnávateľ nie je oprávnený pre tento ani iný prípad dohodnúť so zamestnancom zmluvnú pokutu. Vyplýva to z *numerus clausus* typov zmlúv, na základe ktorého nie je možné urobiť iné než Zákonníkom práce výslovne upravené právne úkony. Napriek tomu však je možné ako príklad sankcie za porušenie pracovnej disciplíny uviesť ustanovenie § 122 ods. 4 Zákonníka práce, ktoré zamestnávateľa oprávňuje neposkytnúť náhradu mzdy za sviatok v prípade zmeškania zmeny bezprostredne predchádzajúcej sviatku.⁴
- d) Skončenie pracovného pomeru – najčastejšie aplikovaný postup v prípade porušenia pracovnej disciplíny zamestnancom.

1.2. Hodnotenie intenzity porušenia pracovnej disciplíny

Zákonník práce umožňuje zamestnávateľovi skončiť pracovný pomer so zamestnancom výpoveďou alebo okamžite, a to v závislosti od intenzity porušenia pracovnej disciplíny. Rozlišujeme menej závažné porušenie pracovnej disciplíny a závažné porušenie pracovnej disciplíny. Závažné porušenie pracovnej disciplíny vyžaduje vyššiu intenzitu porušenia povinností, preto zamestnávateľ s týmto porušením spája možnosť skončiť pracovný pomer okamžite. Pri menej závažnom porušení pracovnej disciplíny musia byť naplnené ďalšie podmienky (predchádzajúce porušenie pracovnej disciplíny v lehote nie dlhšej ako 6 mesiacov, po ktorom nasledovalo písomné upozornenie zamestnanca na možnosť výpovede; v praxi často nazývané ako „Vytýkací list“), ktorých nesplnenie má rovnaký následok, ako neexistencia porušenia povinností zo strany zamestnanca – neplatnosť skončenia pracovného pomeru. Zákonník práce neurčuje ani neuvádza kritériá, podľa ktorých by sa mali posudzovať.

² DOLOBÁČ, M. a kol. *Zákonník práce. Veľký komentár*. Žilina: EUKÓDEX, s.r.o., 2023, s. 365.

³ § 141a Zákonníka práce

⁴ MIKUŠOVÁ, J. Skončenie pracovného pomeru z dôvodu porušenia pracovnej disciplíny. In: *COMENIUS Časopis*, Roč. 3, číslo 1, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, ISSN 2454-0846

Z judikatúry najvyšších súdnych autorít sa dozvedáme, že hodnotenie intenzity porušenia pracovnej disciplíny závisí od konkrétnych okolností a ovplyvňuje ho tak:

- Osoba zamestnanca
- Jeho doterajší postoj k plneniu pracovných povinností
- Situácia, v ktorej k porušení došlo
- Dôsledky porušenia pre zamestnávateľa
- Či konanie spôsobilo škodu a pod.⁵

Uvedený výpočet je demonštratívny, nie je potrebné, aby konanie s charakterom porušenia pracovnej disciplíny naplnilo všetko uvedené.

Zamestnávateľa sa usilujú zmluvne upraviť a konkretizovať prípady, ktoré budú považované za závažné porušenie pracovnej disciplíny, formou demonštratívneho výpočtu v pracovnej zmluve, pracovnom poriadku alebo inom internom predpise alebo pokyne vedúceho zamestnanca. Uvedené riešenie však nepredstavuje nástroj zabezpečujúci právnu istotu zmluvných strán, pretože z judikatúry, napr. i z rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej aj ako „NS SR“) **sp. zn. 3 Cdo 71/2003** vyplýva, súdy v konaní o neplatné skončenie pracovného pomeru nie sú viazané tým, ako zamestnávateľ vo svojich interných predpisoch alebo pracovnej zmluve hodnotí dané konanie. Z uvedeného vyplýva, že je kompetenciou súdu posúdiť jednotlivé atribúty konkrétnej situácie a stanoviť intenzitu porušenia pracovnej disciplíny, resp. stanoviť, či dané konanie môžeme považovať za porušenie pracovnej disciplíny.

Z rozhodnutia NS SR **sp. zn. 3 Cdo 319/2013** môžeme charakteristiku závažného porušenia pracovnej disciplíny rozšíriť o negatívne vymedzenie: „za závažné porušenie pracovnej disciplíny nie je považovaný bežný nedostatok v práci, ktorý nemá negatívny vplyv na činnosť zamestnávateľa.“ Závažné porušenie pracovnej disciplíny, na základe ktorého môže zamestnávateľ skončiť pracovný pomer so zamestnancom okamžite by malo byť dané na roveň ďalšiemu dôvodu oprávňujúcemu zamestnávateľa skončiť pracovný pomer okamžite – napr. Najvyšší súd Českej republiky **sp. zn. 21 Cdo 2857/2000**. Skutok zamestnanca by podľa niektorých názorov právnej obce mal byť vyhodnotený ako závažné porušenie pracovnej disciplíny, ak je takej miery intenzity neželaného konania zamestnanca, ako keby bol zamestnanec právoplatne odsúdený pre úmyselný trestný čin. S takýmto názorom sa však nie je možné v celom rozsahu stotožniť.

NS SR vo viacerých rozhodnutiach, napr. v **sp. zn.: 5 Cdo 26/2009** uviedlo konštatovanie, že za závažné porušenie pracovnej disciplíny má byť považované také konanie zamestnanca, na základe ktorého nie je možné od zamestnávateľa spravodlivo požadovať, aby zamestnanca ďalej zamestnával. Uvedené konštatovanie je všeobecne v právnej obci akceptované.

Je na mieste úvaha o možnosti zapojenia umelej inteligencie do procesu generovania výsledkov kategorizácie konania zamestnanca ako závažné alebo menej závažné porušenie pracovnej disciplíny. Zvýšila by sa objektivita daného posúdenia. Pri uvedenom však vyplýva viacero v súčasnosti otázok týkajúcich sa najmä zodpovednosti za uvedené rozhodnutie, ako aj otázok týkajúcich sa skutočnej objektivity umelej inteligencie, ak vstupné dáta, ktoré môžu byť diskriminačné poskytuje zamestnávateľ.⁶

2. Výpoveď z dôvodu porušenia pracovnej disciplíny

⁵ NR SR, sp. zn. 3 Cdo 218/2007, 3 Cdo 12/2008, 5 Cdo 95/2009

⁶ BARANCOVÁ, H. Umelá inteligencia a pracovné právo. In. *Právny obzor*, 107, 2024, č. 2, s. 112

2.1. Zásada „Trikrát a dost’!“ vs. „Dvakrát a dost’!“

V súčasnej dobe je v laickej praxi zaužívaný postup trikrát a dost’. Zamestnávateľa vychádzajú z právnej úpravy a na ňu nadväzujúcej judikatúry, ktorá však bola zmenená a judikatúra v tomto rozsahu prekonaná. Rozdiely *de lege lata* pozostávajú v slove „sústavné“. Predchádzajúca právna úprava § 63 ods. 1 písm. e) umožňovala zamestnávateľovi dať výpoveď zamestnancovi len v prípade, ak zamestnanec sústavne menej závažne porušoval pracovnú disciplínu. Predchádzajúce upozornenie na možnosť výpovede v súvislosti s porušením pracovnej disciplíny bolo súčasťou uvedeného ustanovenia i v minulosti. NS SR vyložil pojem sústavnosť v porušovaní pracovnej disciplíny v zmysle predmetného ustanovenia tak, že za sústavné porušovanie považoval opakované menej závažné porušenia, ak k nim došlo aspoň trikrát a ak bola medzi nimi primeraná časová súvislosť⁷.

Ku dňu prípravy tohto príspevku ustanovenie § 63 ods. 1 písm. e) požiadavku sústavnosti menej závažného porušenia pracovnej disciplíny neobsahuje. Nie je preto možné dospieť k záveru, že je potrebné pre naplnenie výpovedného dôvodu, aby zamestnanec menej závažne porušil pracovnú disciplínu trikrát. Gramatickým i logickým výkladom predmetného ustanovenia konštatujeme, že zamestnávateľ je oprávnený skončiť pracovný pomer, ak zamestnanec v posledných šiestich mesiacoch menej závažne porušil pracovnú disciplínu minimálne dvakrát za splnenia podmienky, že následne po prvom porušení pracovnej disciplíny ho na možnosť výpovede upozornil.

Postup dvakrát a dost’ vytvára taktiež polemiku, či medzi jednotlivými skutkami – porušeniami pracovnej disciplíny musí byť okrem časovej nadväznosti i iná príčinná súvislosť, či musí ísť o rovnaké porušenie pracovnej disciplíny alebo tieto skutky musia na seba nadväzovať. Odpoveď na túto otázku vieme vyvodiť z nálezu Ústavného súdu⁸, ktorý konštatoval, že porušenie pracovnej disciplíny sa nemusí týkať tej istej povinnosti zamestnanca ani nemusí medzi dvoma porušeniami pracovnej disciplíny existovať súvislosť. Akékoľvek porušenie pracovnej disciplíny, ktoré nasleduje po písomnom upozornení oprávňuje zamestnávateľa ukončiť s ním pracovný pomer výpoveďou. Opakované porušenie pracovnej disciplíny nemusí spočívať v porušení tej istej povinnosti a ani jednotlivé porušenia nemusia byť v logickej, časovej alebo skutkovej súvislosti.

Zamestnanec X dňa 15.5.2025 porušil zákaz fajčenia v priestoroch prevádzky zamestnávateľa. Zamestnanec takéto konanie vyhodnotil ako menej závažné porušenie pracovnej disciplíny. Dňa 18.5.2025 meškal do práce dve hodiny, čo opäť zamestnávateľ vyhodnotil ako menej závažné porušenie pracovnej disciplíny. Následne, 24.5.2025 zamestnanec X nepoužil ochranné pracovné prostriedky pri práci, ktoré mu zamestnávateľ poskytol a o povinnosti ich používať ho riadne poučil. Zamestnávateľ toto konanie opäť vyhodnotil ako menej závažné porušenie pracovnej disciplíny. Jednotlivé skutky spolu nesúvisia, skutkovo na seba nenadväzujú. Zamestnávateľ by mohol skončiť pracovný pomer so zamestnancom výpoveďou, ktorú by mu mohol doručovať už 18.5.2025. V príklade však nie je uvedené, žeby zamestnávateľ zamestnancovi doručil upozornenie o možnosti výpovede podľa § 63 ods. 1 písm. e). Zákonníka práce. Zamestnávateľ preto skončiť pracovný pomer so zamestnancom nemôže ani 24.5.2025. Ak by ho v tento deň písomne upozornil na možnosť výpovede, nemohol by postupovať spôsobom, že 24.5.2025 ho upozornil z dôvodu porušenia dňa 15.5.2025 a nasledujúci pracovný deň by s ním ukončil pracovný pomer pre porušenie pracovnej disciplíny 24.5.2025. Upozornenie na možnosť výpovede musí predchádzať ďalšiemu porušeniu pracovnej disciplíny, na základe ktorého bude zamestnávateľ oprávnený ukončiť s týmto zamestnancom X pracovný pomer výpoveďou z dôvodu uvedeného v § 63 ods. 1 písm. e) Zákonníka práce.

⁷ DOLOBÁČ, M. a kol. *Zákonník práce. Veľký komentár*. Žilina: EUKÓDEX, s.r.o., 2023, s. 367

⁸ III. ÚS 409/2017

Upozornenie je z určitého uhla pohľadu sankciou pre zamestnanca, ale súčasne má i preventívnu funkciu.

V prípade sporu o neplatné skončenie pracovného pomeru súd taktiež okrem toho, či došlo k upozorneniu na možnosť výpovede skúma, či došlo k porušeniu pracovnej disciplíny, ktoré predchádzalo upozorneniu. Z judikatúry najvyšších súdnych autorít napr. **NS SR, sp. zn. 4 Cdo 17/94** vyplýva, že v prípade, ak by zamestnanec bol na možnosť výpovede upozornený bez predchádzajúceho porušenia pracovnej disciplíny, teda pracovnú disciplínu by neporušil, nebola by podmienka upozornenia predpokladaná Zákonníkom práce naplnená.⁹

Napriek tomu, že porušenie pracovnej disciplíny, ktoré predchádzalo upozorneniu na možnosť výpovede skutkovo vo výpovedi popisovať nie je potrebné, tieto dôvody a skutočnosti by mali byť konkretizované v samotnom upozornení. Hmotnoprávna podmienka skutkového popísania výpovedného dôvodu bude podľa názoru NS SR, ktorý vyplýva napr. z rozhodnutia **sp. zn. 5 Cdo 155/99** splnená aj vtedy, ak zamestnávateľ v značnej miere skutkových okolností odkáže na svoje predchádzajúce písomné prejavy, napr. na predchádzajúce upozornenie¹⁰.

2.2. Objektívna a subjektívna lehota pre skončenie pracovného pomeru

Formovanie výkladu ustanovení týkajúcich sa skončenia pracovného pomeru so zamestnancom z dôvodu porušenia pracovnej disciplíny najvyššími súdnymi autoritami siaha aj do témy lehôt.

Zákonník práce v súvislosti s výpoveďou podľa § 63 ods. 1 písm. e) upravuje dve prekluzívne lehoty – subjektívnu a objektívnu. Zamestnávateľ môže dať zamestnancovi výpoveď z dôvodu porušenia pracovnej disciplíny alebo z dôvodu, pre ktorý možno pracovný pomer okamžite skončiť, len v lehote dvoch mesiacov odo dňa, keď sa o tomto dôvode dozvedel (subjektívna lehota). V prípade porušenia pracovnej disciplíny v zahraničí možno výpoveď doručiť aj do dvoch mesiacov po návrate zamestnanca, pričom vždy musí byť dodržaná objektívna lehota jedného roka odo dňa, keď dôvod výpovede vznikol.

Uvedené lehoty majú prekluzívny charakter, čo znamená, že súd ich dodržanie skúma z úradnej povinnosti, a to aj bez námietky druhej strany. Nedodržanie týchto lehôt má za následok neplatnosť výpovede. Prekluzívne lehoty slúžia na ochranu právnej istoty zamestnanca a prispievajú k stabilite jeho pracovnoprávneho postavenia. Začiatok ich plynutia možno spravidla jednoducho určiť v prípadoch, keď dôvod výpovede spočíva v jednorazovom skutku.

Je však potrebné zdôrazniť, že za začiatok plynutia objektívnej lehoty nemožno považovať len moment vzniku alebo začiatku protiprávneho konania, ale aj každý ďalší deň, počas ktorého toto konanie pretrváva.¹¹ NS SR moment vzniku či začiatku protiprávneho konania označuje aj ako „*moment vytvorenia možnosti uskutočniť neoprávnené konanie*“¹².

3. Závažné porušenie pracovnej disciplíny ako dôvod pre okamžité skončenie pracovného pomeru

Jedným z dvoch dôvodov, ktorých naplnenie oprávňuje zamestnávateľa skončiť pracovný pomer so zamestnancom okamžite je závažné porušenie pracovnej disciplíny.¹³ Závažné

⁹ R 27/1995

¹⁰ R 46/2001

¹¹ komentár

¹² 7 Cdo/223/2017

¹³ § 68 Zákonníka práce

porušenie pracovnej disciplíny by malo byť zavinené a musí byť zo strany zamestnávateľa preukázané.¹⁴

Za závažné porušenie pracovnej disciplíny je odbornou praxou považované najmä:

- Prítomnosť alkoholu v krvi zamestnanca;
- Neospravedlnená absencia v práci;
- Neoprávnený zásah do majetku zamestnávateľa a pod.

I v týchto prípadoch je možné dohľadať bohatú judikatúru, ktorá sa zaoberala osobitými aspektmi týchto najčastejších dôvodov, ktoré boli klasifikované (oprávnene) ako závažné porušenie pracovnej disciplíny.

Zamestnanec je povinný byť plne spôsobilý na výkon práce v pracovnom čase. Používanie alkoholu nepochybne predstavuje nebezpečný a škodlivý jav, ktorý môže potenciálne spôsobiť škodu na zdraví zamestnanca alebo jeho kolegov, prípadne majetku (najmä) zamestnávateľa. Vo všeobecnosti platí zákaz požívania alkoholických nápojov v pracovnom čase, ako i v čase bezprostredne predchádzajúcom nástupu do práce (prítomnosť zvyškového alkoholu v krvi je rovnako nežiadúca). Zákon č. 124/2006 Z.z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákon o BOZP“) stanovuje výnimku z tohto všeobecného zákazu, a to u zamestnanca, *u ktorého je výnimočne požívanie alkoholických nápojov súčasťou plnenia pracovných úloh alebo je s plnením týchto úloh zvyčajne spojené*¹⁵.

R 65/1973 – Plná spôsobilosť zamestnanca je vylúčená v prípade, ak je zamestnanec pod vplyvom alkoholu. Za porušenie pracovnej disciplíny označujeme neschopnosť zamestnanca na výkon práce v dôsledku požitia alkoholu. Uvedené platí aj pre prípad, ak zamestnanec ani nezačal vykonávať prácu, prípadne mu vstup na pracovisko bol v dôsledku zistenej indispozície zabránený.

1 Cdo 39/1998 – Požívanie alkoholických nápojov i v menšom množstve a následný nástup do zamestnania môže byť považované za závažné porušenie pracovnej disciplíny, i keď šlo o požívanie v menšom množstve.

5 Cdo 95/2009 – Definuje neospravedlnenú absenciu. Ide o stav, keď zamestnanec v dohodnutom pracovnom čase neplní pracovné povinnosti, pretože je neprítomný a jeho neprítomnosť nie je odôvodnená alebo ospravedlnená (napr. neprítomnosť je spôsobená ospravedlnene pri práceneschopnosti zamestnanca, čerpaní dovolenky, čerpaní náhradného voľna alebo v prípade existencie prekážky v práci).

5 Cdo 74/2008 – v tomto rozhodnutí je vyjadrený názor, že jeden deň neospravedlnenej absencie v práci nedosahuje intenzitu závažného porušenia pracovnej disciplíny. Konajúci súd však zvyčajne individuálne posúdi jednotlivé skutočnosti a neprecizuje uvedený názor ako všeobecný.

Záver

V predkladanom príspevku bolo poukázané na absenciu zákonných pravidiel pre určenie, definovanie najmä intenzity porušenia pracovnej disciplíny. S touto skutočnosťou sa zamestnávateľia snažia vysporiadať tak, že v interných predpisoch, prípadne v pracovnej zmluve vymedzia/ dohodnú, aké konanie zamestnanca je pre nich neprijateľné, aké konanie zamestnanca budú považovať za závažné porušenie pracovnej disciplíny. Na tento demonštratívny výpočet však v prípade súdneho konania o neplatnosť skončenia pracovného pomeru nemusí konajúci súd prihliadať, resp. ho nemusí rešpektovať. Intenzitu porušenia

¹⁴ Barancová, H. *Skončenie pracovného pomeru a základné ľudské práva v judikatúre európskych súdov*. Praha: Leges, 2019. s. 22

¹⁵ § 13 ods. 2 Zákona o BOZP

pracovnej disciplíny zamestnancom posúdi konajúci súd bez ohľadu na existenciu tohto výpočtu. Funkčnosť tohto demonštratívneho výpočtu spočíva najmä v informovanosti zamestnanca o spôsoboch konania, ktoré zamestnávateľ považuje za neprijateľné. Zamestnanec vie lepšie predvídať postup zamestnávateľa v prípade odbočenia z cesty zamestnancom.

Vzhľadom na početnosť judikatúry na tému porušenia pracovnej disciplíny a jeho intenzity sme považovali za vhodné poskytnúť ucelený prehľad ustálených názorov. Pri spracovaní bolo posúdených viac ako 35 rozhodnutí najvyšších súdnych autorít. Vzhľadom na ich početnosť neboli niektoré výroky v príspevku doslovne uvedené a použité bolo 12. Z predloženého však môžeme usúdiť, že intenzitu porušenia pracovnej disciplíny posudzuje výlučne súd; na to, aby sme mohli konanie zamestnanca posúdiť ako závažné porušenie pracovnej disciplíny nemusí zamestnanec spôsobiť zamestnávateľovi škodu; vymedzili sme kritériá, podľa ktorých môžeme posudzovať porušenie pracovnej disciplíny, i keď sú miestami vágne a odkazujúce na individuálny charakter každého konania a i.

Napriek kritickému postoju voči právnej úprave skončenia pracovného pomeru z dôvodu porušenia pracovnej disciplíny zamestnancom zastávame názor, že s ohľadom na široký rozptyl konaní, ktoré môžu spadať pod porušenie pracovnej disciplíny a nevyhnutnosť individuálneho posúdenia daného konania vo vzťahu k podmienkam pracoviska a samotnému druhu výkonu práce je konkrétnejšia právna úprava nemožná. Za vhodné však považujeme spracovanie definície závažného porušenia pracovnej disciplíny podľa vzoru najvyšších súdnych autorít priamo do zákona.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BARANCOVÁ, H. Skončenie pracovného pomeru a základné ľudské práva v judikatúre európskych súdov. Praha: Leges, 2019, 260 s.
- BARANCOVÁ, H. Umelá inteligencia a pracovné právo. In: Právny obzor, 107, 2024, č. 2, s. 108 – 120. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.2.02>
- DOLOBÁČ, M. a kol. Zákoník práce. Veľký komentár. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2023, 915 s. 9788081551185
- LIEBSCHEROVÁ, K: *EPRAVO.SK – Zbierka zákonov, judikatúra, právo* [online]. Bratislava, 2019 [cit.2025-01-20]
- PLAZA, J. Eliminácia pracovných úrazov pomocou umelej inteligencie. In: *Zborník príspevkov z konferencie Naděje právní vědy*. Plzeň, 2023. :10.24132/ZCU.NADEJE.2023.550-559
- RAVID, D. M., WHITE, J. C., TOMCZAK, D. L., MILES, A. F. AND BEHREND, T. S.: A meta-analysis of the effects of electronic performance monitoring on work outcomes', *Personnel Psychology*, 2023, Vol. 76, No. 1, pp. 5–40.
- TOMŠEJ, J. Spory o skončení pracovního poměru. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2024, 191 s.

JUDIKATÚRA

- I ÚS 343/2013
- III. ÚS 409/2017
- 3 Cdo 71/2003
- 3 Cdo 319/2013
- 21 Cdo 2857/2000
- 5 Cdo 26/2009
- 4 Cdo 17/94

- 5 Cdo 155/99
- R 65/1973
- 1 Cdo 39/1998
- 5 Cdo 95/2009
- 5 Cdo 74/2008

KEĎ SA LENIVÝ KÔŇ ZRAZÍ S VÝVOJOM SOFTVÉRU¹

WHEN A LAZY HORSE COLLIDES WITH SOFTWARE DEVELOPMENT

JUDr. Martin Friedrich

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá právnymi aspektmi vývoja softvéru, pričom jeho jadrom je analýza ospravedlniteľného omylu v obchodnoprávných vzťahoch v kontexte zmlúv o dielo. Východiskom je nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 39/2024-76, ktorý reflektuje otázku uvedenia objednávateľa do omylu počas predzmluvných rokovaní. Článok porovnáva vodopádový a agilný model vývoja softvéru a ich dopad na interpretáciu právnych nárokov zhotoviteľa a objednávateľa. Osobitná pozornosť je venovaná problematike konania s odbornou starostlivosťou a jej vzťahu k ospravedlniteľnému omylu, pričom príspevok kriticky analyzuje, či podnikateľ ako profesionálny subjekt môže byť vôbec uvedený do omylu. V rámci úvah sa v príspevku zaoberáme aj primeranosťou analogického uplatnenia judikatúry súvisiacej s neplnením zmluvných podmienok na oblasť vývoja softvéru a hodnotíme vhodnosť prístupu Ústavného súdu SR k tejto problematike.

Kľúčové slová: vývoj softvéru, ospravedlniteľný omyl, zodpovednosť za vady, odborná starostlivosť, zmluva o dielo, judikatúra

Abstract

The paper examines the legal aspects of software development, focusing on the analysis of excusable mistake in commercial law contracts within the context of contracts for work. The starting point is the ruling of the Constitutional Court of the Slovak Republic, ref. no. III. ÚS 39/2024-76, which addresses the issue of misleading the client during pre-contractual negotiations. The article compares the waterfall and agile models of software development and their impact on the interpretation of legal claims of the contractor and the client. Special attention is given to the issue of acting with professional diligence and its relation to excusable mistake, critically analyzing whether a business entity, as a professional party, can be misled at all. Furthermore, the paper discusses the appropriateness of applying case law related to non-fulfillment of contractual obligations analogously to software development and evaluates the suitability of the Constitutional Court's approach to this issue.

Keywords: software development, excusable mistake, liability for defects, professional diligence, contracts for work, case law

1. Úvod

Nestáva sa často, aby sa zmluvy o dielo na vývoj softvéru dostali až k meritórnemu preskúmaniu Ústavným súdom SR. Aj z tohto dôvodu zaujal právnu prax nález ústavného súdu č. k. III. ÚS 39/2024-76, ktorého závery by sme radi podrobili podrobnejšej analýze v rámci inštitútov záväzkového práva, najmä preskúmali vzťah omylu v predzmluvných rokovaníach a zodpovednosti za vady softvérového diela v podmienkach vývoja softvéru. Cieľom tejto seminárne práce je preveriť, v akom rozsahu a či je možné súhlasiť s právnym názorom

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VVSG č. 2024 - 3381 pod názvom: Ľudsko-právne a etické aspekty digitalizácie a elektronického obchodovania

ústavného súdu, ktorý v kasačnom náleze prikázal všeobecným súdom, aby sa zaoberali otázkou uvedenia objednávateľa do omylu v rámci predzmluvných rokovaní.

2. Lenivý kôň

Ústavný súd sa v konaní III. ÚS 39/2024 zaoberal nasledujúcim skutkovým stavom: sťažovateľom bola obchodná spoločnosť, ktorá si objednala vývoj softvéru. Podmienkou dodania softvéru bolo, aby sťažovateľka uzavrela so zhotoviteľom licenčnú zmluvu a zmluvu o technickej podpore, ktorá sa v praxi nazýva aj ako servisná zmluva, resp. v jej anglickom ekvivalente ako SLA (Service Level Agreement).

Objednávateľ po dodaní softvéru zistil, že tento softvér nezodpovedá po funkčnej stránke jeho predstavám. V konaní pred všeobecnými súdmi argumentoval, že bol zo strany zhotoviteľa uvedený do omylu v podstatných okolnostiach, ktoré mali spočívať v rozdieloch medzi tým, čo mu bolo zo strany zhotoviteľa deklarované ako objednané funkčné vylepšenia a skutočne dodané funkčné vylepšenia oproti softvéru, ktorý objednávateľ doposiaľ používal. Sťažovateľka tvrdila, že následkom uvedenia do omylu mala byť v súlade s § 39 a § 49a OZ neplatnosť licenčnej zmluvy a SLA.

Všeobecné súdy sa s právnou argumentáciou sťažovateľky o jej uvedení do omylu nestotožnili. Mali za to, že sťažovateľka mala možnosť uplatniť svoje výhrady prostredníctvom vytknutia vád diela. Poukázali na to, že platný právny úkon sa v dôsledku skutočností, ktoré nastali po jeho vzniku, nemôže stať neplatným a dôvodom neplatnosti nemôže byť nesplnenie zmluvných povinností vyplývajúcich z konkrétneho právneho úkonu (rozsudok najvyššieho súdu sp. zn. I MOBdoV 16/2006 z 26. marca 2009). Pokiaľ si sťažovateľka ako objednávateľ nevyskúšala objednaný softvér pred jeho prevzatím a v konaní tvrdila, že jej v zmysle zmluvne dohodnutých podmienok nebolo umožnené nasadiť softvér v skúšobnej prevádzke, podľa právneho názoru všeobecných súdov nepostupovala sťažovateľka v pozícii podnikateľa s odbornou starostlivosťou.

Čo robí nález č. k. III. ÚS 39/2024-76 zaujímavým, je spôsob, akým sa odchyľil od právneho názoru všeobecných súdov. Ústavný súd totiž na riešenie moderného problému, akým sú právne otázky týkajúce sa vývoja softvéru, okrem iného aplikoval takmer storočnú judikatúru s odkazom na lenivého koňa². Ústavný súd poukázal na rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR v konaní vedenom pod sp. zn. Rv I 355/31, ktorý v právnej vete uviedol: „*Byl-li kůň koupen k tahu a podatel se zaručil za to, že kůň jest dobrý tahoun, jest kupitel oprávněn domáhati se zrušení kupní smlouvy, trpí-li kůň netahavostí.*“ Ústavný súd aj s odkazom na rakúsku judikatúru³ teda dospel k záveru, že je povinnosťou všeobecných súdov opätovne preskúmať, či na strane sťažovateľky mohol existovať ospravedlniteľný omyl ohľadom funkcionality a vlastností objednaného softvéru.

3. Metódy vývoja softvéru

Domnievam sa, že pred zodpovedaním právnych otázok, je potrebné sa v stručnosti venovať metódam vývoja softvéru. Pokiaľ si podnikateľ nekúpi licenciu na krabicový softvér, ktorého funkcionality sú dané autorom softvéru, tak na akýkoľvek vývoj softvéru je potrebné hľadiť ako na projekt. Vývoj a prispôsobenie softvéru sú tak založené na projektovom

² Rv I 355/31 (Vážný 10732), Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských: 10424-11302, str. 577, dostupné na: https://digi.law.muni.cz/xmlui/bitstream/handle/digilaw/4427/Vazny_03-0000-15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, zobrazené 02.03.2025

³ Ods. 39 citovaného nálezu: rozhodnutie OGH 8. Oktober 1975, 1 Ob 191/75 (OLG Wien 1 R 111/75; HG Wien 11 Cg 303/74) OGH (SZ 48/102)

manažmente. Najčastejšie sa v praxi môžeme stretnúť s dvomi základnými metódami vývoja softvéru:

- a) vodopádový model (waterfall model),
- b) agilný model (agile model),

Vodopádový model predpokladá jasné zadefinovanie všetkých cieľov na začiatku projektu. Ako už názov tohto modelu napovedá, vývoj softvéru sa odvíja od toho, čo bolo jasne zadefinované na začiatku – v projektovom zadaní, ktoré predchádza samotnej tvorbe softvéru. Tento model je založený na fázach, kedy vývoj softvéru je riešený v etapách vo vopred stanovených sekvenciách. Tento model vyžaduje jednak podrobné poznanie predstáv objednávateľa ako aj jeho úzku spoluprácu so zhotoviteľom, keďže nie je možné prejsť z jednej fázy do druhej bez súhlasu objednávateľa.⁴

Agilný model vývoja softvéru stojí v protiklade s vodopádovým vývojom. Totiž zatiaľ čo pri vodopádovom vývoji softvéru zhotoviteľ vyvíja dielo definované podľa vopred známych požiadaviek objednávateľa, pri agilnom vývoji zhotoviteľ zisťuje, aké sú požiadavky objednávateľa v procese vývoja a tomuto *agilne* prispôsobuje vývoj softvéru. Inak povedané, zhotoviteľ má len hrubú predstavu, čo sa bude robiť. Konečný cieľ nie je presne dopodrobna špecifikovaný. Na základe komunikácie sa spoznávajú jeho požiadavky, vypracuje sa prvá verzia softvéru, ktorá sa následne v ďalších krokoch mení a upravuje.⁵

Od vyššie uvedených dvoch modelov sa potom odvíjajú ďalšie, ktorú sú buď ich kombináciou alebo variáciou (napr. iteračný model, ktorý je variáciou agilného modelu⁶).

Domnievame sa, že pre zodpovedanie právnych otázok nastolených ústavným súdom je potrebné jednak vedieť, či ide o kúpu alebo vývoj softvéru, a pokiaľ ide o vývoj softvéru, tak akým spôsobom je softvér vyvíjaný.

4. Ospravedlniteľný omyl

Ústavný súd v odseku 39 a nasl. odôvodnenia nálezu poukázal na to, že všeobecné súdy sa nedostatočným spôsobom vysporiadali s otázkou preukázania existencie tzv. ospravedlniteľného omylu na strane sťažovateľky. Keďže sťažovateľka namietala nesúladi medzi tým, čo si objednala a tým, čo jej bolo dodané, môžeme hovoriť o omyle vo vlastnostiach.

Otázka ospravedlniteľného omylu je kritérium, ktoré vyplynulo nad rámec doslovného znenia § 49a OZ.⁷ Odvolávajúc sa na rozsudok NS SR sp. zn. 3 Cdo 192/2008 sa môže konajúca osoba dostať do ospravedlniteľného omylu len v prípade, ak si „zabezpečila objektívne informácie o okolnostiach, ktoré považuje táto osoba za rozhodujúce pre uskutočnenie zamýšľaného právneho úkonu a bez príčiny sa vo svojom úsudku nechala mylne ovplyvniť prípadnými náznakmi riešenia zamýšľaného právneho úkonu“. Vzhľadom na to, že išlo o obchodnoprávny vzťah, musí kritérium ospravedlniteľného omylu zostrieť požiadavka konania s odbornou starostlivosťou. Na to nadväzuje aj požiadavka zistenia skutkového stavu, či došlo k podstatnému omylu pokiaľ ide o vlastnosti (funkcionalitu) objednaného softvéru.

⁴ Krchová, H: *Praktický projektový manažment*, Prve vydanie, Wolters Kluwer CR, a. s., jún 2019, str. 22 a 23

⁵ Ibid., str. 25

⁶ (Fr)Agilné metódy vývoja softvéru, Magazín NEXTECH, DIGITAL VISIONS, spol. s r. o., dostupné na: <https://www.nextech.sk/a/Fr-Agilne-metody-vyvoja-softveru>, zobrazené 01.03.2025

⁷ ŠTEVČEK, Marek, DULAK, Anton, BAJÁNKOVÁ, Jana, FEČÍK, Marián, SEDLAČKO, František, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. *Občiansky zákonník I. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 466, marg. č. 8.

4.2 Konanie s odbornou starostlivosťou

Konanie s odbornou starostlivosťou v zmysle § 135a OBZ judikatúra rozvinula nasledovne: „Posudzovanie, či štatutárny orgán zachoval potrebnú odbornú starostlivosť, sa vykonáva vždy spätne, k okamihu, keď štatutárny orgán robil svoje rozhodnutie, avšak za súčasnej znalosti dôsledkov, ku ktorým toto rozhodnutie viedlo. Pri takomto posudzovaní možno podľa odvolacieho súdu aplikovať tzv. „business judgement rule“, t. j. pravidlo obchodníckeho úsudku, ktoré je vo všeobecnosti vyjadrený aj v ustanovení § 135a ods. 3 prvej vete Obchodného zákonníka.“⁸ Profesionalita v konaní však vyžaduje aj to, aby si podnikatelia uvedomili svoje hranice poznania a prizvali si odborníkov pri rozhodovaní o otázkach, ktoré nemajú pokryté svojou vlastnou odbornosťou.⁹

Či sťažovateľka konala v ospravedlniteľnom omyle, ak mala povinnosť konať s odbornou starostlivosťou, je v prvom rade skutková otázka. Aké informácie, v akom rozsahu a od koho si sťažovateľka zabezpečila pred tým, než si objednala zhotovenie diela, musí byť výsledkom dokazovania. Z právno-teoretického hľadiska je však zaujímavé položiť otázku inak – aký je vzťah medzi konaním v ospravedlniteľnom omyle podnikateľa a zodpovednosťou za vady diela v zmysle OBZ?

4.3 Konanie v ospravedlniteľnom omyle vs. zodpovednosť za vady

Ak za ospravedlniteľný omyl možno považovať v občianskych vzťahoch omyl, „ktorý sa odôvodnene mohol odpustiť osobe priemerne rozumnej a obozretnej“¹⁰, môže sa podnikateľ dopustiť omylu, ak je povinný konať s odbornou starostlivosťou? Nevylučuje profesionalita podnikateľa existenciu ospravedlniteľného omylu?

Pokiaľ ide o občianskoprávne vzťahy, doktrína dospela k záveru, že v prípade bežného omylu nároky z vád vylučujú právo domáhať sa relatívnej neplatnosti. To však neplatí v prípade omylu vyvolaného ľst'ou, kedy nie je spravodlivé od preľstenej strany požadovať zotrvanie v právnom vzťahu, ktorý je následkom podvodného konania druhej zmluvnej strany.¹¹

Domnievame sa, že vyššie uvedené právne názory je možné preniesť aj do obchodnozáväzkových vzťahov. Ak bol podnikateľ povinný konať s odbornou starostlivosťou, o to viac musí platiť, že jeho profesionalita vylučuje ospravedlniteľný omyl. **Skutočnosť, že podnikateľ zanedbal zaobstaranie si všetkých relevantných informácií, čo malo za následok nesúlad medzi jeho predstavami o vlastnostiach predmetu, nemôže ísť na vrub druhej zmluvnej strane, ak táto nekonala v úmysle uviesť tohto podnikateľa do omylu.**

5. Kúpa vs. vývoj softvéru

V predchádzajúcej časti tejto práce sme poukázali na to, že k vývoju softvéru je možné pristúpiť z viacerých hľadísk pokiaľ ide o konečný výsledok – viem dopredu presne, čo chcem, alebo len poznám hrubé rysy a presná podoba softvéru sa bude tvoriť postupne v úzkej spolupráci medzi objednávateľom a zhotoviteľom. Pri krabicovom softvéri však tieto hľadiská úplne odpadajú.

Z pohľadu zodpovednosti za vady a omyl tak môžeme hovoriť o dvoch situáciách. Ak si niekto kúpi krabicový softvér, jeho autor nesie zodpovednosť za vady softvéru, ak tento nemá

⁸ uznesenie Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 4CoKR/31/2019

⁹ PATAKYOVÁ, Mária a kol. *Obchodný zákonník. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 674, marg. č. 3

¹⁰ REBRO, K.; BLAHO, P. *Rímske právo. 4. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 162

¹¹ ŠTEVČEK, Marek, DULAK, Anton, BAJÁNKOVÁ, Jana, FEČÍK, Marián, SEDLAČKO, František, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. *Občiansky zákonník I. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 472, marg. č. 16.

vlastnosti výslovne uvedené jeho autorom alebo ktoré sú obvyklé pri tomto softvéri.¹² Užívateľ krabicového softvéru sa nemôže domáhať zodpovedností z väd, ak krabicový softvér nespĺňa jeho predstavy. To je podstatný rozdiel medzi softvérom vyvinutým na objednávku, kde vzniká hmotnoprávny priestor pre objednávateľa domáhať sa väd diela v prípade, ak tu existujú rozdiely medzi skutočne zhotoveným softvérom a parametrami, ktoré boli od zhotoviteľa požadované pred jeho zhotovením. V prípade softvéru na objednávku sa možnosti vytýkania väd budú líšiť v závislosti od toho, aký bol zvolený model vývoja softvéru.

Sme však toho názoru, že o omyle vo vlastnostiach krabicového a softvéru vyvinutého na zákazku nie je možné hovoriť, pokiaľ predávajúci/zhotoviteľ nekonali ľstivo.

6. Môže byť softvér lenivý?

Ústavný súd založil svoje rozhodnutie na analógii s koňom, ktorý nespĺňal vymienené vlastnosti, čoho následkom by mala byť neplatnosť zmluvy. Podľa nášho názoru je táto úvaha ústavného súdu nesprávna z niekoľkých dôvodov.

Prvým dôvodom je štandardnosť prejednávanej veci. I napriek tomu, že sa týka vývoja softvéru, rozdiel medzi vyslovne vymienenými vlastnosťami a skutočnými vlastnosťami je typickým príkladom zodpovednostného vzťahu v rámci väd (§ 560 a nasl. OBZ). Samozrejme, to neplatí, ak by zhotoviteľ konal úmyselne a vopred vedel, že ním zhotovený softvér od počiatku nebude spĺňať objednávateľom požadovanú funkcionálnu a s týmto vedomím zavádzal objednávateľa, aby si od neho objednal softvér. Muselo by však ísť o zásadné rozdiely medzi zadávaným a dodaným dielom.

Druhá výhrada voči úvahám ústavného súdu spočíva v tom, že nevzal do úvahy požiadavku profesionalitu. Ak objednávateľ zanedbal špecifické potreby súvisiace s vývojom softvéru, nevymienil si skúšobnú dobu, čiastkovú kontrolu vyvíjaného diela, špecifikáciu diela podľa modelu jeho vývoja atď., tieto nedostatky nemôžu ísť na vrub zhotoviteľovi v otázke omylu o vlastnostiach diela. To platí o to viac, ak by bol dohodnutý agilný model vývoja softvéru.

Napokon právna úvaha ústavného súdu ide proti jeho vlastnej judikatúre, ktorá preferuje výklad právnych úkonov, ktoré vedú k ich platnosti (napr. I. ÚS 640/2014). S ohľadom na vyššie sa preto javí vhodnejšie riešiť vzniknutú situáciu zodpovednosťou za vady v režime OBZ, než relatívnou neplatnosťou podľa § 49a OZ.

Sme preto toho názoru, že softvér, či už kúpený v rámci licencie alebo vyvinutý na objednávku, nemôže byť pomalým koňom, pokiaľ zhotoviteľ nekoná v ľstivom úmysle voči objednávateľovi.

7. Záver

Ústavný súd v závere svojho nálezu sp. zn. III. ÚS 39/2024 prikázal dovolaciemu súdu, aby sa opätovne zaoberal právnou argumentáciou sťažovateľky vo vzťahu k jej tvrdeniam, že bola zhotoviteľom uvedená do omylu. Podľa názoru ústavného súdu „je potrebné pripomenúť, že iba dostatok relevantných informácií by mohol viesť k uzavretiu zmluvy v súlade s vôľou dotknutých subjektov, naopak, nedostatok takýchto informácií spravidla implikuje výrazný nepomer medzi očakávaniami a realitou.“¹³ Tento názor sa síce na prvý pohľad môže zdať ako nevyvolávajúci žiadne pochybnosti. Jeho presvedčivosť však oslabuje to, že neberie ohľad na to, že o ospravedlniteľnom podstatnom omyle, pokiaľ ide o vlastnosti (funkcionálnu) objednaného softvéru, môžeme hovoriť len vtedy, ak zhotoviteľ pri uzatváraní zmluvy konal

¹² POLČÁK, R. a kol. *Právo informačných technológií*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, str. 190

¹³ ods. 34 nálezu sp. zn. III. ÚS 39/2024

ľstivo. Táto skutočnosť však z konania pred všeobecnými súdmi nevyplynula a ani nebola sťažovateľkou tvrdená pred ústavným súdom.

Podľa nášho názoru, ústavný súd opomenul aj prezumpciu profesionality na strane objednávateľa. Objednávateľ ako podnikateľ koná vždy s odbornou starostlivosťou, aj keď v skutočnosti to subjektívne nemusí byť pravda. No zanedbanie profesionálnych povinností podnikateľa nemôže byť na ťarchu druhej zmluvnej strany.

Vzhľadom na hore uvedené sme toho názoru, že všeobecné súdy postupovali správne, ak sa nestotožnili s právnou argumentáciou sťažovateľky o tom, že bola zo strany zhotoviteľa uvedená do omylu a jej nároky zamietli z dôvodu, že si mala uplatniť zodpovednostné nároky z väd diela voči zhotoviteľovi. Lenivý kôň tak aj v prípade objednávateľa nebol spôsobilým na jeho vyťahnutie z právneho problému, do ktorého sa dostal.

Zoznam použitých zdrojov

Monografie:

1. KRCHOVÁ, H: *Praktický projektový manažment*, Prve vydanie, Wolters Kluwer CR, a. s., jún 2019, str. 22 a 23
2. PATAKYOVÁ, Mária a kol. *Obchodný zákonník. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 674, marg. č. 3
3. POLČÁK, R. a kol. *Právo informačných technológií*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, str. 190
4. REBRO, K.; BLAHO, P. *Rímske právo. 4. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 162
5. ŠTEVČEK, Marek, DULAK, Anton, BAJÁNKOVÁ, Jana, FEČÍK, Marián, SEDLAČKO, František, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. *Občiansky zákonník I. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 466, marg. č. 8.

Články online:

1. *(Fr)Agilné metódy vývoja softvéru*, Magazín NEXTECH, DIGITAL VISIONS, spol. s r. o., dostupné na: <https://www.nextech.sk/a/Fr-Agilne-metody-vyvoja-softveru>, zobrazené 01.03.2025

Judikatúra:

1. Nález Ústavného súdu SR č. k. III. ÚS 39/2024-76 zo dňa 16. mája 2024
2. Rv I 355/31 (Vážný 10732), Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských: 10424-11302, str. 577, dostupné na: https://digi.law.muni.cz/xmlui/bitstream/handle/digilaw/4427/Vazny_03-0000-15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, zobrazené 02.03.2025
3. uznesenie Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 4CoKR/31/2019 zo dňa 31. 01. 2020

Zoznam právnych predpisov:

1. zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník
2. zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník

Kontaktné informácie o autorovi:

JUDr. Martin Friedrich

Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

E-mail: martin@friedrich.sk

Tel.: 0918 765 318

ORCID: 0009-0001-3775-8232

**ROZHODNUTIA SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE V KONANIACH
O PREJUDICIÁLNYCH OTÁZKACH SÚVISIACICH S OCHRANOU
FYZICKÝCH OSÔB PRI SPRACÚVANÍ OSOBNÝCH ÚDAJOV**

**JUDGMENTS OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN
UNION IN PROCEEDINGS ON PRELIMINARY QUESTIONS RELATED
TO THE PROTECTION OF NATURAL PERSONS IN THE PROCESSING
OF PERSONAL DATA**

JUDr. Michaela Sopková

Abstrakt:

Článok sa zameriava na analýzu rozsudkov Súdneho dvora Európskej únie v konaniach o predbežných (prejudiciálnych) otázkach týkajúcich sa ochrany fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov. Súdne konania pred Súdny dvorom Európskej únie zohrávajú kľúčovú úlohu v oblasti ochrany osobných údajov, keďže poskytujú výklad a upresnenie právnych noriem na úrovni Európskej únie, a to najmä všeobecného nariadenia o ochrane údajov.

V článku sú preskúmané viaceré rozhodnutia súvisiace s náhradou škody spôsobenou porušením ochrany osobných údajov, ktoré poskytujú cenné poznatky o právnom rámci a kritériách pre nároky na náhradu škody. Článok prehodnocuje závery týchto rozhodnutí a zdôrazňuje význam obavy zo straty kontroly nad osobnými údajmi. Cieľom je poskytnúť prehľad o tom, ako Súdny dvor Európskej únie interpretuje a aplikuje ustanovenia všeobecného nariadenia o ochrane údajov v prípade nárokov na náhradu škody, a čo to znamená pre prax vnútroštátnych súdov, prevádzkovateľov, ako aj samotné dotknuté osoby.

Kľúčové slová: náhrada škody, majetková ujma, nemajetková ujma, porušenie ochrany osobných údajov, Súdny dvor Európskej únie, prejudiciálna otázka

Abstract:

The article focuses on an analysis of the judgments of the Court of Justice of the European Union in preliminary ruling proceedings concerning the protection of natural persons in the processing of personal data. The Court of Justice of the European Union proceedings play a key role in the field of data protection as they provide interpretation and clarification of legal rules at the level of the European Union, mainly of General Data Protection Regulation.

The article reviews a number of case law relating to damages for personal data breaches, which provides valuable insights into the legal framework and criteria for damages claims. The article reviews the jurisprudence of these cases and highlights the importance of the concern about the loss of control over personal data. The aim is to provide an overview of how the Court of Justice of the European Union interprets and applies the provisions of the General Data Protection Regulation in damages claims, and what this means for the practice of the relevant courts, controllers, as well as the data subjects.

Key words: damages, material damages, non-material damage, personal data breach, Court of Justice of the European Union, preliminary ruling

Úvod

Problematika ochrany osobných údajov je predmetom záujmu širokej verejnosti najmä od roku 2018, kedy vstúpilo do platnosti Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov

a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (ďalej len „Nariadenie“). Pozornosť vzbudili najmä pokuty, ktoré môžu byť prevádzkovateľom a sprostredkovateľom uložené dozornými orgánmi pri porušení ich povinností pri spracúvaní osobných údajov dotknutých osôb.¹ Nariadenie však prišlo s koncepciou spojenia prvkov verejného práva a súkromného práva. Význačné je to najmä v prípadoch uplatňovania práv dotknutých osôb pri neoprávnenom zásahu do ich práva na ochranu osobných údajov. Dotknutá osoba má možnosť uplatniť svoje práva prostredníctvom podania sťažnosti na dozorný orgán, ako orgán verejnej moci, alebo sa môže obrátiť na vnútroštátny súd a domáhať sa náhrady škody/nemajetkovej ujmy a pod. Samozrejme môže využiť oba spôsoby. Táto problematika sa stala za posledné roky významnou, vzhľadom na množiace sa porušenia Nariadenia. Súdny dvor Európskej únie (ďalej len „SD EÚ“) sa za posledné roky musel v rámci konaní o prejudiciálnych otázkach venovať aj tejto problematike, a najmä výkladu článku 82, ktoré upravuje náhradu škody a zodpovednosť prevádzkovateľov a článku 83 Nariadenia, ktorý sa venuje ukladaniu správnych pokút dozornými orgánmi. V tomto článku si niektoré rozhodnutia SD EÚ rozoberieme a budeme sa venovať dôsledkom, ktoré z nich vyplývajú. Tak pre orgány súdnej moci, pre prevádzkovateľov, ako aj samotné dotknuté osoby.

1. Porušenie ochrany osobných údajov podľa Nariadenia

Nariadenie definuje porušenie ochrany osobných údajov v článku 4 bod 12 ako porušenie bezpečnosti, ktoré vedie k náhodnému alebo nezákonnému zničeniu, strate, zmene, neoprávnenému poskytnutiu osobných údajov, ktoré sa prenášajú, uchovávajú alebo inak spracúvajú, alebo neoprávnený prístup k nim. Bližšie sa porušeniu ochrany osobných údajov venuje recitál 85 Nariadenia. Z uvedených ustanovení Nariadenia možno vyvodiť, že porušenie ochrany osobných údajov môže viesť k vzniku ujmy na zdraví, majetkovej alebo nemajetkovej ujme. Samotné Nariadenie ako príklady porušení uvádza stratu kontroly nad osobnými údajmi, obmedzenie práv dotknutých osôb, diskrimináciu, krádež totožnosti, podvod, finančnú stratu, neoprávnenú reverznú pseudonymizáciu, poškodenie dobrého mena, stratu dôvernosti osobných údajov chránených profesijným tajomstvom alebo akékoľvek iné závažné hospodárske či sociálne znevýhodnenie dotknutej osoby.² Predmetný recitál 85, ako aj recitál 86 bližšie upravujú povinnosti prevádzkovateľa pri zistení porušenia ochrany osobných údajov (ako je povinnosť nahlásiť porušenie dozornému orgánu do 72 hodín odkedy sa o porušení dozvedel, ako aj povinnosť oznámiť porušenie samotnej dotknutej osobe), ktorým sa v tomto článku bližšie nebudeme venovať. Za zmienku však stojí spomenúť, že v súvislosti s porušením ochrany osobných údajov sa používa pojem bezpečnostný incident. Každé porušenie osobných údajov je bezpečnostným incidentom, no nie každý bezpečnostný incident znamená porušenie ochrany osobných údajov.³

Ako sme už v úvode spomenuli uplatňovanie práv dotknutých osôb podľa Nariadenia môže mať verejnoprávny alebo súkromnoprávny charakter. Tejto problematike sa venujú

¹ V zmysle článku 4 bod 1 sa jedná o identifikovanú alebo identifikovateľnú osobu fyzickú osobu, o ktorej sa spracúvajú akékoľvek informácie, teda osobné údaje. V tomto zmysle hovoríme o dotknutých osobách v tomto článku.

² Recitál 85 Nariadenia.

³ HUDECOVÁ, I., CYPRICHOVÁ, A., MAKATURA, I. a kolektív. *Nariadenie o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov/GDPR. Veľký komentár*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2018. s. 92.

viacerí autori, pričom v súvislosti s Nariadením sa hovorí o regulačnom súkromnom práve⁴ alebo o konštitucionalizácii súkromného práva.⁵

Zopf taktiež poukazuje na skutočnosť, že Nariadenie konkrétnejšie upravuje verejnoprávne vymáhanie práv dotknutých osôb ako súkromnoprávne.⁶ To je ponechané na vnútroštátnu úpravu (aj keď to priamo Nariadenie neupravuje). Článok 82 Nariadenia sa venuje právu na náhradu škody a zodpovednosti a článok 83 Nariadenia upravuje všeobecné podmienky ukladania správnych pokút. V konaniach o prejudiciálnych otázkach, ktoré sú nosnou témou tohto článku, však prevažujú otázky týkajúce sa náhrady škody a nemajetkovej ujmy, ktoré spadajú pod súkromnoprávne vymáhanie práv dotknutých osôb. Samozrejme SD EÚ sa zaoberal už aj otázkami ukladania pokút dozornými orgánmi.⁷

2. Konanie o prejudiciálnych otázkach týkajúcich sa výkladu Nariadenia

Konanie o prejudiciálnych otázkach upravuje článok 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“), pričom SD EÚ môže vydať rozhodnutie o prejudiciálnych otázkach, ktoré sa týkajú výkladu zmlúv alebo platnosti a výkladu aktov inštitúcií, orgánov alebo úradov agentúr Európskej únie. ZFEÚ upravuje možnosť a povinnosť súdnych orgánov položiť SD EÚ otázku.⁸ Z povinnosti položiť prejudiciálnu otázku SD EÚ však existujú výnimky, najmä sa jedná o „acte claire“⁹ a „acte éclairé“.¹⁰

V nasledujúcich častiach si rozoberieme vybrané rozsudky SD EÚ z roku 2024 v konaniach o prejudiciálnych otázkach, ktoré súvisia s výkladom Nariadenia, a to konkrétne článku 82. Predmetné ustanovenie sa týka spomínaného súkromnoprávneho vymáhania práv dotknutých osôb, pričom Nariadenie neupravuje konkrétne spôsoby určovania náhrady škody. Uvedená problematika sa ponecháva na vnútroštátnu úpravu jednotlivých členských štátov Európskej únie (ďalej len „EÚ“). To znamená rozdielne prístupy k riešeniu súdnych sporov, s ktorými sa možno v rozhodnutiach SD EÚ oboznámiť (v rámci opisu skutkového stavu konkrétneho prípadu, ako aj prejudiciálnych otázok, ktoré súd považuje za nevyhnutné zodpovedať, aby mohol vo veci samej rozhodnúť v súlade s platným právom EÚ).

2.1 Konanie vo veci C-507/23¹¹

Rozhodnutie vo veci C-507/23 vydal SD EÚ dňa 4. októbra 2024. V rozhodnutí zodpovedal prejudiciálne otázky, ktoré položil Najvyšší súd Lotyšska. Najvyšší súd riešil spor

⁴ Pozri napr. ZOPF, F. *Two Worlds Colliding – The GDPR In Between Public and Private Law*. In: European Data Protection Law Review, Volume 8, Issue 2, 2022. s. 211.

⁵ Pozri napr. HURDÍK, J., SELUCKÁ, M., KOUKAL, P. A kolektív. *EVROPSKÉ SOUKROMÉ PRÁVO V ČASE A PROSTORU I. díl: Část teoretická, metodologická a systémová*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017. s. 158.

⁶ ZOPF, F. *Two Worlds Colliding – The GDPR In Between Public and Private Law*. In: European Data Protection Law Review, Volume 8, Issue 2, 2022. s. 215.

⁷ Pozri napr. rozhodnutie SD EÚ vo veci C-768/21 TR proti Land Hessen, v ktorom SD EÚ uviedol, že dozorný orgán môže výnimočne a vzhľadom na osobitné okolnosti konkrétneho prípadu upustiť od prijatia nápravného opatrenia, hoci bolo zistené porušenie osobných údajov.

⁸ O možnosť pôjde v prípade, ak vnútroštátny súd usúdi, že pre vydanie jeho rozhodnutia je nevyhnutné rozhodnúť o určitej prejudiciálnej otázke. O povinnosť pôjde v prípade, ak takáto otázka vyvstane v konaní pred vnútroštátnym súdom, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva.

⁹ Táto výnimka vyplýva zo sporu 28-30/62, Da Costa a podľa nej nemusí súd iniciovať konania o prejudiciálnej otázke, ak o správnej aplikácii práva Európskej únie neexistujú žiadne pochybnosti.

¹⁰ Táto výnimka vyplýva zo sporu C-283/81, CILFIT a podľa nej nemusí súd iniciovať konania o prejudiciálnej otázke, ak o materiálne identickej otázke SD EÚ už rozhodoval. Táto výnimka v sebe zahŕňa aj prípady, keď výklad práva EÚ je jasný a existuje v danej problematike ustálená judikatúra.

¹¹ Rozsudok je dostupný na internete:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=290709&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=20202294>.

známeho novinára, ktorý je odborníkom na automobily, ako žalobcu a Úradu na ochranu práv spotrebiteľa Lotyšska (Patērētāju tiesību aizsardzības centrs) ako žalovaného. Žalovaný s úmyslom zvýšenia povedomia o rizikách pri kúpe ojazdených vozidiel natočil video, pričom v ňom využil herca, ktorý imitoval žalobcu. Žalobca na šírenie takéhoto videa súhlas nedal a priamo vo vzťahu k žalovanému namietal šírenie videa, žiadal ho o jeho stiahnutie. Video však ostalo verejne prístupné a žalovaný námietke žalobcu nevyhovel. Tvrdil, že išlo o video vo verejnom záujme. Žalobca sa preto obrátil na Okresný správny súd, ktorý rozhodol o nezákonnosti konania žalovaného a nariadil ukončenie šírenia videa. Zároveň priznal žalobcovi náhradu vo výške 100 Eur za nemajetkovú ujmu, pričom žalobca žiadal náhradu vo výške 2000 Eur. Spor postúpil na Krajský správny súd, ktorý potvrdil nezákonnosť spracúvania osobných údajov podľa článku 6 Nariadenia a uložil žalovanému uverejniť ospravedlnenie žalobcovi na internetových stránkach a súčasne zamietol peňažnú náhradu nemajetkovej ujmy žalobcu. Žalobca sa preto obrátil na Najvyšší súd Lotyšska a namietal rozhodnutie Krajského správneho súdu v súvislosti s nepriznaním peňažnej náhrady. Tvrdil, že porušenie jeho práv bolo nesprávne posúdené, a že ospravedlnenie nepredstavuje primeranú náhradu podľa článku 82 Nariadenia. Najvyšší súd položil SD EÚ tri prejudiciálne otázky týkajúce sa výkladu článku 82 ods. 1 Nariadenia.

Z odpovedí SD EÚ v predmetnom konaní vyplýva pre súdne orgány povinnosť pri posudzovaní, či došlo k ujme v zmysle článku 82 ods. 1 Nariadenia zväžiť nielen porušenie Nariadenia, ale aj jeho dopad na dotknuté osoby. Uvedené konštatovanie je dôležité aj pre právnu prax, kedy by sa súdne orgány odbremenili od sporov, pri ktorých dotknutá osoba nebude vedieť preukázať skutočnú ujmu. Taktiež je pre súdne orgány významná skutočnosť, že nie sú povinné uložiť finančnú náhradu nemajetkovej ujmy, ak na základe skutkových zistení sa javí ospravedlnenie ako dostatočná náhrada nemajetkovej ujmy, a to najmä v prípadoch, keď nie je možné obnoviť stav pred vznikom ujmy. Uvedené vyriešenie sporu formou ospravedlnenia je vhodné navrhnúť aj v rámci mimosúdneho riešenia sporov klientom právnych zástupcov. Pre prevádzkovateľov sú uvedené závery dôležité do samotnej praxe a povzbudenie pre zavedenie postupov na rýchle a efektívne riešenie porušení Nariadenia, aby minimalizovali riziko uplatnenia náhrady škody/nemajetkovej ujmy zo strany dotknutých osôb. Vzhľadom na zverejňovanie rozhodnutí SD EÚ a ich dostupnosť pre širokú verejnosť je možné predpokladať zvýšené povedomie dotknutých osôb o svojich právach, na druhej strane však musia mať realistické očakávania pri požadovaní náhrady škody/nemajetkovej ujmy a zväžiť napr. spomenuté ospravedlnenie ako jedinú plnohodnotnú kompenzáciu vzniknutej ujmy. Taktiež sa súdne orgány nemajú pri určovaní výšky náhrady škody prizerať na motiváciu alebo postoj prevádzkovateľa s cieľom prípadne priznať dotknutej osobe nižšiu náhradu v porovnaní s ujmou, ktorú skutočne utrpela. Nie je teda dôležitý napríklad úmysel prevádzkovateľa, ktorý spracúvaním osobných údajov dotknutých osôb sleduje, akým môže byť osвета širokej verejnosti vo verejnom záujme a nie porušenie cti a povesti dotknutej osoby.

2.2 C-182/22 a C-189/22¹²

Dňa 20. júna 2024 vydal SD EÚ rozhodnutie v spojení veciach C-182/22 a C-189/22. Na SD EÚ sa obrátil s prejudiciálnymi otázkami Okresný súd v Mníchove (Amtsgericht München) vo veci žalobcov – fyzických osôb, ktorí boli používateľmi aplikácie, ktorú spravoval žalovaný – spoločnosť Scalable Capital GmbH. Súdny spor nadväzoval na skutočnosť, že žalobcovia uložili svoje osobné údaje (meno, dátum narodenia, poštovú adresu, e-mailovú adresu a digitálne kópie preukazov) na svoje účty v aplikácii. Taktiež zaplatili niekoľko tisíc eur na

¹² Rozsudok je dostupný na internete:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=287303&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=20204718>.

založenie týchto účtov a na obchodovanie v rámci danej aplikácie. V roku 2020 však získali k osobným údajom a údajom o portfóliách cenných papierov neoprávnený prístup tretie strany. Žalobcovia preto podali na okresný súd žalobu a požadovali náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej krádežou osobných údajov. Okresný súd sa zaoberal tým, že nemecké súdy majú rozdielne prístupy k posúdeniu náhrady škody, ktoré vedú k odlišnej výške náhrad v podobných prípadoch. Tieto rozhodnutia sú závislé aj od zohľadnenia odstrašujúceho účinku uloženej náhrady. Rozlišujú kompenzačnú a satisfakčnú funkciu uloženej náhrady nemajetkovej ujmy – kompenzácia odškodňuje predvídateľné následky, zatiaľ čo osobná satisfakcia neutralizuje pocit nespravodlivosti dotknutej osoby. Taktiež uvádzal, že nemecké právo nestanovuje stupnicu na určenie výšky náhrady, ale individuálne rozhodnutia nemeckých súdov vytvárajú istý referenčný rámec na ukladanie náhrad. Tento referenčný rámec umožňuje aj priznanie nízkej, symbolickej náhrady pri minimálnom porušení práv. Predmetom sporu bola aj definícia krádeže totožnosti, na ktorú poukazovali žalobcovia, pričom žalovaný sa s definíciou krádeže totožnosti zo strany žalobcov nestotožňoval, keďže osobné údaje žalobcov neboli použité podvodným spôsobom. Okresný súd položil SD EÚ tri prejudiciálne otázky týkajúce sa výkladu článku 82 ods. 1 Nariadenia.

Zo záverov SD EÚ možno vyvodiť pre súdnu prax najmä záver, že peňažná náhrada ujmy podľa článku 82 Nariadenia plní výhradne kompenzačnú funkciu a musí umožniť úplnú kompenzáciu vzniknutej ujmy dotknutej osoby. Náhrada nemá predstavovať osobnú satisfakciu pre dotknutú osobu. Taktiež pri posudzovaní poskytnutia náhrady škody nie je potrebné zohľadniť nejaký stupeň závažnosti spôsobenej škody a prípadnú úmyselnú povahu porušenia Nariadenia prevádzkovateľom. Dôležitá je samotná vzniknutá škoda v súvislosti s porušením zabezpečenia ochrany osobných údajov a tým samotného Nariadenia, pričom náhrada škody musí poskytnúť úplnú náhradu tejto škody. Príslušný súd nemá zohľadňovať napr. menej závažné alebo nebanlivostné porušenie Nariadenia s tým účelom, aby priznal dotknutej osobe menšiu náhradu škody, ako jej reálne vznikla. Zároveň by sa mal v rámci právnej praxe udomáčniť záver vyplývajúci z predmetného konania, že náhrada nemajetkovej ujmy spôsobenej porušením ochrany osobných údajov nie je svojou povahou menej významná ako ujma na zdraví.

2.3 C-590/22¹³

Konanie vo veci C-590/22 vyplývalo zo sporu žalobcov (AT, BT), ktorí boli klientmi žalovaného, spoločnosti poskytujúcej daňové poradenstvo (PS GbR). Rozhodnutie SD EÚ bolo vydané dňa 20. júna 2024 a vyplývalo z položenia prejudiciálnych otázok zo strany Okresného súdu Wesel, Nemecko. Vo veci samej šlo o skutočnosť, že žalobcovia požiadali žalovaného o vypracovanie daňového priznania za rok 2019. Keďže v priebehu niekoľkých mesiacov žalobcom daňové priznania neboli doručené, dopytovali sa žalovaného na ich zaslanie. Žalovaný uviedol, že daňové priznania boli žalobcom zaslané dňa 29. septembra 2020, bez upresnenia adresy. Pri doručovaní však došlo k omylu, keďže žalobcovia nahlásili zmenu svojej adresy, ktorú však žalovaný vo svojom informačnom systéme nereflektoval. Obálky s dokumentmi obdržali noví užívatelia priestorov, pričom omylom obálku otvorili. Obálku vrátili príbuzným žalobcov, ktorí bývali v blízkosti starej adresy, na ktorú bola obálka doručená.

Žalobcovia zistili, že obálka obsahovala kópiu daňového priznania a sprievodný list, ale žalobcovia predpokladali, že obsahovala aj originál listiny s osobnými údajmi. Žalobcovia preto podali žalobu na okresný súd na základe článku 82 ods. 1 Nariadenia o náhradu nemajetkovej ujmy za sprístupnenie osobných údajov tretím stranám, a to s odhadom na sumu 15000 Eur.

¹³ Rozsudok je dostupný na internete:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=287305&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=20208322>.

Vnútroštátny súd sa zaoberal aj otázkou, či pri súčasnom porušení Nariadenia a vnútroštátnych predpisov týkajúcich sa ochrany osobných údajov, ktoré však nie sú vykonávacími predpismi Nariadeniami, má prihliadať pri určovaní výšky vzniknutej škody a takéto porušenie viacerých právnych predpisov a priznať dotknutej osobe vyššiu náhradu škody. V predmetnom spore okresný súd položil SD EÚ 6 prejudiciálnych otázok.

Na základe odpovedí SD EÚ v uvedenom konaní možno vyvodiť nasledujúce závery pre súdnu a právnu prax. Opätovne vyplýva povinnosť dotknutej osoby preukázať skutočnú ujmu v dôsledku porušenia Nariadenia, teda na priznanie nároku na náhradu nemajetkovej ujmy nepostačuje samotné porušenie Nariadenia, súdne orgány teda musia vychádzať pri priznaní náhrady nemajetkovej ujmy z preukázanej ujmy, ktorú dotknutá osoba utrpela. Taktiež musia súdne orgány pri rozhodovaní akceptovať skutočnosť, že obava dotknutej osoby, že jej osobné údaje boli sprístupnené neoprávneným tretím osobám, môže postačovať na vznik práva na náhradu nemajetkovej ujmy, ak je táto spolu s negatívnymi dôsledkami v súdnom spore riadne preukázaná. Pre právnu prax je významný aj záver, že náhrada nemajetkovej ujmy podľa článku 82 Nariadenia má plniť výlučne kompenzačnú funkciu a nemá obsahovať odstrašujúci prvok, ako je to v prípade správnych pokút podľa článku 83 Nariadenia. Právni zástupcovia by pri obhajobe klientov (dotknutých osôb), ako aj samotné dotknuté osoby, mali dôkladne zhromaždiť dôkazy o obave o neoprávnenom sprístupnení osobných údajov a jej negatívnych dôsledkoch na dotknutú osobu, aby preukázali oprávnenosť nároku na náhradu nemajetkovej ujmy. Taktiež súdne orgány nemajú pri určovaní výšky náhrady škody zohľadňovať súbežné porušenia Nariadenia a vnútroštátnych ustanovení o ochrane osobných údajov, ktorých cieľom nie je spresniť pravidlá Nariadenia.

2.4 C-741/21¹⁴

SD EÚ vydal rozhodnutie vo veci C-741/21 dňa 11. apríla 2024. Samotný spor sporových strán spočíval v skutočnosti, že prevádzkovateľ právnej databázy juris GmbH (v spore ako žalovaný) zasielal zákazníkom - nezávislému advokátovi (žalobca) reklamné letáky. Žalobca písomne odvolal 6. novembra 2018 svoj súhlas s priamym marketingom žalovaného, s výnimkou newsletterov. V januári 2019 žalobca dostal dva reklamné letáky na svoju pracovnú adresu, a preto v apríli 2019 opätovne upozornil žalovaného na svoju námietku. V máji 2019 dostal nový reklamný leták a zopakoval námietku prostredníctvom súdneho exekútora. Letáky obsahovali kódy umožňujúce prístup k objednávkam na internetovej stránke spoločnosti juris, to potvrdil aj notár. Žalobca sa preto obrátil na Krajský súd Saarbrücken (Landgericht Saarbrücken) a domáhal sa náhrady škody za náklady na súdneho exekútora a notára, ako aj náhrady nemajetkovej ujmy. Žalobca tvrdil, že stratil kontrolu nad svojimi osobnými údajmi napriek svojim námietkam. Žalovaný odmietal zodpovednosť a tvrdil, že zaviedol systém na vybavovanie námietok a oneskorené zohľadnenie námietok bolo spôsobené buď nedodržaním pokynov zamestnancami, alebo nákladnosťou tohto procesu. Žalovaný tvrdil, že samotné porušenie povinnosti vyplývajúcej z Nariadenia nemôže predstavovať „škodu“ v zmysle článku 82 ods. 1 Nariadenia. V danom spore preto Krajský súd položil SD EÚ 4 otázky.

Pre prax z uvedeného rozhodnutia SD EÚ vyplýva, že samotné porušenie Nariadenia nepostačuje na vznik práva na náhradu nemajetkovej ujmy a dotknutá osoba musí preukázať, že utrpela ujmu, a to bez ohľadu na jej stupeň závažnosti. Taktiež je pre súdne orgány významné, že pri určovaní výšky náhrady nemajetkovej ujmy podľa článku 82 Nariadenia sa nepoužijú kritériá na stanovenie výšky správnych pokút podľa článku 83 Nariadenia. Pre prevádzkovateľov vyplýva zodpovednosť za porušenie ochrany osobných údajov a ako potvrdil

¹⁴ Rozsudok je dostupný na internete:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=284641&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=20208849>.

SD EÚ, prevádzkovatelia sa nemôžu zbaviť zodpovednosti tým, že sa odvolajú na zlyhanie osoby, ktorá konala na základe ich poverenia. Vzhľadom na uvedené by mali zabezpečiť riadne preškolenie zamestnancov s ich povinnosťami v zmysle Nariadenia, ako aj interných predpisov prevádzkovateľa týkajúcich sa spracúvania osobných údajov.

2.5 C-687/21¹⁵

Dňa 25. januára 2024 vydal SD EÚ rozhodnutie vo veci C-687/21, v ktorom odpovedal na prejudiciálne otázky Okresného súdu Hagen, Nemecko. Prejudiciálne otázky sa týkali výkladu viacerých článkov Nariadenia, no najmä výkladu článku 82 ods. 1 Nariadenia. Samotný spor v spočíval v tom, že návštevník (žalobca) spoločnosti MediaMarktSaturn Hagen-Iserlohn GmbH (žalovaný) pri nákupe tovaru poskytoval zamestnancovi žalovaného do informačného systému osobné údaje ako je meno, adresa, zamestnávateľ, príjmy a bankové údaje. Pri dodaní tovaru však došlo k omylu a tovar prevzal iný zákazník, spolu so zmluvnými dokumentmi žalobcu. Žalovaný veľmi rýchlo (do pol hodiny) prišiel na omyl a zabezpečil vrátenie tovaru zákazníkovi. Ponúkol mu doručenie zadarmo, čo zákazník považoval za nedostatočnú kompenzáciu daného omylu. Zákazník sa obrátil na okresný súd a žiadal náhradu nemajetkovej ujmy na základe Nariadenia kvôli riziku straty kontroly nad osobnými údajmi. Žalovaný sa bránil tvrdením, že neprišlo k porušeniu Nariadenia, a že žalobca neutrpel žiadnu ujmu, keďže nebolo zistené zneužitie osobných údajov. Okresný súd položil v predmetnom spore 6 prejudiciálnych otázok týkajúcich sa výkladu Nariadenia.

Zo záverov SD EÚ v uvedenom konaní vyplývajú jasné usmernenia na posúdenie primeranosti technických a organizačných opatrení prijatých prevádzkovateľmi. Samotná skutočnosť, že zamestnanci prevádzkovateľa omylom poskytli neoprávnenej tretej strane dokument obsahujúci osobné údaje, sama osebe nepostačuje na prijatie záveru, že technické a organizačné opatrenia prijaté prevádzkovateľom neboli primerané podľa článkov 24 a 32 Nariadenia. Taktiež sa potvrdilo, že právo na náhradu nemajetkovej ujmy podľa článku 82 ods. 1 Nariadenia plní kompenzačnú a nie sankčnú funkciu, čo znamená, že peňažná náhrada musí umožňovať plnú náhradu skutočne vzniknutej ujmy z dôvodu porušenia Nariadenia. Taktiež pre súdnu prax je dôležitý záver, že na účely náhrady nemajetkovej ujmy sa nevyžaduje zohľadnenie stupňa závažnosti porušenia spôsobeného prevádzkovateľom. Pre dotknutú osobu opätovne vyplýva povinnosť preukázať nielen porušenie Nariadenia, ale aj to, že porušenie spôsobilo dotknutej osobe majetkovú škodu alebo nemajetkovú ujmu. Dôležitým záverom je aj záver, podľa ktorého, ak bol dokument obsahujúci osobné údaje poskytnutý neoprávnenej tretej strane, o ktorej je preukázané, že sa s týmito údajmi neoboznámila, nemajetková ujma v zmysle článku 82 ods. 1 Nariadenia nevznikne len na základe samotnej skutočnosti, že dotknutá osoba sa obáva, že v dôsledku tohto poskytnutia, umožňujúceho vykonať kópiu daného dokumentu pred jeho vrátením, dôjde v budúcnosti k šíreniu alebo dokonca zneužitiu jej údajov.

3. Škoda vs. ujma

Dôležitým problémom, ktorému je potrebné sa v súvislosti s uvedenými rozsudkami SD EÚ venovať, je vymedzenie pojmov škoda a ujma, resp. majetková/nemajetková ujma, majetková/nemajetková škoda. Jedná sa o nejednotnosť používaných pojmov v jednotlivých právnych poriadkoch členských štátov EÚ. Názov článku 82 Nariadenia v anglickom jazyku¹⁶ znie „Right to compensation and liability“¹⁷, súčasne sa v odseku 1 uvádza „material and non-

¹⁵ Rozsudok dostupný na internete:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=282062&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=20209402>.

¹⁶ Anglická verzia Nariadenia je prístupná na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679>

¹⁷ Preklad do slovenčiny na www.deepl.com znie:

material damage“.¹⁸ Oficiálny preklad do slovenského jazyka je „Náhrada škody a zodpovednosť“ a v texte sa používajú pojmy „majetková alebo nemajetková ujma“. V českom preklade názov článku 82 Nariadenia znie „Právo na náhradu újmy a zodpovednosť“ a v odseku 1 sa používajú pojmy „hmotná a nehmotná ujma“.¹⁹ Francúzsky preklad Nariadenia²⁰ používa názov „Droit à réparation et responsabilité“²¹ a pojmy „dommage matériel ou moral“.²² V nemeckom preklade Nariadenia²³ sa uvádza názov „Haftung und Recht auf Schadenersatz“²⁴ a pojmy „materieller oder immaterieller Schaden“.²⁵ Poľské znenie Nariadenia²⁶ používa názov „Prawo do odszkodowania i odpowiedzialność“²⁷ a pojmy „szkoda majątkową lub niemajątkową“.²⁸

Z uvedených prekladov Nariadenia možno vidieť používanie rozdielnych pojmov týkajúcich sa kompenzácie dotknutých osôb. Tam, kde slovenský preklad Nariadenia používa pojem škoda, používa český preklad Nariadenia pojem ujma. Tam, kde slovenský preklad používa pojem ujma, sa v poľskom, ako aj nemeckom preklade uvádza pojem škoda. Z uvedených prekladov Nariadenia jedine český preklad používa jednotný pojem ujma a nemecký preklad pojem škoda. Je zjavné, že európska legislatíva a judikatúra smeruje k používaniu pojmu kompenzácia, príp. škoda, ktorá však zahŕňa materiálnu, ako aj nemateriálnu ujmu.²⁹ Slovenský právny poriadok však stále vychádza z používania pojmu škoda, ktorá sa chápe ako materiálna³⁰ a pojmu nemajetková ujma, teda nemateriálna.³¹

S uvedenými názormi sa však nestotožňuje Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ÚS SR“), ktorý vo svojom náleze sp. zn. II. ÚS 695/2017 z 5. decembra 2018 uviedol, že síce Občiansky zákonník pojem škoda priamo nedefinuje, ale vymedzuje ju nepriamo tým, že

Právo na náhradu škody a zodpovednosť, alt. Právo na odškodnenie a zodpovednosť.

¹⁸ Preklad do slovenčiny na www.deepl.com znie:

hmotná a nehmotná škoda, alt. materiálna a nemateriálna škoda.

¹⁹ Česká verzia Nariadenia je prístupná na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679>

²⁰ Francúzska verzia Nariadenia je prístupná na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679>

²¹ Preklad do slovenčiny na www.deepl.com znie:

Právo na náhradu škody a zodpovednosť, alt. Právo na náhradu a zodpovednosť.

²² Preklad do slovenčiny na www.deepl.com znie: hmotná alebo nehmotná škoda.

²³ Nemecká verzia Nariadenia je prístupná na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679>

²⁴ Preklad do slovenčiny na www.deepl.com znie:

Zodpovednosť a právo na náhradu škody, alt. Zodpovednosť a právo na odškodnenie.

²⁵ Preklad do slovenčiny na www.deepl.com znie:

materiálna a nemateriálna škoda, alt. hmotná a nehmotná škoda.

²⁶ Poľská verzia Nariadenia je prístupná na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679>

²⁷ Preklad do slovenčiny na www.deepl.com znie:

Právo na náhradu škody a zodpovednosť, alt. Právo na odškodnenie a zodpovednosť.

²⁸ Preklad do slovenčiny na www.deepl.com znie:

majetková alebo nemajetková škoda, alt. majetková alebo nemajetková ujma.

²⁹ Pozri napr.:

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (RIM II) recitál 17 a článok 2.

³⁰ Pozri napr. PLANK, K. – CIRÁK, J. – ĽALÍK M. a kol. *Občiansky zákonník - komentár*. [Systém ASPI]. Iura Edition [cit. 2025-3-10]. ASPI_ID KO40_1964SK. Dostupné z: www.aspi.sk. ISSN 2336-517X.

V komentári k § 16 sa uvádza, že škodou je majetková ujma, ktorú možno vyjadriť v peniazoch.

V komentári k § 442 sa uvádza, že skutočnou škodou treba rozumieť majetkovú ujmu, ktorá spočíva v zmenšení majetku poškodeného. Ide v podstate o rozdiel v hodnote poškodeného majetku pred spôsobením škody a po spôsobení škody na majetku.

³¹ PLANK, K. – CIRÁK, J. – ĽALÍK M. a kol. *Občiansky zákonník - komentár*. [Systém ASPI]. Iura Edition [cit. 2025-3-10]. ASPI_ID KO40_1964SK. Dostupné z: www.aspi.sk. ISSN 2336-517X.

V komentári k § 545a sa uvádza, že nemajetková ujma môže spočívať napríklad v poškodení mena u fyzickej osoby či v poškodení dobrého mena, povesti a pod. u právnickej osoby.

ustanovuje rozsah jej náhrady a taktiež uvádza, že Občiansky zákonník vo všeobecnej rovine nerobí rozdiel medzi hmotnou (materiálnou) a nehmotnou (imateriálnou) škodou (str. 13).³²

Vládny návrh nového Občianskeho zákonníka z roku 2019 taktiež používa už len pojem škoda, ktorá môže byť majetková alebo nemajetková.³³ V odôvodnení k predmetnému vládnemu návrhu sa uvádza, že pojem škoda sa zavádza ako zastrešujúci termín tak pre majetkovú, ako aj nemajetkovú ujmu, čím reaguje na nekonzistentnosť normatívneho používania tohto pojmu v civilnoprávných predpisoch a zároveň sa v časti terminologického označenia inšpiruje zahraničnými právnymi poriadkami rovnako ako európskymi soft law iniciatívami (PETL³⁴, DCFR³⁵).³⁶

Zákon č. 18/2018 Z. z.³⁷ prebral pojmy používané v oficiálnom preklade Nariadenia do slovenského jazyka, a to „Náhrada škody a zodpovednosť“ a pojmy „majetková a nemajetková ujma“. Rozchádza sa tu teda skôr uvádzané občianskoprávne ponímanie pojmu škoda len na materiálnu ujmu.

Nesúlads používajúcich pojmov môže spôsobiť problémy pri súdnom vymáhaní náhrady pri porušení ochrany osobných údajov podľa slovenskej právnej úpravy. Obdobný problém s výkladmi pojmov môže nastať aj v iných členských štátoch. Takisto bol výklad, resp. obsah týchto pojmov predmetom niektorých sporov týkajúcich sa náhrady škody, avšak nesúvisiacich s ochranou osobných údajov.³⁸

Dôležité je však k výkladu pojmov škoda a ujma v súvislosti s Nariadením spomenúť rozsudok SD EÚ vo veci C-300/21³⁹ z 4. mája 2023, ktorý sa zaoberal výkladom článku 82 ods. 1 Nariadenia, pričom SD EÚ uviedol, že Nariadenie v danom článku neodkazuje na právo členských štátov, pokiaľ ide o zmysel a rozsah pojmov Nariadenia, najmä pokiaľ ide o pojmy „majetková alebo nemajetková ujma“ a „náhrada utrpenej škody“. Z uvedeného preto vyplýva, že dané pojmy je potrebné na účely uplatnenia uvedeného Nariadenia považovať za autonómne pojmy práva Únie, ktoré sa majú vykladať jednotne vo všetkých členských štátoch.⁴⁰ Taktiež SD EÚ uvádza, že pojem „ujma“ a v prejednávacom prípade pojem „nemajetková ujma“ podľa článku 82 Nariadenia musí mať vzhľadom na neexistenciu akéhokoľvek odkazu na vnútroštátne právo členských štátov autonómnu a jednotnú definíciu vlastnú pre Úniu.⁴¹ Túto definíciu však zatiaľ oficiálne upravenú v úniovom práve nenájdeme. Avšak v súlade s názorom ÚS SR v citovanom náleze, vládnym návrhom nového Občianskeho zákonníka a európskymi soft law iniciatívami (PETL, DCFR) je potrebné zmeniť slovenský prístup k používaniu pojmov škoda a ujma, a teda pojem škoda použitý v slovenskom preklade Nariadenia a následne v zákone č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov má byť zastrešujúcim pojmom pre materiálnu

³² Nález je dostupný na webovom sídle Ústavného súdu Slovenskej republiky v zbierke z roku 2018:

https://www.ustavnsud.sk/rozhodovacia_cinnost/zbierka-nalezov-a-uzneseni.

³³ § 530 vládného návrhu zákona z roku 2019, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony. Dostupný na internete:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2018.pdf.

³⁴ Skratka používaná pre Principles of European Tort Law, v slovenčine Princípy európskeho deliktneho práva.

³⁵ Skratka používaná pre Draft Common Frame of Reference, v slovenčine Spoločný referenčný rámec.

³⁶ Pozri Dôvodovú správu, odôvodnenie k § 530. Dostupné na internete:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2018_Odovodnenie.pdf.

³⁷ § 38 zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³⁸ Pozri napr. Rozsudok Súdneho dvora vo veci C-22/12, dostupný na internete:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=143547&pageIndex=0&doclang=sk&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9192631>.

Rozsudok Súdneho dvora vo veci C-63/09, dostupný na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX:62009CJ0063>.

³⁹ Rozsudok dostupný na internete:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273284&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5540532>.

⁴⁰ Pozri bod 30 rozsudku SD EÚ vo veci C-300/21.

⁴¹ Pozri bod 44 rozsudku SD EÚ vo veci C-300/21.

i nemateriálnu škodu, t. j. pojmy škoda a ujma by sa mali zjednotiť. Ak sa tento prístup nezmení, hrozia popísané problémy pri súdnom vymáhaní náhrady škody.

Záver

Konania o prejudiciálnych otázkach predstavujú významný prameň práva pre súdne orgány členských štátov EÚ, ako aj pre samotných prevádzkovateľov a dotknuté osoby v zmysle Nariadenia. Je dôležité poznamenať, že už len obavy fyzických osôb zo straty kontroly nad svojimi osobnými údajmi predstavujú zvýšené riziko pre prevádzkovateľa aj sprostredkovateľa, že sa dotknutá osoba bude domáhať náhrady škody, resp. náhrady nemajetkovej ujmy prostredníctvom príslušného súdu, a to aj v prípade, keď nebude preukázaný konkrétny ekonomický alebo materiálny dopad takéhoto porušenia. Už samotné nehmotné, psychologické aspekty môžu byť zohľadnené pri rozhodovaní o náhrade škody. Prevádzkovatelia a sprostredkovatelia si musia plniť svoje povinnosti v zmysle Nariadenia a vo vlastnom záujme zabezpečiť spracovanie osobných údajov spôsobom, ktorým sa predíde prípadným sporom s negatívnymi právnymi dôsledkami. Prevádzkovatelia a sprostredkovatelia by sa preto mali pravidelne oboznamovať s rozhodnutiami SD EÚ, nielen s odpoveďami na konkrétne prejudiciálne otázky, ale aj so skutkovým stavom toho ktorého prípadu, aby sa oboznámili s porušeniami iných prevádzkovateľov, ktoré viedli k súdnym sporom a aby sa obdobným chybám vyhli. Rozhodnutia SD EÚ rozoberané v tomto článku poskytujú prehľad o otázkach týkajúcich sa nárokov na náhradu škody, čím dávajú jednotlivcom ako dotknutým osobám silnejšie právne nástroje na ochranu ich práv. SD EÚ potvrdil, že právo na náhradu škody vzniká aj v prípade, že neexistuje konkrétna ekonomická ujma a teda sa nevyžaduje, aby poškodená osoba musela preukázať materiálnu škodu. Taktiež z predmetných rozhodnutí vyplýva, že nie je možné uplatniť pravidlá na určenie výšky náhrady škody/náhrady nemajetkovej ujmy použitím kritérií upravených v článku 83 Nariadenia, ktoré sa striktnie vzťahujú na ukladanie správnych pokút dozornými orgánmi. V prípade náhrady škody a správneho konania vedeného dozornými orgánmi sa prejavuje dichotómia súkromného a verejného práva. V konaniach o prejudiciálnych otázkach možno objaviť viac rozhodnutí a zodpovedaných prejudiciálnych otázok týkajúcich sa súkromnoprávneho vymáhania porušených práv dotknutých osôb (týkajúce sa článku 82 Nariadenia) ako tých týkajúcich sa verejnoprávneho vymáhania dozornými orgánmi. K postaveniu dozorných orgánov a ukladaniu pokút však bolo vydané napr. Usmernenie Európskeho výboru pre ochranu údajov (European Data Protection Board)⁴² č. 04/2022 týkajúce sa výpočtu správnych pokút v súlade so všeobecným nariadením o ochrane údajov.⁴³ Možno z toho vydedukovať, že právna úprava týkajúca sa súkromnoprávneho vymáhania práv nie je na úrovni EÚ dostatočne upravená a súdne orgány požadujú usmernenie formou zodpovedania prejudiciálnych otázok. Aspoň týmto spôsobom sa vytvára priestor na jednotnejšie rozhodovanie vnútroštátnymi súdmi. Uplatňovanie Nariadenia v praxi prichádza stále s novými otázkami a problémami, s ktorými sa súdne orgány stretávajú, preto rozhodnutia SD EÚ zohrávajú zásadnú úlohu pri jeho interpretácii a praktickom uplatňovaní.

Veľmi dôležitou problematikou, ktorou by sa mala zaoberať EÚ je zjednotenie používaných pojmov škoda a ujma v členských štátoch EÚ. Z článku a komparácie vybraných členských štátov EÚ vyplýva rozdielne používanie týchto pojmov vo vnútroštátnej legislatíve oproti pojmom používaným v úniomom práve a judikatúre SD EÚ.⁴⁴ Uvedené pojmy by bolo

⁴² https://www.edpb.europa.eu/edpb_sk

⁴³ Usmernenie je dostupné na internete:

<https://www.edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/guidelines/guidelines-042022-calculation-administrative-fines-under-sk>.

⁴⁴ Pozri napr. Rozsudok Súdneho dvora (šiesta komora) z 12. marca 2002 vo veci C-168/00. Dostupné na internete: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-168/00>.

potrebné zjednotiť a definovať za účelom jednotného postupu súdnych orgánov a zavedenia jasného výkladu pre účely ich náhrady. Strohé konštatovanie SD EÚ, že je potrebné používať jednotnú a autonómnú definíciu vlastnú pre EÚ nepostačuje. Je namieste, aby sa danej problematike venoval Európsky výbor pre ochranu údajov a v nadväznosti na prijatú judikatúru SD EÚ vo veci náhrady škody vydal usmernenie, ktoré by o. i. obsahovalo definovanie pojmu škoda, materiálna a nemateriálna ujma, ktoré používa Nariadenie v článku 82.

Zoznam použitej literatúry, judikatúry, právnych predpisov a iných zdrojov

Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona z roku 2019, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony
HUDECOVÁ, I., CYPRICHOVÁ, A., MAKATURA, I. a kolektív. *Nariadenie o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov/GDPR. Veľký komentár*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2018. ISBN : 978-80-8155-077-5

HURDÍK, J., SELUCKÁ, M., KOUKAL, P. A kolektív. *EVROPSKÉ SOUKROMÉ PRÁVO V ČASE A PROSTORU I. díl : Část teoretická, metodologická a systémová*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017. ISBN 978-80-210-8649-4

Nariadenie európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov)

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 695/2017 z 5. decembra 2018

PLANK, K. – CIRÁK, J. – ĽALÍK M. a kol. *Občiansky zákonník - komentár*. [Systém ASPI]. Iura Edition [cit. 2025-3-10]. ASPI_ID KO40_1964SK. Dostupné z: www.aspi.sk. ISSN 2336-517X

Rozsudok Súdneho dvora zo 6. októbra 1982 vo veci C-283/81

Rozsudok Súdneho dvora z 27. marca 1963 v spojených veciach 28 až 30-62

Rozsudok Súdneho dvora (ôsma komora) z 4. októbra 2024 vo veci C-507/23

Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) z 20. júna 2024 v spojených veciach C-182/22 a C-189/22

Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) z 20. júna 2024 vo veci C-590/22

Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) z 11. apríla 2024 vo veci C-741/21

Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) z 25. januára 2024 vo veci C-687/21

Rozsudok Súdneho dvora (prvá komora) z 26. septembra 2024 vo veci C-768/21

Rozsudok Súdneho dvora (šiesta komora) z 12. marca 2002 vo veci C-168/00

Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) z 13. júla 2006 v spojených veciach C-295/04 až C-298/04

Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) zo 4. mája 2023 vo veci C-300/21

Usmernenie Európskeho výboru pre ochranu údajov č. 04/2022 týkajúce sa výpočtu správnych pokút v súlade so všeobecným nariadením o ochrane údajov

Vládny návrh zákona z roku 2019, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony

Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

ZOPF, F. *Two Worlds Colliding – The GDPR In Between Public and Private Law*. In : European Data Protection Law Review, Volume 8, Issue 2, 2022. ISSN : 2364-284X

Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) z 13. júla 2006 v spojených veciach C-295/04 až C-298/04. Dostupné na internete: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-295/04>.

Kontaktné informácie o autorovi:

JUDr. Michaela Sopková

Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Kováčska 26, 040 01 Košice - mestská časť Staré Mesto

michaela.sopkova@student.upjs.sk

ORCID: 0009-0003-4450-2539

OGHRAHA OZHAMOVATEĽOV: VÝZVY A MOŽNOSTI V KONTEXTE ROZHODNUTÍ EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA A SMERNICE EÚ

WHISTLEBLOWER PROTECTION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS DECISIONS AND THE EU DIRECTIVE

Mgr. Soňa Kašická

Abstrakt

Autorka si v predložennom príspevku, prostredníctvom analýzy najvýznamnejších rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva v oblasti ochrany oznamovateľov, kladie za cieľ zodpovedať otázku, či by kritériá stanovené Európskym súdom pre ľudské práva mohli byť implementované aj pri aktuálnom právnom postavení oznamovateľov v slovenskom právnom poriadku. Autorka v príspevku kladie osobitný dôraz na výsledok transponovania smernice o ochrane osôb, ktoré nahlasujú porušenia práva Únie, do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: oznamovateľ, smernica, súd, rozhodnutie, legislatíva

Abstract

In the present paper, through an analysis of the most important decisions of the European Court of Human Rights in the field of whistleblower protection, the author aims to answer the question whether the criteria set by the European Court of Human Rights could be implemented also in the current legal status of whistleblowers in the Slovak legal order. In the paper, the author places particular emphasis on the outcome of the transposition of the Directive on the protection of persons who report violations of Union law into the Slovak legal order.

Keywords: whistleblower, directive, court, decision, legislation

Úvod

Ochrana oznamovateľov je v podmienkach Slovenskej republiky relatívne mladou právnou úpravou a to najmä s ohľadom na transponovanie Smernice o ochrane osôb nahlasujúcich porušenie práva EÚ v roku 2023. Je potrebné dodať, že ani právna úprava na európskej únii nie je oveľa staršia, nakoľko Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1937 Rada o ochrane osôb, ktoré oznamujú porušenia práva Únie¹ (ďalej len ako „Smernica“), pochádza z roku 2019. Skôr než sa zameriame na slovenskú a európsku právnú úpravu, je potrebné najprv preskúmať prípady, ktoré významne prispeli k formovaniu legislatívy na ochranu oznamovateľov.

Pojem *whistleblowing* alebo *whistleblower* sa objavuje už v šesťdesiatych rokoch 20. storočia v Spojených štátoch amerických a pri doslovnom preklade to znamená : *ten čo zapísal na píštku*. Pod týmto prekladom je možné uviesť, že ide o osobu, ktorá poukazuje na porušenie pravidiel alebo zákona. Avšak definícia samotného slova sa prvýkrát objavila až v roku 1985 v článku M. P. Miceliho a J. P. Neara v časopise *Journal of Business Ethics*. Definícia opisovala whistlebloweru ako bývalého alebo súčasného zamestnanca organizácie, ktorý

¹ Bližšie pozri : Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1937 z 23. októbra 2019 o ochrane osôb, ktoré nahlasujú porušenia práva Únie. [online] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937>

upozorní priamo organizáciu alebo príslušný orgán na preverenie neetickej, nezákonnej alebo nelegitímnej praxe na pracovisku, ktoré sa dejú so súhlasom nadriadených osôb a idú proti verejnému záujmu.² Medzinárodná organizácia práce *whistleblowing* definuje ako činnosť osoby, ktorá oznamuje nezákonné, nebezpečné alebo neetické praktiky zo strany svojho zamestnávateľa.³

Whistleblowing v širšom zmysle súvisí aj so základným ľudským právom na slobodu prejavu, keďže toto právo zahŕňa aj možnosť vyjadriť nesúhlas s konkrétnym konaním a odhaliť protispoločenskú činnosť.⁴ Podľa Európskeho dohovoru o ľudských právach (ďalej len „Dohovor“) spadá konanie oznamovateľov pod ochranu článku 10 Dohovoru, ktorý sa vzťahuje aj na vyhlásenia, ktoré majú za cieľ upozorniť na protiprávne alebo morálne neakceptovateľné správanie, pričom judikatúra poskytuje týmto vyhláseniam osobitnú ochranu. V oblasti práva na slobodu prejavu možno rozlíšiť dve samostatné kategórie osôb: oznamovateľov a osoby upozorňujúce na nezrovnalosti v správaní štátnych úradníkov alebo zamestnancov štátu (pozri napr. prípad *Medžlis Islamske Zajednice Brčko* a ďalší proti Bosne a Hercegovine). Oznamovatelia sú zvyčajne osoby, ktorých pracovný vzťah ich zaväzuje k lojalite, zdržanlivosti a diskretnosti voči zamestnávateľovi. Zásahy štátu do ich práv bývajú najčastejšie odôvodňované legitímnymi cieľmi, ako sú ochrana dôverných informácií alebo ochrana práv iných osôb. Naopak, upozorňovanie na nezrovnalosti v správaní verejných činiteľov môže prichádzať aj zo strany osôb, ktoré nie sú v pracovnom pomere k danej inštitúcii. V týchto prípadoch štát častejšie argumentuje legitímnym cieľom ochrany dobrého mena a práv dotknutých osôb. Kľúčový rozdiel medzi týmito dvoma kategóriami spočíva najmä v existencii pracovného vzťahu – ten je pri oznamovateľoch nevyhnutný, zatiaľ čo pri upozorňovaní na nezrovnalosti nie je podmienkou. Ďalším rozdielom je charakter oznamovaného správania – pri oznamovaní nezrovnalostí ide spravidla o konanie štátnych úradníkov alebo verejných činiteľov, zatiaľ čo v prípade oznamovateľov môže ísť aj o osoby mimo verejného sektora.⁵

Rozhodnutia ESLP vo veci práva na slobodu prejavu oznamovateľov

V rámci Európy sa medzi najvýznamnejšie prípady týkajúce sa whistleblowerov patria prípady *Guja proti Moldavsku* a *Halet proti Luxembursku*. V oboch prípadoch sa Európsky súd pre ľudské práva zaoberal tým, či je možné týchto ľudí považovať za oznamovateľov. V prípade *Guja* boli prvýkrát stanovené kritéria na základe, ktorých je možné posúdiť či pôjde o konanie oznamovateľa.

*Guja proti Moldavsku*⁶ je rozhodnutie ESLP z roku 2008. Prípado sa týkal pána *Iacoba Guja*, ktorý ako sťažovateľ pred Európskym súdom pre ľudské práva (ďalej aj ako „ESLP“ alebo „Súd“) namietal porušenie svojho práva na slobodu prejavu podľa článku 10 Dohovoru. Predmetom sťažnosti bolo jeho právo na informácie, ktoré bolo podľa jeho názoru porušené, keď bol odvolaný z funkcie vedúceho tlačového odboru na Generálnej prokuratúre za prezradenie obsahu dvoch dokumentov. Tieto dokumenty podľa sťažovateľa naznačovali zasahovanie vysoko postaveného politika do prebiehajúceho trestného konania.

² ÚRAD NA OCHRANU OZNAMOVATEĽOV. *Kto sú whistlebloweri a prečo sú dôležití pre spoločnosť* [online]. 2023 [cit. 2025-2-21]. Dostupné na: <https://www.oznamovatelia.sk/en/kto-su-whistlebloweri-a-preco-su-doleziti-pre-spolocnost/>

³ LEWIS, D., BROWN A. J. and MOBERLY R.: *Whistle-Blowing, Its Importance and the State of the Research*. In: *International Handbook on Whistleblowing Research*, (eds.) A. J. Brown, David Lewis, Richard Moberly a Wim Vandekerckhove. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2014. s. 4

⁴ GREGUŠ, J. a ADAMIČKA, M.: *Pracovnoprávna ochrana oznamovateľov protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike*. In: PICHRT, J., MORÁVEK, J. (eds.): *Whistleblowing a (nejen) transpoziční legislativa*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 123-125

⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights- Freedom of expression* [online]. 2024 [cit. 2025-5-21]. Dostupné na: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_eng

⁶ GUJA v. MOLDOVA, rozhodnutie z 12. februára 2008, sťažnosť č. 14277/04

Zverejnené dokumenty sa týkali prípadu z roku 2002, v rámci ktorého štyria príslušníci polície zatkli desať osôb podozrivých z trestných činov súvisiacich s parlamentnými voľbami, pričom jeden z podozrivých bol obvinený aj z vedenia zločineckej skupiny. Následne, po ich prepustení, podali podozriví sťažnosť na prokuratúru, v ktorej uviedli, že sa stali obeťami nezákonného zadržiavania a zlého zaobchádzania zo strany policajných orgánov. Na základe týchto tvrdení bolo proti zadržaným policajtom zahájené trestné stíhanie za obvinenia zo zneužitia právomoci verejného činiteľa, nezákonného zadržiavania a zlého zaobchádzania. Títo štyria policajti následne vypracovali a spoločne podpísali listy, ktoré adresovali prezidentovi, predsedovi vlády a podpredsedovi parlamentu. V týchto listoch vyjadrili nesúhlas s rozhodnutím prokuratúry, považujúc jej postup za nezákonný a zneužívajúci, a žiadali o ochranu pred trestným stíhaním. Taktiež požiadali o preskúmanie zákonnosti trestných oznámení voči nim. Predseda parlamentu následne postúpil tento list generálnej prokuratúre spolu s priloženou poznámkou, ktorá bola vyhotovená na oficiálnom hlavičkovom papieri parlamentu, pričom list nebol označený ako dôverný. Prezident republiky v reakcii na túto situáciu vyzval na zosilnenie boja proti korupcii a požiadal príslušné orgány činné v trestnom konaní, aby sa vyhli akémukoľvek politickému tlaku zo strany verejných činiteľov. Jeho vyhlásenia, ktoré následne zverejnili médiá, obsahovali výzvu na nezávislé a transparentné konanie orgánov činných v trestnom konaní. V určitom čase, ktorý nebol presne určený, bolo trestné stíhanie voči policajtom prerušené.⁷

Sťažovateľ pán *Guja* zverejnil obsah listov, ktorý napísali vyššie spomenutí policajti a list, ktorý napísal predseda parlamentu generálnej prokuratúre v novinách: *Jurnal de Chișinău*. Niekoľko dní na to sťažovateľ a generálny prokurátor vyzval na vysvetlenie toho ako predmetné dokumenty unikli na verejnosť. Pán *Guja* svoje konanie odôvodnil tým, že nakoľko prezident vyzval na boj proti korupcii pokladal zverejnenie týchto dokumentov za boj proti korupcii. Ďalším argumentom sťažovateľa bolo, že tieto listy neboli označené ako tajné či dôverné, a preto konal na základe zákona o slobodnom prístupe k informáciám. Krátko nato bol pán *Guja* prepustený z dôvodu zverejnenia dôverných dokumentov a nevhodného postupu pri zverejnení listov, keďže tento krok nekonzultoval s ostatnými oddeleniami v súlade s internými predpismi.⁸

Sťažovateľ, pán *Guja*, podal žalobu na svojho zamestnávateľa, v ktorej sa domáhal obnovenia pracovného pomeru. Tvrdil, že sa nedopustil žiadneho porušenia zákona a listiny sprístupnil na základe žiadosti médií. Súd prvej inštancie však jeho žalobu zamietol a stotožnil sa so stanoviskom zamestnávateľa, podľa ktorého pán *Guja* porušil interné predpisy organizácie. Proti tomuto rozhodnutiu sa odvolal, no odvolací súd jeho argumenty neprijal. Najvyšší súd následne potvrdil rozhodnutia nižších súdov a konštatoval, že sťažovateľ zneužil svoju pracovnú pozíciu pri zverejnení dokumentov, pričom takéto konanie nemožno považovať za výkon slobody prejavu.⁹

Sťažovateľ, pán *Guja*, sa po neúspešnom vyriešení sporu v rámci vnútroštátneho práva obrátil na EŠLP, pričom namietal porušenie článku 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv, ktorý garantuje slobodu prejavu. Vláda Moldavskej republiky nepopierala pravosť dokumentov, ktoré boli zverejnené, avšak tvrdila, že k zásahu do práv sťažovateľa neprišlo, pretože pán *Guja* nebol autorom článkov zverejnených v médiách. Podľa vlády k jeho prepusteniu došlo v dôsledku porušenia interných pokynov zamestnávateľa, a nie kvôli zverejneniu dokumentov. Súd v tejto súvislosti podal vysvetlenie, že článok 10 odsek 2 Dohovoru nezahŕňa len samotné zverejňovanie informácií, ale aj poskytovanie informácií, ktoré môžu byť predmetom zverejnenia. Súd zdôraznil, že sťažovateľ nebol prepustený iba z dôvodu porušenia interných predpisov, ale aj kvôli jeho účasti na sprístupnení dôverných

⁷ Bod 9- 12 GUJA v. MOLDOVA, rozhodnutie z 12. februára 2008, sťažnosť č. 14277/04

⁸ Bod 13- 21 GUJA v. MOLDOVA, rozhodnutie z 12. februára 2008, sťažnosť č. 14277/04

⁹ Bod 22- 26 GUJA v. MOLDOVA, rozhodnutie z 12. februára 2008, sťažnosť č. 14277/04

dokumentov verejnosti. Vláda svoju obranu odôvodnila legitímnym cieľom, a to snahou zachovať autoritu súdnictva, ochrániť dobré meno inštitúcií a predchádzať trestnej činnosti. Súd sa však zameriaval na to, či bol zásah do práv sťažovateľa nevyhnutný v demokratickej spoločnosti, a to najmä v kontexte existencie primeraného vzťahu medzi zásahom a cieľom, ktorý mal byť týmto zásahom dosiahnutý. V tomto prípade, súd uznal, že hoci vláda mala legitímny cieľ v zabránení sprístupnenia dôverne získaných informácií, musel sa preskúmať rozsah tohto zásahu a jeho primeranosť vzhľadom na slobodu prejavu a verejný záujem.¹⁰

Súd vo svojom rozhodnutí zdôraznil, že právo na slobodu prejavu sa vzťahuje aj na štátnych zamestnancov, hoci sú povinní byť lojálni voči svojmu zamestnávateľovi. V tejto súvislosti súd stanovil niekoľko kritérií, ktoré je potrebné zohľadniť pri zverejňovaní informácií o porušení práv na pracovisku. (I.) Prvým kritériom je spôsob, akým je informácia zverejnená, teda tzv. „kanál“, pričom súd zdôraznil, že osoba, ktorá nahlasuje porušenie práva, by mala najprv túto informáciu oznámiť nadriadenému alebo inému príslušnému orgánu. Ak to nie je možné alebo neprináša požadovaný účinok, je primerané zverejniť informácie aj verejným spôsobom. (II.) Druhým kritériom je verejný záujem, pričom súd konštatoval, že v prípade porušenia práva týkajúceho sa verejného záujmu je veľmi obmedzený priestor na obmedzenie slobody prejavu podľa článku 10 Dohovoru. V tejto veci bol verejný záujem evidentný, pretože konanie, ktorého sa dopustil predseda vlády, mohlo vyvíjať tlak na Generálnu prokuratúru. (III.) Tretím kritériom je pravdivosť zverejnených informácií. Každá osoba, ktorá zverejňuje informácie, musí tieto informácie v rozsahu, v akom to okolnosti dovoľujú, dôkladne overiť, či sú presné a spoľahlivé. V prípade pána *Guja* nebola pravosť informácií spochybnená. (IV.) Štvrtým kritériom je posúdenie škody, ktorá vznikla v dôsledku zverejnenia informácií. Súd skúmal, či škoda, ktorá vznikla verejnému orgánu v dôsledku zverejnenia informácií, prevážila nad verejným záujmom na ich zverejnení. V tomto prípade súd uznal, že verejný záujem na odhalení možného nátlaku na prokuratúru prevážil nad ochranou dôvery verejnosti voči Generálnej prokuratúre. (V.) Piata kritériom je dobrá viera oznamovateľa, pričom oznamovateľ musí konať v presvedčení, že informácie sú pravdivé, vo verejnom záujme a že neexistujú iné prostriedky nápravy. V prípade pána *Guja* bolo zrejmé, že jeho konanie nebolo motivované osobným prospechom, ale ochranou verejného záujmu. (VI.) Posledným kritériom je prísnosť sankcie, ktorá bola v tomto prípade maximálna, čo výrazne ovplyvnilo kariéru sťažovateľa a mohlo mať odstrašujúci účinok na ostatných zamestnancov, ktorí by chceli oznámiť porušenie zákona. Súd v tejto súvislosti posudzoval proporcionalitu medzi zásahom do práv sťažovateľa a legitímnym cieľom, ktorý sa ním mal dosiahnuť, a to zachovanie verejnej dôvery a ochrany autority verejných inštitúcií.¹¹ Súd dospel k záveru, že vo veci sťažovateľovi pánovi *Guja* došlo k porušeniu čl. 10 Dohovoru. Súd podotkol, že zásah do práva sťažovateľa na slobodu prejavu, najmä jeho práva na šírenie informácií, nebol „nevyhnutný v demokratickej spoločnosti“. ¹² Avšak tieto kritéria boli stanovené z toho dôvodu, že v rámci Európy pojem oznamovateľov definovaný a nebolo možné presne určiť aké konanie spadá do činnosti oznamovateľa.

Halet proti Luxembursku ¹³ je rozhodnutie ESĽP z roku 2023 a patrí medzi najnovšie rozhodnutia týkajúce ochrany oznamovateľov. Sťažnosť na ESĽP podal francúzsky štátny príslušník pán *Raphaël Halet*. Rovnako v prípade *Guja proti Moldavsku* išlo o situáciu zamestnanca, ktorý zverejnil vnútorné informácie. V tomto prípade však pán *Halet* bol odsúdený v trestnom konaní za sprístupnenie šestnástich dokumentov týkajúcich sa jeho zamestnania, ktoré podliehali služobnému tajomstvu, novinárom. Pán *Halet* namietal, že takéto odsúdenie predstavovalo neprimeraný zásah do jeho práva na slobodu prejavu podľa článku 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv. *Halet* tvrdil, že jeho konanie bolo v záujme verejnosti a

¹⁰ Bod 48-59 *GUJA v. MOLDOVA*, rozhodnutie z 12. februára 2008, sťažnosť č. 14277/04

¹¹ Bod 60-96 *GUJA v. MOLDOVA*, rozhodnutie z 12. februára 2008, sťažnosť č. 14277/04

¹² Bod 97 *GUJA v. MOLDOVA*, rozhodnutie z 12. februára 2008, sťažnosť č. 14277/04

¹³ *HALET v. LUXEMBOURG*, rozhodnutie z 14. februára 2023, sťažnosť č. 21884/18

malo byť chránené ako prejav slobody vyjadrovania sa, ktorý je nevyhnutný v demokratickej spoločnosti.

Pán *Halet* bol bývalým zamestnancom spoločnosti *PricewaterhouseCoopers*, ktorá poskytuje služby v oblasti auditu, daňového poradenstva a manažérskeho poradenstva. Jednou z činností, ktoré spoločnosť ponúkala, bolo zostavenie daňových priznaní pre svojich klientov, ako aj ďalšie úkony súvisiace s daňovým konaním. Deň pred odchodom zo spoločnosti po jeho rezignácii, pán *Halet* skopíroval 45 000 strán dôverných dokumentov, vrátane 20 000 strán daňových dokumentov, čo zodpovedá 538 zložkám. V roku 2014 bolo zverejnených šesťnásť týchto dokumentov online asociáciou novinárov známou ako Medzinárodné konzorcium investigatívnych novinárov, v rámci kauzy „*Luxleaks*“. Z tlačových článkov vyplýva, že aféra *Luxleaks* mala vážne následky pre spoločnosť, kde pán *Halet* pracoval, a spôsobila jej značné ťažkosti. Zamestnávateľ sa obrátil na políciu, ktorá začala trestné stíhanie proti pánovi Haletovi. Pán *Halet* bol následne odsúdený za porušenie obchodného tajomstva, podvodný vstup do systému zamestnávateľa a porušenie služobného tajomstva. Odvolací súd dospel k názoru, že pán *Halet* spáchal viaceré trestné činy. Tento prípad spustil širšiu diskusiu o potrebe stanovenia rovnakých daňových základov v rámci členských štátov Európskej únie, čím sa vytvoril tlak na zmenu prístupu k daňovým praktikám na medzinárodnej úrovni.¹⁴ Tento prípad otvoril priestor pre diskusiu o právnej úprave ochrany osôb, ktoré nahlasujú porušenie práva.

Pri posudzovaní prípadu štát, ako aj sťažovateľ pán *Halet*, argumentovali svoje tvrdenia na základe kritérií stanovených v prípade *Guja proti Moldavsku*. Konkrétne išlo o nasledovné kritériá: dostupnosť alternatívnych kanálov na zverejnenie informácií, verejný záujem na zverejnených informáciách, dobrá viera žiadateľa, pravosť zverejnených informácií, škoda spôsobená zamestnávateľovi a závažnosť trestu. Súd dospel k záveru, že v štyroch z týchto kritérií sa strany zhodli na tom, že boli naplnené. Spornými však ostali otázky týkajúce sa prísnosti sankcie a verejného záujmu na zverejnených informáciách.¹⁵

ESLP pri posudzovaní tohto prípadu, dospel k záveru, že odsúdením sťažovateľa pána Haleta došlo k porušeniu článku 10. Súd sa v tomto prípade, podobne ako v prípade *Guja proti Moldavsku*, zaoberal otázkou, či bol zásah do jeho práva na slobodu prejavu nevyhnutný v demokratickej spoločnosti. Súd zdôraznil, že právo na slobodu prejavu sa vzťahuje aj na pracovisko, bez ohľadu na to, či vzťahy medzi zamestnávateľom a zamestnancom sú spravované právom verejným alebo súkromným. Štát má v určitých prípadoch pozitívnu povinnosť chrániť právo na slobodu prejavu, a to aj pred zásahmi zo strany súkromných osôb. Súd kladie osobitný dôraz na ochranu osôb, ktoré vykonávajú funkciu oznamovateľov, a to najmä v prípade, že ide o štátnych zamestnancov alebo zamestnancov, ktorí v rozpore s pravidlami, ktoré sa na nich vzťahujú, zverejnia dôverné informácie získané v rámci ich pracovného pomeru. Táto ochrana by mala byť za určitých podmienok dostupná, aby sa zabezpečila riadna ochrana verejného záujmu a slobodného vyjadrovania sa.¹⁶

ESLP vykonal zhodnotenie kritérií, ako to bolo v prípade *Guja proti Moldavsku*, avšak v tomto prípade rozšíril vysvetlenie niektorých kritérií. (I.) Čo sa týka zverejnenia informácií prostredníctvom kanálu, súd zdôraznil, že osoba, ak to nie je objektívne možné, môže informácie zverejniť aj priamo, bez toho, aby sa obrátila na vnútorný kanál zamestnávateľa. Ide o prípady, keď by kanál mohol byť zneužitý alebo je nefunkčný. (II.) Pri pravosti zverejnených informácií súd zdôraznil, že oznamovateľ, ktorý chce získať ochranu podľa článku 10 Dohovoru, je povinný správať sa zodpovedne a snažiť sa, pokiaľ je to možné, overiť, že informácie, ktoré chce zverejniť, sú autentické pred ich zverejnením. (III.) Jedným z prvkov pri posudzovaní dobrej viery sú aj adresáti zverejnenia informácií. Súd v tomto prípade zohľadnil skutočnosť, že dotknutá osoba nezačala okamžite využívať médiá alebo rozširovať letáky s

¹⁴ Bod 1-23 HALET v. LUXEMBOURG, rozhodnutie z 14. februára 2023, sťažnosť č. 21884/18

¹⁵ Bod 60 HALET v. LUXEMBOURG, rozhodnutie z 14. februára 2023, sťažnosť č. 21884/18

¹⁶ Bod 108-112 HALET v. LUXEMBOURG, rozhodnutie z 14. februára 2023, sťažnosť č. 21884/18

cieľom získať maximálnu pozornosť verejnosti. Naopak, je zrejmé, že sťažovateľ pri zverejnení konal v presvedčení, že informácia je pravdivá a jej zverejnenie je vo verejnom záujme. (IV.) Súd v prípadoch týkajúcich sa ochrany oznamovateľov, kde zamestnanec zverejnil dôverné informácie získané na pracovisku v rozpore s platnými pravidlami, sa zameriava na to, či sú tieto zverejnené informácie vo „verejnom záujme“. V aktuálnej judikatúre je pojem verejný záujem definovaný široko. Verejný záujem sa zvyčajne týka orgánov verejnej moci alebo verejných inštitúcií, ale v niektorých prípadoch môže zahŕňať aj konanie súkromných subjektov, ako sú spoločnosti. Tieto subjekty, aj keď sú súkromné, môžu byť predmetom verejnej kontroly, najmä pokiaľ ide o ich obchodné praktiky, dodržiavanie zákonov alebo zodpovednosť za nesplnenie daňových povinností. V takýchto prípadoch môže byť verejný záujem dôvodom na zverejnenie informácií týkajúcich sa činností týchto subjektov. (V.) V tomto prípade zverejnenie informácií mohlo mať na spoločnosť škodlivý dopad, najmä z dôvodu poškodenia jej dobrého mena. Avšak pri takomto konaní je potrebné brať do úvahy proporionalitu medzi škodou, ktorá vznikla zamestnávateľovi, a zásahom do práv na slobodu prejavu zamestnanca. (VI.) Súd sa v kontexte whistleblowingu vyjadril, že použitie trestného konania na potrestanie zverejnenia dôverných informácií je nezlučiteľné so slobodou prejavu. Zohľadnil pritom dôsledky pre jednotlivca, ktorý informácie zverejnil, najmä v súvislosti s jeho profesionálnou kariérou. Taktiež upozornil na „mravivý účinok“, ktorý by tento trest mohol mať na iných ľudí, ktorí by sa obávali následkov podobného konania.¹⁷ Súd v závere rozhodnutia dospel k záveru, že zásah do slobody prejavu sťažovateľa pána *Haleta* nebol nevyhnutný v demokratickej spoločnosti.¹⁸

Prípád pána *Guja* a pána *Haleta* sa v téme oznamovateľov vyznačuje podobnosťami, ale aj rozdielmi, ktoré umožňujú hlbšie skúmanie nielen článku 10 Dohovoru, ale aj samotného vymedzenia pojmu oznamovateľ. Hoci medzi vydanými rozhodnutiami uplynulo niekoľko rokov, je zjavná konzistentnosť v prístupe súdu, ktorý naďalej vychádza z rovnakých kritérií stanovených v prípade *Guja proti Moldavsku*. Tento prístup bol zachovaný aj napriek tomu, že v čase rozhodovania v prípade pána *Haleta* už existovala Smernica, ktorej právny rámec ESĽP vzal do úvahy pri svojom posudzovaní. Jedným z kľúčových rozdielov medzi týmito dvoma prípadmi je aj sektor, v ktorých obaja sťažovatelia pracovali. Pán *Guja* bol zamestnancom v štátnom sektore, kde jeho povinnosťou bola lojalita voči verejnému záujmu a ochrana verejných záujmov. Naproti tomu pán *Halet* pracoval pre súkromný sektor, čo vedie k otázkam o tom, do akej miery by mal byť verejný záujem na ochrane spoločenských hodnôt a zodpovednosti za porušovanie zákona chránený aj v súkromných spoločnostiach. Tento rozdiel v sektore práce nám umožňuje demonštrovať, že verejný záujem na preukazovaní pochybení v súvislosti s porušením zákona a zodpovednosťou za nesplnenie povinností nie je relevantný len v prípade verejného sektora, ale aj v súkromných spoločnostiach. Takéto konanie totiž môže mať potenciálny dosah na celú spoločnosť, keďže podniky, aj keď sú súkromné, majú vplyv na širší ekonomický a právny rámec krajiny.

Právna úprava EÚ vs. zákon o ochrane oznamovateľov

Ak vyššie uvedené informácie z rozhodnutí *Guja* a *Halet* porovnáme s právnou úpravou Slovenskej republiky, zistíme, že po transponovaní Smernice do zákona o ochrane oznamovateľov po roku 2023 zákon obsahuje väčšinu kritérií, ktoré boli stanovené v rozhodnutiach ESĽP, ako napríklad dobrá viera, konanie vo verejnom záujme, nahlasovanie porušenia cez prístupné kanály a čiastočne aj pravosť zverejnených informácií. Smernica, ktorá sa zameriava na ochranu oznamovateľov, pretavila tieto kritériá z prípadu *Guja proti Moldavsku* vo väčšej miere do svojho znenia, avšak v otázke, ako by mal súd postupovať v prípadoch

¹⁷ Bod 121-154 *HALET v. LUXEMBOURG*, rozhodnutie z 14. februára 2023, sťažnosť č. 21884/18

¹⁸ Bod 206 *HALET v. LUXEMBOURG*, rozhodnutie z 14. februára 2023, sťažnosť č. 21884/18

oznamovateľov, neposkytla žiaden konkrétny návod. Takéto posúdenie bolo prenechané na samotnú súdnu prax, čo znamená, že rozhodovanie v týchto prípadoch závisí od individuálneho prístupu súdov a ich výkladu zákona. Zároveň je potrebné dodať, že Smernica reflektovala aj skutočnosť, že oba prípady, *Guja* a *Halet*, sa odohrávajú v odlišných pracovnoprávných prostrediach. Smernica umožnila nahlasovať porušenia zákona nielen v štátnom, ale aj v súkromnom sektore, čím sa zabezpečila širšia ochrana oznamovateľov bez ohľadu na sektor, v ktorom pracujú. To odráža snahu o ochranu verejného záujmu vo všetkých oblastiach, kde môže dôjsť k porušovaniu zákonov a pravidiel, či už ide o verejný alebo súkromný sektor. Avšak v tejto časti sa zameriame na slovenský zákon o ochrane oznamovateľov, ktorý na základe transponovanej Smernice zavádza právnu ochranu pre osoby, ktoré oznámia porušenie práva.

Slovenský zákon, po transponovaní Smernice, prevzal väčšinu jej ustanovení. Avšak v niektorých oblastiach išla Slovenská republika nad rámec požiadaviek Smernice, no v iných prípadoch sa transpozícia neuskutočnila úplne optimálne. V tejto časti sa zameriam na jednu konkrétnu problematiku, a to na časť zákona o ochrane oznamovateľov¹⁹ týkajúcu sa vymedzenia toho čo sa nepovažuje za porušenie mlčanlivosti podľa § 1 odsek 3.

Slovenský zákon o ochrane oznamovateľov stanovuje, že „*oznamovanie protispoločenskej činnosti sa nepovažuje za porušenie zmluvnej povinnosti zachovávať mlčanlivosť ani za porušenie povinnosti zachovávať mlčanlivosť podľa osobitných predpisov, ak ide o povinnosť vyplývajúcu z výkonu zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie a nejde o povinnosť mlčanlivosti v súvislosti s ochranou utajovaných skutočností, poštového tajomstva, bankového tajomstva, telekomunikačného tajomstva alebo daňového tajomstva, ochranou dôverných štatistických údajov, nejde o povinnosť mlčanlivosti v súvislosti s poskytovaním a sprístupňovaním údajov zo zdravotnej dokumentácie, o povinnosť mlčanlivosti príslušníkov spravodajských služieb alebo o povinnosť mlčanlivosti pri poskytovaní právnych služieb.*“²⁰ Smernica zároveň v článku 3 odsek 3 stanovuje oblasti, na ktoré sa právo Únie ani vnútroštátne právo v tejto súvislosti nevzťahuje, a to v oblasti ochrany utajovaných skutočností, mlčanlivosti advokátov ako aj zdravotníckeho personálu, neverejné porád súdov či pravidiel trestného konania.²¹

Po podrobnejšom porovnaní možno vidieť, že Slovenská republika v rámci transpozície Smernice išla nad rámec jej požiadaviek v definovaní toho, čo sa považuje za porušenie mlčanlivosti. Kým prvá časť definície v Slovenskom zákone nie je problematická, problémy nastávajú v druhej časti, kde sa uvádza, že porušením mlčanlivosti nie sú prípady, ktoré zahŕňajú rôzne oblasti, pričom niektoré z nich sa zhodujú s tými, ktoré vymedzila samotná Smernica. Problém však spočíva v tom, že v tomto negatívnom vymedzení sa nachádzajú oblasti, ktoré sa týkajú aj rozhodnutí EŠLP, konkrétne v prípade *Halet proti Luxembursku*, najmä v súvislosti s daňovým a bankovým tajomstvom. Takéto vymedzenie v Slovenskom zákone je problematické, pretože aj samotná Smernica sa zaoberá porušovaním práva, ktorého dôsledkom je daňové zvýhodnenie fyzických alebo právnických osôb. Preto možno považovať takéto vymedzenie v Slovenskom zákone za zjavné nepochopenie účelu a cieľa Smernice.

Ďalším rozdielom medzi slovenským zákonom a Smernicou je právna úprava pojmu „*oznámenie*“. Zákon o ochrane oznamovateľov v Slovenskej republike zavádza rozlišovanie medzi oznámením a kvalifikovaným oznámením. Kvalifikované oznámenie je také, ktoré prispelo, alebo mohlo prispieť k odhaleniu alebo usvedčeniu páchatel'a protispoločenskej činnosti. Tento rozdiel má zásadný význam pri poskytovaní ochrany oznamovateľom, pretože táto ochrana sa viaže najmä na kvalifikované oznámenia. Naopak, Smernica túto kategorizáciu nepozná a pod pojmom „*oznámenie*“ rozumie akékoľvek informácie, ktoré osoba poskytne o

¹⁹ Zákon č. 54/2019 Z. z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti s účinnosťou od 01.03.2019

²⁰ § 1 odsek 3 Zákon č. 54/2019 Z.z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti s účinnosťou od 01.03.2019

²¹ Čl.3 odsek 3 Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1937 z 23. októbra 2019 o ochrane osôb, ktoré nahlasujú porušenia práva Únie

možnom porušení právnych predpisov alebo zatajení dôležitých skutočností. Pri téme oznámenia je tiež kľúčové zohľadniť formu, akou je oznámenie podané. Smernica totiž zdôrazňuje, že národné orgány by sa nemali zameriavať výlučne na písomné oznámenia, ale mali by byť ochotné akceptovať aj iné formy, ako napríklad e-maily, telefonické oznámenia či oznámenia prostredníctvom iných dostupných kanálov. Smernica sa tiež zaoberá otázkou anonymných oznámení, pričom uvádza, že ak sa totožnosť anonymného oznamovateľa neskôr odhalí, má mať nárok na rovnakú úroveň ochrany ako keby podal oznámenie neanonymne.²² Tento prístup Smernice je omnoho flexibilnejší a zohľadňuje širšie spektrum spôsobov, akými môžu oznamovatelia konať, pričom sa nezameriava len na jednu konkrétnu formu oznámenia. Smernica ďalej umožňuje členským štátom rozhodnúť, či zamestnávateľia budú povinní akceptovať anonymné oznámenia. Slovenský právny rámec síce poskytuje anonymným oznamovateľom určitú ochranu, no nezaväzuje zamestnávateľov k povinnosti tieto oznámenia vyšetriť, čo môže byť vnímané ako nedostatok. Anonymné oznámenie poskytuje oznamovateľovi vyššiu mieru ochrany, predovšetkým z dôvodu obáv zo straty zamestnania alebo možných represálií.

Ďalším problémom, ktorý sa vyskytuje v Slovenskom zákone, je nedostatočné vymedzenie pojmu „*protispoločenská činnosť*“. Napriek tomu, že samotný zákon v názve obsahuje tento pojem, neuvádza jasné vymedzenie pre účely zákona. Namiesto toho zákon odkazuje na definíciu protispoločenskej činnosti v zákone č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti, kde je však tento pojem vymedzený inak, než by sa očakávalo v kontexte ochrany oznamovateľov. Iná protispoločenskej činnosti je vymedzená nasledovne „*inou protispoločenskou činnosťou konanie, ktoré je priestupkom alebo iným správnym deliktom; za inú protispoločenskú činnosť sa považuje aj konanie, ktoré nie je priestupkom alebo iným správnym deliktom, ale pôsobí negatívne na spoločnosť*“²³ Avšak v zmysle čl. 2 Smernice má ísť o činnosť týkajúcu sa predovšetkým nahlasovania porušenia práva Únie vo vybraných oblastiach ako napríklad je verejné obstarávanie, finančné služby, verejné zdravie alebo ochrana životného prostredia.²⁴ Je teda možné konštatovať, že aj túto časť zákona Slovenská republika neprebrala v súlade s účelom Smernice. Tento problém, rovnako ako ďalšie pochybenia v právnej úprave, naznačuje, že súčasná právna úprava ochrany oznamovateľov nie je dostatočne presná a komplexná. Vzhľadom na tieto nedostatky je nevyhnutné zvážiť novelizáciu legislatívy, aby sa zabezpečila plná kompatibilita so Smernicou, ako aj efektívna ochrana oznamovateľov v praxi.

Záver

Prípady *Guja* proti Moldavsku a *Halet* proti Luxembursku sa stali inšpiráciou pre tvorbu európskej právnej úpravy, ktorá vo forme Smernice stanovuje základné princípy, na ktorých sa majú členské štáty Európskej únie riadiť pri ochrane oznamovateľov. Transponovanie tejto Smernice do právnej úpravy členských štátov umožnilo aj prispôbenie niektorých jej častí. Smernica v niektorých oblastiach poskytuje členským štátom slobodu pri úprave tohto inštitútu.

Slovenská republika splnila svoju povinnosť transponovať Smernicu, avšak implementácia tejto legislatívy do vnútroštátneho práva nedosiahla plný účel, ktorý Smernica zamýšľala. Aj keď slovenský zákon poskytuje ochranu oznamovateľom, v definíciách niektorých kľúčových pojmov je buď nedôsledný, alebo ich vôbec neobsahuje. Tento článok sa

²² BARANCOVÁ, H.: *Ochrana oznamovateľov v Európskej únii, právo na slobodu prejavu a právna úprava Slovenskej republiky*. In: PICHRT, J., MORÁVEK, J. (eds.): *Whistleblowing a (nejen) transpoziční legislativa*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 89- 90

²³ § 3 písmeno c Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

²⁴ Čl.2 odsek 1 Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1937 z 23. októbra 2019 o ochrane osôb, ktoré nahlasujú porušenia práva Únie

snažil poukázat na to, že súčasná právna úprava nie je dostatočná na to, aby sme mohli hovoriť o účinnej ochrane oznamovateľov v Slovenskej republike, a že existujú možnosti na jej zlepšenie. Preto je nevyhnutné novelizovať tento zákon a odstrániť jeho nedostatky. Inak by podľa aktuálnej právnej úpravy pán *Halet* v Slovenskej republike nebol považovaný za oznamovateľa, čo poukazuje na vážne medzery v ochrane práv osôb, ktoré sa rozhodnú odhaliť porušenie práva či etických noriem vo svojom pracovnom prostredí.

Zoznam použitej literatúry, judikatúry, právnych predpisov a iných zdrojov

1. GREGUŠ, J. a ADAMIČKA, M. Pracovnoprávna ochrana oznamovateľov protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike. In: PICHRT, J., MORÁVEK, J. (eds.). *Whistleblowing a (nejen) transpoziční legislativa*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 123-125
2. LEWIS, D., BROWN, A.J. a MOBERLY R. *International Handbook on Whistleblowing Research*, (eds.) A. J. Brown, David Lewis, Richard Moberly a Wim Vandekerckhove. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2014. s. 648. ISBN 978-1-78100-678-8
3. BARANCOVÁ, H.: *Ochrana oznamovateľov v Európskej únii, právo na slobodu prejavu a právna úprava Slovenskej republiky*. In: PICHRT, J., MORÁVEK, J. (eds.): *Whistleblowing a (nejen) transpoziční legislativa*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 85-106. ISBN 978-80-7676-590-0
4. ÚRAD NA OCHRANU OZNAMOVATEĽOV. *Kto sú whistlebloweri a prečo sú dôležití pre spoločnosť* [online]. 2023 [cit. 2025-2-21]. Dostupné na: <https://www.oznamovatelia.sk/en/kto-su-whistlebloweri-a-preco-su-doleziti-pre-spolocnost/>
5. *GUJA v. MOLDOVA*, rozhodnutie z 12. februára 2008, sťažnosť č. 14277/04
6. *HALET v. LUXEMBOURG*, rozhodnutie z 14. februára 2023, sťažnosť č. 21884/18
7. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights- Freedom of expression* [online]. 2024 [cit. 2025-5-21]. Dostupné na: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_eng
8. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1937 z 23. októbra 2019 o ochrane osôb, ktoré nahlasujú porušenia práva Únie. [online].[cit. 2025-3-2]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937>
9. Zákon č. 54/2019 Z.z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti s účinnosťou od 01.03.2019
10. Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 01.01.2024

Kontaktné informácie o autorovi:

Meno a priezvisko: Mgr. Soňa Kašická

Pracovisko a univerzita: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia; Šafárikovo nám. č. 6, P.O.BOX 313, 810 00 Bratislava

E-mail: sona.kasicka@flaw.uniba.sk

Tel.: +421 2 9012 9268

ORCID:

DAŇOVÝ PODVOD NA DPH V JUDIKATÚRE EURÓPSKÝCH A SLOVENSKÝCH SÚDOV

VAT FRAUD IN THE CASE LAW OF THE EUROPEAN AND SLOVAK COURTS

Mgr. Martin Jurašek

Abstrakt:

Prekladaný článok sa zaoberá problematikou daňového podvodu na DPH v judikatúre európskych a slovenských súdov. Skúma obsah pojmu daňový podvod, ktorý porovnáva s podobnými inštitútmi. Imanentnou súčasťou systému DPH a mechanizmom, vďaka ktorému existuje možnosť daňového podvodu na DPH je právo na odpočítanie DPH. Z uvedeného dôvodu sa predkladaný článok venuje aj materiálnym a formálnym podmienkam pre odpočítanie DPH, a tým aj nevyhnutne možnej procesnej obrane voči argumentácii správcu dane.

Kľúčové slová: daň z pridanej hodnoty, daňový podvod, podmienky odpočítanie DPH

Abstract:

The article addresses the issue of VAT fraud in European and Slovak case law. It examines the concept of tax fraud and compares it with similar institutes. A key component of the VAT system, and a factor that enables VAT fraud, is the right to deduct VAT. For this reason, the material and formal conditions for VAT deduction are also examined in the present article. Also the procedural defence to the tax authority's argumentation is identified.

Key words: VAT, VAT fraud, conditions for the deduction of VAT

Úvod

Daň z pridanej hodnoty¹ predstavuje jeden z hlavných zdrojov príjmov verejných rozpočtov v rámci členských štátov Európskej únie, Slovenskú republiku nevynímajúc. Vychádzajúc z prílohy č. 1 k zákonu č. 345/2024 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2025 možno konštatovať, že na rok 2025 Slovenská republika prognózuje svoje príjmy vo výške cca 27 miliárd eur. Z tohto celkového balíka príjmov až 22 miliárd eur pripadá na tzv. daňové príjmy. Napokon, DPH z daňových príjmov tvorí približne 11 miliárd eur, a teda polovicu všetkých daňových príjmov. No jedným dychom možno uviesť, že systém DPH čelí značným rizikám vyplývajúcim zo svojej povahy, teda spôsobu akým DPH ako taká funguje. Tieto riziká sú spojené najmä s daňovými únikmi, resp. podvodmi, ktoré sú, okrem iného, spôsobilé znížiť prognózované príjmy z DPH.

Podľa správy Európskej komisie dosiahla medzera vo výbere DPH v Európskej únii v roku 2022 približne 89 miliárd €, čo predstavuje 7% VTTL,² čo zjednodušene znamená, že členské štáty EÚ vybrali o 7% menej ako bolo možné na základe dostupných zdrojov predpokladať. V podmienkach Slovenskej republiky Európska komisia za rok 2022 identifikovala medzeru výberu DPH na úrovni 14,6 %, v absolútnych číslach cca 1,5 miliardy €. Vzhľadom na priemer EÚ, ktorý je na úrovni 7 %, tak Slovenská republika obsadila 25.

¹ Ďalej len ako „DPH“

² VAT total tax liability, bližšie k tomu napr. Questions and Answers: VAT Gap, dostupné online na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_6429

priečku v poradí v rebríčku európskych krajín.³ Ak od roku 2022 nedošlo na území Slovenskej republiky k žiadnemu posunu v efektívnosti výberu DPH, tak aktuálne, v roku 2025, mohli byť príjmy pochádzajúce z DPH o približne 1,7 miliardy eur vyššie. V kontexte konsolidácie tak medzera na výbere DPH predstavuje výrazný priestor odkiaľ možno nadobudnúť finančné prostriedky potrebné pre ozdravenie verejných financií.

Pre komplexnosť je však potrebné uviesť, že do medzery výberu DPH sa nezarátavajú len úniky na dani z dôvodu podvodu na DPH, no do tejto je zarátavané napríklad aj nezaplatenie dane z dôvodu konkurzu, insolvenzie alebo napríklad nižší výber na dani z dôvodu zlých výpočtov.⁴

Vychádzajúc z práve uvedeného, do medzery výberu DPH je zaradené aj podvodné konanie v oblasti DPH. To sa môže diať rôznymi spôsobmi, napríklad MTIC podvodmi alebo vytváraním fiktívnych faktúr. Pri MTIC podvodoch, ktoré sú označované aj ako karuselové podvody,⁵ teda pri podvodoch, kde, takpovediac, zmizne obchodník a nesplní svoju daňovú povinnosť, sa možno v krátkosti zastaviť. Európska komisia uvádza, že ročne z dôvodu MTIC podvodov prídu členské štáty o 12,5 až 32,8 miliardy €, čo predstavuje 1,2 – 3,1 % celkovej vybranej DPH.⁶ Pre zaujímavosť možno uviesť, že MTIC podvody sú najčastejšie v odvetví obchodu, resp. zdaniteľných transakcií s kovmi alebo kameňom. Slovenská republika patrí, podľa reportingu Európskej komisie, medzi krajiny, ktoré prichádzajú o najväčší percentuálny podiel na DPH z dôvodu MTIC podvodov.⁷

V neposlednom rade je v úvode tohto článku potrebné pripomenúť, že DPH ako všeobecná nepriama daň spotrebného charakteru⁸ je harmonizovaná naprieč Európskou úniou, a to najmä na základe smernice Rady 2006/112/ES o spoločnom systéme dane z pridanej hodnoty.⁹ Vo svetle uvedeného tak Súdny dvor Európskej únie¹⁰ zohráva významnú rolu, kedy práve tento je orgánom povolaným na zabezpečenie jednotnej interpretácie a aplikácie právnych predpisov Európskej únie, a to práve prostredníctvom svojej judikatúry. V tejto súvislosti možno poukázať na to, že judikatúra SD EÚ síce nie je všeobecne záväzná *de iure*,¹¹ no *de facto* možno tvrdiť opak, a to z dôvodu možnej zodpovednosti štátu za porušenie práva Únie, ak jeho súd vydá súdne rozhodnutie, ktoré je v zjavnom rozpore s judikatúrou Súdneho dvora EÚ.¹² Tak ako poukážeme nižšie, SD EÚ pri výklade smernice o DPH „disponuje“ stabilnou judikatúrou v oblasti podvodu na DPH, a teda rozhodnutia SD EÚ nevyhnutne budú musieť byť reflektované v rozhodovacej činnosti súdov členských štátov nie len z dôvodu povinnosti lojálnej spolupráce vyplývajúcej z článku 4 Zmluvy o Európskej únii, ale aj z dôvodu možnej zodpovednosti štátu za škodu, ak judikatúra SD EÚ nebude rešpektovaná pri prijímaní rozhodnutia správcov dane ako i preskúmvaní zákonnosti rozhodnutí správcov dane správnym súdom.

Cieľom tejto práce, v súlade s uvedeným, je identifikovať ťažiskovú judikatúru SD EÚ a jej reflexie v rozhodovacej činnosti slovenských súdnych autorít v oblasti daňových

³ VAT Gap, dostupné online na: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en#paragraph_1537

⁴ VAT Gap, dostupné online na: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en#paragraph_1537

⁵ VAT Carousel Fraud, dostupné online na: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-carousel-fraud_en

⁶ VAT Gap, dostupné online na: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en#paragraph_1537

⁷ EUROPEAN COMMISSION, VAT Compliance Gap due to Missing Trader Intracomunitary Fraud, dostupné online na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/90840f74-bd28-11ef-91ed-01aa75ed71a1>

⁸ BABČÁK, V. Dane a daňové právo na Slovensku (teória a legislatíva). Ružomberok, Vydavateľstvo EPOS, 2022 s. 126

⁹ Ďalej len ako „*smernica o DPH*“

¹⁰ Ďalej len ako „SD EÚ“

¹¹ SLAŠŤAN, M.: Záväznosť rozhodnutí Súdneho dvora EÚ podľa O.s.p. a práva EÚ, dostupné online na https://ja-sr.sk/sites/default/files/2021-04/Zavaznost_judikatury_SD_EU_Slasthan.pdf

¹² Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C- 224/01: Köbler, bod 56

podvodov na DPH. Pri naplnení uvedeného cieľa bude využívaná najmä metóda analytická a syntetická.

K vymedzeniu pojmu daňový podvod na DPH

Z empirických skúseností možno konštatovať, že laická verejnosť spravidla pri akomkoľvek konaní, ktorého výsledkom je daňový únik alebo nezaplatenie dane má predstavu, že sa jedná o daňový podvod. Možno avšak uviesť, že z pojmológického penza, ktoré sa vytvorilo súdnou i akademickou činnosťou v daňovom práve ako takom vyplýva, že nie každé konanie, ktorého výsledkom je zníženie príjmov na strane verejných rozpočtov možno subsumovať pod pojem daňový podvod. V súlade s uvedeným tak predstava laickej verejnosti o každom konaní s negatívnym výsledkom vo vzťahu k verejným rozpočtom ako o daňovom podvode síce nie je správna, no aj tak pochopiteľná. Uvedené stotožňovanie pojmov je však problematické ak k nemu pristúpi orgán rozhodujúci o právach a povinnostiach adresátov práva.

V nadväznosti na práve uvedené možno konštatovať, že pri konaniach, ktorých výsledkom je zníženie príjmov na strane verejných rozpočtov možno, okrem iného, hovoriť o (i) daňovom podvode, (ii) zneužití práva a (iii) o daňovom podvode v zmysle trestnoprávných noriem – trestnom čine daňového podvodu podľa § 277a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.¹³ O tom, že stotožňovanie vyššie identifikovaných obsahovo odlišných pojmov nie je len akási akademická úvaha bez praktických implikácií svedčí napríklad Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 17.10.2017, sp. zn.: 1Sžf/31/2016, v ktorom Najvyšší súd pristúpil k výkladu, resp. objasneniu pojmov vychádzajúc z ustálenej judikatúry SD EÚ. Predtým ako pristúpime k analyzovaniu rozdielov pojmov daňový podvod – zneužitie práva – TČ daňového podvodu možno konštatovať, že azda jediným spoločným znakom uvedených pojmov je ich nedovolenosť právnymi normami, resp. sankcionovateľnosť podľa príslušných právnych noriem.

Zneužitie práva. Pri definovaní pojmu zneužitia práva možno hneď poukázať na to, že jeho význam a obsah možno vyabstrahovať zo zákonného znenia § 3 ods. 6 zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní v znení neskorších predpisov,¹⁴ zakotvujúceho zákaz zneužitia práva. Toto zákonné ustanovenie hovorí, že „*pri uplatňovaní osobitných predpisov pri správe daní sa berie do úvahy skutočný obsah právneho úkonu alebo inej skutočnosti rozhodujúcej pre zistenie, vyrubenie alebo vybratie dane. Na právny úkon, viacero právnych úkonov alebo iné skutočnosti uskutočnené bez riadneho podnikateľského dôvodu alebo iného dôvodu, ktorý odráža ekonomickú realitu, a ktorých najmenej jedným z účelov je obchádzanie daňovej povinnosti alebo získanie takého daňového zvýhodnenia, na ktoré by inak nebol daňový subjekt oprávnený, sa pri správe daní neprihliada.*“ O zneužitie práva tak pôjde vtedy ak daňový subjekt síce formálne dodrží podmienky stanovené právnou úpravou, avšak jeho konanie je motivované získaním nenáležitej daňovej výhody, a teda je bez podnikateľského zmyslu, resp. dôvodu. Dôležité je poukázať na slovnú zákonnú konštrukciu „najmenej jedným z účelov“, a to z toho dôvodu, že táto konštrukcia je akosi v kontradikcii s judikatúrou SD EÚ v tom zmysle, že podľa SD EÚ „*zákaz zneužitia už nie je viac relevantný, keď môžu mať predmetné plnenia nejaké iné vysvetlenie ako číre dosiahnutie daňových výhod.*“¹⁵ Teda, síce SD EÚ možnosť aplikácie zákazu zneužitia práva, a teda aj definovania transakcie ako právo zneužívajúcej viaže výsostne na také konania daňového subjektu, ktoré sú zamerané iba a výhradne na získanie daňovej výhody bez ďalšieho ekonomického zmyslu, tak zákonodarca pri úprave § 3 ods. 6 Daňového

¹³ Ďalej len ako „TČ daňového podvodu“

¹⁴ Ďalej len ako „Daňový poriadok“

¹⁵ Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-255/02 Halifax, bod 75

poriadku zašiel ďalej keď stanovil, že za právo zneužívajúce konanie môže byť považované aj také konanie, ktoré síce má aj podnikateľský účel, avšak aj účel daňový.

Najvyšší súd Slovenskej republiky v uvedenom rozsudku - 1Sžf/31/2016 – analyzujúci rozhodnutia SD EÚ vo veci C-367/96 Kefalas, vo veci C-212/97 Centros, vo veci C-255/02 Halifax definoval zneužitie práva ako situáciu „*keď napriek formálnemu dodržaniu podmienok stanovených slovenským právnym poriadkom (a v tejto súvislosti riadnym výkladom daňového práva Únie v zmysle čl. 4 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii) bolo získané daňové zvýhodnenie, ktoré je v rozpore s cieľmi právnej úpravy DPH, pričom z okolností prípadu je zrejmé, že získanie tohto daňového zvýhodnenia je spojené (podmienené) s vytvorením umelých podmienok (t.j. odporujúcim pôsobeniu trhového mechanizmu na ekonomické činnosti daňových subjektov) na jeho dosiahnutie a bolo hlavným účelom posudzovaných plnení.*“¹⁶

Záverom tak možno uviesť, že pri zneužívaní práva sa bude posudzovať zmysel transakcie – bude nevyhnutné skúmať zmysel existencie transakcie – a zároveň sa bude hľadať zmysel („*duch*“) aplikovaných právnych noriem. Následne sa bude posudzovať či vykonaná transakcia nie je v rozpore so zmyslom formálne správne aplikovanej právnej normy. Na okraj je ešte potrebné poznamenať, ako to vyplýva z doteraz uvedeného, že zmysel a obsah zneužitia práva bude možné vyabstrahovať z právnej úpravy, a teda možno s istou dávkou akademickej nepresnosti uzavrieť, že zneužívanie práva je legálne definované.

Daňový podvod. V kontraste k práve uvedenému, daňový podvod nie je legálne definovaným pojmom a ani jeho obsah nemožno vyabstrahovať z iných legálnych definícií. Preto je nevyhnutné pri skúmaní obsahu pojmu daňový podvod vychádzať z relevantnej judikatúry. V tejto súvislosti možno uviesť, že obsah pojmu daňový podvod je judikatúrou uchopený a zrozumiteľne vysvetlený.

Obsah pojmu daňový podvod je frekventovane pertraktovaný v judikatúre SD EÚ. Za všetky rozhodnutia, v ktorých SD EÚ pristupuje k objasneniu pojmu daňový podvod možno príkladmo spomenúť rozhodnutie vo veci C-354/03 Optigen, vo veci C-285/11 Bonik, vo veci C-142/11 Mahagében kft., vo veci C-18/13 Maks Pen alebo v spojených veciach C – 439/04 a 440/04 Axel Kittel. Takáto bohatá judikatúra je následne reflektovaná aj v rozhodnutia slovenských súdnych autorít prejednávajúcich daňové spory, resp. kauzy pojednávajúce o konaniach vykazujúcich prvky daňového podvodu na DPH.

K daňovému podvodu tak dochádza „*vtedy, keď jeden z účastníkov transakcie neodvedie štátu daň a ďalší účastník si ju odpočíta za účelom získania neoprávneného daňového zvýhodnenia*“.¹⁷ Zároveň je pre posúdenie konania daňového subjektu ako daňového podvodu, resp. participácie na daňovom podvode potrebné vykonať tzv. Axel Kittel test, a teda je potrebné kladne kumulatívne zodpovedanie na 4 otázky, a to

- (i) *Vznikol z posudzovaných zdaniteľných obchodov daňový únik?*
- (ii) *Ak áno, je tento daňový únik dôsledkom podvodného konania?*
- (iii) *Pokiaľ je únik na dani dôsledkom podvodného konania, boli posudzované zdaniteľné obchody daňového subjektu s týmto konaním spojené?*
- (iv) *Ak boli posudzované zdaniteľné obchody spojené s podvodným konaním, vedel o tom alebo mohol a mal vedieť daňový subjekt?*

Ako možno badať z konštrukcie Axel Kittel (vedomostného) testu, všetky otázky sú na seba úzko naviazané, a teda čo i len jediná záporná odpoveď vylučuje možnosť správcu dane nepriznať zákonné oprávnenia v súvislosti s DPH daňovému subjektu z logického dôvodu, a síce ak správca dane dospeje, napríklad, k negatívnej odpovedi na druhú otázku uvedeného testu, tak následne nemožno bez logického rozporu dospieť ku kladnej odpovedi na ďalšie otázky vedomostného testu.

¹⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sžf/31/2016, bod 36

¹⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sžf/31/2016

TČ daňového podvodu. Od daňového podvodu v daňovo-právnom zmysle je potrebné odlišiť TČ daňového podvodu podľa § 277a TZ. Inak povedané, napriek zhodnému gramatickému vyjadreniu slovných spojení daňového podvodu a (TČ) daňového podvodu, tieto budú vo svojom význame rozdielne.

TČ daňového podvodu, vychádzajúc z princípu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, je legálne definovaný v ust. § 277a TZ, ktorý hovorí, že „Kto neoprávnene vo väčšom rozsahu uplatní nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, potrestá sa (...)“

Vychádzajúc z § 17 Trestného zákona možno TČ daňového podvodu charakterizovať ako úmyselný trestný čin, ktorý je spáchaný vtedy ak trestne zodpovedná osoba (aspoň) uplatní nárok na vrátenie DPH alebo spotrebnej dane vo väčšom rozsahu – min. 20 000,- € - v úmysle (s pohnútkou) zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech.

Judikátorne závery o vzťahu TČ daňového podvodu a daňového podvodu v daňovom zmysle hovoria, že „stotožňovanie výlučne s obdobne označenou skutkovou podstatou (§ 277a Trestného zákona) v oblasti trestného práva zrejme vychádza z nepochopenia citovanej judikatúry Súdneho dvora, ktorá jasne rozlišuje medzi zneužitím práva a podvodom na DPH, pričom pojem daňový podvod v danej súvislosti stabilne používa na označenie situácie, keď jeden z účastníkov zdaniteľného obchodu, resp. s nimi vytvoreného reťazca si nesplní svoju daňovú povinnosť a neodvedie vybranú daň a ďalší si ju naopak odpočíta a to za účelom získania zvýhodnenia, ktoré je v rozpore s účelom daňového práva Európskej únie, nakoľko takto uskutočnené operácie nezodpovedajú bežným obchodným podmienkam a riadnej starostlivosti a primeranej obozretnosti.“¹⁸

V súlade s uvedeným je tak možno rozdiely medzi „daňovými podvodmi“ identifikovať v ich pojmových znakoch, a to pri skúmaní subjektívnej stránky ako i pri „rozsahu“ daňového podvodu.

K subjektívnej stránke možno uviesť, že pri spáchaní TČ daňového podvodu sa nevyhnutne vyžaduje úmysel voči všetkým prvkom skutkovej podstaty trestného činu ako i existencie pohnútky zadováženia nedovoleného prospechu. Na strane druhej, z formulácie Kittel testu je zjavné, že pri daňovom podvode v daňovo-právnom zmysle môže ísť aj o nebanlivostné konanie, kedy na základe nedostatočnej opatrnosti sa daňový subjekt ocitne v reťazci obchodných spoločností, ktorý je poznačený daňovým podvodom. *A contrario* ak daňový subjekt zachová primeranú starostlivosť a opatrnosť pri výbere obchodných partnerov, tak ani existencia daňového podvodu v skúmanom reťazci obchodných spoločností nebude prekážkou pre priznanie zákonných oprávnení, a teda najmä priznanie odpočítania DPH. Inak povedané, v prípade zachovania primeranej opatrnosti nebude možné konštatovať účasť daňového subjektu na daňovom podvode.

Zároveň pri daňovom podvode v daňovo-právnom zmysle nehrá rolu rozsah nezaplatenia DPH. Tento jednoducho nie je pojmovým znakom daňového podvodu, a teda rozsah ako taký nie je v určitom zmysle slova *a priori* predmetom skúmania a záujmu správcu dane, čo znamená, že o daňový podvod v teoretickej rovine ad absurdum môže ísť aj v prípadoch kedy dôjde k nezaplateniu jedného eura na DPH. Naopak, trestný čin bude spáchaný len vtedy, ak sa aspoň uplatní nárok na vrátenie DPH minimálne vo výške 20 000,- €.

Zhrňujúc doteraz uvedené, nemožno stotožňovať pojmy daňových podvodov. Rovnako nemožno zamieňať pojem zneužitia práva a daňového podvodu. Pokiaľ dôjde k zameneniu pojmov daňového podvodu a zneužitia práva, resp. ak správca dane poukáže na zákonné ustanovenie pojednávajúce o zákaze zneužitia práva, no argumentačne bude smerovať k účasti daňového subjektu na daňovom podvode *a vice versa*, tak uvedené vzhľadom na výraznú obsahovú rozdielnosť skúmaných pojmov a testov, na základe ktorých je možné to alebo ono

¹⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sžf/31/2016

správania subsumovať do konkrétnej kategórie, tak uvedené zamenenie spôsobuje nezákonnosť rozhodnutia správcu dane. Takéto rozhodnutie pri podaní správnej žaloby bude správnym súdom zrušené a vec bude musieť byť nanovo prejednaná pred správcom dane, samozrejme ak medzičasom nezanikne právo správcu dane vyrubiť daň.

Podmienky odpočítania DPH

Na prvý pohľad sa pri skúmaní daňového podvodu môže javiť skúmanie podmienok odpočítania DPH ako zbytočné. No uvedené platí len do momentu poukázania na tú skutočnosť, že práve právo na odpočítanie DPH je dôvodom existencie daňových podvodov, resp. mechanizmom, ktorý daňové podvody na DPH vôbec umožňuje. V tejto súvislosti je potrebné zároveň konštatovať, že právo na odpočítanie DPH možno charakterizovať ako „základné“ právo v oblasti daňového práva, a to práve z dôvodu charakteru DPH.¹⁹ DPH je všeobecnou spotrebnou daňou, ktorá má vo všeobecnosti zaťažovať až konečného spotrebiteľa, a teda táto má byť neutrálna medzi podnikateľskými subjektmi. Právom na odpočítanie DPH je uvedená základná vlastnosť DPH zabezpečovaná.

Zároveň možno uviesť, že daňový podvod na DPH, resp. subsumovanie konkrétnej transakcie pod pojem daňový podvod prichádza do úvahy vo všeobecnosti vtedy, ak sú splnené materiálne a formálne podmienky na odpočítanie DPH. Teda v prípade ak nebudú splnené materiálne podmienky pre priznanie práva na odpočítanie DPH, správca dane nemôže o konkrétnej transakcii uvažovať ako o daňovom podvode. Uvedené je len logickým záverom, ktorého odôvodnenie ponúkne nižšie.

Čo sú to teda materiálne a formálne podmienky odpočítania DPH? Medzi formálne podmienky možno vo všeobecnosti citujú rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 3Sfk/47/2021, bod 32 „(...) *Formálne podmienky priznania práva na odpočet zodpovedajú najmä náležitostiam faktúry (čl. 178 písm. a) Smernice (rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie vo veci Senatex GmbH, C-518/14 zo dňa 15. septembra 2016, bod 29; vo veci Vikingo Fővállalkozó Kft., C-610/19 zo dňa 3. septembra 2020, bod 43; vo veci Kemwater ProChemie s. r. o., C-154/20 zo dňa 9. decembra 2021, bod 24).* Na druhej strane medzi materiálne podmienky je potrebné zaradiť (i) status dodávateľa - aby daňový subjekt nárokujúci si odpočet bol zdaniteľnou osobou, (ii) tovar alebo služby, na ktorých zakladá právo na odpočítanie dane, musia byť dodané alebo poskytnuté inou zdaniteľnou osobou a požiadavka, (iii) aby zdaniteľná osoba dotknuté tovary alebo služby následne použila na účely svojich vlastných zdaniteľných plnení.²⁰

V nadväznosti na chápanie materiálnych a formálnych podmienok je možné sa ďalej pýtať na dôsledky, ktoré potenciálna absencia uvedených podmienok je schopná vyvolať vo vzťahu k právu na odpočítanie DPH.

Pokiaľ ide o formálne podmienky, tak judikatúra stabilne deklaruje, že absencia, resp. chyby vo vystavenej faktúre nie sú samé o sebe spôsobilé byť dôvodom na odopretie práva na odpočítanie DPH.²¹ Uvedené možno podporiť aj judikatórnou líniou hovoriacou, že „(právo na odpočítanie DPH) nemajú základ vo formálnom doklade, ale v existencii konkrétnej dodávky tovaru alebo služby. Zákon o DPH nestojí len na formálnom, ale aj na reálnom preukázaní dodania tovaru resp. služby.“²² Avšak uvedené neplatí absolútne. Na základe absencie formálnych podmienok je možné právo na odpočet DPH odoprieť vtedy, ak porušenie formálnych požiadaviek malo za následok nemožnosť predloženia jasného dôkazu o tom, že

¹⁹ Napr. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-255/02 Halifax, Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-285/11 Bonik, Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-80/11 Mahagében a Dávid etc.

²⁰ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 3Sfk/47/2021; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-154/20 Kemwater ProChemie

²¹ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 3Sfk/47/2021; Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sžfk/18/2021,

²² Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sfk/13/2021,

hmotnoprávne podmienky boli splnené a splnenie materiálnych podmienok nevyplýva ani z dokazovania vykonaného správcom dane.²³

Ako implicitne vyplýva z vyššie uvedeného, situácia pri spôsobilosti, resp. dopade absencie materiálnych podmienok na právo na odpočítanie DPH je výrazne odlišná. Podľa nášho názoru to vyplýva z tej skutočnosti, že každá jedna materiálna podmienka je vôbec predpokladom pre aktiváciu DPH systému, a teda v prípade ak medzi sebou obchodujú osoby bez statusu zdaniteľná osoba, resp. ak dodávané tovary nie sú ďalej používané na ďalšie zdaniteľné plnenia, tak ani aplikácia noriem pojednávajúcich o DPH vo všeobecnosti neprichádza do úvahy. Uvedené vyplýva aj z judikatúry, ktorá hovorí, že absencia materiálnej podmienky je vždy dôvodom na nepriznanie práva na odpočítanie DPH.²⁴

Zhrňujúc uvedené platí, že „*nepreukázanie hmotnoprávnej (materiálnej) podmienky pre priznanie práva na odpočet dane (oslobodenie od dane) je dôvodom pre odopretie tohto práva (...)*“.²⁵

Z uvedeného zároveň vyplýva akýsi vzťah kvázi subordinácie medzi formálnymi a materiálnymi podmienkami, kedy práve materiálnym podmienkam je potrebné pri priznávaní a posudzovaní splnenia nárokov na pomerné odpočítanie DPH priznať väčšiu váhu. Uvedené má napríklad za následok tú skutočnosť, že nesprávne označenie strán na faktúre nebude spôsobilé byť bez ďalšieho dôvodom pre záver o nesplnení podmienok priznania práva na odpočítanie DPH.²⁶

Ak by sme teda mali konkrétne odôvodniť skôr prezentovaný záver, a síce, že v prípade ak nebudú splnené (materiálne) podmienky pre priznanie práva na odpočítanie DPH, správca dane nemôže o konkrétnej transakcii uvažovať ako o daňovom podvode tak uvádzame nasledovné. Prezentovaný záver je logický z toho hľadiska, že v prípade ak nie sú splnené podmienky týkajúce sa statusu zdaniteľnej osoby a použitia dodávaných tovarov na zdaniteľné plnenia, tak nedochádza ani k aktivácii ustanovení o DPH, odpočítania DPH. Ak nedochádza k aplikovaniu ustanovení o DPH tak logicky, podľa našej mienky, ani nemôže ísť o daňový podvod, nakoľko samotná transakcia nespĺňa podmienky zdaniteľných obchodov podľa ustanovení o DPH alebo alternatívne sa dané transakcie ani reálne neuskutočnili. Doktrínu daňového podvodu na DPH tak možno použiť len na prípady, kedy reálne došlo k zdaniteľným obchodom medzi zdaniteľnými osoba s tovarom, ktorý tieto používali na ďalšie zdaniteľné plnenia, avšak v rámci tohto reťazca došlo k daňovému úniku a daňový subjekt participujúci na tomto obchodnom reťazci vedel alebo mohol a mal vedieť, že je súčasťou obchodného reťazca poznačeného daňovým podvodom.

Na strane druhej, aj v prípade ak dôjde k reálnemu uskutočneniu transakcií ako i k daňovému podvodu v rámci nich, no kontrolovaný daňový subjekt preukáže dostatočnú obozretnosť a dostatočnú mieru opatrnosti – teda vylúči kladnú odpoveď správcu dane na štvrtú otázku Kittel testu – tak takémuto daňovému subjektu bude prislúchať právo na odpočítanie DPH.

Záver

Záverom možno zhrnújúco konštatovať, že DPH je významným zdrojom štátnych rozpočtov, Slovenskú republiku nevynímajúc. Ako významný zdroj si tak zaslúži primeranú

²³ Napr. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-101/16 Paper Consult; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-281/20 Ferimet; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-154/20 Kemwater ProChemie

²⁴ Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-101/16 Paper Consult; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-281/20 Ferimet; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-518/14 Senatex; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-154/20 Kemwater ProChemie; Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sfk/21/2021

²⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 6Sžfk/26/2020, bod 71; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-101/16 Paper Consult, bod 41; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-281/20 Ferimet, bod 33; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-518/14 Senatex, bod 38; Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-154/20 Kemwater ProChemie, bod 29

²⁶ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 3Sfk/47/2021

pozornosť a ochranu pred zneužívaním, resp. podvádzaním v rámci jej systému. Z uvedeného hľadiska je pozitívne, že SD EÚ ako i vnútroštátne súdy vyprodukovali veľmi bohatú judikatúru pojednávajúcu o daňových podvodoch na DPH.

Daňový podvod na DPH je potrebné odlišiť od iných, na prvý pohľad podobných konaní, a to zneužitia práva (systému) DPH a TČ daňového podvodu. Všetky tieto pojmy majú vlastný, odlišný obsah. Z uvedeného dôvodu nemožno tieto pojmy zamieňať. V prípade zamenenia pojmov daňový podvod a zneužitie práva, vzhľadom na rozdielnosť testov odôvodňujúcich kladný záver o ich existencii, dochádza k takej vade rozhodnutia správcu dane, ktoré spôsobuje nezákonnosť a ktoré musí nevyhnutne byť zrušené v správnom súdnom konaní.

V neposlednom rade možno poukázať na to, že doktrína daňového podvodu na DPH má miesto iba pri takých transakciách, kedy sú naplnené (materiálne) podmienky transakcií. Ak tieto naplnené nie sú, nemožno priznať právo na odpočítanie DPH z dôvodu, že na uvedené transakcie sa zákonná úprava o DPH nevzťahuje. Naopak, ak sú materiálne a formálne podmienky splnené, možno nepriznať právo na odpočítanie DPH daňovému subjektu z dôvodu účasti (vedomej alebo nebanlivostnej) daňového subjektu na transakciách poznačených daňovým podvodom. Záver o existencii a participácii daňového subjektu na transakciách poznačených daňovým podvodom sa odvádza od kladných, kumulatívnych odpovedí na judikatúrou vyžadovaný Kittel test. Tento test možno charakterizovať ako *conditio sine qua non*, a teda ak správca dane na konanie daňového subjektu neaplikuje Kittel test, nemôže ani nepriznať právo na odpočítanie DPH daňovému subjektu z dôvodu jeho účasti na daňovom podvode.

Zdroje:

1. BABČÁK, V. Dane a daňové právo na Slovensku (teória a legislatíva). Ružomberok, Vydavateľstvo EPOS, 2022 832 s. ISBN 978-80-562-0339-2
2. EUROPEAN COMMISSION. VAT Compliance Gap due to Missing Trader Intracomunitary Fraud, dostupné online na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/90840f74-bd28-11ef-91ed-01aa75ed71a1>
3. KAČALJAK, M. Podvod na DPH a zneužitie práva v oblasti DPH v právnickej doktríne a aplikačnej praxi na Slovensku *In*: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2020, str. 13 – 22, ISBN 978-80-7160-558-4
4. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C- 224/01 Köbler
5. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-101/16 Paper Consult
6. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-154/20 Kemwater ProChemie
7. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-255/02 Halifax
8. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-281/20 Ferimet
9. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-285/11 Bonik
10. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-518/14 Senatex
11. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-80/11 Mahagében a Dávid
12. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-367/96 Kefalas
13. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-212/97 Centros
14. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-354/03 Optigen
15. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-18/13 Maks Pen
16. Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ v spojených veciach C – 439/04 a 440/04 Axel Kittel
17. Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 3Sfk/47/2021
18. Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sžfk/18/2021

19. Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sfk/13/2021
20. Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sfk/21/2021
21. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 1Sžf/31/2016
22. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 6Sžfk/26/2020
23. SLAŠŤAN, M.: Závaznosť rozhodnutí Súdneho dvora EÚ podľa O.s.p. a práva EÚ, dostupné online na https://ja-sr.sk/sites/default/files/2021-04/Zavaznost_judikatury_SD_EU_Slastan.pdf
24. VAT Carousel Fraud, dostupné online na: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-carousel-fraud_en
25. VAT Gap, dostupné online na: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en#paragraph_1537
26. VAT total tax liability, bližšie k tomu napr. Questions and Answers: VAT Gap, dostupné online na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_6429

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Martin Jurašek

Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

martin.jurasek@student.upjs.sk

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1740-1131>

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE PRI REGULÁCII MIGRÁCIE V EÚ

UTILIZATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MIGRATION REGULATION IN THE EUROPEAN UNION

Mgr. Vladyslava Kryvoshei

Abstrakt

Tento príspevok skúma progresívny trend použitia umelej inteligencie v oblasti kontroly migrácie v rámci Európskej únie. V tejto súvislosti, analyzujeme nástroje a technológie založené na AI, ktoré používajú členské štáty EÚ pre kontrolu hraníc, biometrickú identifikáciu, hodnotenie rizík, monitorovanie migrácie atď. Skúmame taktiež príslušnú judikatúru Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva s cieľom posúdiť, ako tieto súdy posudzujú kľúčové otázky, ktoré vznikajú v dôsledku využitia AI pri regulácii migrácie v EÚ, a to najmä v kontexte ochrany základných práv a ochrany osobných údajov.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, migrácia, ochrana základných práv.

Abstract

This paper examines the progressive trend of utilizing artificial intelligence in migration control within the European Union. In this context, we analyze AI-based tools and technologies employed by EU member states for border control, biometric identification, risk assessment, migration monitoring, etc. Additionally, we examine the relevant jurisprudence of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights to assess how these courts address key issues arising from the use of AI in migration regulation within the EU, particularly in the context of fundamental rights protection and data protection.

Key words: artificial intelligence, migration, protection of fundamental rights.

Úvod

V posledných rokoch použitie nástrojov umelej inteligencie v súkromnej aj verejnej sfére markantne vzrástlo. Umelá inteligencia (ďalej aj ako "AI"¹) totiž prináša so sebou viaceré výhody, najmä automatizáciu opakujúcich sa úloh, urýchlenie a uľahčenie spracúvania veľkého množstva dát, zefektívnenie administratívnych procesov a pod. Na druhej strane však nemôžeme ignorovať s ňou spojené riziká, najmä potenciálny negatívny dopad na ľudské práva (diskrimináciu, predsudky (z angl. „bias“), ohrozenie bezpečnosti a integrity spracúvaných osobných údajov, a i.). V dnešnej dobe iba ťažko nájdeme oblasť nepoznačenú vplyvom umelej inteligencie, a manažment migrácie v rámci Európskej únie (ďalej aj ako „EÚ“) nie je výnimkou.

Ambíciou tohto príspevku je analyzovať uplatnenie nástrojov umelej inteligencie v oblasti regulácie migrácie členskými štátmi EÚ v kontexte ochrany základných práv a ochrany osobných údajov dotknutých osôb. Cieľom práce je overiť si hypotézu, v zmysle ktorej „v rámci regulácie migrácie sa v EÚ používa umelá inteligencia, ale môže to byť hrozba pre základné práva, pričom hranice stanovujú súdne orgány.“ Pri vypracovaní tohto príspevku som pracovala nielen s relevantnou odbornou literatúrou, ale aj s databázami pre vyhľadávanie judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj ako "ESLP"), a Súdneho dvora

¹ Z angl. „Artificial Intelligence“.

Európskej únie (ďalej aj ako “SDEÚ”) – HUDOC² a CURIA.³ Do vyhľadávacích formulárov v predmetných databázach boli v rôznych variáciách zadané kľúčové slova ako “umelá inteligencia”, “inteligencia”, “AI”, “migrácia“, resp. ich anglické ekvivalenty. Výsledky tohto praktického výskumu uvádzame na začiatku práce. Na nich nadväzuje teoretická časť, v ktorej identifikujeme jednotlivé nástroje AI, ktoré sú členskými štátmi EÚ využívané za účelom kontroly a riadenia migrácie. Na záver poukazujeme na postoje odbornej a občianskej verejnosti v danej otázke, ako aj na riziká spojené s využívaním AI. Vzhľadom na obmedzený rozsah, účelom práce je poskytnúť čitateľovi stručný náhľad do súčasného stavu predmetnej problematiky, s odkázaním na ďalšie zdroje pre hlbší výskum.

1. Judikatúra ESĽP a SDEÚ: regulácia migrácie nástrojmi AI

Za účelom overenia hypotézy stanovenej v úvode práce autorka využila príslušné vyhľadávacie formuláre (HUDOC a CURIA). Výsledky vyhľadávania boli prekvapujúce. V rámci HUDOC nebol nájdený žiadny rozsudok, ktorý by sa v merite veci venoval otázke umelej inteligencie (nielen ju mimochodom spomínal v texte), nehovoriac o špecifickej oblasti regulácie migrácie. Uvedené potvrdzuje aj *Podkladový dokument*⁴ z Justičného seminára 2025 vypracovaný na pôde ESĽP na tému „*Ochrana ľudských práv vo svete umelej inteligencie, algoritmov a veľkých dát*“⁵: „Súd ešte nemal príležitosť zaoberať sa značným počtom prípadov týkajúcich sa vplyvu umelej inteligencie na ochranu práv a slobôd zakotvených v dohovore a otestovať rozsah zložitosti a nuáns otázok súvisiacich s umelou inteligenciou.“⁶ Avšak, ako sa v predmetnom dokumente ďalej uvádza, „ustálená judikatúra ESĽP môže poskytnúť základ na zváženie, či a ako by sa doteraz vypracované zásady mohli preniesť a uplatniť v prípadoch, ktoré vyvolávajú otázky základných práv v dôsledku používania systémov umelej inteligencie“.⁷ Prístup ESĽP v otázke AI sa teda zatiaľ prejavuje ako aplikácia už existujúcich pravidiel a záverov, eventuálne týkajúcich sa vyvíjajúcich sa technológií, databáz a softvéru, bez bezprostredného skúmania nástrojov AI ako špecifickej technológie.

Skutočnosť, že v databáze HUDOC aktuálne nenájdeme súdne spory priamo súvisiace s využívaním AI, neznamena, že sa podobné spory neodohrávajú na “nižšej”, resp. národnej úrovni, ale skôr iba to, že sa na ESĽP ešte (zatiaľ) nedostali. Zohľadňujúc globalizované využívanie AI môžeme predpokladať, že nebude trvať dlho, kým sa takýto spor dostane na ESĽP. Z tohto dôvodu, ako na to poukazujú niektorí odborníci,⁸ je nevyhnutné, aby ESĽP bol pripravený na riešenie otázok spojených s AI, či už z technickej, alebo odbornej stránky.

Podkladový dokument odkazuje na niekoľko rozhodnutí ESĽP súvisiacich s rapidným technologickým vývojom a tak potenciálne aplikovateľných na otázky týkajúce sa AI. Z tam vymenovaných v rámci našej práce spomenieme prípad najviac relevantný pre oblasť migrácie, a síce – *S. a Marper proti Spojenému kráľovstvu*.⁹ Pozadie tohto prípadu môžeme zhrnúť nasledovne: dvom osobám, pánovi S. a pánovi Marperovi, boli po zatknutí za pokus o lúpež a

² HUDOC. European Court of Human Rights. Online. 2025. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%22CHAMBER%22%7D>. [cit. 2025-05-31].

³ CURIA. Online. 2025. Dostupné z: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo1_6308/. [cit. 2025-05-31].

⁴ Z angl. „Background paper“.

⁵ Z angl. “Protecting human rights in a world of Artificial Intelligence, algorithms and big data”

⁶ *Background paper for the Judicial Seminar 2025: Protecting human rights in a world of Artificial Intelligence, algorithms and big data*. [online]. European Court of Human Rights. 2024. s. 10. Dostupné z: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/seminar-background-paper-2025-eng>. [cit. 2025-05-31]

⁷ Ibidem.

⁸ SZAPPANYOS, M. Artificial Intelligence: Is the European Court of Human Rights Prepared? [online]. In: *Acta Humana*. Budapest: Emberi Jogi Közlemények, 2023. 11(1), s. 93–110. Dostupné z: <https://doi.org/10.32566/ah.2023.1.6>. [cit. 2025-05-31].

⁹ Tematický išlo o ochranu osobných údajov, kde jedným zo záverom súdu bolo, že časovo neobmedzené uchovávanie DNA a odtlačkov prstov po skončení trestného konania je v rozpore s článkom 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach (ďalej aj ako „EĽP“).

obťažovanie odobraté odtlačky prstov a vzorky DNA. Napriek tomu, že oba prípady boli ukončené bez odsúdenia, polícia odmietla ich žiadosti o zničenie biometrických údajov. Nasledovali vnútroštátne konania, kde páni využili všetky vnútroštátne opravné prostriedky, avšak neboli úspešní, preto sa obrátili aj na ESĽP. Relevantným na účely našej práce je bod 103 rozsudku, kde ESĽP uviedol, že ochrana osobných údajov je základom článku 8 EDĽP, ktorý si vyžaduje primerané záruky vo vnútroštátnom práve. „Potreba takýchto záruk je o to väčšia, že ide o ochranu osobných údajov, ktoré sa spracúvajú **automaticky**, a to aj vtedy, keď sa takéto údaje používajú na policajné účely.“¹⁰ Vnútroštátne právne predpisy musia najmä obmedziť uchovávanie údajov na nevyhnutne potrebné údaje, ktoré nie sú zbytočné a ktoré umožňujú identifikáciu dotknutých osôb len na nevyhnutnú dobu. V tomto rozhodnutí ESĽP taktiež zohľadnil rýchly pokrok, o.i., v technológiách, a uznal, že ten môže vytvoriť nepredvídateľné budúce hrozby pre súkromie.¹¹

Pokiaľ ide o judikatúru SDEÚ, z metodologického hľadiska bol zvolený rovnaký postup – vyhľadávanie v databáze (CURIA) na základe kľúčových slov. Vyhľadávanie prinieslo viac výsledkov, avšak ich relevancia pre danú prácu, vzhľadom na jej tematické zameranie, bola v prevažnej časti veľmi nízka (AI bola spomínaná prevažne v kontexte autorského práva), a relevantnými sa javili iba dve rozhodnutia.

V prvom rade, za spomenutie stoja návrhy generálneho advokáta vo veci **C-203/22, CK**, týkajúcej sa automatizovaného rozhodovania.¹² Skutkové okolnosti prípadu boli nasledovné: spoločnosť Dun & Bradstreet Austria (ďalej aj ako „DBA“) odmietla uzavrieť alebo predĺžiť zmluvu o poskytovaní mobilných telefónnych služieb s dotknutou osobou (CK), a to na základe automatizovaného posúdenia úverovej bonity danej osoby. CK požadovala informácie o logike použitej pri automatizovanom rozhodovaní, ale spoločnosť DBA tvrdila, že použitý algoritmus je obchodným tajomstvom. Za týchto okolností SDEÚ skúmal právo vyplývajúce z čl. ods. 1 písm. h) nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (ďalej ako „*GDPR*“). Ako to generálny advokát zhrnul, predmetný článok vyžaduje, aby bola dotknutá osoba informovaná o kontexte, v ktorom bolo prijaté automatizované rozhodnutie, najmä o logike, ktorá sa na tomto rozhodovaní podieľala.¹³ Predmetné ustanovenie bolo SDEÚ interpretované tak, že v prípade automatizovaného rozhodovania vrátane profilovania v zmysle článku 22 ods. 1 *GDPR* môže dotknutá osoba požadovať, aby prevádzkovateľ jej poskytol „*zmysluplnú informáciu o použitej logike*“, teda v **stručnej, transparentnej, zrozumiteľnej a ľahko prístupnej forme vysvetlil postup a zásady**, ktoré sa skutočne uplatňujú pri automatizovanom použití osobných údajov týkajúcich sa tejto osoby s cieľom získať konkrétny výsledok.¹⁴

V druhom rade, relevantným je rozhodnutie vo veci **C-817/19, Ligue des droits humains**,¹⁵ v rámci ktorého sa SDEÚ vyjadril vo vzťahu k (ne)možnosti použitia nástrojov AI v určitej oblasti práva Únie. Stredobodom pozornosti v danom prípade bola smernica

¹⁰ Sťažnosť č. 30562/04 a č. 30566/04 vo veci S. a Marper vs. Spojené kráľovstvo. Dostupné z: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-90051%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-90051%22]}). Bod 103.

¹¹ Ibidem, bod 71: „Vzhľadom na rýchle tempo vývoja v oblasti genetiky a informačných technológií súd nemôže vylúčiť možnosť, že v budúcnosti môžu byť záujmy súkromného života spojené s genetickými informáciami dotknuté novým spôsobom alebo spôsobom, ktorý dnes nemožno presne predvídať.“

¹² Návrhy generálneho advokáta Jean Richard de La Tour prednesené 12. Septembra 2024 vo veci C-203/22. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=%2522artificial%2Bintelligence%2522&docid=290022&pageIndex=0&doclang=SK&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=19391361#ctx1>

¹³ Ibidem, bod 63.

¹⁴ Rozsudok Súdneho dvora z 27. februára 2025 vo veci C-203/22, CK. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=295841&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2878331>. Bod 77, ods. 1.

¹⁵ Rozsudok Súdneho dvora z 21. júna 2022 vo veci C-817/19, Ligue des droits humains. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=261282&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2181887>

Európskeho parlamentu a Rady č. EÚ) 2016/681 z 27. apríla 2016 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti (ďalej aj ako „smernica o PNR“).¹⁶ Cieľmi tejto smernice sú, okrem iného, zaistenie bezpečnosti, ochrana životov a bezpečností osôb a vytvorenie právneho rámcu na ochranu údajov z PNR pri ich spracúvaní príslušnými vnútroštátnymi orgánmi.¹⁷ V súvislosti s transpozíciou danej smernice do belgického právneho poriadku belgická nezisková ľudskoprávna organizácia Ligue des Droits Humains iniciovala spor na vnútroštátnom (belgickom) súde, kde namietala porušenie viacerých ustanovení primárneho a sekundárneho únieového práva týkajúcich sa ochrany súkromia, ochrany osobných údajov a slobody pohybu osôb v rámci EÚ. Na účely našej práce sú relevantnými závery SDEÚ vo vzťahu k ust. čl. 6 ods. 3 písm. b) smernice o PNR. Predmetné ustanovenie vyžaduje, aby údaje boli posudzované podľa vopred určených kritérií. Táto požiadavka bráni použitiu technológie umelej inteligencie v samoučiacich sa systémoch (ďalej len „ML“¹⁸), ktoré sú schopné bez ľudského zásahu alebo preskúmania upraviť proces hodnotenia, a najmä kritériá hodnotenia, na ktorých je založený výsledok uplatnenia tohto procesu, ako aj váhu týchto kritérií.¹⁹ Neprehľadnosť AI by sťažila vysvetlenie výsledkov v podobe pozitívnych zhôd (napr. označenia osoby za podieľajúcu sa na terorizme), a tým by potenciálne ohrozila právo dotknutých osôb na účinný súdny prostriedok nápravy v zmysle čl. 47 Charty základných práv EÚ a vystavila by ich riziku diskriminácie.²⁰

Sumarizovane, v prvom spomenutom rozhodnutí SDEÚ poukázal na povinnosť prevádzkovateľov systémov AI poskytnúť dotknutým osobám „zmysluplnú informáciu“ týkajúcu sa postupu a výsledku automatizovaného rozhodovania. V druhom rozhodnutí SDEÚ upozornil na neprípustnosť využitia AI v určitej oblasti práva Únie, ako aj na neprehľadný charakter AI, ktorý môže sťažiť vysvetlenie postupu a výsledkov automatizovaného spracúvania a tak ohroziť právo na účinný súdny prostriedok nápravy a viesť k diskriminácii. Medzi týmito rozsudkami vnímame prepojenie pokiaľ ide o problematiku zrozumiteľného vysvetlenia spôsobu fungovania AI a samotného procesu, ktorý vedie ku generovaniu výsledkov.

2. Nástroje AI zamerané na reguláciu migrácie v EÚ

Nástroje AI v oblasti regulácie migrácie sú vyvíjané s ambíciou modernizovať manažovanie migrácie a zväčšiť bezpečnosť v rámci EÚ.²¹ Realizuje sa to prostredníctvom myriady nástrojov, ktoré niektorí výskumníci členia z hľadiska momentu (miesta) ich využitia na nástroje využívané 1) pred vstupom štátnych príslušníkov tretích krajín (ďalej aj ako „ŠPTK“) na územie členských štátov; 2) na hraničnom priechode; 3) po vstupe ŠPTK na územie členských štátov.²²

¹⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/681 z 27. apríla 2016 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti. Ú. v. EÚ L 119, 4.5.2016, p. 132–149. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0681>

¹⁷ Bod 5 preambuly smernice o PNR.

¹⁸ Z angl. „machine-learning“

¹⁹ Supra note 15, bod 194.

²⁰ Supra note 15, bod 195.

²¹ KARAISSOU A., VAVOULA, N. Extrajudicial and Judicial Remedies in Algorithm-Assisted Decision-Making: The Case of EU IT Systems for Migration and Security. [online]. In: *EUI Law Working Paper 2024/21*. Fiesole: European University Institute, 2024. ISSN 1725-6739. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5107495. [cit. 2025-05-31].

²² OZKUL, D. Automating Immigration and Asylum: The Uses of New Technologies in Migration and Asylum Governance in Europe. Oxford: Refugee Studies Centre, University of Oxford, 2023. [online]. s. 3 – 4. Dostupné z: <https://www.rsc.ox.ac.uk/publications/automating-immigration-and-asylum-the-uses-of-new-technologies-in-migration-and-asylum-governance-in-europe>. [cit. 2025-05-31]. Pozn.: pôvodná publikácia sa venuje nástrojom AI využívaným nielen v rámci EÚ, ale aj za jej hranicami, resp. v Európe ako takej.

Cieľom **prvej** skupiny je najmä predvídať migračné a utečenecké toky, analyzovať riziká a automatizovať niektoré administratívne procesy. Príkladom je EUMigraTool,²³ ktorý dokáže nielen predvídať počty migrantov, zanalyzovať dôvody migrácie, zhodnotiť postoje verejnosti v otázkach migrácie, ale aj identifikovať vznik napätia medzi ŠPTK a občanmi Únie.²⁴ Za spomenutie stojí aj plánované zefektívnenie procesu spracúvania žiadostí o udelenie schengenských víz.²⁵ Súčasný prevažne manuálny proces overenia každej žiadosti môže byť v najbližšej budúcnosti nahradený automatickým overením osoby v prepojených databázach.²⁶ Manuálne by boli následne overované iba takto identifikované „zhody“ (napr. zhoda s osobnými údajmi jednotlivca, ktorý je evidovaný v databáze Europolu, alebo bol v minulosti neregulárnym migrantom a pod.).²⁷

Nástroje AI v **druhej** skupine sú cielené najmä na zhodnotenie rizík, overenie pravosti dokladov,²⁸ a behaviorálne (emocionálne) rozpoznávanie. V tejto skupine by sme poukázali na posledný spomenutý nástroj, avšak, ako príklad neúspešného (nevhodného) použitia AI. Ide o projekt s názvom iBorderCTRL, ktorý mal za cieľ urýchliť hraničné kontroly a zvýšiť ich bezpečnosť²⁹ prostredníctvom detekcie a zhodnotenia emočných reakcií cestujúcich. Tento projekt bol testovaný príslušníkmi pohraničnej stráže v Lotyšsku, Maďarsku a Grécku. V rámci tohto projektu, pred vstupom na hranice EÚ cestujúci mali prejsť predbežnou kontrolou prostredníctvom personalizovaného agenta (tzv. Avatar), ktorý by analyzoval reakcie a mikrogestá cestujúceho. Po príchode na hraničný priechod by sa tieto analýzy porovnali so zábermi z minulých hraničných priechodov, pričom osoby s vyšším rizikom „nepravdivosti“ by boli podrobené ďalšej kontrole zo strany príslušníkov pohraničnej stráže. Kritika, s ktorou sa tento AI nástroj stretol zo strany viacerých subjektov (odborníkov, občianskej verejnosti, mimovládnych organizácií, a niektorých členov Európskeho parlamentu³⁰) bola zameraná hlavne na spoľahlivosť tohto nástroja, pričom boli vyjadrované obavy z možných predsudkov voči jednotlivcom na základe farby pleti, pohlavia, veku a kultúry.³¹ Otáznou bola aj transparentnosť financovania tohto projektu. V tejto súvislosti (minulý) člen Európskeho parlamentu a ľudskoprávny aktivista Patrick Breyer si od agentúry REA³² vyžiadal správy o etickom preskúmaní projektu, posúdenie zákonnosti tohto typu technológie a zistenia projektu, avšak táto agentúra odmietla poskytnúť informácie s odôvodnením, že dokumenty obsahujú

²³ Bližšie pozri: BLASI CASAGRAN, C., STAVROPOLOUS, G. Developing AI predictive migration tools to enhance humanitarian support. The case of EUMigraTool. [online]. In: *Data & Policy*, 6 (64). Cambridge: Cambridge University Press, 2024. Dostupné z: https://ddd.uab.cat/pub/artpub/2024/b92621460f33/datpol_a2024m12d4v6iENG.pdf. [cit. 2025-05-31].

²⁴ About. Online. ITFLOWS. 2025. Dostupné z: <https://www.itflows.eu/about/#1603718428850-34bc303d-2f99>. [cit. 2025-05-31].

²⁵ *Supra* note 22, s. 20

²⁶ Ide najmä o nasledovné systémy/ databázy: ETIAS, ESS, VIS, EURODAC, ECRIS-TCN.

²⁷ JONES, C. Automated Suspicion. The EU's New Travel Surveillance Initiatives. London: Statewatch, 2020. [online]. ISBN 978-1-874481-81-2. s. 15. Dostupné z: <https://www.statewatch.org/media/1235/sw-automated-suspicion-full.pdf>. [cit. 2025-05-31].

²⁸ Tieto nástroje sú zatiaľ využívané niektorými členskými štátmi (Belgicko, Holandsko) bez jednotnej aplikácie v rámci EÚ, nad ktorou sa tiež uvažuje. *Supra* note 22, s. 26.

²⁹ *Periodic Reporting for period 2 - iBorderCtrl (Intelligent Portable Border Control System)*. [online]. European Commission. 2025. Dostupné z: <https://cordis.europa.eu/project/id/700626/reporting>. [cit. 2025-05-31].

³⁰ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach. (2020/2016(INI)). Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_SK.html. Bod 31.

³¹ SÁNCHEZ-MONEDERO, J., DENCİK, L. 2022. The politics of deceptive borders: “biomarkers of deceit” and the case of iBorderCtrl, Information. [online]. In: *Communication & Society*, 25(3), s. 413-430. ISSN-e: 2386-7876. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1369118X.2020.1792530> [cit. 2025-05-31].

³² Z angl. „European Research Executive Agency“ – Európska výkonná agentúra pre výskum. Táto agentúra financuje a riadi vedecké iniciatívy v rámci EÚ. Bližšie pozri: *European Research Executive Agency*. [online]. European Commission. 2025. Dostupné z: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/european-research-executive-agency_en. [cit. 2025-05-31].

obchodné informácie a majú obchodnú hodnotu.³³ Preto sa pán Breyer obrátil na Všeobecný súd, ktorý v konaní vo veci T-158/19 zrušil niektoré z rozhodnutí agentúry o odmietnutí poskytnúť prístup k projektovej dokumentácii v rozsahu, ktorý sa nepriečil ochrane obchodného tajomstva. Išlo o dokumenty obsahujúce popis politiky EÚ v oblasti hraničných kontrol a jej právny základ, ako aj diskusiu o tom, či je potrebné tieto kontroly posilniť pomocou nových technológií. Takisto sa v nich sumarizovali príslušné právne rámce podľa medzinárodného práva, práva EÚ a vnútroštátneho práva, najmä pokiaľ ide o ochranu osobných údajov, právne zásady a základné práva. Kľúčovým aspektom bolo, že v týchto informáciách, ktoré pochádzali z verejných zdrojov, neboli opísané konkrétne nástroje použité v projekte iBorderCtrl. Namiesto toho v nich boli skúmané etické a právne otázky týkajúce sa systémov, ktoré využívajú inovatívne technológie, ako je „automatické zisťovanie podvodov“ alebo automatizované „posudzovanie rizík“, teda otázky, ktoré vznikajú bez ohľadu na skutočný návrh systému alebo projekt vypracovaný členmi konzorcia.³⁴

Tretia skupina nástrojov AI je využívaná po vstupe ŠTPK na územie EÚ a je určená pre široké spektrum činností – technickú asistenciu v azylovom konaní, integráciu, vyhľadávanie voľných ubytovacích kapacít, relokáciu, alokáciu utečencov v rámci krajiny, vyhľadávanie dobrovoľníkov a pod.³⁵ Napríklad, v Nemecku nástroje AI asistujú pri transliterácii mien žiadateľov o azyl do latinskej abecedy a analýze dát uložených v mobiloch žiadateľov o azyl za účelom identifikácie národnosti a identity ich vlastníkov³⁶ (pokiaľ identifikácia iným spôsobom, ako napr. na základe cestovného dokladu, nie je možná, teda ide o prostriedok *ultima ratio*).³⁷ V súvislosti s posledným uvedeným účelom využitia AI považujeme za vhodné poukázať na negatívny postoj občianskej verejnosti v Nemecku, ktorá kritizuje neprimeranosť takého zásahu do súkromia dotknutých osôb, nespoľahlivosť získaných výsledkov (a to vzhľadom na to, že ten istý mobilný telefón môže využívať niekoľko osôb), a neprehľadnosť algoritmov AI.³⁸

3. Postoje odbornej a občianskej verejnosti k využívaniu AI pri regulácii migrácie

Na rozdiel od výrazne obmedzenej vzorky relevantnej judikatúry, evidentnou je aktivita odbornej aj občianskej verejnosti v skúmanej oblasti. Na úvod, nadväzujúc na vyššie uvedený argument o tom, že súdne authority ako ESJP musia byť pripravené na AI, je vítanou ambíciou Rady Európy pripraviť príručku o AI a jej vplyve na základné ľudské práva³⁹ do konca roka 2025. Práce nad týmto dokumentom aktuálne prebiehajú, a v momente finalizovania tohto príspevku (máj 2025) sa už uskutočnili štyri zasadnutia.⁴⁰ Pre zaujímavosť, jedna z podkapitol tejto príručky sa má venovať výslovne oblastiam migrácie a hraničným kontrolám. Ako hlavné

³³ BREYER, Patrick. *EU-funded technology violates fundamental rights*. [online]. About: intel. European voices on surveillance. 2025. Dostupné z: <https://aboutintel.eu/transparency-lawsuit-iborderctrl/>. [cit. 2025-05-31].

³⁴ Rozsudok Všeobecného súdu z 15. decembra 2021, vo veci T-158/19. ECLI:EU:T:2021:902. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=251282&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=20487482>. Bod 119.

³⁵ Supra note 22, s. 28 – 63.

³⁶ K tomu pozri: BISELLI, A., BECKMANN, L. *Invading Refugees' Phones: Digital Forms of Migration Control in Germany and Europe*. [online]. Berlin: Gesellschaft für Freiheitsrechte e. V., 2019. Dostupné z: https://freiheitsrechte.org/uploads/publications/Digital-Study_Invading-Refugees-Phones_Digital-Forms-of-Migration-Control-Gesellschaft_fuer_Freiheitsrechte_2019.pdf [cit. 2025-05-31].

³⁷ Supra note 22, s. 51.

³⁸ Supra note 36, s. 29.

³⁹ Z angl.: „Handbook on human rights and artificial intelligence“.

⁴⁰ Riadiaci výbor pre ľudské práva (CDDH) bol vyzvaný Výborom ministrov, aby pracoval v tejto novej oblasti. CDDH preto zriadil redakčnú skupinu pre ľudské práva a umelú inteligenciu (CDDH-IA), ktorej úlohou je vypracovať príručku o ľudských právach a umelej inteligencii. *Human Rights and artificial intelligence (CDDH-IA)*. [online]. Council of Europe. Human Rights Intergovernmental Cooperation. 2025. Dostupné z: [https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/intelligence-artificielle#/%2269581064%22:\[3\]](https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/intelligence-artificielle#/%2269581064%22:[3]). [cit. 2025-05-31].

body pozornosti v tejto súvislosti zatiaľ boli identifikované rizikové hodnotenie žiadateľov o azyl a rozpoznávanie tvári na hraniciach.⁴¹

Pokiaľ ide o odbornú a občiansku verejnosť, označujú použitie AI nástrojov za účelom manažovania migrácie, azylu a hraníc za „dvojsečnú zbraň“. ⁴² Síce vo všeobecnosti uznávajú, že AI má pozitívne aspekty a dokáže zefektívniť a urýchliť niektoré administratívne procesy v oblasti migrácie a azylu, súčasne však upozorňujú na viaceré riziká s týmto spojené. Napríklad, vyššie spomínané AI nástroje na **predvídanie migračných vln** majú potenciál napomôcť štátom pripraviť sa na migračné toky. Zároveň ale odborníci poukazujú na riziko zneužitia výsledkov takýchto predpovedí štátmi v snahe zabrániť vstupu migrantov na ich územie, vrátane zavedenia praktík v rozpore s princípom *non-refoulement*.⁴³

Ďalšou problematickou oblasťou sa javí **automatizovaná biometrická identifikácia**. AI nástrojom na rozpoznávanie tvári sa vyčíta ich nepresnosť, a automatickej identifikácii na základe odtlačkov prstov – porovnateľne vysoké percento falošných zhôd a nepresnosti v spracúvaných údajoch.⁴⁴ Síce percento falošných zhôd nemusí presiahnuť 0,1 %, v prípade prílivu veľkého počtu migrantov však aj takéto zdanlivo nízke percento dokáže negatívne ovplyvniť značný počet osôb.⁴⁵ Navyše, využitie biometrických údajov v rámci automatizovanej identifikácie je spojené s rizikom rasového profilovania, resp. automatickej etnickej klasifikácie, a s tým súvisiacej diskriminácie na základe etnicity.⁴⁶

Ako sme už spomínali v druhej časti práce, evidentná vlna kritiky bola smerovaná aj voči systémom na **emočnú identifikáciu** kvôli pochybnostiam ohľadom ich spoľahlivosti a presnosti, ako aj transparentnosti ich financovania. Navyše, pri tomto nástroji bolo identifikované riziko rasovej profilácie a nesprávneho vyhodnotenia na základe nedostatočného zohľadnenia kultúrno-spoločenských rozdielov.

Dôvodom znepokojenia sú aj otázky spojené s **algoritmami na posúdenie rizík**. Napríklad, v kontexte ETIAS⁴⁷ je vysoká pravdepodobnosť zadania nesprávnych údajov, resp. ľudského omylu zo strany cestujúcich, ktorá by viedla k chybným záverom.⁴⁸ V predmetnom kontexte je vhodné zohľadniť odborné výskumy poukazujúce na predsudky (bias) spôsobené

⁴¹ STEERING COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS (CDDH). DRAFTING GROUP ON HUMAN RIGHTS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE (CDDH-IA). Handbook On Human Rights And Artificial Intelligence – Draft Outline. CDDH-IA(2024)06REV. [online]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/drafting-group-on-human-rights-and-artificial-intelligence-handbook-on/1680b282aa>. [cit. 2025-05-31].

⁴² PALAZZI, Agnese. *AI and Asylum in the EU Legal Framework. A Liaison Dangereuse?* Online. Völkerrechtsblog. 2025. Dostupné z: <https://voelkerrechtsblog.org/ai-and-asylum-in-the-eu-legal-framework/>. [cit. 2025-05-31]. s. 2

⁴³ K tomu pozri napr.: BEDUSHI, A. International migration management in the age of artificial intelligence. [online]. In: *Migration Studies*, Volume 9, Issue 3, s. 576–596. ISSN: 2049-5846. Oxford: Oxford University Press, 2021. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/migration/mnaa003>. [cit. 2025-05-31], a BEDUSHI, A., MCAULIFFE, M. Artificial Intelligence, Migration and Mobility: Implications for Policy and Practice. [online]. In: World Migration Report 2022. Geneva: International Organization for Migration (IOM), 2022. Dostupné z: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022-chapter-11>. [cit. 2025-05-31].

⁴⁴ EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. Under watchful eyes: biometrics, EU IT systems and fundamental rights. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. ISBN 978-92-9491-925-0. s. 16. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-biometrics-fundamental-rights-eu_en.pdf. [cit. 2025-05-31].

⁴⁵ DUMBRAVA, C., MEMBERS' RESEARCH SERVICE. Artificial intelligence at EU borders. Overview of applications and key issues. [online]. Brussels: European Union, 2021. ISBN: 978-92-846-8363-5. s. 33 a nasl. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2021\)690706](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2021)690706). [cit. 2025-05-31].

⁴⁶ EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. Fundamental rights and the interoperability of EU information systems: borders and security. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. ISBN: 978-92-9491-721-8. s. 44. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-interoperability-eu-information-systems_en-1.pdf. [cit. 2025-05-31].

⁴⁷ Z angl. „European Travel Information and Authorization System“. Je to elektronicky systém autorizácie vstupu do Schengenského priestoru pre osoby, na ktorých sa nevzťahuje vízová povinnosť. Bližšie pozri: *What is ETIAS*. [online]. European Union. 2025. Dostupné z: https://travel-europe.europa.eu/etias/what-etias_en. [cit. 2025-05-31].

⁴⁸ Supra note 45, s. 26

využívaním AI.⁴⁹ Ak totiž niečo bolo označené nástrojom AI ako rizikový faktor alebo ako zhoda s iným údajom v databáze, dokáže to ovplyvniť vnímanie osoby, ktorá má správnosť tohto označenia následne manuálne preveriť, a to tak, že táto osoba bude považovať dané označenie za pravdivé, a nebude pristupovať k vyhodnoteniu objektívne, čo môže skresliť konečné rozhodnutie. Takýto scenár oslabuje zmysel manuálneho preverenia⁵⁰ a, v podstate, prenecháva rozhodnutie umelej inteligencii.

Je nevyhnutné brať ohľad na skutočnosť, že systémy AI používané pri manažovaní migrácie, azylu a kontroly hraníc ovplyvňujú ľudí, ktorí sú často v mimoriadne zraniteľnom postavení a ktorí sú závislí od výsledkov činnosti príslušných verejných orgánov. Preto pri implementácii nástrojov AI v predmetnom kontexte by štáty mali postupovať v súlade s princípom „neuškod“ (z angl. „do no harm“).⁵¹

Záver

Umelá inteligencia sa čím ďalej tým viac dostáva do rôznych oblastí súkromnej a verejnej sféry. Aktuálne je badateľnou snaha štátov využívať nástroje AI na manažovanie migrácie, azylu a hraníc, a to aj v rámci EÚ. V tejto práci sme priblížili túto problematiku skrz judikatúru ESĽP a SDEÚ, identifikovali sme používané nástroje AI a zhrnuli relevantné postrehy odbornej a občianskej verejnosti.

Hypotéza stanovená v úvode práce sa vo veľkej miere potvrdila: pri regulácii migrácie v rámci EÚ sa aktuálne využíva veľké množstvo nástrojov AI, čím dochádza k interakciám, resp. zásahom do ľudských práv. Avšak judikatúra, ktorá by detailnejšie určovala mantinely využitia AI za účelom regulácie migrácie, sa ešte stále vyvíja. Ako ukázal výskum relevantnej judikatúry, ESĽP zatiaľ nemal možnosť preskúmať otázky priamo súvisiace s AI nástrojmi, preto odkazuje na svoje predchádzajúce rozhodnutia týkajúce sa automatizovaného spracúvania alebo pokrokových technológií ako takých. SDEÚ na druhej strane už skúmal otázky využitia nástrojov AI, aj keď v inom než „migračnom“ kontexte. Aj napriek uvedeným obmedzeniam, závery z vzorky vybraných rozhodnutí sú prenositeľné do oblasti skúmanej v tomto príspevku.

Zoznam použitej literatúry

1. *About.* [online]. ITFLOWS. 2025. Dostupné z: <https://www.itflows.eu/about/#1603718428850-34bc303d-2f99>. [cit. 2025-05-31].
2. *Background paper for the Judicial Seminar 2025: Protecting human rights in a world of Artificial Intelligence, algorithms and big data.* [online]. European Court of Human Rights. 2024. Dostupné z: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/seminar-background-paper-2025-eng>. [cit. 2025-05-31].
3. BEDUSHI, A. International migration management in the age of artificial intelligence. [online]. In: *Migration Studies*, Volume 9, Issue 3, s. 576–596. ISSN: 2049-5846. Oxford: Oxford University Press, 2021. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/migration/mnaa003>. [cit. 2025-05-31].
4. BEDUSHI, A., MCAULIFFE, M. Artificial Intelligence, Migration and Mobility: Implications for Policy and Practice. [online]. In: *World Migration Report 2022*.

⁴⁹ K tomu pozri: SKITKA, L., MOSIER, K., BURDICK, M. Does automation bias decision-making? [online]. In: *International Journal of Human-Computer Studies*. ISSN: 1071-5819. s. 991-1006. Florida: Academic Press, 1999. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/222507469_Does_automation_bias_decision-making. [cit. 2025-05-31].

⁵⁰ Supra note 45, s. 30.

⁵¹ BEDUSHI, A., MCAULIFFE, M. Artificial Intelligence, Migration and Mobility: Implications for Policy and Practice. [online]. In: *World Migration Report 2022*. Geneva: International Organization for Migration (IOM), 2022. Dostupné z: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022-chapter-11>. [cit. 2025-05-31].

- Geneva: International Organization for Migration (IOM), 2022. Dostupné z: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022-chapter-11>. [cit. 2025-05-31].
5. BISELLI, A., BECKMANN, L. *Invading Refugees' Phones: Digital Forms of Migration Control in Germany and Europe*. [online]. Berlin: Gesellschaft für Freiheitsrechte e. V., 2019. Dostupné z: https://freiheitsrechte.org/uploads/publications/Digital/Study_Invading-Refugees-Phones_Digital-Forms-of-Migration-Control-Gesellschaft_fuer_Freiheitsrechte_2019.pdf [cit. 2025-05-31].
 6. BLASI CASAGRAN, C., STAVROPOLOUS, G. *Developing AI predictive migration tools to enhance humanitarian support. The case of EUMigraTool*. [online]. In: *Data & Policy*, 6 (64). Cambridge: Cambridge University Press, 2024. Dostupné z: https://ddd.uab.cat/pub/artpub/2024/b92621460f33/datpol_a2024m12d4v6iENG.pdf. [cit. 2025-05-31].
 7. BREYER, Patrick. *EU-funded technology violates fundamental rights*. [online]. About: intel. European voices on surveillance. 2025. Dostupné z: <https://aboutintel.eu/transparency-lawsuit-iborderctrl/>. [cit. 2025-05-31].
 8. CURIA. Online. 2025. Dostupné z: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo1_6308/. [cit. 2025-05-31].
 9. DUMBRAVA, C., MEMBERS' RESEARCH SERVICE. *Artificial intelligence at EU borders. Overview of applications and key issues*. [online]. Brussels: European Union, 2021. ISBN: 978-92-846-8363-5. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2021\)690706](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2021)690706). [cit. 2025-05-31].
 10. *European Research Executive Agency*. [online]. European Commission. 2025. Dostupné z: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/european-research-executive-agency_en. [cit. 2025-05-31].
 11. EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. *Fundamental rights and the interoperability of EU information systems: borders and security*. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. ISBN: 978-92-9491-721-8. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-interoperability-eu-information-systems_en-1.pdf. [cit. 2025-05-31].
 12. EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. *Under watchful eyes: biometrics, EU IT systems and fundamental rights*. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. ISBN 978-92-9491-925-0. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-biometrics-fundamental-rights-eu_en.pdf. [cit. 2025-05-31].
 13. HUDOC. *European Court of Human Rights*. [online]. 2025. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%22%22CHAMBER%22%22%7D>. [cit. 2025-05-31].
 14. *Human Rights and artificial intelligence (CDDH-IA)*. [online]. Council of Europe. Human Rights Intergovernmental Cooperation. 2025. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/intelligence-artificielle#%7B%2269581064%22%3A%22%7D>. [cit. 2025-05-31].
 15. JONES, C. *Automated Suspicion. The EU's New Travel Surveillance Initiatives*. London: Statewatch, 2020. [online]. ISBN 978-1-874481-81-2. Dostupné z: <https://www.statewatch.org/media/1235/sw-automated-suspicion-full.pdf>. [cit. 2025-05-31].

16. KARAISKOU A., VAVOULA, N. Extrajudicial and Judicial Remedies in Algorithm-Assisted Decision-Making: The Case of EU IT Systems for Migration and Security. [online]. In: *EUI Law Working Paper 2024/21*. Fiesole: European University Institute, 2024. ISSN 1725-6739. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5107495. [cit. 2025-05-31].
17. Návrhy generálneho advokáta Jean Richard de La Tour prednesené 12. Septembra 2024 vo veci C-203/22. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=%2522artificial%2Bintelligence%2522&docid=290022&pageIndex=0&doclang=SK&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=19391361#ctx1>
18. OZKUL, D. Automating Immigration and Asylum: The Uses of New Technologies in Migration and Asylum Governance in Europe. Oxford: Refugee Studies Centre, University of Oxford, 2023. [online]. Dostupné z: <https://www.rsc.ox.ac.uk/publications/automating-immigration-and-asylum-the-uses-of-new-technologies-in-migration-and-asylum-governance-in-europe>. [cit. 2025-05-31].
19. PALAZZI, Agnese. *AI and Asylum in the EU Legal Framework. A Liaison Dangéreuse?* [online]. Völkerrechtsblog. 2025. Dostupné z: <https://voelkerrechtsblog.org/ai-and-asylum-in-the-eu-legal-framework/>. [cit. 2025-05-31].
20. *Periodic Reporting for period 2 - iBorderCtrl (Intelligent Portable Border Control System)*. [online]. European Commission. 2025. Dostupné z: <https://cordis.europa.eu/project/id/700626/reporting>. [cit. 2025-05-31].
21. Rozsudok Súdneho dvora z 21. júna 2022 vo veci C-817/19, Ligue des droits humains. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=261282&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2181887>.
22. Rozsudok Súdneho dvora z 27. februára 2025 vo veci C-203/22, CK. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=295841&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2878331>.
23. Rozsudok Všeobecného súdu z 15. decembra 2021, vo veci T-158/19. ECLI:EU:T:2021:902. Dostupné z: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=251282&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=20487482>
24. SÁNCHEZ-MONEDERO, J., DENCİK, L. 2022. The politics of deceptive borders: “biomarkers of deceit” and the case of iBorderCtrl, Information. [online]. In: *Communication & Society*, 25(3), s. 413-430. ISSN-e: 2386-7876. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1369118X.2020.1792530> [cit. 2025-05-31].
25. SKITKA, L., MOSIER, K., BURDICK, M. Does automation bias decision-making? In: *International Journal of Human-Computer Studies*. ISSN: 1071-5819. s. 991-1006. Florida: Academic Press, 1999. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/222507469_Does_automation_bias_decision-making. [cit. 2025-05-31].
26. Sťažnosť č. 30562/04 a č. 30566/04 vo veci S. a Marper vs. Spojené kráľovstvo. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-90051%22%22%7D>.
27. STEERING COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS (CDDH). DRAFTING GROUP ON HUMAN RIGHTS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE (CDDH-IA). Handbook

- On Human Rights And Artificial Intelligence – Draft Outline. CDDH-IA(2024)06REV. [online]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/drafting-group-on-human-rights-and-artificial-intelligence-handbook-on/1680b282aa>. [cit. 2025-05-31].
28. SZAPPANYOS, M. Artificial Intelligence: Is the European Court of Human Rights Prepared? [online]. In: *Acta Humana. Budapest: Emberi Jogi Közlemények*, 2023. 11(1), s. 93–110. Dostupné z: <https://doi.org/10.32566/ah.2023.1.6>. [cit. 2025-05-31].
29. Uznesenie Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach.(2020/2016(INI)). Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_SK.html.
30. *What is ETIAS*. [online]. European Union. 2025. Dostupné z: https://travel-europe.europa.eu/etias/what-etias_en. [cit. 2025-05-31].

Kontaktné informácie o autorke:

Meno a priezvisko: Mgr. Vladyslava Kryvoshei

Pracovisko a univerzita: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Kováčska 26, 040 75 Košice.

E-mail: vladyslava.kryvoshei@student.upjs.sk

Tel.: + 421 919 162 582

OCHRANA ENVIROMENTÁLNYCH ĽUDSKÝCH PRÁV DETÍ: DIALÓG MEDZI RADOU EURÓPY A ORGANIZÁCIOU SPOJENÝCH NÁRODOV

PROTECTION OF ENVIROMENTAL HUMAN RIGHTS OF CHILDREN: DIALOGUE BETWEEN THE COUNCIL OF EUROPE AND THE UNITED NATIONS¹

Mgr. Laura Gazdagová

Abstrakt

Otázka ochrany environmentálnych práv detí nadobúda čoraz väčší význam, keďže sa nachádza na priesečníku práv detí, environmentálnej udržateľnosti a výziev verejného medzinárodného práva. Deti sú obzvlášť zraniteľné voči negatívnym vplyvom životného prostredia, od znečistenia ovzdušia až po klimatickú zmenu a stratu biodiverzity, ktoré predstavujú vážne riziká pre ich zdravie, bezpečnosť a budúcnosť. Zabezpečenie hmotnoprávných aj procesnoprávných environmentálnych práv detí je preto nevyhnutné pre ich blahobyť a rozvoj. Táto práca sa zaoberá prebiehajúcim dialógom medzi Radou Európy a Organizáciou Spojených národov v oblasti ochrany environmentálnych práv detí, pričom sa zameriava na ich snahy začleniť ochranu životného prostredia do širšieho rámca ľudských práv detí. Rada Európy prostredníctvom právnych nástrojov, ako je Európsky dohovor o ľudských právach, zdôrazňuje zodpovednosť štátov zabezpečiť čisté, bezpečné a udržateľné životné prostredie pre všetkých, najmä pre zraniteľné skupiny obyvateľstva, akými sú deti. Rovnako aj Organizácia Spojených národov, predovšetkým prostredníctvom Dohovoru o právach dieťaťa, už dlhodobo uznáva, že zdravé životné prostredie je nevyhnutným predpokladom prežitia a rozvoja detí. Práca analyzuje, ako tieto dve organizácie pristupujú k ochrane environmentálnych práv detí, a to prostredníctvom právnych rámcov, politik a spoločných iniciatív. Zároveň sa venuje príležitostiam a výzvam pri zosúladovaní regionálneho prístupu Rady Európy s globálnym pohľadom OSN, ako aj kľúčovej úlohe občianskej spoločnosti a medzinárodného environmentálneho práva pri formovaní budúceho vývoja v tejto oblasti.

Kľúčové slová: Ochrana životného prostredia, environmentálne práva, dieťa, Organizácia spojených národov, Rada Európy

Abstract

The issue of the protection of children's environmental rights has become increasingly important, as it sits at the crossroads of child rights, environmental sustainability, and challenges of public international law. Children are especially vulnerable to environmental harm, from air pollution to climate change and biodiversity loss, all of which pose significant risks to their health, safety, and future. Ensuring children's substantive and procedural environmental rights is therefore crucial for their well-being and development. This paper examines the ongoing dialogue between the Council of Europe and the United Nations in addressing this issue, focusing on their efforts to incorporate environmental protection within the broader scope of children's human rights. The Council of Europe, through legal frameworks such as the European Convention on Human Rights (has emphasized the responsibility of states to provide a clean, safe, and sustainable environment for all, especially for vulnerable

¹ Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V05-00008, Researcher Mgr. Laura Gazdagová.

populations like children. Similarly, the United Nations, particularly through the Convention on the Rights of the Child has long recognized that a healthy environment is a necessary for children especially for their survival and development. This paper explores how both organizations are working to protect children's environmental rights, analysing their legal frameworks, policies, and collaborative initiatives. It also discusses the opportunities and challenges in aligning the CoE's regional approach with the UN's global perspective, as well as the critical role of civil society and international environmental law in shaping future progress.

Key words: environmental protection, environmental rights, child, United Nations, Council of Europe

Introduction

In recent years, the intersection of environmental degradation and human rights has emerged as a critical area of concern within public international law, particularly as it affects the most vulnerable populations, children. Environmental harm disproportionately impacts children due to their unique physiological and developmental characteristics, limited political agency, and prolonged exposure to ecological hazards. As climate change accelerates and biodiversity loss deepens, the recognition of children's environmental rights, such as the right to a clean, healthy, and sustainable environment, has become an urgent normative and legal imperative. Within this context, the United Nations (hereinafter „UN“) and the Council of Europe (hereinafter „CoE“) have both developed frameworks aimed at protecting the rights of the child, with growing attention to environmental dimensions. The UN Committee on the Rights of the Child (hereinafter „CRC“), in its General Comment No. 26,² explicitly affirms the environmental rights of children and calls on states to adopt stronger measures to safeguard these rights across borders. Meanwhile, the Council of Europe, through instruments such as the European Convention on Human Rights (hereinafter „ECHR“) and the jurisprudence of the European Court of Human Rights (hereinafter „ECtHR“) has increasingly addressed environmental issues from a human rights perspective. This article explores the legal and institutional dialogue between the UN and the CoE on the protection of environmental human rights of children. It examines how both bodies are aligning their approaches to strengthen the legal recognition and enforcement of these rights. When it comes to methodology it is important to mention that examining the connections between climate change and human rights serves as a key example of research that draws from multiple fields of study. The challenge of interdisciplinary research lies in bridging these diverse disciplines, requiring researchers to incorporate various fundamental assumptions, frameworks, methodologies, and terminologies.³ This often necessitates a collaborative approach, where experts from different fields work together to address complex issues. In this article, it will be necessary to draw from sources beyond the field of law. An example of a relevant discipline in addressing the raised issue includes, among others, Geography, as well as aspects of Climatology and, to some extent, insights from Hydrology.

Considering several scholarly articles, as stated by Perch-Nielsen, Imboden and Bättig, it is recommended to use conceptual models as an effective approach for the purpose of examined topic. These models offer a comprehensive overview of the relevant processes and can address the connection between climate change and environmental issues addressed by law at an

² CRC/C/GC/26: General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment with a special focus on climate change.

³PERCH-NIELSON, S. L., BATTING, M. B., & IMBODEN, D.: *Exploring the link between climate change and migration*, In: Springer [online] 2008, Available at: DOI: 10.1007/s10584-008-9416-y, p. 376.

intermediate level, bridging the gap between general understanding and case studies. Conceptual models also serve as communication tools across disciplines, helping to formulate research questions, define system boundaries, and identify gaps in existing data.⁴ The article will be written using a synthetic method that combines asserted facts into a cohesive whole, as well as an analytical writing method, which will allow the work to focus on a thorough analysis of the complex topics and aspects of the asserted facts.

I. An excursion into the terminology of environmental rights

International environmental law and human rights law have intertwined objectives and ultimately strive to produce better conditions of life on earth. They both seek to tackle universal challenges that must often be solved at the same time at the regional and global level. The necessity to link both fields stems from the different, complementary and partial approaches each has attempted to follow.⁵ The conceptual statements contained within the *soft law* provisions of the 1972 Stockholm Declaration,⁶ a document that forms an integral part of the historical development of environmental rights, significantly stimulated early academic efforts to identify legal foundations linking individual human rights with environmental protection. In response to these stimuli, a wide range of texts and scholarly articles emerged, developing international legal arguments in support of the idea that individuals should be guaranteed the right to a clean, healthy, and dignified environment (e.g., the assertion made by P. Gormley in 1976). These legal reflections laid the groundwork for a broader understanding of the relationship between individual rights and environmental protection. Today, environmental protection and the safeguarding of human rights are increasingly viewed as interconnected and complementary objectives. Many international and national initiatives now emphasize that effective protection of human rights cannot be achieved without integrating environmental considerations, with both areas mutually reinforcing and supporting each other. These interconnections demonstrate that sustainable development and individual rights are no longer regarded as separate domains, but rather as inherently linked components of the broader pursuit of a just and, above all, healthy future.⁷ A key issue that must be clarified at this point is the meaning of environmental rights. There is no universally accepted definition of what constitutes an environmental right or environmental rights, with interpretations differing across the international community and among scholars. According to Shelton, a more practical way to understand environmental rights is to see them as an extension or reinterpretation of existing human rights and responsibilities in the context of environmental protection.⁸ These rights primarily relate to safeguarding human health and both private and communal property, including the natural environment, from actual or potential harm arising from environmental factors. This framework gives rise to two dominant perspectives: *the anthropocentric view*, which centres on human interests, and the *ecocentric view*, which emphasizes the value of nature itself. When considering environmental rights for children through an anthropocentric lens, the focus is on ensuring a basic quality of environment that serves children's well-being, protects their health and life, and supports their right to live with dignity.⁹ A contrasting, ecocentric view would promote environmental rights for the intrinsic benefit of the environment *per se*. There are also versions of environmental rights that mix both anthropocentric and

⁴ *Ibidem*. p. 376.

⁵ CULLET, P.: *Definition of an Environmental Right in a Human Rights Context*. In: 13 Netherlands Quarterly of Human Rights [online] 1995. Available at: <https://doi.org/10.1177/016934419501300103>, p. 25.

⁶ Declaration of the UN Conference on the Human Environment, Stockholm, UN Doc. A/Conf. 48/14/Rev. 1, 1972.

⁷ DONALD K.A., DINAHM L.S.: *Environmental Protection and Human Rights*. In: Cambridge University Press. University of Cambridge, 2011. ISBN: 113 949 85 25 – 978 1139 498 524, p.119.

⁸ SHELTON, D.: *Human Rights and the Environment: What Specific Environmental Rights Have Been Recognized?*, In: Vol. 35 Denv. J. Int'l L. & Pol'y 129, 2006, p. 129 – 131.

⁹ MACDONALS, K.: *Sustaining the Environmental Rights of Children: An Exploratory Critique*, In: 18 FORDHAM ENVTL. L. [online] REV. 1, 2006. Available at: <https://ir.lawnet.fordham.edu/elr/vol18/iss1/2>, p. 8.

ecocentric goals.¹⁰ There tend to be three distinct, yet related schools of thought as to the status of environmental rights, aptly summarized by Anderson:¹¹

1. that existing human rights can be used to achieve environmental goals,
2. that existing human rights can be re-interpreted to take account of environmental concerns; and,
3. that a new, „*third generation*” right to environment could be created.

Considering the asserted facts, it can be observed that within the framework of international environmental law, as a sub-branch of public international law, a human rights dimension has undeniably emerged through its interaction with international human rights law. This development is reflected in the formulation of various substantive and procedural environmental human rights, whose effective implementation and oversight can contribute to mitigating the degradation of the Earth’s environment. The substantive category includes rights such as the *right to a healthy environment*,¹² as well as the *rights to water and sanitation*. The procedural dimension consists of three key rights: the *right of access to environmental information*, the *right to public participation in environmental decision-making*, and the *right of access to justice in environmental matters*. These procedural rights serve as essential mechanisms for the realization and enforcement of substantive environmental human rights. Building upon and following the reasoning of Knox,¹³ who categorizes the protection of environmental human rights into three areas, substantive rights, procedural rights, and the rights of those particularly vulnerable to environmental harm, such as women, children, persons with disabilities, etc. it logically follows that UN human rights treaties, particularly those with a focus on vulnerable groups, will contain provisions ensuring at least one environmental right, namely the right to water and sanitation. The 1989 Convention on the Rights of the Child,¹⁴ which is the most relevant instrument in this context, explicitly affirms such a right under Article 24(2)(e), which states: „*States Parties shall pursue full implementation of this right and, in particular, shall take appropriate measures: to ensure that all segments of society, in particular parents and children, are informed, have access to education and are supported in the use of basic knowledge of child health and nutrition, the advantages of breastfeeding, hygiene and environmental sanitation and the prevention of accidents.*”

II. The Council of Europe and the United Nations: Protecting the Environmental Rights of Children – A Dialogue?

As Johnston stated: „...*children reading away the morning hours at school and growing in healthy leaps and bounds with their bellies full and their thirst quenched with clean water; is*

¹⁰ *Ibidem*, p. 8.

¹¹ See ANDERSEN, M. R.: An Overview, in Boyle & Anderson eds., *supra* note 4, at 4. (This citation comes from the above mention academic book *Sustaining the Environmental Rights of Children: An Exploratory Critique*).

¹² One of the most highly anticipated developments was the adoption of Resolution No. 48/13 by the United Nations Human Rights Council, which formally recognizes in its text that a clean, healthy, and sustainable environment constitutes a human right. Subsequently, in July 2022, the United Nations General Assembly officially acknowledged this right, with 161 countries voting in favour and none against. Through this vote, the UN affirmed that a safe environment is not merely a matter of sound policy, it is a fundamental and universal human right.

¹³ KNOX, J. H.: *The Paris Agreement As a Human Rights Treaty*. Human Rights and 21st Century Challenges: Poverty, Conflict, and the Environment. In: Akande et al. eds., Oxford University Press [online], 2018. Available at: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3192106>.

¹⁴ Dohovor o právach dieťaťa, Oznámenie federálneho Ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

a dream for most of the world.“¹⁵ It is probably agreed in most societies that children should be the priority in the world, but finding a justification, reason or legal basis in international (environmental) law can prove difficult. Therefore, considering the foregoing, we shall take a closer look at the opportunities offered by the UN as a key actor in the universal protection of human rights, with particular emphasis, from a substantive perspective on the activities of the CRC. It is objectively relevant to examine more closely the decision in *Sacchi et al. v. Argentina and Others*¹⁶ (hereinafter referred to as the „*Sacchi case*”). This case concerned a factual situation in which a group of children submitted an individual communication alleging that the inaction of several states in the face of the climate crisis violated their rights guaranteed under the above-mentioned Convention on the Rights of the Child. From a legal perspective, the case brought the issue of the jurisdiction of the CRC to the forefront specifically, whether a state can be held responsible for violating the rights of children who are not physically located on its territory and are not under its direct control.

The traditional approach to determining jurisdiction in international human rights law, as developed in the jurisprudence of the ECtHR and various UN treaty bodies, generally requires the state to exercise some form of power or effective control over the individual whether territorially or personally. However, this model faces significant limitations in cases like *Sacchi* case, which involve global environmental harm resulting from state inaction that indirectly affects the living conditions of children in other parts of the world. In *Sacchi* case, it was therefore not plausible to argue that the respondent states, such as Argentina or Brazil, exercised direct authority or personal control over the complainants (children residing in other countries, such as Sweden). Air pollution, fossil fuel combustion, and climate change are global phenomena originating from the conduct of specific states, but their consequences are dispersed transversally, not through direct authority, but via causal chains of environmental impact. The CRC thus recognized that the classical control-based approach to jurisdiction is not applicable to the new category of disputes presented by the climate crisis. Instead, it adopted an innovative legal approach inspired by the Advisory Opinion No. 23/17 of the Inter-American Court of Human Rights (hereinafter „IACtHR”). In its response to questions concerning environmental protection, the IACtHR proposed that, for the purposes of establishing jurisdiction, the existence of a direct and foreseeable causal link between the state’s conduct and the alleged violation of individual rights should be determinative.¹⁷

In the *Sacchi* case, the CRC explicitly stated that the traditional case law based on control had been „*developed and applied to factual circumstances very different from those at issue in the present case.*” By doing so, it effectively acknowledged that environmental claims, especially climate-related petitions, present a new form of responsibility, in which physical presence or control is replaced by environmental causality. In other words, if a state’s contribution to climate change foreseeably causes harm to children located in other countries, the concept of jurisdiction must be expanded to reflect this global and cross-border impact. This conceptual shift is of fundamental significance: it enables children who suffer harm to seek recourse before international human rights bodies even where the state’s actions or omissions indirectly but causally affect their fundamental rights, such as the right to life, to health, or to a healthy environment. At the same time, it represents a bold development in international law, paving the way for holding states accountable for their contribution to global environmental harm, regardless of whether the victims are located on their territory or under their direct control.¹⁸ Although the CRC acknowledged that, for the purposes of jurisdiction, the petitioners

¹⁵ JOHNSON, R. B.: *Who Pays the Price?: The Sociocultural Context Of Environmental Crisis*. In: Island Press, 1994. eISBN: 978-1-61091-367-6.

¹⁶ Committee on the Rights of the Child, *Sacchi et al. v. Argentina* (dec.), 22 September 2021, CRC/C/88/D/104/2019.

¹⁷ TIGRE, M. A, LICHET, V.: *The CRC Decision in Sacchi v. Argentina*, In: American Society for International Law [online], Volume: 25 Issue: 26, 2021. Available at: <https://www.asil.org/insights/volume/25/issue/26> .

¹⁸ *Ibidem*.

had sufficiently demonstrated that the harm to their rights was reasonably foreseeable as a result of acts or omissions by the respondent states in connection with carbon emissions originating from their territories, it ultimately declared the complaint inadmissible due to non-exhaustion of domestic remedies.¹⁹

For the purposes of this work, it is also important to mention the activities of the UN Committees in relation to their General Comments (hereinafter also referred to as „GC“). The GCs may address broader, cross-cutting topics, such as the role of national human rights institutions in the protection of persons with disabilities, violence against women, the rights of minorities, or the application of human rights in the context of climate change. Their character, rooted in the provisions of the relevant treaties, is also acknowledged in other sources of international law, particularly in Article 31 of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties,²⁰ which provides that international treaties must be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning of their terms, in their context, and in light of the treaty's object and purpose. In this context it is important to mention that on 22 August 2023, the CRC issued its long-awaited General Comment No. 26 on Children's Rights and the Environment with a Special Focus on Climate Change. This document establishes a comprehensive normative framework for integrating a child rights-based approach into environmental protection efforts. It addresses a broad spectrum of issues, including children's access to justice and effective remedies in cases of environmental harm, and outlines the obligations of states to implement climate change mitigation and adaptation measures in a manner consistent with the Convention on the Rights of the Child.²¹

In this respect, it is worth looking also at the line of thought followed by the Strasbourg organs, as the link between environment and human rights has been on the agenda of the CoE for more than twenty years.²² In this context, it is important to note that the ECtHR does not distinguish between the protection of environmental rights and human rights *per se* in relation to vulnerable persons. Accordingly, this article will also address ECtHR decisions that were not brought exclusively by children. In the first phase of its environmental jurisprudence, the ECtHR focused on cases concerning environmental harm, in which it applied procedural rights enshrined in the European Convention. Notably, it invoked the guarantee of the right to an effective remedy under Article 6 in *Powell and Rayner v. the United Kingdom* (ECtHR, 21 February 1990, no. 9310/81). Subsequently, the Strasbourg court held that concerns regarding environmental interests may justify state intervention, thereby allowing restrictions on rights guaranteed under the Convention, such as the right to property under Article 1 of Protocol No. 1, as in *Fredin v. Sweden* (ECtHR, 18 February 1991, no. 12033/86). In the third phase of its jurisprudence, the ECtHR significantly developed its approach to environmental rights, recognizing that the exercise of certain Convention rights — particularly those under Articles 2 and 8 — may be adversely affected by environmental degradation and exposure to environmental risks, as established in *López Ostra v. Spain* (ECtHR, 9 December 1994, no. 16798/90).²³ In view of the more recent timeframe, it is important to highlight that during the September 2021 session of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), the

¹⁹Harvard Law Review; *Sacchi, et al. v. Argentina, et al., Committee on the Rights of the Child Extends Jurisdiction over Transboundary Harms; Enshrines New Test.* [online], 2021. Available at: <https://harvardlawreview.org/print/vol-135/isacchi-v-argentina/>.

²⁰Viedenský dohovor o zmluvnom práve, Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1988 Zb.

²¹NOLAN, A.: *General Comment No.26 on Children and the Environment – A Milestone in International Human Rights Law?* In: EJIL: Talk [online], Available at: <https://www.ejiltalk.org/general-comment-no-26-on-children-and-the-environment-a-milestone-in-international-human-rights-law/>.

²²See Steiger, H. (Rapporteur for the Working Group for Environmental Law, Bonn), *The Right to a Human Environment - Proposal for an Additional Protocol to the European Human Rights Convention*, Beiträge zur Umweltgestaltung A13, Erich Schmidt Verlag, Berlin 1973.

²³GIDE: Climate change accountability before the ECHR: Swiss Grannies win climate case. [online], 2024. Available at: <https://www.gide.com/en/news-insights/climate-change-accountability-before-the-echr-swiss-grannies-win-climate-case/>.

Assembly once again called on its members to establish a new, ambitious legal framework at the European level enshrining the „right to a safe, clean, healthy and sustainable environment.” It also put forward a proposal for an additional protocol to the ECHR that would make such a right legally enforceable in all countries that ratify it. In its recommendation, based on the Moutquin report, the Assembly stated that such a legal instrument would finally provide the ECtHR with an undisputed legal basis for adjudicating human rights violations related to environmental harm. The Assembly noted that approximately half of the world’s countries have recognized a right to a healthy environment in their constitutions, including 32 member states of the CoE.²⁴ An additional protocol would fill a gap in the European human rights framework, thereby strengthening existing obligations to respect, protect, and fulfil this human right. Furthermore, such a protocol would promote the development of more stringent environmental laws and policies, improve their implementation and enforcement, enhance public participation, access to information, and access to justice in environmental decision-making, and help reduce both environmental and intergenerational injustices.²⁵

As the triple planetary crisis continued to grow in urgency, the idea of a new additional protocol remained stalled in space and time. It was not until the 4th Summit of the Council of Europe in Reykjavík in May 2023 that the heads of state and government of all contracting parties committed to enhancing the CoE’s work on human rights and the environment, based on the political recognition of the right to a clean, healthy and sustainable environment as a human right. In 2024, the Parliamentary Assembly agreed on the urgency of a legally binding instrument recognizing the autonomous right to a healthy environment within the Council of Europe framework. Given the increasing number of environmental jurisdiction cases before the ECtHR, the adoption of an additional protocol would contribute to the consolidation of the legal framework, ensure greater coherence in the Court’s case law, and provide a higher degree of legal clarity on the matter under consideration. As we can see legal framework continues to evolve, as demonstrated by the ongoing activity of the CoE, which has initiated work on adopting a protocol explicitly guaranteeing the right to a healthy environment. This development reflects the growing need for legal protection of the environment in an international context, as well as efforts to strengthen the legal safeguards for individuals against adverse environmental impacts. As Jankuv notes in his publication „*Enshrining Human Right to Environment in International Law and European Law: Successful Story or Never-Ending Story?*” the first Council of Europe body to address the issue of the right to a healthy environment was the Parliamentary Assembly, which in November 1999 adopted Recommendation No. 1431 titled „Future Action to be Taken by the CoE in the Field of Environment Protection.” The Committee of Ministers responded in Document No. 8892 of 20 November 2000, stating that there were, at that time, legal and conceptual obstacles preventing the drafting of an additional protocol to the Convention.²⁶

Given the evolving case law of the ECtHR, it is important to highlight a judgment concerning an individual complaint submitted by four women and the Swiss association *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz*²⁷ („Senior Women for Climate Protection”), whose members are elderly women concerned about the impacts of global warming on their living conditions and

²⁴ Council of Europe, Parliamentary assembly: *The right to a healthy environment: PACE proposes draft of a new protocol to the European Convention on Human Rights*. [online], 2021. Available at: <https://pace.coe.int/en/news/8452/the-right-to-a-healthy-environment-pace-proposes-draft-of-a-new-protocol-to-the-european-convention-on-human-rights->.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ JANKUV, J.: *Enshrining Human Right to Environment in International Law and European Law: Successful Story or Never-Ending Story?*, In: KLUČKA, J., SISÁK, E., GAZDAGOVÁ, L. (eds.): 20 rokov v Európskej únii z pohľadu práva a éra udržateľnosti. Košice: ŠafarikPrešš, 2024, ISBN 978-80-574-0367-8, Available at: DOI: <https://doi.org/10.33542/RVE-0367-8>, p. 94-104.

²⁷ ECtHR, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, no. 53600/20, judgment (Grand Chamber).

health.²⁸ In 2016, this group of older women, together with the association, filed a lawsuit against the Swiss Federal Council, the Federal Department of the Environment, Transport, Energy and Communications, the Federal Office for the Environment, and the Federal Office of Energy, alleging that these authorities failed to fulfil their obligations under the Swiss Constitution and the ECHR. The applicants expressed concern that the Swiss authorities, despite their commitments under the Convention, were not taking sufficient measures to mitigate the effects of climate change, as required by international legal obligations, particularly the Paris Agreement on Climate Change. Specifically, they alleged violations of Articles 10, 73 and 74 of the Swiss Constitution, as well as Articles 2 and 8 of the ECHR. They argued that their age group is especially vulnerable to heatwaves caused by climate change, which have already been, and will increasingly be, causing deaths and health problems among older women. According to a 2021 study by Vicedo-Cabrera et al., up to 30% of heat-related deaths in Switzerland can be attributed to anthropogenic climate change. Additional 2021 research (Saucy et al.) confirmed that women over 75 represent the demographic group most at risk of heat-related health threats. The applicants submitted medical reports and personal statements, which they claimed demonstrated physical and psychological suffering caused by extreme heat. According to the Swiss Federal Office of Meteorology and Climatology, between 2013 and 2022 the average temperature in Switzerland increased by 2.5°C, nearly twice the global average. The 1.5°C limit was already exceeded around the year 2000. A study by Jorio notes that adhering to this threshold would significantly reduce the risk of heat-related mortality and morbidity. Therefore, the applicants demanded the adoption of a legal framework aimed at reducing greenhouse gas emissions by 25% by 2020 and by 50% by 2050, in stark contrast to the goals being debated in Parliament at the time (a 20% reduction by 2020 and 30% by 2030). They claimed that governmental measures were insufficient and failed to reflect Switzerland's climate commitments.²⁹

On 25 April 2017, the Federal Department of the Environment (Switzerland) rejected the applicants' request, citing a lack of legal standing *locus standi* and classifying it as a general demand for regulatory action. Neither the Federal Administrative Court or the Swiss Supreme Court in 2020 recognised the applicants' victim status, reasoning that women over the age of 75 are not uniquely or exclusively affected. The Supreme Court further suggested that the issue should be resolved through political channels. After exhausting domestic remedies, the applicants submitted their case to the ECtHR, alleging that Switzerland had violated their rights under Articles 2, 8, 6, and 13 of ECHR. The ECtHR ultimately held that Switzerland failed to act in a timely, adequate, and consistent manner in designing, developing, and implementing the relevant regulatory and legislative framework and measures aimed at mitigating the effects of climate change.³⁰ As a result, Switzerland had not fulfilled its positive obligations under the ECHR and had overstepped the margin of appreciation afforded to it. The Strasbourg Court affirmed that Article 8 of the Convention must be interpreted as encompassing an individual's right to effective protection by public authorities from serious adverse effects of climate change on their life, health, well-being, and quality of life. It ruled that a primary obligation of the state is to adopt and effectively implement in practice the regulations and measures capable of mitigating both current and potentially irreversible future effects of climate change. At the same

²⁸Climate Change Litigation Databases: KlimaSeniorinnen v Switzerland (ECtHR), Application no. 53600/20 [online], Available at: <https://climatecasechart.com/non-us-case/union-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-swiss-federal-council-and-others/>.

²⁹BRECHSTER, F., NACHT, C., & HIRSIGER, V.: *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland: European Court of Human Rights Identifies Shortfalls in Swiss Climate Mitigation Measures and Access to Justice*, In: Global Litigation News [online], 2024. Available at: <https://globallitigationnews.bakermckenzie.com/2024/04/17/verein-klimaseniorinnen-schweiz-and-others-v-switzerland-european-court-of-human-rights-identifies-shortfalls-in-swiss-climate-mitigation-measures-and-access-to-justice/>.

³⁰ *Ibidem*.

time, the Court emphasized that states should be granted a broad margin of appreciation regarding the selection of means used to meet their internationally agreed climate targets and obligations, considering national priorities.

To conclude this chapter, it is also essential to highlight the relatively recent ECtHR judgment in *Cannavacciuolo and Others v. Italy*³¹. In that case, the Court found that Italy had violated the right to life by unlawfully disposing of and incinerating toxic waste, which led to significant environmental pollution. This ruling relaxed the standard of proof required to establish a causal link between pollution and harm, thereby introducing a preventive approach within the scope of Article 2 of the Convention. This approach allows for the assessment of even distant risks arising from large-scale environmental damage. This development is particularly important, as the right to life is widely regarded as a foundational right and the cornerstone of all other human rights.

II.I Assessment of the Effectiveness of the Dialogue Between the CoE and the UN in the Protection of Human Rights

In the context of this subsection, it may be observed that both the CRC and the European ECtHR invoke explicitly codified rights in their environmental rights jurisprudence, incorporating them into the broader interpretation of rights in the context of climate change. In connection with the ongoing dialogue between the Council of Europe (CoE) and the United Nations (UN), it is worth noting, among other developments, the Resolution A/77/L.65 on *Cooperation between the United Nations and the Council of Europe*, which states: **“...reiterates its call for strengthened cooperation between the United Nations and the Council of Europe in the promotion and protection of all human rights and fundamental freedoms, the promotion of democracy, the rule of law and good governance at all levels, including in the prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; the fight against terrorism, trafficking in persons, sexual and gender-based violence, including violence against all women and children, including sexual exploitation and sexual abuse; the fight against all forms of discrimination, including racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance; the protection of migrants, refugees and asylum seekers; the fight against multiple and intersecting forms of discrimination; the protection of the rights of persons with disabilities; the promotion of freedom of expression and freedom of thought, conscience, religion or belief; the protection of the rights and dignity of all members of society without discrimination of any kind; the promotion of gender equality, the empowerment of all women and girls and human rights education; as well as the advancement of human rights obligations relating to the right to a clean, healthy and sustainable environment, in accordance with General Assembly resolution 76/300 of 28 July 2022, and the promotion of respect for human rights by business enterprises and access to remedy..”** This resolution underscores the shared commitment of both organizations to reinforcing human rights protections, including the right to a clean, healthy, and sustainable environment, through collaborative and multilateral efforts.

Conclusion

There is a solid basis for promoting a positive approach to protecting children's environmental rights. A sustainable and healthy environment is essential for the realization of human rights, just as human rights cannot be secured without such an environment. Although political will remains a key factor, there is evident international potential for recognizing and implementing these rights. It is important to note that both the CRC and the CoE exhibit certain similarities in their decision-making practices, particularly in their use of a broad interpretation of explicitly enshrined rights contained within their respective human rights frameworks. This

³¹ EtHCR *Cannavacciuolo and Others v. Italy* - 39742/14, 51567/14, 74208/14 et al.

interpretative approach is employed by both the quasi-judicial body of the CRC and the judicial body of the ECtHR. However, it must be emphasized that the CRC provides more targeted protection for children as a vulnerable group in the context of climate change, whereas the ECtHR, within its jurisdiction, admits applicants without requiring specific categorization or vulnerability status. Moreover, CRC decisions are non-binding and therefore have a merely recommendatory nature. This significantly complicates their enforceability at the national level. In conclusion, both the CRC and the ECtHR play important roles in advancing children's environmental rights through broad interpretative approaches within their respective human rights frameworks. However, to ensure more effective protection, especially in the face of climate change, there is a pressing need to enhance the enforceability of CRC recommendations.

Sources

1. ANDERSEN, M. R.: An Overview, in Boyle & Anderson eds., *supra* note 4, at 4. (This citation comes from academic book *Sustaining the Environmental Rights of Children: An Exploratory Critique*).
2. BRECHSTER, F., NACHT, C., & HIRSIGER, V.: *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland: European Court of Human Rights Identifies Shortfalls in Swiss Climate Mitigation Measures and Access to Justice*, In: Global Litigation News [online], 2024. Available at: <https://globallitigationnews.bakermckenzie.com/2024/04/17/verein-klimaseniorinnen-schweiz-and-others-v-switzerland-european-court-of-human-rights-identifies-shortfalls-in-swiss-climate-mitigation-measures-and-access-to-justice/>.
3. Climate Change Litigation Databases: *KlimaSeniorinnen v Switzerland* (ECtHR), Application no. 53600/20 [online], Available at: <https://climatecasechart.com/non-us-case/union-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-swiss-federal-council-and-others/>.
4. Council of Europe, Parliamentary assembly: *The right to a healthy environment: PACE proposes draft of a new protocol to the European Convention on Human Rights*. [online], 2021. Available at: <https://pace.coe.int/en/news/8452/the-right-to-a-healthy-environment-pace-proposes-draft-of-a-new-protocol-to-the-european-convention-on-human-rights->.
5. CRC/C/GC/26: General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment with a special focus on climate change.
6. CULLET, P.: *Definition of an Environmental Right in a Human Rights Context*. In: 13 Netherlands Quarterly of Human Rights [online] 1995. Available at: <https://doi.org/10.1177/016934419501300103>. p. 25.
7. Declaration of the UN Conference on the Human Environment, Stockholm, UN Doc. A/Conf. 48/14/Rev. 1, 1972.
8. Dohovor o právach dieťaťa, Oznámenie federálneho Ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

9. DONALD K.A.,DINAHM L.S.: *Environmental Protection and Human Rights*. In: Cambridge University Press. University of Cambridge, 2011. ISBN: 113 949 85 25 – 978 1139 498 524, p.119.
10. ECtHR, Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, no. 53600/20, judgment (Grand Chamber).
11. EtHCR, Cannavacciuolo and Others v. Italy - 39742/14, 51567/14, 74208/14 et al.
12. GIDE: Climate change accountability before the ECHR: Swiss Grannies win climate case. [online], 2024. Available at: <https://www.gide.com/en/news-insights/climate-change-accountability-before-the-echr-swiss-grannies-win-climate-case/> .
13. Harvard Law Review; *Sacchi, et al. v. Argentina, et al, Committee on the Rights of the Child Extends Jurisdiction over Transboundary Harms; Enshrines New Test*. [online], 2021. Available at: <https://harvardlawreview.org/print/vol-135/isacchi-v-argentina/>.
14. JANKUV, J.: *Enshrining Human Right to Environment in International Law and European Law: Successful Story or Never-Ending Story?*, In: KLUČKA, J., SISÁK, Ľ., GAZDAGOVÁ, L. (eds.): *20 rokov v Európskej únii z pohľadu práva a éra udržateľnosti*. Košice: ŠafarikPrešš, 2024, ISBN 978-80-574-0367-8, Available at: DOI: <https://doi.org/10.33542/RVE-0367-8>, p. 94-104.
15. JOHNSON, R. B.: *Who Pays the Price?: The Sociocultural Context Of Environmental Crisis*. In: Island Press, 1994. eISBN: 978-1-61091-367-6.
16. KNOX, J. H.: *The Paris Agreement As a Human Rights Treaty*. Human Rights and 21st Century Challenges: Poverty, Conflict, and the Environment. In: Akande et al. eds., Oxford University Press [online], 2018. Available at: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3192106>.
17. MACDONALS, K.: *Sustaining the Environmental Rights of Children: An Exploratory Critique*, In: 18 FORDHAM ENVTL. L. [online] REV. 1, 2006. Available at: <https://ir.lawnet.fordham.edu/elr/vol18/iss1/2>, p. 8.
18. NOLAN, A.: *General Comment No.26 on Children and the Environment – A Milestone in International Human Rights Law?* In: EJIL: Talk [online], Available at: <https://www.ejiltalk.org/general-comment-no-26-on-children-and-the-environment-a-milestone-in-international-human-rights-law/>.
19. PERCH-NIELSON, S. L., BATTING, M. B., & IMBODEN, D.: *Exploring the link between climate change and migration*, In: Springer [online] 2008, Available at: DOI: 10.1007/s10584-008-9416-y, p. 376.
20. SHELTON, D.: *Human Rights and the Environment: What Specific Environmental Rights Have Been Recognized?*, In: Vol. 35 Denv. J. Int'l L. & Pol'y 129, 2006, p. 129 – 131.
21. TIGRE, M. A, LICHET, V.: *The CRC Decision in Sacchi v. Argentina*, In: American Society for International Law [online], Volume: 25 Issue: 26, 2021. Available at: <https://www.asil.org/insights/volume/25/issue/26> .

22. Viedenský dohovor o zmluvnom práve, Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1988 Zb.

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Laura Gazdagová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Právnická fakulta, Ústav medzinárodného práva a európskeho práva

Kováčska 26, P.O.BOX A-45, 040 75 Košice

E-mail:laura.gazdagova@student.upjs.sk

Tel.: 0911 966 122

POROVNANIE PRÍSTUPOV K PRÁVNEJ REGULÁCII UMELEJ INTELIGENCIE V EURÓPSKEJ ÚNII A ČÍNE

COMPARISON OF APPROACHES TO THE LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EUROPEAN UNION AND THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Mgr. Jana Pezlar Selecká

Abstrakt:

Príspevok sa venuje komparatívnej analýze prístupov k právnej regulácii umelej inteligencie (ďalej len „AI“) v Európskej únii a Číne. Skúma, ako tieto dve významné jurisdikcie pristupujú k výzvam spojenými s reguláciou AI technológií v kontexte ich odlišných právnych systémov a hodnôt. Práca analyzuje rozdielne regulačné prístupy k AI - horizontálny prístup EÚ prostredníctvom jednotného Aktu o AI oproti vertikálnemu prístupu Číny so špecifickými reguláciami. Výskum potvrdzuje existenciu podobností v základných aspektoch regulácie napriek odlišným politickým systémom, ale zároveň identifikuje významné rozdiely v implementácii a hodnotových základoch. Pomocou komparatívnej právnej analýzy a kvalitatívnej obsahovej analýzy práca skúma vývoj regulačných rámcov od soft law k záväzným právnym predpisom v oboch jurisdikciách.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, komparácia, Čína, Európska únia, regulácia

Abstract:

The paper addresses a comparative analysis of the approaches to the legal regulation of Artificial Intelligence (AI) in the European Union and China. It examines how these two significant jurisdictions approach the challenges associated with regulating AI technologies in the context of their distinct legal systems and values. The work analyzes the different regulatory approaches to AI— the horizontal approach of the EU through the unified AI Act, compared to the vertical approach of China with specific regulations. The research confirms the existence of similarities in the fundamental aspects of regulation despite differing political systems, while also identifying significant differences in implementation and value foundations. Through comparative legal analysis and qualitative content analysis, the paper explores the development of regulatory frameworks from soft law to binding legislation in both jurisdictions.

Keywords: Artificial Intelligence, comparison, China, European Union, regulation

ÚVOD

Umelá inteligencia (ďalej len „AI“) predstavuje významnú sociálnu zmenu, ktorá ovplyvňuje právo, z teoretického hľadiska slúži ako materiálny prameň práva. Môžeme povedať, že sa jedná o technologickú revolúciu, ktorá vyvoláva potrebu právnej reakcie, keďže existujúce právne normy často nedokážu adekvátne reagovať na nové výzvy a situácie spojené s AI. Právo, ako dynamický systém regulácie spoločenských vzťahov, podľa nášho názoru by malo na tieto zmeny reagovať formou právnej regulácie, aby zabezpečilo ochranu práv jednotlivcov, podporilo inovácie a zároveň minimalizovalo potenciálne riziká spojené s AI. V globálnom meradle možno pozorovať rôzne prístupy k tejto právnej adaptácii, pričom Európska únia a Čína, ako dve významné ekonomické a technologické mocnosti, predstavujú zaujímavý kontrast v ich reakciách na výzvy spojené s AI. Ich odlišné prístupy k regulácii AI odrážajú

nielen rozdielne právne systémy, ale aj širšie spoločenské, ekonomické a politické faktory, ktoré formujú ich vnímanie vplyvu AI na spoločnosť.

Cieľom nášho príspevku s názvom „*Porovnanie prístupov k právnej regulácii umelej inteligencie v Európskej únii a Číne*“ je porovnať prístupy k právnej regulácii umelej inteligencie v Európskej únii a Číne, identifikovať kľúčové rozdiely a podobnosti v ich regulačných rámcoch.

V zmysle vytýčeného cieľa sme sformulovali **hypotézu** nasledovne: „*Napriek odlišným politickým systémom a hodnotám, právne rámce pre reguláciu AI v EÚ a Číne vykazujú určité podobnosti v kľúčových oblastiach, ako podpora inovácií, ale významne sa líšia v miere štátnej kontroly, v ochrane práv jednotlivcov a prístupu k etickým otázkam spojenými s AI.*“

V rámci **metodológie** práce budeme využívať kombináciu komparatívnej právnej analýzy, kvalitatívnej obsahovej analýzy, prípadových štúdií a historickej analýzy. Komparatívna právna analýza sa zameria na podrobné preskúmanie relevantných právnych predpisov a porovnanie regulačných rámcov AI v EÚ a Číne. Kvalitatívna obsahová analýza bude zahŕňať skúmanie odborných článkov. Historická analýza preskúma vývoj právnych rámcov v čase a identifikuje kľúčové míľniky formujúce súčasné regulačné prístupy v oboch jurisdikciách.

1 Prístup Európskej únie k právnej regulácii umelej inteligencie

Jednou z vlastností AI je jej cezhraničný charakter. Táto skutočnosť predstavuje výzvu pre zákonodarcov, keďže AI systémy môžu byť vyvíjané v jednej krajine, prevádzkované v druhej a mať významný vplyv na používateľov v tretej krajine, čo zdôrazňuje potrebu koordinovaného prístupu k regulácii AI.

V prípade, že by každý členský štát EÚ prijal vlastné, vnútroštátne predpisy týkajúce sa AI, mohlo by to viesť k značnej fragmentácii právneho rámca. Niektoré krajiny by mohli prijať menej prísne zákony alebo úplne absentovať v zavádzaní regulácií, čím by vznikali právne medzery. Spoločnosti by mohli využívať túto situáciu a strategicky umiestňovať svoje sídla do krajín s miernejšími predpismi, čím by sa vyhýbali prísnejším pravidlám v iných jurisdikciách. Táto nejednotnosť by nielen vytvárala právnu neistotu pre podniky pôsobiace na medzinárodnom trhu, ale aj potenciálne narúšala fungovanie jednotného digitálneho trhu EÚ, ktorý je kľúčovým cieľom EÚ.

Z uvedených dôvodov považujeme za zásadné, že bola na úrovni Európskej únie prijatá jednotná právna úprava v oblasti umelej inteligencie. Zavedenie pravidiel prostredníctvom Aktu o umelej inteligencii¹ (ďalej len „Akt o AI“) predstavuje kľúčový krok k odstráneniu regulačnej fragmentácie medzi členskými štátmi. Tento jednotný rámec zabraňuje vzniku nerovných podmienok na trhu spôsobených rozdielnymi národnými prístupmi a zároveň poskytuje harmonizovaný právny základ pre vývoj a využívanie AI technológií v súlade s hodnotami a normami Európskej únie. Akt o AI má preto potenciál podporiť férovú hospodársku súťaž a zabezpečiť predvídateľné prostredie pre inovácie naprieč celou EÚ..

V rámci vývoja právnej regulácie AI sa EÚ najprv vydala smerom *soft law*.² Dôkazom je odporúčanie expertnej skupiny Európskej komisie na vysokej úrovni AI z roku 2019 s názvom „*Etické smernice pre dôveryhodnú umelú inteligenciu*“.³ V rámci citovaného odporúčania by mala obsahovať dôveryhodná umelá inteligencia nasledujúce zložky:

¹ Akt EÚ o umelej inteligencii. [online] Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-actexplorer/> >

² PINTÉROVÁ, D.: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). Právny obzor, 107, č. 4, 2024. s. 371

³ Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Správa pre Európsku komisiu, 9.4.2019. Brusel: Európska komisia, s. 2. [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai> >

1. **Zákonnosť** – čím sa má zabezpečiť dodržiavanie všetkých platných zákonov a iných právnych predpisov;
2. **Etickosť** – čím sa zabezpečuje dodržiavanie etických zásad a hodnôt;
3. **Odolnosť** – z technického aj sociálneho hľadiska, keďže systémy AI majú potenciál aj pri dobrých úmysloch spôsobiť neúmyselnú škodu.

Ako príklad môžeme taktiež uviesť „*Bielu knihu o umelej inteligencii – európsky prístup k excelentnosti a dôvere*“⁴, ktorej cieľom bolo vytvoriť vyvážený rámec pre rozvoj umelej inteligencie v Európe. Jej cieľom bolo podporiť inovácie a excelentnosť v oblasti umelej inteligencie a zároveň zabezpečiť, aby boli technológie umelej inteligencie dôveryhodné, a v súlade s európskymi hodnotami. V dokumente sa navrhli regulačné opatrenia na riešenie rizík, ktoré zabezpečia, že systémy AI budú bezpečné, transparentné a budú rešpektovať základné práva, ako je súkromie a nediskriminácia. Tiež jej úlohou bolo podnietenie verejnosti k diskusiám o forme prístupu EÚ k reguláciám AI.⁵

Následne, môžeme zaznamenať zmenu v stratégií EÚ, a to prechod z regulácie AI formou *soft law* k formálnejším regulačným nástrojom *hard law*.⁶ Okrem **Aktu o umelej inteligencii** vo forme nariadenia, bol na pôde EÚ vypracovaný aj *Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o prispôbení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencie (smernica o zodpovednosti za umelú inteligenciu)*.⁷

Nadväzujúco, EÚ prijala *Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie*,⁸ ktorý predstavuje prvý komplexný právny rámec zameraný na reguláciu AI technológií. Tento akt definuje, čo je umelá inteligencia – čo je prelomový krok, keďže doteraz bolo náročné nájsť jednoznačnú a ustálenú definíciu. Regulácia sa zameriava najmä na vysokorizikové AI systémy, ktoré môžu mať významný dopad na životy ľudí. Akt o AI sa zameriava nielen na technologickú stránku, ale berie do úvahy aj širšie spoločenské a etické aspekty. Nová legislatíva je príkladom toho, ako právo reaguje na nové technologické výzvy a ako sa snaží chrániť občanov EÚ pred potenciálnymi rizikami.

Prístup Európskej únie k právnej regulácii umelej inteligencie (AI) možno charakterizovať ako snahu o dosiahnutie rovnováhy medzi dvoma kľúčovými cieľmi:

1. Ochrana práv a bezpečnosti občanov EÚ;
2. Podpora inovácií a technologického pokroku v oblasti AI.

Pričom v oblasti ochrany práv a bezpečnosti občanov EÚ sa kladie dôraz na zabezpečenie bezpečnosti AI systémov, ochranu základných práv a súkromia, ako aj na zavedenie transparentnosti algoritmických rozhodovacích procesov. Tieto prvky tvoria základ dôveryhodnosti umelej inteligencie v európskom priestore. Bezpečnosť AI systémov nie je chápaná len v technickom zmysle (napr. odolnosť voči chybám a kybernetickým útokom), ale aj v spoločenskom kontexte, teda ako schopnosť AI fungovať predvídateľne, spravodlivo a bez diskriminácie. Ochrana základných práv a súkromia predstavuje ďalší pilier, ktorým sa EÚ odlišuje od mnohých iných jurisdikcií – legislatíva ako GDPR a nadchádzajúci Akt o AI explicitne vyžadujú rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, nediskrimináciu, ako aj možnosť ľudského zásahu do automatizovaného rozhodovania.

Rovnako dôležitý je aj princíp transparentnosti – EÚ zdôrazňuje potrebu, aby boli rozhodnutia AI vysvetliteľné, zrozumiteľné a auditovateľné. Zavedenie tzv. „*transparency*“

⁴ Biela kniha o umelej inteligencii – európsky prístup k excelentnosti a dôvere. 19.2.2020. [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://op.europa.eu/sk/publication-detail/-/publication/ac957f13-53c6-11ea-aece-01aa75ed71a1/language-sk> >

⁵ SOKOL, M. Digitalizácia a umelá inteligencia v obchodných spoločnostiach. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024;

⁶ PINTÉROVÁ, D.: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). Právny obzor, 107, č. 4, 2024. s. 372.

⁷ Návrh SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o prispôbení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencie (smernica o zodpovednosti za umelú inteligenciu). [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0496&from=EN> >

⁸ Akt EÚ o umelej inteligencii. [online]. Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explore/> >

obligations“ v rámci Aktu o AI má zaručiť, že používatelia budú informovaní o tom, že interagujú so systémom AI, a budú mať možnosť porozumieť logike rozhodnutí, ktoré ich ovplyvňujú.⁹

Zároveň EÚ podporuje rozvoj AI prostredníctvom podpory vedy a výskumu AI technológií a systematických investícií do vzdelávania a rozvoja zručností. Iniciatívy ako Digital Europe Programme alebo Horizon Europe reflektujú ambíciu Únie vybudovať silný ekosystém AI založený na excelentnosti a dôvere. Tieto investície smerujú nielen do vývoja technológií, ale aj do budovania kapacít v oblasti etiky, práva, sociálnych dopadov AI a podpory startupov. Týmto spôsobom EÚ formuje inkluzívne prostredie, v ktorom môže umelá inteligencia prispievať k hospodárskemu rastu, efektívnej verejnej správe, zdravotnej starostlivosti či vzdelávaniu, pričom je zároveň pod verejnou kontrolou a v súlade s hodnotami Únie.

Tento vyvážený prístup má za cieľ vytvoriť prostredie, v ktorom môže AI nielen technologicky prosperovať, ale zároveň prinášať dlhodobé spoločenské a ekonomické výhody, zatiaľ čo sú systematicky identifikované, kontrolované a minimalizované potenciálne riziká a negatívne dopady tejto technológie na spoločnosť.

2 Prístup Číny k právnej regulácii AI

Vývoj komplexnej regulácie AI v Číne sa začal koncom roka 2010 v kontexte vzostupu Číny ako kybernetickej veľmoci, s cieľom stanoviť vlastné pravidlá pre kybernetický priestor a využiť digitálne technológie na dosiahnutie ekonomických a sociálnych cieľov. Od roku 2017 sa regulácia AI stala prioritou čínskej vlády, pričom vývoj regulačného prístupu prešiel tromi fázami. Najprv sa kládol dôraz na samoreguláciu priemyslu a podporu investícií do AI. Následne sa pozornosť presunula na vydávanie národných štandardov pre podporu účasti priemyslu a vytvorenie základov pre budúce pravidlá. V poslednej fáze čínski zákonodarcovia vedení Úradom pre kybernetický priestor Číny, začali zavádzať konkrétne pravidlá zamerané na špecifické odvetvia a technológie AI. Očakáva sa, že tento trend bude v blízkej budúcnosti pokračovať vytvorením komplexného zákona o AI.¹⁰

Čína prijala niekoľko špecifických právnych rámcov zameraných na reguláciu AI:

I. **Nariadenie o algoritmických odporúčaniach** (Algorithm Recommendation Regulation) je účinné od 1. marca 2022. Zavádza odporúčania pre používanie algoritmov s cieľom poskytovať internetové informačné služby v Číne.¹¹ Ustanovenia o odporúčaní algoritmov sa úzko vzťahujú na služby, ktoré prostredníctvom algoritmov podsúvajú a priradujú obsah používateľom.

II. **Nariadenie o hlbokéj syntéze** (Deep Synthesis Regulation), ktoré je účinné od 10. januára 2023.¹² Zameriava sa na reguláciu používania *deepfakes*, t.j. pokročilá technológia umelej inteligencie, ktorá umožňuje vytvárať alebo manipulovať s digitálnym obsahom, najmä videami a zvukovými nahrávkami, veľmi realistickým spôsobom.¹³

⁹ Akt o umelej inteligencii. Článok 52. [online]. Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer/> >

¹⁰ GONG, J., QU, H., DORWART, H. AI Governance in China: Strategies, Initiatives, and Key Considerations [online]. Bird & Bird, 27 December 2024 [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/china/ai-governance-in-china-strategies-initiatives-and-key-considerations> >

¹¹ LATHAM & WATKINS. China's New AI Regulations [online]. August 16, 2023 [cit. 2025-01-09]. s. 1. Dostupné z: < <https://www.lw.com/admin/upload/SiteAttachments/Chinas-New-AI-Regulations.pdf> >

¹² Ibidem.

¹³ SAP. Čo je to umelá inteligencia? | AI v podniku | SAP [online]. [cit. 2025-01-09]. Dostupné na: < <https://www.sap.com/sk/products/artificial-intelligence/what-is-artificial-intelligence.html> >

III. **Nariadenie o generatívnej AI** (Generative AI Regulation), účinné od 15. augusta 2023. Ustanovenia sa zameriavajú na reguláciu služieb, ktoré dokážu automaticky vytvárať textové výstupy podobné ľudským.¹⁴

Čínske regulačné orgány dospeli k záveru, že riziká spojené s AI si vyžadujú špecifický regulačný dohľad. Zistili, že samoregulácia priemyslu nestačí na riešenie sociálnych a ekonomických problémov, ktoré vznikajú v súvislosti s digitálnymi technológiami. Čína preto vytvára osobitný rámec pre správu AI, ktorý nadväzuje na nedávno zavedený systém správy údajov, ale zároveň ho rozširuje. Tento vývoj odráža rastúce presvedčenie, že AI potrebuje vlastné, špecializované pravidlá. V súlade s týmto trendom čínska vláda vo svojom *Legislatívnom pracovnom pláne na rok 2023*¹⁵ oznámila zámer vypracovať v blízkej budúcnosti komplexný zákon o umelej inteligencii.¹⁶

Čínsky prístup k regulácii AI je charakterizovaný komplexnou a proaktívnou stratégiou, ktorá odráža ambície krajiny stať sa globálnym lídrom v oblasti AI technológií. Tento prístup odráža snahu Číny o vytvorenie prostredia, ktoré podporuje rýchly rozvoj AI technológií, zároveň však zabezpečuje súlad s národnými záujmami a hodnotami. Čínsky model sa vyznačuje kombináciou podpory inovácií a prísnej štátnej kontroly.

Z nášho pohľadu možno konštatovať, že hoci Čína formálne prijala viacero právnych predpisov zameraných na konkrétne oblasti umelej inteligencie, ich samotná existencia ešte nemusí zaručovať ich efektívne uplatňovanie v praxi. Vzhľadom na charakter čínskeho politického systému a jeho dôraz na centralizovanú kontrolu a cielené formovanie digitálneho priestoru v súlade so štátnou doktrínou, sa vynára otázka skutočnej nezávislosti regulačných orgánov, ako aj reálnej ochrany práv jednotlivcov.

Domnievame sa preto, že by bolo podnetné venovať sa do budúcnosti aj hlbšej analýze toho, **ako sú tieto nariadenia implementované**, aké majú dopady na užívateľov a podniky a do akej miery je možné v čínskom kontexte hovoriť o efektívnej právnej kontrole umelej inteligencie. Zvlášť zaujímavé by bolo preskúmať, do akej miery slúžia prijaté regulačné rámce skutočne na ochranu spoločnosti, a do akej miery plnia predovšetkým funkciu nástroja štátneho dohľadu a centralizovaného riadenia technologického rozvoja.

3 Komparatívna analýza prístupov k právnej regulácii AI v EÚ a Číne

Ako sme v úvode spomínali, AI predstavuje významnú sociálnu zmenu, ktorá vplýva na právo. Právo na ňu reaguje, a to konkrétne jej právnou reguláciou. Z globálneho hľadiska môžeme pozorovať rôzne prístupy k právnej regulácii AI, pričom Európska únia a Čína, ako dve významné ekonomické a technologické mocnosti, predstavujú zaujímavý kontrast v ich reakciách na výzvy v oblasti AI.

Komparatívna analýza prístupov k právnej regulácii AI v EÚ a Číne odhaľuje nasledujúce zhody a rozdiely:

Tabuľka č. 1.: Porovnávanie prístupu k právnej regulácii AI v EÚ a Číne

Oblasť	Podobný prístup	Odlišný prístup
--------	-----------------	-----------------

¹⁴ GONG, J., QU, H., DORWART, H. AI Governance in China: Strategies, Initiatives, and Key Considerations [online]. Bird & Bird, 27 December 2024 [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/china/ai-governance-in-china-strategies-initiatives-and-key-considerations> >

¹⁵ Štátna rada Čínskej ľudovej republiky. Legislatívny pracovný plán na rok 2023. Dostupný na: < https://www.gov.cn/zhengce/content/202306/content_6884925.htm >

¹⁶ GONG, J., QU, H., DORWART, H. AI Governance in China: Strategies, Initiatives, and Key Considerations [online]. Bird & Bird, 27 December 2024 [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/china/ai-governance-in-china-strategies-initiatives-and-key-considerations> >

Vývoj regulácie	- Reakcia na technologické výzvy; - Snaha o komplexnú reguláciu; - Postupný prechod od <i>soft law</i> k <i>hard law</i>.	- EÚ: komplexná právna regulácia vo forme nariadenia - Čína: roztrúsená právna úprava pre špecifické oblasti vo viacerých právnych predpisoch
Ciele regulácie	- Podpora inovácií - Minimalizácia rizík spojených s AI	- EÚ: dôraz na ochranu a bezpečnosť občanov - Čína: dôraz na štátnu kontrolu a národné záujmy
Implementácia	- Potreba zavedenia špecifického regulačného dohľadu	- EÚ: nadnárodná koordinácia - Čína: centralizovaná štátna kontrola
Právny rámec	- Reakcia na <i>deepfakes</i> a diskrimináciu v súvislosti s algoritmami	- EÚ: Akt o umelej inteligencii - Čína: 3 špecifické nariadenia

Táto komparatívna tabuľka znázorňuje kľúčové podobnosti a rozdiely v prístupoch EÚ a Číny k právnej regulácii AI v **štyroch** oblastiach:

1. **Vývoj regulácie:** porovnáva základné prístupy k vývoju regulácie, kde obe jurisdikcie postupne prechádzajú k prísnejšej regulácii, ale odlišným spôsobom.
2. **Ciele regulácie:** identifikuje spoločné základné ciele v oblasti inovácií, ale poukazuje na zásadné rozdiely v prioritách a hodnotách.
3. **Implementácia:** prezentuje zhodu v potrebe regulačného dohľadu, ale významné rozdiely v spôsobe jeho realizácie.
4. **Právne rámce:** ilustruje podobnosti v komplexnosti prístupu k regulácii, ale zásadné rozdiely v konkrétnych regulačných nástrojoch.

Tabuľka vizualizuje, že zatiaľ čo existujú určité spoločné základy v prístupe k regulácii AI, významné rozdiely sa prejavujú najmä v spôsobe implementácie a v základných hodnotách, ktoré regulácie odrážajú. Taktiež, ako jeden zo základných rozdielov vnímame, absenciu jednotnej právnej úpravy v Číne, na základe našich zistení sa takáto forma regulácie AI ešte len pripravuje.

Z porovnania oboch prístupov vyplýva aj odlišný vzťah k otázke **zodpovednosti a kontroly nad rozhodovacími procesmi AI**. Európska únia v snahe zabezpečiť právnu istotu a ochranu základných práv jednotlivcov pracuje na smernici o mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti za škodu spôsobenú AI. Jej cieľom je poskytnúť jasný rámec pre určenie subjektu, ktorý nesie zodpovednosť v prípade škodlivej činnosti AI systému, a tým podporiť dôveru spotrebiteľov a podnikateľov. Naproti tomu Čína zatiaľ neprijala jednotnú legislatívu v tejto oblasti, pričom dôraz kladie skôr na prevenciu rizík prostredníctvom *ex ante* dohľadu a regulačných povolení, ktoré sú typické pre čínske regulačné prostredie s vysokou mierou centralizácie a kontroly.

Ďalším zásadným rozdielom je **úroveň participácie verejnosti a expertnej komunity**. Zatiaľ čo v EÚ bol proces prípravy legislatívy sprevádzaný otvorenými konzultáciami, diskusiami s akademickým a občianskym sektorom a publikovaním návrhov na pripomienkovanie, v Číne je legislatívny proces viac uzavretý a riadený štátom, pričom odborný diskurz je často nástrojom na podporu vládnych priorít.

Zásadné je aj to, ako sa v oboch jurisdikciách pristupuje k **etickým princípom** a ľudským právam. EÚ explicitne vyžaduje rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, nediskrimináciu, transparentnosť a vysvetliteľnosť rozhodnutí. Čína síce deklaruje, že AI má slúžiť spoločenskému dobru a národnému rozvoju, no v praxi môže byť ochrana jednotlivca podriadená kolektívnemu prospechu a štátnym záujmom. To sa prejavuje aj v obmedzenom prístupe k informáciám, slabšej ochrane osobných údajov a rozsiahlejšom využívaní AI na účely dohľadu.

Napokon, **ekonomické dôsledky oboch prístupov** tiež nie sú zanedbateľné. Európsky prístup založený na zásade predbežnej opatrnosti môže byť z pohľadu podnikov vnímaný ako konzervatívny a regulátorne náročný, avšak poskytuje silné základy pre dôveru spotrebiteľov a dlhodobú stabilitu. Čínsky model umožňuje rýchlejší technologický vývoj a adopciu, no za cenu nižšej ochrany práv a väčšej závislosti od štátnych smerovaní.

Záver

Komparatívna analýza prístupov k právnej regulácii umelej inteligencie v Európskej únii a Čínskej ľudovej republike potvrdila, že obe jurisdikcie si uvedomujú nevyhnutnosť regulovať túto rýchlo sa vyvíjajúcu technológiu, ktorá zásadne mení fungovanie spoločnosti, hospodárstva aj práva. Napriek výrazne odlišným politickým, právnym a kultúrnym základom sa ukázalo, že medzi EÚ a Čínou existujú určité paralely, najmä pokiaľ ide o cieľ zabezpečiť dôveryhodné, bezpečné a eticky akceptovateľné využívanie umelej inteligencie.

Hypotéza o existencii podobností v kľúčových oblastiach regulácie, ako je podpora inovácií a technologický rozvoj, sa potvrdila. Obe jurisdikcie si stanovili za cieľ regulovať AI tak, aby nebrzdili jej potenciál, ale zároveň vytvorili mechanizmy na minimalizáciu rizík – či už ide o bezpečnostné hrozby, porušovanie základných práv, alebo spoločenskú nerovnosť.

Významné rozdiely sa však prejavujú v hodnotových východiskách a v spôsobe implementácie regulačných opatrení. Európska únia kladie dôraz na ochranu jednotlivca, transparentnosť, zodpovednosť a etiku. Snaží sa dosiahnuť rovnováhu medzi inováciou a ochranou základných práv. Naproti tomu Čína pristupuje k regulácii AI ako k strategickému nástroju národného rozvoja a sociálnej kontroly, pričom uprednostňuje centralizovaný, štátom riadený model s dôrazom na stabilitu a zvrchovanosť nad technologickým priestorom.

Z pohľadu *de lege ferenda* možno do budúcnosti identifikovať niekoľko odporúčaní:

1. **Potrebná je globálna koordinácia** – AI nepozná hranice a regulácia by mala reflektovať potrebu medzinárodnej spolupráce a harmonizácie štandardov, napríklad v rámci OSN, OECD alebo WTO.
2. **Vyvážený prístup medzi ochranou a inováciou** – efektívna regulácia nesmie brzdiť technologický pokrok, ale musí zabezpečiť jeho zodpovedné využitie.
3. **Flexibilita a adaptabilita právneho rámca** – právna úprava by mala byť schopná rýchlo reagovať na nové technológie a zároveň poskytovať stabilitu právnym subjektom.
4. **Posilnenie verejného povedomia a vzdelávania** – verejnosť by mala byť informovaná a vzdelávaná o možnostiach, rizikách a právach v súvislosti s AI, aby mohla aktívne participovať na jej vývoji a kontrole.

Záverom možno konštatovať, že právna regulácia umelej inteligencie je jedným z najvýznamnejších legislatívnych výziev súčasnosti. Prípady EÚ a Číny ukazujú, že neexistuje jediný univerzálny model regulácie, ale že hodnoty, na ktorých stojí spoločnosť, zásadne ovplyvňujú výsledný právny rámec. Práve preto je dôležité sledovať vývoj v tejto oblasti komplexne, interdisciplinárne a s dôrazom na dlhodobé spoločenské dopady.

Zoznam použitej literatúry:

1. Akt EÚ o umelej inteligencii. [online]. Dostupný na: < <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer/> >
2. Biela kniha o umelej inteligencii – európsky prístup k excelentnosti a dôvere. 19.2.2020. [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://op.europa.eu/sk/publication-detail/-/publication/ac957f13-53c6-11ea-aece-01aa75ed71a1/language-sk> >
3. Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Správa pre Európsku komisiu, 9.4.2019. Brusel: Európska komisia, s. 2. [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai> >
4. GONG, J., QU, H., DORWART, H. AI Governance in China: Strategies, Initiatives, and Key Considerations [online]. Bird & Bird, 27 December 2024 [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/china/ai-governance-in-china-strategies-initiatives-and-key-considerations> >
5. PINTEROVÁ, D.: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). Právny obzor, 107, č. 4, 2024. s. 372.
6. SAP. Čo je to umelá inteligencia? | AI v podniku | SAP [online]. [cit. 2025-01-09]. Dostupné na: < <https://www.sap.com/sk/products/artificial-intelligence/what-is-artificial-intelligence.html> >
7. SOKOL, M. Digitalizácia a umelá inteligencia v obchodných spoločnostiach. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024;
8. Štátna rada Čínskej ľudovej republiky. Legislatívny pracovný plán na rok 2023. Dostupný na: < https://www.gov.cn/zhengce/content/202306/content_6884925.htm >
9. LATHAM & WATKINS. China's New AI Regulations [online]. August 16, 2023 [cit. 2025-01-09]. s. 1. Dostupné z: < <https://www.lw.com/admin/upload/SiteAttachments/Chinas-New-AI-Regulations.pdf> >
10. Návrh SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o prispôsobení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencii (smernica o zodpovednosti za umelú inteligenciu). [cit. 2025-01-08]. Dostupné na: < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0496&from=EN> >

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Jana Pezlar Selecká

Katedra obchodného a hospodárskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kováčska 26, 040 01 Košice, Slovensko

E-mail: jana.selecka@student.upjs.sk

ORCID: 0000-0002-8244-9594

LIMITY DIGITALIZÁCIE EURÓPSKEHO PRÁVNEHO SYSTÉMU V PERSPEKTÍVE SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE

Mgr. Romana Koneracká¹

Abstrakt

Autorka si kladie za cieľ prispieť do diskusie o budúcom smerovaní digitálnej transformácie Súdneho dvora Európskej únie, a to analyzovaním výziev spojených predovšetkým s konceptom „prediktívnej spravodlivosti“. Ústrednou témou sa stala otázka: do akej miery sú nástroje umelej inteligencie schopné zefektívniť rozhodovaciu činnosť Súdneho dvora Európskej Únie za súčasného zachovania tradičného modelu kontinentálneho právneho systému? Tá bude zodpovedaná za pomoci nasledovných sekundárnych podotázok: (i) aké výzvy vyplývajú z implementácie systémov umelej inteligencie do rozhodovacej činnosti súdov z pohľadu kontinentálneho ponímania princípu právneho štátu?; (ii) môže algoritmus umelej inteligencie založený na generalizácii a abstrakcii princípov z predchádzajúcej rozhodovacej činnosti zapríčiniť rapidný odklon od doktríny písaného práva? Aj napriek skutočnosti, že hranice aplikovateľnosti systémov umelej inteligencie sú vymedzené požiadavkou chrániť povahu materiálneho právneho štátu spolu s jeho komponentmi, proces digitálnej transformácie rozhodovacej činnosti súdov má nepochybne potenciál významne redefinovať chápanie tradičných princípov, na ktorých je vystavaný európsky právny priestor.

Kľúčové slová: Súdny dvor Európskej únie, kontinentálny právny systém, ústavné princípy, digitalizácia, umelá inteligencia

Abstract

The author aims to contribute to the discussion on the future direction of the digital transformation of the Court of Justice of the European Union by analyzing the challenges primarily associated with the concept of "predictive justice." The central question explored is: to what extent can artificial intelligence tools enhance the decision-making activity of the Court of Justice of the European Union while preserving the traditional model of the continental legal system? This question is addressed through the following secondary sub-questions: (i) What challenges arise from the implementation of artificial intelligence systems in judicial decision-making from the perspective of the continental understanding of the rule of law principle? (ii) Can an artificial intelligence algorithm based on the generalization and abstraction of principles from previous judicial decisions lead to a significant departure from the doctrine of written law? Despite the fact that the applicability of artificial intelligence systems is limited by the requirement to protect the nature of the material rule of law and its components, the process of digital transformation in judicial decision-making undoubtedly has the potential to significantly redefine the understanding of traditional principles on which the European legal area is built.

Key words: European Court of Justice, civil-law system, constitutional principles, digitalization, artificial intelligence

ÚVOD

Kedysi sci-fi vízia o budúcnosti využívania nástrojov umelej inteligencie (ďalej ako „AI“) sa v posledných desaťročiach rýchlo pretavila do reality. Digitalizácia, najmä v kontexte

¹ Interná doktorandka, 1. roč., Katedra ústavného práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

rozsahu praktického využitia a regulácie AI, predstavuje jednu z najviac verejne, či už odborne alebo laicky, diskutovaných tém súčasnosti. Spoločenský diskurz sa vyznačuje rozmanitosťou názorov od polemizovania o potenciále využitia systémov AI až po katastrofizovanie o dôsledkoch takéhoto využitia. Svojou interdisciplinárnou povahou sa uvedená téma dotýka taktiež oblasti ústavného práva, napr. v kontexte tradičných princípov, na ktorých je vystavaný právny poriadok toho-ktorého štátu, ochrany základných ľudských práv a slobôd a pod. Výzvam tkvėjúcim v hľadaní rovnováhy medzi využitím potenciálu AI na jednej strane a minimalizovaním rizík s tým spojených na strane druhej, čelia predovšetkým medzinárodné inštitúcie, v tomto prípade napr. Súdny dvor EÚ (ďalej ako „Súdny dvor EÚ“).

Príspevok sa sústreďí na digitálnu transformáciu súdnictva v EÚ, pričom východiskovou je stratégia Súdneho dvora EÚ v kontexte využívania systémov AI. Ambíciou EÚ je najmä zabezpečiť aby digitalizácia a s ňou spojené využívanie týchto systémov v rámci procesnej efektizácie súdnej moci neohrozili princípy právneho štátu, základných ľudských práv a slobôd a demokracie. Hlavná výskumná otázka znie: do akej miery sú systémy/nástroje AI schopné zefektívniť rozhodovaciu činnosť súdov za súčasného zachovania tradičného modelu kontinentálneho právneho systému? Táto otázka bude zodpovedaná za pomoci dvoch sekundárnych podotázok:

- (i) Aké výzvy vyplývajú z implementácie systémov AI do rozhodovacej činnosti súdov z pohľadu kontinentálneho ponímania princípu právneho štátu?;
- (ii) Môže algoritmus AI založený na generalizácii a abstrakcii princípov z predchádzajúcej rozhodovacej činnosti zapríčiniť rapidný odklon od doktríny písaného práva?

Účelom príspevku nie je poskytnúť vyčerpávajúcu technokratickú tézu venovanú problematike AI, ale v ústavnoprávnej rovine sa pokúsiť rozvinúť myšlienku transformácie kontinentálneho právneho systému pri zohľadnení princípov, ktorými sa daný právny systém riadi. Cieľom je prispieť do diskusie o budúcom smerovaní digitalizácie súdnictva v EÚ analyzovaním výziev spojených predovšetkým s konceptom „prediktívnej spravodlivosti“. Daný koncept predstavuje nielen príležitosť pre zvýšenie efektivity a konzistentnosti súdnych rozhodnutí, ale aj potenciálne riziká, ktoré môžu otriasť princípmi právneho štátu a kontinentálnym ponímaním spravodlivosti. V tejto súvislosti najskôr upriamime pozornosť na povahu súdnictva v kontinentálnom právnom systéme (1). Jeho vymedzenie je totiž nevyhnutným predpokladom pochopenia účelu, znenia a smerovania samotnej AI stratégie Súdneho dvora EÚ na pozadí digitálnej revolúcie (2). Posledná časť sa bude sústreďovať na analýzu výziev spojených s formovaním budúcnosti „digitálneho právneho štátu“ (3).

1 POVAHA SÚDNICTVA V KONTINENTÁLNO M PRÁVNOM SYSTÉME

Kontinentálny právny systém sa na rozdiel od anglo-amerického vyznačuje osobitným prístupom k rozhodovacej činnosti súdov viazanej na doktrínu písaného práva. Individualizáciou skutkových okolností je rozhodnutie považované za právne akceptovateľné, resp. udržateľné. To znamená, že predchádzajúce rozhodnutia súdu alebo precedensy nie sú právne záväzné v autoritatívnom *erga omnes* zmysle slova. Naopak, precedensmi dochádza k transformácii individuálneho sporu na všeobecne platné právo, ktoré sa stáva formálnym prameňom práva. Ide teda o formu rozhodnutia, ktorá zakladá riešenie právnej otázky doposiaľ neriešenej vymedzením prístupu záväzného *pro futuro* pre všetky rovnaké alebo obdobné prípady.² Inými slovami, predchádzajúce prípady, ktoré sú svojimi skutkovými okolnosťami alebo právnymi zásadami blízke posudzovanému prípadu, sa nazývajú precedensy alebo

² Black's Law Dictionary. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern. 5. vydanie. [online]. St. Paul Minn. West Publishing Co: 1979, s. 1059. [cit. 10-02-2025]. Dostupné na: <https://www.ljudska-pisarna.si/wp-content/uploads/2022/04/Blacks-Law-Dictionary-Fifth-Edition-1979.pdf>.

právne pravidlá, ktoré súd po prvýkrát stanovil pre určitý typ prípadu a na ktorého nosné odôvodnenie alebo *ratio decidendi* sa potom odvoláva pri rozhodovaní obdobných prípadov. V dôsledku globalizácie a európskej integrácie dochádza ku konvergencii uvedených právnych systémov a teda prvky *de facto* precedentného práva vieme identifikovať taktiež v rozhodovacej činnosti medzinárodných súdnych inštitúcií.

Judikatúra Súdneho dvora EÚ a taktiež Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej ako „ESLP“) vo významnej miere posilňuje legitimitu sudcovskej tvorby práva, čím formuje kontúry pojmu materiálny právny štát na regionálnej úrovni. Inými slovami systém, ktorý nerešpektuje judikatúru bráni sudcom prispôbovať normy meniacim sa spoločenským podmienkam a tým pádom nemôže garantovať stabilitu, predvídateľnosť ani spravodlivosť.³ Napriek zdržanlivosti európskych súdov explicitne a formálne odkazovať na anglo-americkú zásadu *stare decisis* je možné si jej modifikovanú verziu odvodiť taktiež z čl. 46 Európskeho dohovoru o ľudských právach⁴ ako aj z čl. 19 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii.⁵ Súdny dvor EÚ a ESLP sa frekventovane spoliehajú na svoju predchádzajúcu rozhodovaciu činnosť na účel posilnenia legitimacy svojich záverov. Z toho dôvodu neformálny ekvivalent zásady *stare decisis* našiel svoje východisko v ustálenej judikatúre alebo „*established jurisprudence*“, pojme, s ktorým operujú tieto súdne inštitúcie, ako aj niektoré členské štáty vo vzťahu k najvyšším súdnym autoritám.

Na jednej strane by účelom ustálenej rozhodovacej praxe malo byť zefektívnenie súdnych procesov a zaručenie celkovej predvídateľnosti rozhodnutí v súlade so zásadou legitímnych očakávaní, na strane druhej koexistencia *de facto* precedentov v prostredí vyznačujúcom sa primárne doktrínou písaného práva častokrát spôsobuje nemalé aplikačné problémy, keď kontinentálny právny systém stráca časť obsahovej a formálnej jednoty a je zahľtený legislatívnou nadprodukciou. To sťažuje sudcom výber optimálneho prístupu v konkrétnych prípadoch.⁶ V právno-aplikačnej praxi tak následne dochádza k fenoménu, keď je nielen kvantitatívnej ale aj kvalitatívnej stránke odôvodnení rozhodnutí postupom času uberané na intenzite. Odzrkadľuje sa to napr. na každom roku narastajúcim počte individuálnych sťažností namietajúcich prieťahy v konaniach, ktoré sú spôsobené neprehľadnosťou rozhodovacej činnosti (ktorá následne vedie k nesprávnej interpretácii a aplikácii ustálenej rozhodovacej praxe), čiastočnou personálnou a materiálnou „podvýživenosťou“ súdov, čo vo výsledku sťažuje prístup k spravodlivosti. To všetko oslabuje princíp právnej istoty a môže viesť až ku skepticizmu nielen voči sudcom samotným ale aj celkovo voči legitimize súdnej moci.

Rastúce nároky kladené na fungovanie súdnictva si vyžadujú jeho modernizáciu, pričom systémy AI sa prirodzene javia byť sľubným nástrojom na zvýšenie efektivity a transparentnosti súdnych konaní. Predsa len argumenty pre zavedenie systémov AI do súdnictva sú najčastejšie motivované snahou zrýchliť súdne konania, znížiť pracovné zaťaženie sudcov a zlepšiť prístup k spravodlivosti.

³ *Cossey v. the United Kingdom*, zo dňa 27. septembra 1990, č. 10843/84. [online]. [cit.]. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22cossey%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57641%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22cossey%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57641%22]}).

⁴ Hoci čl. 46 EDLP odkazuje na absolútnu inter partes záväznosť judikatúry ESLP, ten pod pojem „*vyriešenie právnej otázky*“ („*solution d'une question*“ alebo „*resolution of a question*“) zahŕňa tak individuálne, ako aj všeobecne aplikovateľné riešenia.

⁵ Súdny dvor EÚ... „*Zabezpečuje dodržiavanie práva pri výklade a uplatňovaní zmlúv.*“

⁶ VEČEŘA, M.: Spravedlnost soudcovského rozhodování. [online]. In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018, s. 90. [cit. 10-02-2025]. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KTPSV/obrazky/Zbornik_prispevkov_Sudcovske_rozhodovanie.pdf.

2 AI STRATÉGIA SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE V ÉRE DIGITÁLNEJ „REVOLÚCIE“

Koncept tzv. „*smart courts*“ alebo „inteligentných súdov“ sa v oblasti e-justície stáva globálnym trendom (napr. v Brazílii, Číne, Indii, Britskej Kolumbii, Veľkej Británii). Reforma súdneho systému sa tak na pozadí digitalizácie vyznačuje tým, že využíva nástroje AI v súvislosti s automatizáciou a optimalizáciou súdnych konaní z hľadiska efektívnosti, transparentnosti a prístupu k spravodlivosti. Myšlienka súdneho systému, ktorý sa vydáva na cestu digitálnej transformácie nie je považovaná za novum ani v európskom priestore.

Ambíciou súčasnej legislatívy EÚ je rozvíjanie „ekosystému dôvery“, ktorý chráni a podporuje digitálny právny štát.⁷ Tieto snahy boli v roku 2024 pretavené do Nariadenia 2024/1698 Európskeho parlamentu a Rady EÚ alebo notoricky známeho ako Akt o umelej inteligencii (ďalej len „*AI Akt*“) predstavujúceho prvý komplexný regulačný rámec na svete stanovujúci limity využívania AI. Kľúčovou charakteristikou systémov AI je ich spôsobilosť odvodzovať a táto spôsobilosť sa týka procesu tvorby výstupov ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie.⁸ Z uvedenej definície zreteľne vyplýva, že systémy AI majú potenciál zásadne zmeniť súdny a administratívny pilier. AI Akt, ako normatívny výsledok digitálnej stratégie EÚ, sa tým pádom vzťahuje na vnútroštátne súdy členských štátov, ak zaviedli alebo plánujú zaviesť systémy AI, ale aj na Súdny dvor EÚ, ktorý si aktuálne prechádza obdobným evolutívnym míľnikom. Rozporuplnou sa javí byť pozícia Súdneho dvora, nakoľko jeho obsahu nielen podlieha, no zároveň ho autoritatívne interpretuje v súvislosti s jeho rolou vrcholového reprezentanta súdnej moci EÚ. Súdny dvor EÚ si kladie za cieľ automatizáciou zvýšiť: efektívnosť a účinnosť; kvalitu a konzistentnosť súdnych rozhodnutí; prístup k spravodlivosti a transparentnosť *vis-à-vis* občanom EÚ.

V rámci prvej verzie systému SIGA (systém centralizovanej správy prípadov) sa na pôde Súdneho dvora EÚ pod prísny dohľadom testuje skúšobná koncepcia využívajúca systémy AI (vyvinutá v jeho réžii).⁹ Na tomto mieste začína byť mimoriadne zaujímavou problematika „prediktívnej spravodlivosti“ a s tým spojený potenciálny konflikt, ku ktorému sa dopracujeme, ak sa pozrieme na samotnú podstatu veci. Čo je úplne nesporné a čo má pre „cestu“ opísanú v tomto príspevku prvoradý význam, je skutočnosť, že digitálna transformácia Súdneho dvora EÚ (s dosahom aj na podobu výkonu spravodlivosti vnútroštátnych súdov členských štátov) je silne závislá od judikatúry. S poukazom na predošlú časť príspevku, nemožno poprieť, že sudcovia Súdneho dvora EÚ majú značný vplyv na budovanie materiálneho právneho štátu, ktorý má najväčší operatívny význam pre právo EÚ¹⁰. Rozvíjajúca sa judikatúra Súdneho dvora EÚ, doposiaľ umocnená „iba“ digitálnou databázou, už stihla posilniť význam rozhodovacej činnosti sudcov. Tí sa postupne „vychylujú z trajektórie“ úradníkov zákonodarstva. Potreba objasniť rozsah AI stratégie sa tým pádom ešte

⁷ ENGEL, A. – GROUSSOT, X.: *Making the Rule of Law Great Again: The Building of the Digital Rule of Law in the European Union*. In: *New Directions in Digitalisation Perspectives from EU Competition Law and the Charter of Fundamental Rights*. [online]. Springer: 2024, Vol. 13, s. 273-274. [cit. 11-03-2025]. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-65381-0_14.

⁸ Regulácia AI z iniciatívy EÚ kladie dôraz na identifikáciu a prevenciu potenciálnych rizík s tým spojených. To znamená, že systémy AI sa analyzujú a klasifikujú podľa rizika, ktoré predstavujú pre používateľov. Rôzne úrovne rizika znamenajú väčšiu alebo menšiu intenzitu regulácie. Systémy AI, ktoré predstavujú „vysoké“ riziko zahŕňajú, okrem iného, systémy AI zavádzané v špecifických oblastiach vrátane systémov AI určených na využívanie zo strany súdneho orgánu alebo v jeho mene na pomoc súdnemu orgánu pri skúmaní a výklade skutočností a práva a pri uplatňovaní práva na konkrétny súbor skutočností alebo na podobné využívanie pri alternatívnom riešení sporov. Akt o umelej inteligencii. [online] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>.

⁹ Court of Justice of the European Union: *Artificial Intelligence Strategy*. [online]. Court of Justice of the European Union: 2023, s. 10. [cit. 11-02-2025]. Dostupné na: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cjeu_ai_strategy.pdf.

¹⁰ BOGDANDY, A. V.: *Principles of European Constitutional Law*. New York: Bloomsbury, 2011, s. 28.

zvýši, ak vezmeme do úvahy úlohu, ktorú judikatúra Súdneho dvora EÚ zohráva vo vzťahu k vnútroštátnym súdom členských štátov.

Napriek tomu, že je pomerne vyčerpávajúce pochopiť komplexnosť systémov AI, je nesmierne jednoduché zamerať sa na jeden z ich hlavných dôsledkov pre súdnictvo, o ktorom budeme predpokladať, že rešpektuje princíp právneho štátu. Tým je zvýšenie kvality a konzistentnosti rozhodnutí efektívnou súdnymi procesmi. Systémy AI sú dnes schopné spracovávať a analyzovať obrovské objemy dát, extrahovať a abstrahovať z nich relevantné informácie a generovať predikcie s vysokým percentom exaktnosti.¹¹ Úspešnosť prediktívnych modelov je, okrem iného, podmienená efektívnym využitím nástrojov na spracovanie prirodzeného jazyka („*Natural Language Processing*“ alebo „*NLP*“). *Per definitionem*, tieto nástroje „študujú“ textové alebo hlasové dáta, čím sa učia pochopiť ich úplný význam vrátane zámerov a emócií.¹² Systém AI, na báze abstrakcie a generalizácie, následne dokáže z naučených dát vygenerovať relevantný výstup.

Na zabezpečenie korektných výstupov je však nevyhnutné mať k dispozícii dostatočný objem dát, ktoré sú vysoko kvalitné a reprezentatívne. V preklade to znamená, že systém AI, trénovaný na dostatočnom množstve judikatúry, je schopný automaticky navrhovať koncept rozhodnutí. Ak sa nový prípad skutkovými okolnosťami bude podobat predchádzajúcim prípadom, systém AI dokáže navrhnúť koncept rozhodnutia v súlade s rozhodnutiami prijatými v podobných prípadoch.¹³ Nástroje na vyhľadávanie a vizualizáciu dát, ktoré zahŕňajú celý cyklus od ich získavania, syntézy až po realizáciu a vyhodnocovanie, potom vedú zobraziť prípady podľa miery ich relevancie, resp. vedú zobraziť vývoj v čase pre určitú kategóriu (napríklad rozsudky vydané v oblasti ľudských práv za posledných niekoľko rokov).¹⁴ Aj na daný účel, sú nástroje na spracovanie prirodzeného jazyka už úspešne implementované do praxe Súdneho dvora EÚ.¹⁵

3 BUDÚCNOSŤ DIGITÁLNEHO PRÁVNEHO ŠTÁTU

So základnou znalosťou pojmu *precedens* sa dostávame k problému zhmotnenom v ústrednej výskumnej otázke, a síce kam až siahajú hranice automatizácie súdnictva za súčasného zachovania tradičného modelu kontinentálneho právneho systému? Vykreslený hybridný model ponúka potenciálne východisko z paralýzy súdneho systému. Zároveň sa však črtajú hypotetické scenáre o ďalšom smerovaní rozhodovacej činnosti súdov v podmienkach kontinentálneho práva.

¹¹ Napr.: Tím vedcov z UCLA úspešne vytvoril systém AI, ktorý dokáže simulovať ľudské kognitívne procesy súvisiace s riešením právnych a etických dilem. Algoritmus analyzoval 584 rozsudkov ESEP, namietajúcich porušenie článkov EDLP, konkrétne: čl. 3 (zákaz mučenia), čl. 6 (právo na spravodlivé súdne konanie) a čl. 8 (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života). AI systém na základe analýzy dostupných dát vygeneroval vlastné súdne rozhodnutie. V 79% prípadov sa verdikt AI zhodoval s verdiktom, ktorý vyniesol ESEP. Súčasne dospeli k záveru, že odôvodnenia ESEP sú z veľkej časti založené na iných ako právne relevantných argumentoch. [online]. University College London: 2016. [cit. 19.01.2025]. Dostupné na: <https://www.bailiwickexpress.com/jsy/life/technology/ai-judge-has-correctly-predicted-outcome-european-court-cases/>.

¹² Spracovanie prirodzeného jazyka je oblasť informatiky a podoblasť umelej inteligencie. Využíva počítačovú lingvistiku, čo je štúdium fungovania jazyka, ako aj rôzne modely založené na štatistike, strojovom učení („*machine-learning*“) a hlbokom učení („*deep learning*“). Natural Language Processing (NLP) – Overview. [online]. 2024. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: <https://www.geeksforgeeks.org/natural-language-processing-overview/>.

¹³ GALLI, F. – SARTOR, G.: *AI Approaches to Predictive Justice: A Critical Assessment*. [online]. In: *Global Network Journal*: Vol. 5, Iss. 2, 2023, s. 12. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: <https://humanitiesandrights.com/journal/index.php/har/article/view/118/74>.

¹⁴ Court of Justice of the European Union: *Artificial Intelligence Strategy*. [online]. Court of Justice of the European Union: 2023, s. 13. [cit. 11-02-2025]. Dostupné na: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cjeu_ai_strategy.pdf.

¹⁵ Document for Consultation. UNESCO *Guidelines for the Use of AI Systems in Courts and Tribunals*. [online] [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000390781>.

Faktom ostáva, že v horizonte niekoľkých rokov sa právne údaje začnú zhromažďovať, najprv v malých digitálnych databázach.¹⁶ Táto hyperkonektivita postupom času vyústi do vytvorenia centralizovanej architektúry právnych dát posilňujúcej harmonizáciu práva EÚ. Čo je nanajvýš pozoruhodné, kolízia precedentného práva s doktrínou písaného práva explicitne vyplýva aj zo samotnej AI stratégie Súdneho dvora EÚ, kde sa uvádza: „*právnici mimo Súdneho dvora momentálne skúmajú, ako by bolo možné využiť AI na predvídanie výsledkov prípadov na základe predchádzajúcich prípadov a de iure precedentov. Aby sme lepšie pochopili, čo to znamená a aké sú s tým spojené riziká, (...) je tento typ algoritmov potrebné starostlivo analyzovať (...)*“.¹⁷ Inými slovami, z dlhodobého hľadiska sa nevyhnutne bude transformovať európsky právny priestor a Súdny dvor EÚ bude v tomto „ekosystéme“ figurovať ako aktívny hráč. Za rozhodné iniciatívy sa považujú:

- pokračovanie v plodnej spolupráci s vnútroštátnymi súdmi (!); a
- pokračovanie v spolupráci na medziinštitucionálnej úrovni EÚ vo všetkých jej rozmeroch.¹⁸

Členské štáty EÚ budú skôr či neskôr musieť prispôsobiť svoje vnútroštátne súdnictvo v duchu „digitálnej suverenity EÚ“¹⁹ tak, aby zodpovedali štandardom a očakávaniam v oblasti digitalizácie a tým zabezpečili harmonizáciu a efektívnu spoluprácu v rámci jednotného európskeho priestoru. Predpokladá sa, že systémy AI sa budú zavádzať spôsobom, ktorý rešpektuje a chráni integritu a nezávislosť demokratických inštitúcií, vrátane princípu právneho štátu, princípu deľby moci, demokratických princípov, nezávislosti súdnictva a prístupu k spravodlivosti.²⁰ Uvedené princípy ale nie sú samozrejmosťou. Úlohou sudcov bude podporovať udržateľnosť a životaschopnosť kontinentálnej verzie právneho štátu. Zavedenie systémov AI sa *prima facie* nechápe ako pokus o elimináciu personálnej zložky súdov, ale práve naopak, skôr ako snaha umožniť prostredníctvom automatizácie návrat k relevantným aspektom rozhodovacej činnosti. V tomto štádiu digitalizácie môžu vzniknúť problémy. Sudcovia sú len ľudia a aj keď môžu byť voči systémom AI spočiatku skeptickí, ľudia majú tendenciu časom začať až naivne dôverovať v korektnosť vygenerovaných výstupov. Kontinentálni sudcovia povzbudení týmto vývojom spočívajúcim v minimalizácii nadmernej administratívnej záťaže, sa môžu vo veľkej miere začať spoliehať na ustálenú rozhodovaciu prax alebo precedensy bez toho, aby kriticky zhodnotili individuálne skutkové okolnosti konkrétneho prípadu. Výsledné súdne rozhodnutie vie jednoducho nadobudnúť formu judikátornej koláže. Pri už načatej konvergencii právnych systémov nie je tento jav ani v súčasnosti raritou.

Z uvedeného vyplýva, že digitalizácia súdnictva by vyriešila jeden problém - neefektívnosť - no zároveň by teoreticky mohla vytvoriť priestor pre ďalší, a to presadenie precedentného práva na úkor doktríny písaného práva. V tomto momente je otázne či „digitálny

¹⁶ Court of Justice of the European Union: *Artificial Intelligence Strategy*. [online]. Court of Justice of the European Union: 2023, s. 16. [cit. 11-02-2025]. Dostupné na: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cjeu_ai_strategy.pdf.

¹⁷ Court of Justice of the European Union: *Artificial Intelligence Strategy*. [online]. Court of Justice of the European Union: 2023, s. 14. [cit. 11-02-2025]. Dostupné na: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cjeu_ai_strategy.pdf.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Digitálna suverenita predstavuje koncepčný rámec, ktorý akcentuje nevyhnutnosť strategickej autonómie Európskej únie, s cieľom presadiť jej pozíciu ako kľúčového hráča na globálnej digitálnej scéne. European Council. Digital Sovereignty is Central to European Strategic Autonomy – Speech by President Charles Michel at Masters of digital 2021. [online]. European Council: 2021. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: Digital sovereignty is central to European strategic autonomy - Speech by President Charles Michel at "Masters of digital 2021" online event – Consilium.

²⁰ Pozri aj: Európska Komisia podpísala v mene Európskej únie Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii. Tento dohovor je prvým právne záväzným medzinárodným nástrojom v oblasti umelej inteligencie. Je plne kompatibilný s právom Únie vo všeobecnosti, a najmä s Aktom EÚ o umelej inteligencii. Commission signed the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and human rights, democracy and the rule of law. [online]. European Commission: 2024. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-signed-council-europe-framework-convention-artificial-intelligence-and-human-rights>.

ekosystém“ európskeho súdnictva prichádza za cenu „*gouvernement des juges*“, avšak nie je prekvapujúce, že tejto alternatíve sa Súdny dvor EÚ očividne nebráni. Čo je nesporné, riziko nadmernej reprezentácie predchádzajúcich rozhodnutí alebo precedensov môže ústiť do straty významu kontinentálneho právneho systému. Ilúzia vnútornej konzistencie rozhodnutí sa tak vie rýchlo rozplynúť, ak sa rozhodnutia súdov ocitnú na samom existenčnom okraji legitimacy.

ZÁVER

Zavádzanie systémov AI do rozhodovacích procesov Súdneho dvora EÚ vytvára potenciál pre optimalizáciu súdnych konaní v súvislosti s ich efektívnosťou a transparentnosťou. V dlhodobom horizonte sa koncept „digitálneho právneho štátu“, za podmienky dôslednej regulácie, môže javiť ako východisko s paralýzy súdneho systému.

Hybridný model kombinujúci doktrínu písaného práva s precedentnou logikou podporenou algoritmi AI však môže zvýšiť riziko narušenia tradičných princípov kontinentálneho právneho systému, a to najmä v dôsledku presadzovania precedentnej povahy automatizovaných výstupov. Úspech digitálnej transformácie európskeho právneho priestoru tak bude závisieť najmä od schopnosti EÚ a vnútroštátnych súdov členských štátov implementovať systémy AI v súlade s princípmi právneho štátu, demokracie, deľby moci a ochrany základných ľudských práv. V tomto kontexte bude nevyhnutné naďalej detailne analyzovať vplyv digitalizácie a automatizácie súdnych rozhodnutí na sudcovskú legitimitu.

ZOZNAM LITERATÚRY

Použitá literatúra

Black's Law Dictionary. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern. 5. vydanie. [online]. St. Paul Minn. West Publishing Co: 1979, 1525 s. [cit. 10-02-2025]. Dostupné na: <https://www.ljudska-pisarna.si/wp-content/uploads/2022/04/Blacks-Law-Dictionary-Fifth-Edition-1979.pdf>.

BOGDANDY, A. V.: *Principles of European Constitutional Law*. New York: Bloomsbury, 2011, 856 s.

ENGEL, A. – GROUSSOT, X: Making the Rule of Law Great Again: The Building of the Digital Rule of Law in the European Union. [online]. In: *New Directions in Digitalisation Perspectives from EU Competition Law and the Charter of Fundamental Rights*. Springer: 2024, Vol. 13, s. 273-294. [cit. 11-03-2025]. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-65381-0_14.

GALLI, F. – SARTOR, G.: *AI Approaches to Predictive Justice: A Critical Assessment*. In: *Global Network Journal*. [online] Vol. 5, Iss. 2, 2023, 53 s. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: <https://humanitiesandrights.com/journal/index.php/har/article/view/118/74>.

VEČEŘA, M.: Spravedlnost soudcovského rozhodování. In: *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. [online]. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018, s. 78-94. [cit. 10-02-2025]. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KTPSV/obrazky/Zbornik_prisp evkov_Sudcovske_rozhodovanie.pdf.

Internetové zdroje:

AI predicts outcomes of human rights trials. [online]. University College London: 2016. [cit. 19.01.2025]. Dostupné na: <https://www.ucl.ac.uk/news/2016/oct/ai-predicts-outcomes-human-rights-trials>.

Commission signed the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and human rights, democracy and the rule of law. [online]. European Commission: 2024. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-signed-council-europe-framework-convention-artificial-intelligence-and-human-rights>.

Court of Justice of the European Union: *Artificial Intelligence Strategy*. [online]. Court of Justice of the European Union: 2023, 25 s. [cit. 11-02-2025]. Dostupné na: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cjeu_ai_strategy.pdf.

. Language Processing (NLP) – Overview. [online]. 2024. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: <https://www.geeksforgeeks.org/natural-language-processing-overview/>.

Document for Consultation. UNESCO *Guidelines for the Use of AI Systems in Courts and Tribunals*. [online]. UNESCO: 2024, 30s. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000390781>.

European Council. Digital Sovereignty is Central to European Strategic Autonomy – Speech by President Charles Michel at Masters of digital 2021. [online]. European Council: 2021. [cit. 20.01.2025]. Dostupné na: [Digital sovereignty is central to European strategic autonomy - Speech by President Charles Michel at "Masters of digital 2021" online event - Consilium](#).

Zoznam rozhodnutí

Cossey v. the United Kingdom, zo dňa 27. septembra 1990, č. 10843/84.

Zoznam použitých právnych predpisov

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024.

Kontaktné údaje:

Mgr. Romana Koneracká
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Katedra ústavného práva
Šafárikovo nám. 6
811 02 Bratislava
romana.koneracka@flaw.uniba.sk

ILEMA KONŠTITUCIONALIZÁCIE NADNÁRODNÉHO PRIESTORU A DEMOKRATICKÝ DEFICIT*

Radoslav Pavlinský

Abstrakt

Cieľom príspevku je analyzovať prepojenie medzi procesom konštitucionalizácie nadnárodného právneho priestoru a fenoménom demokratického deficitu v rámci Európskej únie. Východiskom analýzy je téza, podľa ktorej konštitucionalizácia, ako nástroj zabezpečenia právnej stability a efektívnosti práva EÚ, nevyhnutne vedie k depolitizácii a zužovaniu priestoru pre demokratickú deliberáciu. Tento transformačný efekt sa prejavuje oslabením legitimačného reťazca medzi vrcholovými inštitúciami EÚ a občanmi členských štátov, čím vzniká stav označovaný ako demokratický deficit. Závažnosť tohto deficitu sa ďalej prehĺbuje v dôsledku rozsiahlej delegácie regulačných právomocí na špecializované agentúry, ktoré operujú na princípe expertízy a technokratického rozhodovania, čím sa ešte viac vzdávajú demokratickej kontrole. Zdanlivé riešenie spočívajúce v posilnení právomocí Európskeho parlamentu by paradoxne mohlo viesť k zníženiu demokratického charakteru EÚ a podriadeniu kľúčových oblastí regulácie rytmu politických cyklov, čo by mohlo mať destabilizačný účinok na kontinuitu právnej úpravy. Rovnako nevhodná by však bola ďalšia depolitizácia, ktorá síce podporuje efektívnosť, no zároveň nedokáže zabezpečiť dostatočnú demokratickú legitimitu. Ako perspektívnejší prístup sa javí selektívna integrácia deliberatívnych a participatívnych prvkov demokracie do štruktúr EÚ, napríklad prostredníctvom posilnenia participácie občanov v rámci agentúrneho rozhodovania. Autor však zastáva názor, že takéto opatrenia majú predovšetkým dočasný a korekčný charakter. Dlhodobým riešením by mala byť koncepcia vlastného, sui generis modelu demokracie EÚ, ktorý by reflektoval špecifickú povahu nadnárodného usporiadania verejnej moci a zároveň zohľadňoval inherentné napätia medzi právnou racionalitou a demokratickou legitimitou.

Kľúčové slová: Konštitucionalizácia, Európska únia, Demokratický deficit, Technokracia

Abstract

The aim of this paper is to analyze the relationship between the process of constitutionalization of the supranational legal order and the phenomenon of the democratic deficit within the European Union. The starting point of this analysis is the claim that constitutionalization, conceived as a means to ensure legal stability and the effectiveness of EU law, inevitably leads to depolitization and a narrowing of the legal space available for democratic deliberation. This transformative effect manifests in the weakening of the chain of legitimacy between the EU's highest institutions and the citizens of the member states, resulting in a condition commonly referred to as the democratic deficit. The severity of this deficit is further exacerbated by the extensive delegation of regulatory powers to specialized agencies, which operate on the basis of expertise and technocratic decision-making, thereby becoming increasingly distanced from democratic oversight. A seemingly intuitive solution, strengthening the powers of the European Parliament, might paradoxically reduce the democratic character of the Union by subjecting key areas of regulation to the volatility of political cycles, potentially undermining the

* Tento príspevok je čiastkovým výstupom projektu **VEGA č. 1/0474/25: Referendum a materiálne jadro ústavy v kontexte judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky- hodnotenie, kritické reflexie a návrhy de constitutione ferenda** a projektu **PCOV: vvgs-2024-3379: Princíp maximalizácie ochrany ľudskej dôstojnosti: metodologický nástroj riešenia kolízií právnych systémov**.

continuity of legal regulation. Yet, further depoliticization is equally inappropriate, as it may enhance efficiency but fails to secure adequate democratic legitimacy. A more promising approach appears to be the selective integration of deliberative and participatory elements of democracy into the EU's institutional framework, for instance, by strengthening citizen involvement in agency-level decision-making. The author, however, maintains that such measures are primarily of a provisional and corrective nature. In the long term, what is required is the formulation of a *sui generis* model of EU democracy, one that would reflect the unique character of supranational public authority while acknowledging the inherent tensions between legal rationality and democratic legitimacy.

Key words: Constitutionalization, European Union, Democratic deficit, Technocracy

Úvod

„Demokracia je najhoršia forma vlády–okrem všetkých ostatných, o ktoré sa občas ktosi pokúšal.“

– Winston Churchill

Za posledné tri desaťročia prebieha v akademickom diskurze intenzívna debata o tzv. demokratickom deficite Európskej únie. Ide o komplexný fenomén, ktorý je možné skúmať z rozličných teoretických a metodologických perspektív, pričom každý prístup so sebou nesie svoje špecifické pozitíva i negatíva. Predkladaný príspevok sa usiluje načrtnúť viaceré zásadné otázky: akým spôsobom dochádza k vzniku demokratického deficitu, aký vzťah existuje medzi procesom konštitucionalizácie nadnárodného priestoru a týmto deficitom, ako sa deficit prejavuje v inštitucionálnej praxi a aké existujú teoretické prístupy k jeho interpretácii a riešeniu, vrátane ich výhod a nevýhod.

Text je logicky členený do štyroch častí. K analýze problematiky sú primárne využité metódy popisné, analytické, syntetické a deduktívne. Každý z prezentovaných prístupov je podrobený kritickému zhodnoteniu, ktoré vedie buď k jeho obhajobe, alebo k jeho zamietnutiu. Cieľom zvoleného postupu je identifikovať najrelevantnejšiu a najudržateľnejšiu cestu k potenciálnemu prekonaniu existujúceho stavu.

I. Vplyv konštitucionalizácie nadnárodného priestoru na demokratický deficit Európskej únie

Konštitucionalizácia predstavuje proces, v ktorom právny systém postupne nadobúda ústavné kvality až do vzniku plnohodnotného ústavného režimu. Tento jav je obzvlášť zreteľný v EÚ, kde primárne právo (zmluvy) možno považovať za dokumenty kvázi-ústavného významu. Tomuto procesu napomohol aj Súdny dvor EÚ, ktorý postupne formoval kľúčové črty práva EÚ, ako napríklad princíp prednosti alebo priamy účinok práva EÚ. Konštitucionalizácia ale znamená aj depolitizáciu.¹ Čo je regulované na ústavnej úrovni už nie je viac otvorené politickej diskusii a meniť ústavu je ťažšie ako meniť zákony. To platí viacnásobne pre subjekt ako je EÚ.

Proces konštitucionalizácie Európskej únie vyústil do normatívneho zakotvenia početných pravidiel v zmluvách, ktoré nadobudli ústavný charakter. Zmluva o EÚ, Zmluva o fungovaní EÚ, ako aj Charta základných práv EÚ predstavujú jeden z najrozsiahlejších ústavných korpusov v dejinách. Neexistuje však pevne stanovené kritérium, ktoré by určovalo, ktoré časti tohto komplexného ústavného korpusu možno subsumovať pod pojem „európska

¹ GRIMM, D.; The Democratic Costs of Constitutionalization: The European Case. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 21, Issue 4, 2015, str. 460. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/eulj.12139>

ústava“ a ktoré už nie.² Vzhľadom na to, že ústavné normy podliehajú zmenám len výnimočne a za výrazne prísnejších procedurálnych podmienok než bežné zákony, mnoho zásadných, ale aj menej významných pravidiel je týmto spôsobom rigidne a trvalo zakotvených. To v konečnom dôsledku zužuje priestor pre demokratickú deliberáciu a predstavuje prekážku pre efektívnu tvorbu legislatívy.

Pre hlbšie porozumenie vzťahu medzi demokraciou a konštitucionalizmom je nevyhnutné obrátiť pohľad späť k historickým súvislostiam. V momentoch, keď ľudia bojovali za svoju slobodu a právo na sebaurčenie, ich úsilie spravidla smerovalo k nastoleniu demokracie.

Práve preto boli ústavné texty od počiatkov vnímané primárne ako nástroje demokratickej legitimacy, zdôrazňujúce neoddeliteľné prepojenie medzi nositeľmi verejnej moci a občianskou spoločnosťou.³ Fundamentálnou funkciou ústavy je normatívne zakotviť a efektívne obmedzovať výkon verejnej moci. To je dôvod, prečo sa písaná ústava často považuje za podmienku legitímnej vlády.⁴ Písaná ústava je tiež nevyhnutným základom právneho štátu, ku princípom ktorého sa hlási aj Európska únia.⁵

Aby sme vôbec mohli viesť diskusiu o demokratickom charaktere EÚ, musíme ju najprv považovať za plnohodnotný ústavný režim. Verejná moc totiž de facto získava demokratickú legitimizáciu predovšetkým prostredníctvom ústavy. V tomto kontexte zohrávajú kľúčovú rolu teórie ústavného pluralizmu a viacúrovňového konštitucionalizmu, keďže len ich prostredníctvom možno uchopiť Úniu ako subjekt disponujúci ústavnou identitou, a tým aj ako legitímny objekt demokratickej diskusie.⁶ Jazyk konštitucionalizmu pritom nepredstavuje len metodologickú nevyhnutnosť v prípade EÚ, ale je všeobecným predpokladom vedenia obdobných debát aj o iných nadnárodných, ba dokonca aj vybraných medzinárodných inštitúciách, akými sú napríklad Svetová obchodná organizácia (WTO) či Medzinárodný menový fond (IMF).⁷

II. Demokratický deficit EÚ: Medzi legitimitou a technokraciou

Pojem „demokratický deficit“ sa prvýkrát objavil v roku 1979 v súvislosti s vystúpením Davida Marquanda, ktorý predniesol jednoduchú myšlienku: „*Berúc do úvahy rozsah a hĺbku regulačných právomocí EÚ, jej regulačná štruktúra nie je z demokratického uhla pohľadu dostatočne zodpovedajúca.*“⁸ Napriek tomu, že EÚ predstavuje právny subjekt sui generis, disponuje kompetenciami typickými pre suverénne štáty a zároveň vykazuje viacero znakov, ktoré ju odlišujú od klasickej medzivládnej organizácie.⁹ Právo EÚ zaväzuje nielen členské štáty, ale aj ich občanov, pričom prostredníctvom princípov prednosti a priameho účinku vládne nad zákonmi vnútroštátneho právneho systému. Napriek tejto autorite však rozhodovacie

² GRIMM, D.; *The Constitution of European Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2017, str. 111.

³ GRIMM, D.; The Democratic Costs of Constitutionalization: The European Case. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 21, Issue 4, 2015, str. 460. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/eulj.12139>

⁴ FOLLESDAL, A.; Subsidiarity, Democracy and Human rights in the Constitutional Treaty of Europe. In: *Journal of Social Philosophy*. [online] Vol. 37, Issue 1, 2006, str. 61. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9833.2006.00303.x>

⁵ Preambula Zmluvy o EÚ: POTVRDZUJÚC oddanosť princípom slobody, demokracie, rešpektovania ľudských práv a základných slobôd a právneho štátu,

⁶ WERNICKE, S.; Au nom de qui? The European Court of Justice between Member States, Civil Society and Union Citizens. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 13, Issue 3, 2007, str. 382-383. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0386.2007.00371.x>

⁷ BÚRCA, de G.; Developing Democracy Beyond the State. In: *Columbia Journal of Transnational Law*. [online] Vol. 46, no. 2, 2008, str. 223. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=1023182>

⁸ PSYGKAS A.; *Questioning the European Union's "Democratic Deficit"*. In: PSYGKAS, A.; *From the Democratic Deficit to a Democratic Surplus: Constructing Administrative Democracy in Europe*. [online] Oxford: Oxford University Press, 2017, str. 1. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190632762.003.0001>.

⁹ BÚRCA, de G.; The Quest for Legitimacy in the European Union. In: *Modern Law Review*. [online] Vol. 59, Issue 3, 1996 str. 352. Dostupné na: <https://www.modernlawreview.co.uk/may-1996/quest-legitimacy-european-union/>

mechanizmy, ktoré stoja za tvorbou európskeho práva, postrádajú viaceré esenciálne atribúty moderného demokratického štátneho zriadenia.¹⁰

Demokratický deficit Európskej únie sa prejavuje viacerými spôsobmi, avšak dominantným problémom zostáva najmä obmedzená priama demokratická legitimita kľúčových inštitúcií, predovšetkým Európskej komisie a Rady Európskej únie. Európska komisia disponuje značnými kompetenciami, určuje agendu EÚ a koordinuje regulačnú politiku, čo vedie k jej vnímaniu ako technokratickej inštitúcie. Rada EÚ, zasadajúca vo formáte rady ministrov členských štátov, funguje ako ústredný legislatívny orgán, no jej rozhodovacie procesy, prebiehajúce bez väčšej transparentnosti, a nepriamy charakter legitimacy odvodený z exekutívnej moci vo vnútri štátov ju približujú k medzivládnej spolupráci.

Inštitucionálne usporiadanie zákonodarných a výkonných orgánov Európskej únie sa len v obmedzenej miere podobá na štandardné demokratické modely, či už ide o parlamentnú, alebo prezidentskú formu demokratickej vlády. Zatiaľ čo klasická reprezentatívna demokracia stojí na pilieroch pravidelných a všeobecných volieb, ktoré zabezpečujú legitimitu najvyšším štátnym orgánom¹¹, v prípade EÚ je tento prenos legitimacy značne fragmentovaný. Reprezentatívne inštitúcie majú umožňovať občanom vnímať zákony ako prijaté a одобrené nimi samými.¹² Zákonodarná moc, ktorú v štátoch tradične vykonáva inštitúcia priamej demokratickej legitimacy, je však na úrovni EÚ v rukách výkonnej moci členských štátov.¹³

Na úrovni EÚ je reprezentatívnou inštitúciou požívajúcou priamu demokratickú legitimitu iba Európsky parlament. Jeho reprezentatívny demokratický charakter je však limitovaný viacerými faktormi. Voľby do Európskeho parlamentu prebiehajú v réžii individuálnych členských štátov a sú dominované agendou domácich politických strán.¹⁴ Výsledkom je absencia autentickej nadnárodnej politickej súťaže, čo možno tiež označiť ako politický deficit.¹⁵ Hoci sa Európska Únia pokúsila tento problém zmierniť prostredníctvom vytvorenia európskych politických strán, otázka zostáva, či ide o reálny posun smerom k demokratizácii, alebo skôr o snahu zakryť systémové nedostatky imitáciou straníckej politiky. Napokon je potrebné položiť si zásadnú otázku: vedie posilňovanie úlohy Európskeho parlamentu k prekonaniu demokratického deficitu, alebo paradoxne prispieva k jeho prehĺbeniu?

III. Paradox demokratizácie: O hraniciach demokratickej legitimacy v EÚ

Na prvý pohľad sa môže javiť ako paradoxné, že posilňovanie demokratických prvkov v rámci európskej integrácie môže prehĺbiť jej demokratický deficit. Realita však naznačuje, že zvýšenie kompetencií Európskeho parlamentu nemusí automaticky predstavovať krok smerom k hlbšej demokratizácii, ale môže v sebe niesť neželané dôsledky. Jedným z problémových aspektov je, že európske politické strany pozostávajú z delegácií národných strán, ktorých poslanci pochádzajú aj zo štátov s nižším demokratickým indexom. Títo europoslanci získavajú

¹⁰ WEILER, J.H.H., HALTERN, U.R., MAYER, F.C.; European democracy and its critique. In: *West European Politics*. [online] Vol. 18, Issue 3, 1992, str. 4. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/01402389508425089>

¹¹ BOGDANDY, von A.; EU Insights for Political Inclusion in International Institutions. In: *Global Policy*. [online] Vol. 8, Issue S6, 2017, str. 25. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12487>

¹² ISIKSEL, T.; *Law, Democracy, and Citizenship in the European Union*. In: *Europe's Functional Constitution: A Theory of Constitutionalism Beyond the State*. [online] Oxford: Oxford University Press, 2016, str.125. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198759072.003.0005>

¹³ Ibidem, str. 133.

¹⁴ HABERMAS, J.; Bringing the Integration of Citizens into Line with the Integration of the States. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 18, Issue 4, 2012, str. 485. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0386.2012.00618.x>

¹⁵ WEILER, J.H.H.; Van Gend en Loos: The individual as subject and object and the dilemma of European legitimacy. In: *International Journal of Constitutional Law*. [online] Vol. 12, Issue 1, 2014, str. 100. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/icon/mou011>

v Európskom parlamente značný vplyv, či už kvôli počtu alebo politickým kompromisom nevyhnutným pri rozhodovaní väčšinovým hlasovaním. V dôsledku toho môže dôjsť k nepriamemu tolerovaniu domácich autokratických praktík, keďže oslabenie ich postavenia by ohrozilo vnútornú rovnováhu eurostrán a jej pozíciu v Európskom parlamente.¹⁶ Ďalší aspekt problematiky sa týka prepojenia europoslancov na finančné schémy EÚ ako sú napr. eurofondy, ktoré sa neraz stávajú nástrojom, prostredníctvom ktorého si europoslanci zabezpečujú priazeň domácich podnikateľských kruhov.¹⁷ Tí im následne poskytujú podporu pri volebných kampaniach, čím vzniká kolobeh výmeny služieb a záujmov. Riešením by bolo vytvoriť finančné prostriedky na úrovni únie, z ktorých by sa financovala opozícia v členských štátoch.

Takýto prístup však naráža na hranice toho, čo je právne prípustné a politicky akceptovateľné. Zasahovanie do vnútroštátneho politického života zo strany EÚ by mohlo byť vnímané ako narušenie suverenity členského štátu. Autori ako Daniel R. Kelelmen teda správne uvádzajú, že z týchto dôvodov by posilnenie európskeho parlamentu mohlo demokraciu v EÚ paradoxne skôr oslabiť, než ju posilniť.¹⁸ Tento prístup k demokratickému deficitu EÚ má však jeden zásadný problém. Nerieši totiž demokratický deficit EÚ, ale len upozorňuje na demokratický deficit v jej členských štátoch. Zatiaľ čo odstránenie demokratického deficitu v členských štátoch by rozhodne malo pozitívny vplyv na demokratický život EÚ, jej demokratický deficit by to neodstránilo.

Niektoré teoretické prístupy, ktoré sa stavajú kriticky k demokratizácii Európskej únie, vychádzajú z predpokladu, že len suverénny štát môže byť legitímne posudzovaný z hľadiska demokratických štandardov. Z toho potom logicky vyplýva, že nadnárodné inštitúcie ako EÚ nemusia splňať rovnaké nároky na demokratickú legitimitu, pretože nepredstavujú klasickú formu organizácie verejnej moci.¹⁹ Túto líniu uvažovania nasledujú Giandomenico Majone a Andrew Moravcsik. Giandomenico Majone upozorňuje na riziko, že postupná parlamentarizácia Európskej únie by mohla oslabiť jej dôveryhodnosť ako autonómneho regulačného aktéra, a to bez zaručeného prínosu v podobe zvýšenej demokratickej legitimacy. Namiesto posilňovania postavenia Európskeho parlamentu, čo členské štáty často vnímajú s nevôľou, navrhuje zveriť implementáciu politík väčšiemu počtu nezávislých regulačných agentúr, inštitucionálne modelovaných podľa Európskej centrálnej banky.²⁰ Majone sa pritom stavia kriticky k narastajúcej politizácii Únie, ktorú považuje za hrozbu pre jej kľúčovú funkciu ako neustranného regulátora. Z tohto dôvodu obhajuje pokračujúcu depolitizáciu rozhodovacích procesov v EÚ a zároveň spochybňuje vhodnosť aplikácie rovnakých demokratických štandardov, aké sa uplatňujú v rámci tradičných parlamentných demokracií.²¹ Namiesto toho argumentuje, že:

1. EÚ bola úmyselne navrhnutá tak, aby mohla vykonávať svoje regulačné funkcie bez potreby politickej unifikácie a z tohto dôvodu by sa na ňu nemali vzťahovať tradičné štandardy demokracie²²
2. Depolitizácia nie je chyba ale systémový prvok slúžiaci na zachovanie národnej suverenity za súčasného naplnenia úloh a cieľov pre ktoré bola EÚ zriadená²³

¹⁶ KELELMEN, R. D.; Europe's Other Democratic Deficit: National Authoritarianism in Europe's Democratic Union. In: *Government and Opposition*. [online] Vol. 52, Issue 2, 2017, str. 218. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/gov.2016.41>

¹⁷ Ibidem, str. 214.

¹⁸ Ibidem, str. 220-221.

¹⁹ BÚRCA, de G.; Developing Democracy Beyond the State. In: *Columbia Journal of Transnational Law*. [online] Vol. 46, no. 2, 2008, str. 230. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=1023182>

²⁰ MAJONE, G.; The European Commission: The Limits of Centralization and the Perils of Parliamentarization. In: *Governance*. [online] Vol. 15, Issue 3, 2002, str. 375. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/0952-1895.00193>

²¹ Ibidem, str. 376.

²² MAJONE, G.; Europe's "Democratic Deficit": The Question of Standards. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 4, No. 1, 1998, str. 15-16. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1468-0386.00040>

²³ Ibidem, str. 17-18.

3. Demokratický deficit je demokraticky odôvodnený, pretože občania preferujú ekonomické benefity bez toho, aby sa museli vzdať vnútroštátnej politickej kontroly²⁴

4. Z tohto dôvodu musíme rozvinúť nové štandardy tzv. funkčnej legitímácie, zakotvené v logike delegácie, procedurálnej transparentnosti a funkčnej nevyhnutnosti²⁵

V prvom rade, hoci Európska únia pôvodne vznikla a po značnú časť svojej existencie fungovala primárne ako ekonomické zoskupenie, postupným rozširovaním svojich kompetencií a funkcií sa stala plnohodnotným politickým subjektom, ktorého charakter dnes presahuje rámec čisto ekonomickej integrácie. Hoci miera politizácie Únie zostáva predmetom odbornej diskusie, jej politickú dimenziu nemožno poprieť. Skutočnosť, že depolitizácia prostredníctvom delegácie právomocí na nezávislé agentúry sa javí ako cena za efektívnu nadnárodnú integráciu, však neznamená, že európska integrácia stojí pred voľbou medzi rýdzim technokratickým modelom a centralizovanou demokraciou. Za alternatívny model by sa mohol podľa nášho názoru považovať prístup, ktorý by do rozhodovacích procesov zapojil nižšie úrovne správy, predovšetkým regióny, čím by sa zároveň posilnil princíp subsidiarity, podľa ktorého by sa rozhodnutia mali prijímať čo najbližšie k občanovi.²⁶ Tento prístup by mohol predstavovať vyváženú cestu medzi efektivitou a demokratickou inklúziou. Zároveň možno argumentovať, že delegácia právomocí na regulačné agentúry nepredstavuje systémový prvok EÚ, ale je skôr nevyhnutným dôsledkom štrukturálnej nestabilnosti, ktorá sprevádza každú reprezentatívnu demokraciu fungujúcu na báze periodických volieb. V oblastiach, kde je konzistentnosť regulácie kľúčová, napríklad vo finančnej či environmentálnej politike, je totiž nežiaduce, aby sa legislatíva menila každých niekoľko rokov v závislosti od výsledkov volieb. V takýchto prípadoch je delegácia právomocí pragmatickým riešením, nie normatívnym ideálom. Z tohto hľadiska nie je možné ospravedlniť prehľbujúci sa demokratický deficit len tvrdením, že občania si neželajú vznik plnohodnotného európskeho superštátu. Analogicky, jednotlivec môže odmietať koncept globálnej vlády, no zároveň požadovať, aby existujúce globálne mocenské štruktúry podliehali demokratickej legitímácii a transparentnosti. V tomto svetle sa Majoneho koncept tzv. „funkčnej legitimacy“ javí skôr ako apologetické zakrývanie absencie skutočných demokratických mechanizmov v inštitucionálnej štruktúre EÚ. Prenos zodpovednosti za legitímáciu rozhodnutí na regulačné agentúry je problematický nielen preto, že tieto subjekty sú typicky najmenej schopné vyhovieť požiadavkám demokratickej legitimacy, ale aj preto, že samotný akt zdôvodnenia ich rozhodnutí legitimizuje v skutočnosti skôr demokraticky legitimizovanú inštitúciu, ktorá na ňu právomoci delegovala, než agentúru samotnú. Odborné odôvodnenie síce môže prispieť k vnímaniu dôveryhodnosti agentúry, no nemôže nahradiť demokratickú zodpovednosť, ktorú od orgánov verejnej moci právom očakávame.

Andrew Moravcsik takisto zastáva názor, že diskusia o demokratickom deficite EÚ je do značnej miery prehnaná, pretože vychádza z nereálneho porovnávania Únie s idealizovanou predstavou demokracie. Podľa neho EÚ dosahuje v rámci svojho funkčného rámca maximálne možnú mieru demokratickej legitimacy bez toho, aby boli ohrozené jej základné integračné

²⁴ Ibidem, str. 5.

²⁵ Ibidem, str. 27-28.

²⁶ Čl. 5 ods.3 Zmluvy o Európskej únii: „Podľa zásady subsidiarity koná Únia v oblastiach, ktoré nepatria do jej výlučnej právomoci, len v takom rozsahu a vtedy, ak ciele zamýšľané touto činnosťou nemôžu členské štáty uspokojivo dosiahnuť na ústrednej úrovni alebo na regionálnej a miestnej úrovni, ale z dôvodov rozsahu alebo účinkov navrhovanej činnosti ich možno lepšie dosiahnuť na úrovni Únie.“

ciele.²⁷ Okrem toho upozorňuje, že v niektorých aspektoch môže byť demokratickejšia než niektoré členské štáty. Ak objektívne zhodnotíme demokratické prvky v členských štátoch a uznáme ich nedostatky, zistíme, že rozhodovacie procesy EÚ sa často nachádzajú v zhode s bežnými mechanizmami fungujúcimi v moderných zastupiteľských demokraciách.²⁸ Ústavné a materiálne obmedzenia mandátu EÚ, systém brzd a rovnováh medzi európskymi inštitúciami, nepriama demokratická legitimita prostredníctvom národných vlád a zvyšujúce sa právomoci Európskeho parlamentu sú viac než postačujúce na to, aby legislatíva EÚ bola transparentná, efektívna a politicky zodpovedajúca požiadavkám Európanov.²⁹ Domnievame sa však, že Moravcsik sa dopúšťa podobného *faux pas* ako Kelemen. Hoci nepresúva zodpovednosť za demokratické deficity EÚ výlučne na národné štáty, implicitne prenáša ich demokratické štandardy na Úniu samotnú. Tento prístup je však kontraproduktívny. Ak tvrdíme, že EÚ nemá byť posudzovaná podľa princípov aplikovaných na moderné demokracie, a zároveň používame tieto princípy na ospravedlnenie jej deficitu, dostávame sa do logického rozporu. Ak sú niektoré členské štáty demokraticky defektné, odpoveďou nemá byť zníženie očakávaní voči Únii, ale zvýšenie požiadaviek na všetkých aktéroch. To znamená, že namiesto relativizácie demokratických nedostatkov by sa úsilie malo zamerať na ich systematické prekonanie, a to ako na úrovni členských štátov, tak aj na úrovni EÚ ako celku. Demokratické ambície nemajú byť prispôsobované realite, ale majú realitu postupne pretvárať.

IV. Od technokracie k deliberatívnej participácii: rozličné cesty demokratizácie Európskej únie

Presne v tomto duchu sa nesú aj postoje Andreasa Follesdala a Grainné de Búrca. Follesdal sa stavia kriticky voči Moravcsikovej interpretácii demokratického deficitu a tvrdí, že Európska únia čelí minimálne jednému závažnému problému – absencii skutočnej politickej súťaže. Podľa neho je práve prítomnosť súťaže medzi politickými aktérmi tým, čo odlišuje demokraciu od osvietenského modelu benevolentného autoritárstva. Politický pluralizmus, teda existenciu viacerých strán, ktoré zápasia o moc a ponúkajú odlišné pohľady a riešenia, vníma ako fundamentálnu zložku akejkoľvek demokracie.³⁰ V prípade, že tento prvok chýba, demokracia stráca schopnosť flexibilne reagovať na nové výzvy a efektívne riešiť problémy, ktoré si vyžadujú pluralitnú diskusiu a politickú diverzitu.³¹

Práve deficit politickej súťaže núti EÚ výrazne sa opierať v legislatívnom procese o expertov a profesionálne administratívne štruktúry. Grainné de Búrca zastáva názor, že hoci je navrhnuť a presadiť efektívne mechanizmy na posilnenie demokratickej dimenzie EÚ nesporne komplexnou úlohou, nejde o čiru idealistickú predstavu. Už samotná iniciatíva smerujúca k demokratizácii Únie prináša konkrétne prínosy.³² Demokratizácia však nespočíva výlučne v rozšírení participácie občanov a občianskej spoločnosti na európskom rozhodovacom procese. Súčasťou tohto úsilia musí byť aj kontinuálne posilňovanie ochrany základných práv, slobôd, práv menšín, rovnosti, spravodlivosti a ďalších hodnôt, ktoré konštituuju jadro demokratického poriadku. Ako východisko je preto vhodné definovať kľúčové normatívne

²⁷ MORAVCSIK, A.; In Defence of the 'Democratic Deficit': Reassessing Legitimacy in the European Union. In: *JCMS: Journal of Common Market Studies*. [online] Vol. 40, No. 4, 2002, str. 603. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00390>

²⁸ Ibidem, str. 622-623.

²⁹ MORAVCSIK, A.; Is there a 'Democratic Deficit' in World Politics? A Framework for Analysis. In: *Government and Opposition*. [online] Vol. 39, Issue 2, 2014, str. 338. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00126.x>

³⁰ FOLLESDAL, A, HIX, S.; Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik. In: *JCMS: Journal of Common Market Studies*. [online] Vol. 44, No. 3, 2006, str. 534. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2006.00650.x>

³¹ Ibidem, str. 549.

³² BÚRCA, de G.; Developing Democracy Beyond the State. In: *Columbia Journal of Transnational Law*. [online] Vol. 46, no. 2, 2008, str. 249. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=1023182>

piliere, ktoré sú s demokraciou neoddeliteľne späté, a následne ich premietat' do inštitucionálnej praxe na nadnárodnej úrovni.³³

Andreas Follesdal považuje za kľúčový prvok demokracie existenciu „*inštitucionálne zriadených procedúr, ktoré regulujú súťaž o kontrolu politickej moci na báze deliberácie, v ktorých všetci spôsobilí občania majú právo byť súčasťou volebného mechanizmu a v ktorom preferencie nad viacerými alternatívnymi kandidátmi ovplyvnia deliberáciu takým spôsobom, že výsledok zodpovedá väčšine alebo aspoň toľkým občanom, koľkým môže.*“³⁴ Follesdal jednoznačne podporuje dôslednú demokratizáciu Európskeho Parlamentu. Napriek tomu však treba vziať do úvahy vyššie uvedené argumenty, ktoré predkladajú autori ako Daniel R. Kelemen či Andrew Moravcsik. Snaha o úplnú demokratizáciu môže v praxi viesť k iným problémom.

Vzhľadom na tieto potenciálne dôsledky je teda na mieste určitá opatrnosť.

Alternatívnu koncepciu predstavuje už vyššie spomenutý prístup Grainné de Búrca, ktorý sa orientuje na imitáciu demokratických princípov v rámci štruktúr Európskej únie. Proces konštitucionalizácie, ktorý v mnohých ohľadoch prispel k prehĺbeniu demokratického deficitu, zároveň ukotvil istú mieru demokratického štandardu v rámci európskych inštitúcií. Zatiaľ čo s Moravcsikom sa dá v niektorých ohľadoch nesúhlasiť, jeho názor, že EÚ v sebe už má zabudované viaceré prvky, ktoré sa tradične spájajú s demokraciou, považujeme za správny. Viacerými revíziami zmlúv sa skutočne docielila aspoň imitácia niektorých prvkov, ktoré sa tradične spájajú s demokratickým režimom. Do určitej miery by sme ale vedeli ísť v tomto smere ešte ďalej a vytvoriť určitý reťazec zodpovednosti medzi technokratmi vládncami z Bruselu a občanmi členských štátov, ktorým sú nariadenia a smernice adresované. To nás privádza k modelu tzv. *administratívneho štátu*, s ktorým prišiel Athanasios Psygkas. Podľa neho je možné identifikovať štyri smery, v ktorých by bolo možné posilniť demokratickú legitimitáciu medzi občanmi a EÚ:

1. *Otvorený prístup*; predtým, ako sa má prijať právna norma na úrovni EÚ, všetkým stranám, ktorých sa bude týkať by malo byť umožnené sa k návrhu vyjadriť predtým, ako bude norma implementovaná.

2. *Transparentnosť*; je nevyhnutnou podmienkou otvoreného prístupu a predstavuje požiadavku na normotvorcov zverejniť a komunikovať svoje návrhy širokej verejnosti takým spôsobom, ktorý zaručí dotknutým stranám právo sa k návrhu vyjadriť.

3. *Odôvodnenie*; interakcia medzi agentúrami a občanmi musí byť obojsmerná ulica, teda úradníci, ktorý budú reagovať na pripomienky občanov ich musia vo svojej normotvornej činnosti zohľadniť a zdôvodniť.

4. *Súdny prieskum*; úloha súdov tu spočíva v garancii, že právo občanov vyjadriť sa k návrhom noriem bude presadzované, teda v prípade porušenia budú voči danej inštitúcii/agentúre EÚ vyvozené dôsledky.³⁵

Prístup Athanasia Psygkasa sa vyznačuje originálnym uchopením otázky demokratickej legitimacy v rámci Európskej únie. Namiesto tradičnej snahy o posilňovanie kompetencií Európskeho parlamentu či demokratizáciu existujúcich inštitúcií Únie sa sústreďuje na vybudovanie priamej väzby medzi občanmi a byrokratickým aparátom, predovšetkým tými úradníkmi, ktorí sa podieľajú na legislatívnej tvorbe na úrovni EÚ, ale aj na úrovni členských štátov.³⁶ Na rozdiel od vyššie uvedeného prístupu Giandomenica Majoneho, ktorý akcentuje

³³ Ibidem, str. 250.

³⁴ FOLLESDAL, A, HIX, S.; Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik. In: *JCMS: Journal of Common Market Studies*. [online] Vol. 44, No. 3, 2006, str. 547. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2006.00650.x>

³⁵ PSYGKAS A.; *Questioning the European Union's "Democratic Deficit"*. In: PSYGKAS, A.; *From the Democratic Deficit to a Democratic Surplus: Constructing Administrative Democracy in Europe*. [online] Oxford: Oxford University Press, 2017, str. 17-21. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190632762.003.0001>

³⁶ Ibidem, str. 7.

potrebu prehĺbenej depolitizácie prostredníctvom technokratickej delegácie, sa Psygkasov návrh neusiluje o ďalšiu marginalizáciu politického prvku v rozhodovacích procesoch EÚ. Práve naopak, v oblastiach, kde došlo k preneseniu regulačných kompetencií z úrovne Únie na samostatné agentúry, sa predkladá vízia decentralizovaného, dynamického modelu demokratickej správy, vychádzajúceho zdola. Tento model kladie dôraz na konzultačné mechanizmy a aktívne zapájanie občanov, ako aj širšej občianskej spoločnosti, do tvorby legislatívy na národnej aj nadnárodnej úrovni, čím by sa mohli iniciovať systémové inovácie s celoplošným dosahom.³⁷ Namiesto úsilia presadiť demokratické štandardy na úrovni agentúr EÚ, ktoré samy čerpajú svoju autoritu len odvodeným spôsobom, tento prístup uprednostňuje radikálnu decentralizáciu celej štruktúry. Svojou logikou sa blíži k princípu „najlepšej praxe“, ktorý je charakteristickým znakom regionálnej spolupráce v rámci Združenia národov juhovýchodnej Ázie (ASEAN).³⁸ Takýto model umožňuje organický prenos inovatívnych riešení medzi členskými štátmi bez nutnosti ich predpisovania zhora, čím sa podporuje experimentovanie a pluralita politických prístupov. Sám Psygkas nazýva tento model deliberatívno-participatórna demokracia.³⁹

Kriticky však treba poznamenať, že tento model predpokladá vysokú mieru participácie občanov v legislatívnych procesoch, sfére, ktorá tradične nepatrí medzi prirodzené pole angažovanosti širšej verejnosti. Ide tu o výraz klasického napätia inherentného každému systému reprezentatívnej demokracie, a síce medzi tzv. „tichou demokraciou“, v ktorej občania vkladajú svoju dôveru do rúk volených zástupcov, a modelom aktívne participatórnej demokracie, ktorá kladie na občana nároky nielen ako na voliča, ale aj ako na permanentného účastníka verejného života. Z realistickej perspektívy je vhodné pripomenúť známy paradox modernej demokracie. Občania síce požadujú slobodu, no nie v zmysle prevzatia zodpovednosti za správu vecí verejných, ale skôr ako právo byť od tejto povinnosti oslobodení. V tomto zmysle môže byť presun ťažiska demokratickej obnovy na občiansku participáciu síce normatívne atraktívny, no prakticky problematický.

Jürgen Habermas považuje demokratické prehĺbenie európskych inštitúcií za absolútnu nevyhnutnosť. Podľa jeho názoru demokratický deficit Únie vzniká v dôsledku napätia medzi dvoma protichodnými požiadavkami občanov.⁴⁰ Na jednej strane existuje potreba vytvorenia nadnárodnej úrovne správy vecí verejných, schopnej efektívne riešiť komplexné problémy, ktoré presahujú rámec národného štátu. Na strane druhej však pretrváva očakávanie, že členské štáty ostanú garantmi už dosiahnutého stupňa slobody, spravodlivosti a právnej istoty. Z pohľadu Habermasa je preto demokratizácia Únie možná iba vtedy, ak sa táto dualita záujmov premietne do samotnej inštitucionálnej architektúry EÚ.⁴¹ Navrhuje preto, aby Európsky parlament získal plnohodnotné právo legislatívnej iniciatívy a plnil úlohu riadneho zákonodarného zboru, samozrejme za predpokladu, že sa súčasne uskutoční europeizácia volieb, čím by sa zvýšila politická prepojenosť medzi občanmi a legislatívnym procesom. Habermasova vízia ďalej zahŕňa inkorporáciu Európskej rady do Rady EÚ, čím by vznikol druhý legislatívny orgán v rámci nového dvojkomorového modelu. Takto koncipovaná

³⁷ PSYGKAS A.; *Increasing the "democratic surplus." What should the path to the future look like?* In: PSYGKAS, A.; *From the Democratic Deficit to a Democratic Surplus: Constructing Administrative Democracy in Europe*. [online] Oxford: Oxford University Press, 2017, str. 293-295. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190632762.003.0006>

³⁸ Tento princíp nie je právne zakotvený, ale vyplýva z tzv. *soft law*, deklarácií a osvedčených postupov, ktoré tvoria významnú súčasť inštitucionálnej kultúry ASEANu. Jeho jadrom je dôraz na národnú suverenitu, rozhodovanie konsenzom a udržiavanie regionálnej harmónie. Východiskom je presvedčenie, že jednotlivé členské štáty najlepšie poznajú svoje vlastné vnútroštátne podmienky a kontexty, a sú preto najkompetentnejšie na to, aby samy identifikovali a riešili problémy, ktoré ich zasahujú.

³⁹ PSYGKAS A.; *Increasing the "democratic surplus." What should the path to the future look like?* In: PSYGKAS, A.; *From the Democratic Deficit to a Democratic Surplus: Constructing Administrative Democracy in Europe*. [online] Oxford: Oxford University Press, 2017, str. 306. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190632762.003.0001>

⁴⁰ HABERMAS, J.; *Democracy in Europe: Why the Development of the EU into a Transnational Democracy is Necessary and How It Is Possible*. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 21, Issue 4, 2015, str. 553. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/eulj.12128>.

⁴¹ Ibidem, str. 554.

štruktúra by zabezpečila vyvážené zastúpenie rôznych záujmov občanov, reflektujúc myšlienku tzv. dvojitého suveréna, občana ako člena štátu i Únie. Európska komisia by sa následne transformovala do podoby výkonného orgánu analogického národnej vláde, zodpovedného rovnako voči obom legislatívnym komorám, a to Rade i Parlamentu.⁴²

Záver

Demokratický deficit Európskej únie nie je možné uchopiť z jedného izolovaného pohľadu. Ide o zložitý fenomén, úzko spätý s procesom konštitucionalizácie nadnárodného priestoru a osobitým charakterom európskej integrácie. Konštitucionalizácia EÚ, hoci je funkčne nevyhnutná pre zabezpečenie stability a efektívnosti normatívneho poriadku v rámci Únie, zároveň nevyhnutne obmedzuje priestor pre demokratickú deliberáciu. Úsilie o demokratizáciu Únie prostredníctvom formálneho posilňovania demokratických inštitúcií, akou je Európsky parlament, naráža na vlastné paradoxné dôsledky. Otvára totiž možnosť pre prenikanie štandardnej straníckej politiky a jej cyklov do prostredia, kde stabilita a odbornosť majú

klúčový význam. Ako reakcia na toto napätie sa vyvinul systém regulačných agentúr, ktoré prevzali zodpovednosť za správu mnohých oblastí verejného záujmu. Tieto inštitúcie však disponujú len veľmi obmedzenou demokratickou legitimitou a sú zároveň najvzdialenejšie od bežného občana členského štátu, a to ako z hľadiska prístupnosti, tak aj z hľadiska možností ovplyvnenia ich fungovania. Demokratická legitimita EÚ je tak rozptýlená, fragmentovaná a neraz skôr simulovaná než skutočne prežívaná občanmi.

Práve preto je diskusia o demokratickom deficite EÚ vo svojej podstate diskusiou o hraniciach demokratickej legitimacy v post-národnom priestore. Európska únia totiž nie je štát, no zároveň už dávno nie je iba medzivládnu organizáciou. Jej sui generis povaha si vyžaduje nové teoretické prístupy a väčšiu úprimnosť v hodnotení jej politických a ústavných štruktúr. Ak má byť projekt európskej integrácie skutočne demokratický, nestačí iba preniesť znaky národného ústavného štátu na nadnárodnú úroveň. Potrebne je hľadať nové formy demokracie, ktoré zohľadnia zložitú viacúrovňovú realitu súčasného sveta, no zároveň zostanú verné základnej idei, a síce že moc má pochádzať od občanov a byť voči nim zodpovedná.

Zoznam použitej literatúry

GRIMM, D.; The Democratic Costs of Constitutionalization: The European Case. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 21, Issue 4, 2015, str. 460-473. ISSN: 1468-0386. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/eulj.12139>

GRIMM, D.; The Constitution of European Democracy. Oxford: Oxford University Press, 2017. 272 strán. ISBN: 9780198805120.

FOLLESDAL, A.; Subsidiarity, Democracy and Human rights in the Constitutional Treaty of Europe. In: *Journal of Social Philosophy*. [online] Vol. 37, Issue 1, 2006, str. 61-80. ISSN: 1467-9833. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9833.2006.00303.x>

WERNICKE, S.; Au nom de qui? The European Court of Justice between Member States, Civil Society and Union Citizens. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 13, Issue 3, 2007, str. 380-407. ISSN: 1468-0386. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0386.2007.00371.x>

⁴² Ibidem, str. 555.

BÚRCA, de G.; Developing Democracy Beyond the State. In: *Columbia Journal of Transnational Law*. [online] Vol. 46, no. 2, 2008, str. 101-158. ISSN: 2159-1814. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=1023182>

PSYGKAS A.; *Questioning the European Union's "Democratic Deficit"*. In: PSYGKAS, A.; From the Democratic Deficit to a Democratic Surplus: Constructing Administrative Democracy in Europe. [online] Oxford: Oxford University Press, 2017, str. 1-35. ISBN: 9780190632793. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190632762.003.0001>.

BÚRCA, de G.; The Quest for Legitimacy in the European Union. In: *Modern Law Review*. [online] Vol. 59, Issue 3, 1996, str. 349-376. ISSN: 1468-2230. Dostupné na: <https://www.modernlawreview.co.uk/may-1996/quest-legitimacy-european-union/>

WEILER, J.H.H., HALTERN, U.R., MAYER, F.C.; European democracy and its critique. In: *West European Politics*. [online] Vol. 18, Issue 3, 1992, str. 4-39. ISSN: 2766-5747. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/01402389508425089>

BOGDANDY, von A.; EU Insights for Political Inclusion in International Institutions. In: *Global Policy*. [online] Vol. 8, Issue S6, 2017, str. 25. ISSN: 1758-5899. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12487>

ISIKSEL, T.; *Law, Democracy, and Citizenship in the European Union*. In: Europe's Functional Constitution: A Theory of Constitutionalism Beyond the State. [online] Oxford: Oxford University Press, 2016, str. 125-154. ISBN: 9780191819698. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198759072.003.0005>

HABERMAS, J.; Bringing the Integration of Citizens into Line with the Integration of the States. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 18, Issue 4, 2012, str. 485-488. ISSN: 1468-0386. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0386.2012.00618.x>

WEILER, J.H.H.; Van Gend en Loos: The individual as subject and object and the dilemma of European legitimacy. In: *International Journal of Constitutional Law*. [online] Vol. 12, Issue 1, 2014, str. 94-103. ISSN: 1474-2659. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/icon/mou011>

KELEMEN, R. D.; Europe's Other Democratic Deficit: National Authoritarianism in Europe's Democratic Union. In: *Government and Opposition*. [online] Vol. 52, Issue 2, 2017, str. 211-238. ISSN: 1477-7053. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/gov.2016.41>

MAJONE, G.; The European Commission: The Limits of Centralization and the Perils of Parliamentarization. In: *Governance*. [online] Vol. 15, Issue 3, 2002, str. 375-392. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/0952-1895.00193>

MAJONE, G.; Europe's "Democratic Deficit": The Question of Standards. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 4, No. 1, 1998, str. 5-28. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1468-0386.00040>

MORAVCSIK, A.; In Defence of the 'Democratic Deficit': Reassessing Legitimacy in the European Union. In: *JCMS: Journal of Common Market Studies*. [online] Vol. 40, No. 4, 2002, str. 603-624. ISSN: 1468-5965. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00390>

MORAVCSIK, A.; Is there a 'Democratic Deficit' in World Politics? A Framework for Analysis. In: *Govenrment and Opposition*. [online] Vol. 39, Issue 2, 2014, str. 336-363. ISSN: 1477-7053. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00126.x>

FOLLESDAL, A, HIX, S.; Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik. In: *JCMS: Journal of Common Market Studies*. [online] Vol. 44, No. 3, 2006, str. 533-562. ISSN: 1468-5965. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2006.00650.x>

PSYGKAS A.; *Increasing the "democratic surplus." What should the path to the future look like?* In: PSYGKAS, A.; *From the Democratic Deficit to a Democratic Surplus: Constructing Administrative Democracy in Europe*. [online] Oxford: Oxford University Press, 2017, str. 292–318. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190632762.003.0006>

HABERMAS, J.; Democracy in Europe: Why the Development of the EU into a Transnational Democracy is Necessary and How It Is Possible. In: *European Law Journal*. [online] Vol. 21, Issue 4, 2015, str. 546-557. ISSN: 1468-0386. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/eulj.12128>

Kontaktné údaje na autora:

Meno a priezvisko: JUDr. Radoslav Pavlinský

Pracovisko a univerzita: Ústav teórie práva Gustava Radbrucha; Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (Košická 30, Košice – Staré Mesto, 040 01)

E-mail: radoslav.pavlinsky@student.upjs.sk

Tel.: 0902738717

ORCID: 0009-0000-1337-1968

SÚDNA MOC V ÉRE UMELÝCH SUDCOV

JUDICIARY IN „AI JUDGES ERA“

Mgr. Dominik Urban

Abstrakt

Digitálna transformácia zasahuje všetky oblasti spoločnosti, súdnu moc nevynímajúc. V tomto článku analyzujeme technologické možnosti aplikácie umelej inteligencie (AI) v súdnictve, ústavnoprávne limity jej využitia, dostupné modely integrácie a perspektívy jej ďalšieho rozvoja. V prvej časti je našim cieľom zmapovať súčasný stav využívania AI v súdnictve, od jednoduchých nástrojov smerujúcich k podpore administratívnych procesov po pokročilé algoritmy schopné analyzovať právne texty a predikovať súdne rozhodnutia. Diskutuje sa tiež o skúsenostiach s nasadením AI v rôznych právnych systémoch a možnostiach jej ďalšieho vývoja. V druhej časti sa venujeme ústavnoprávnym limitom AI v rozhodovacej činnosti súdov. Analyzujeme pritom princíp nezávislosti súdnictva, právo na spravodlivý proces a požiadavku na odôvodnenie súdnych rozhodnutí v kontexte využitia algoritmických modelov. Pozornosť však venujeme aj otázkam transparentnosti, zodpovednosti a ochrany základných práv. V záverečnej časti sú formulované perspektívy a odporúčania pre budúce smerovanie AI v súdnictve. Zdôrazňujeme potrebu kombinácie technologického pokroku s normatívnym ukotvením, ktoré zabezpečí súlad s ústavnými princípmi a ochranou základných práv. V článku všeobecne argumentujeme v prospech tézy, že AI môže byť cenným nástrojom v justícii, avšak jej nasadenie si vyžaduje obozretný prístup a dôkladnú reguláciu.

Kľúčové slová: automatizované rozhodovanie, zásady činnosti súdov, inkorporácia AI do justície

Abstract

Digital transformation is impacting all areas of society, including the judiciary. In this article we analyse the technological capabilities of artificial intelligence (AI) in the judicial system, the constitutional limits of its use, available models of integration, and perspectives for its further development. In the first section we map the current state of AI utilization in the judiciary, ranging from simple tools supporting administrative processes to advanced algorithms capable of analyzing legal texts and predicting court decisions. We also discuss experiences with AI deployment in various legal systems and the possibilities for its further evolution. In the second section we focus on the constitutional limits of AI in judicial decision-making. We examine the principle of judicial independence, the right to a fair trial, and the requirement for reasoned judicial decisions in the context of algorithmic models. Attention is also given to issues of transparency, accountability, and the protection of fundamental rights. The final section formulates perspectives and recommendations for the future direction of AI in the judiciary. It highlights the need to combine technological progress with normative frameworks that ensure compliance with constitutional principles and the protection of fundamental rights. In the article in general we argue that AI can be a valuable tool in the justice system; however, its implementation requires a cautious approach and thorough regulation.

Key words: Automation, principles applied in court, AI incorporated in justice

ÚVOD

Digitalizácia a globalizácia súdnictva prinášajú nové výzvy a možnosti, ktoré zásadným spôsobom menia tradičné chápanie výkonu súdnej moci. Umelá inteligencia (AI) sa v čase svojho nevídaného rozmachu stáva čoraz sofistikovanejším nástrojom, schopným nielen analyzovať právne texty, či identifikovať vzory v súdnych rozhodnutiach ale dokonca aj predikatívny spôsobom určovať výsledky sporov. V niektorých štátoch už AI vstupuje aktívne do rozhodovacieho procesu a síce podporou rozhodovania sudcov, zrýchlením administratívneho procesu a intenzívnou snahou o znižovanie výsostne nežiaduceho javu v akejkoľvek jurisdikcii - súdnych prieťahov. Táto technologická transformácia vyvoláva zásadné otázky týkajúce sa jej dosahu na samotnú podstatu súdnej moci, jej nezávislosť, legitimitu a súlad s ústavnými princípmi. Hlavným cieľom tohto článku je analyzovať potencialitu využitia AI v súdnictve a identifikovať nevyhnutne prítomné ústavnoprávne limity takéhoto postupu. Diskusia sa zameriava nielen na technologické možnosti AI, ale predovšetkým na právne a filozofické aspekty jej integrácie do súdnej rozhodovacej činnosti. Kľúčovou otázkou je, či AI môže v budúcnosti úplne nahradiť sudcov v rozhodovacom procese, alebo či jej úloha zostane iba subsidiárna, podporná, povedzme asistujúca. Súčasne sa skúmajú ústavnoprávne prekážky zavedenia AI do súdnej moci, najmä vo vzťahu k princípu nezávislosti súdnictva, právu na spravodlivý proces a požiadavke na náležité zdôvodnenie súdnych rozhodnutí. Článok sa bude zaoberať dvoma hlavnými výskumnými otázkami:

1. **Môže AI v plnom rozsahu nahradiť sudcov v rozhodovacom procese?** – Táto otázka zahŕňa analýzu technologických možností AI a jej schopnosti vykonávať právnu argumentáciu a interpretáciu práva.

2. **Aké sú ústavnoprávne prekážky zavedenia AI do súdnej moci?** – Skúmanie ústavných princípov, ktoré môžu brániť plnej automatizácii súdnych rozhodnutí, ako aj otázok zodpovednosti a transparentnosti.

Týmto spôsobom chceme prispieť ku už tak či tak dostatočne širokej a plodnej akademickej diskusii o budúcnosti súdnej moci v ére umelej inteligencie, pričom zdôrazňujeme potrebu opatrného a premysleného prístupu k jej zavádzaniu, ktorý bude rešpektovať fundamentálne ústavné princípy a základné ľudské práva a slobody. V zjednodušenej podobe, smerujeme k hľadaniu odpovede na otázku nastolenú takmer polstoročie dozadu v diskusii Johna McCarthyho s Josephom Weizenbaumom – „Čo také vie vykonať sudca, čo by sme eventuálne nemohli naučiť vykonávať aj stroj?“¹

1. AI v súdnictve – technologické možnosti a súčasný stav poznania

Ako poznamenáva Blažek: „*Využívanie algoritmov v trestnom konaní má v niektorých krajinách už dlhú históriu a umelá inteligencia sa v trestných konaniach týchto krajín používa už desiatky rokov. Tieto tendencie sa uplatnili predovšetkým v USA, kde boli algoritmy prvýkrát použité už v roku 1933 v Chicagu.*“² Je teda zjavné, že z pohľadu novátorstva nejde v prípade aplikácie prostriedkov umelej inteligencie do rozhodovacích procesov na úrovni štátu o čosi nové, doposiaľ nepoznané. Čo sa oproti uplynulým desaťročiam zmenilo, a to podstatným spôsobom, je rozsah intenzity využitia týchto prostriedkov a s tým úzko súvisiaci dosah ich aktivity na sféru ľudských práv a slobôd a v konečnom dôsledku aj ľudskej dôstojnosti ako takej.

Z tohto dôvodu, pridŕžajúc sa analyticko-deskriptívnej metodiky, je potrebné krok po kroku rozobrať otázku aplikácie prostriedkov umelej inteligencie v konaní pred súdom.

¹ McCorduck, P. *Machines Who Think: A Personal Inquiry into the History and Prospects of Artificial Intelligence*. Boca Raton: Routledge & CRC Press, 2004, s. 375. In: Krištofik, A.: *Vybrané aspekty práva na spravodlivý proces a automatizácia rozhodovania*. *Revue pre právo a technológie* 24, s. 223.

² JORGENSEN, R., 2022. Algorithms and the Individual in Criminal Law. s. 61. in: Blažek, R.: *Možnosti využitia výpočtovej techniky v rozhodovacích procesoch v trestnom konaní*. s. 3.

Inteligenciu vo všeobecnosti možno podľa slovníkovej definície z AllWordsDictionary považovať za „schopnosť používať pamäť, poznanie, skúsenosti, porozumenie, rozumové dôvodenie, imagináciu a usudzovanie k riešeniu problémov a adaptovaniu sa na nové situácie.“³ V rámci tejto definície, podobne ako v rámci nepreberného množstva ďalších vnímame staré známe „*omnis definitio periculosa est*,“ keďže neustále len veľmi nejasne hľadáme ostrú, jednoznačnú deliacu líniu medzi ľudskou, prirodzenou inteligenciou vlastnou rodu homo a inteligenciou, ktorú označujeme za „umelú“ či AI. Nastolená problematika v súčasnom svete predstavuje obzvlášť komplexný a dynamicky sa rozvíjajúci fenomén nebývalého rozmachu. Právnej istote v tomto smere dozaista neprospieva ani fakt, že „*dodnes neexistuje medzinárodne akceptovaná definícia základného pojmu a koncepcie AI*,“⁴ ktorá by z pozície autoritatívneho stanovovania jednoznačným spôsobom vymedzila jej základné funkčné prvky.

Rezultátom tejto situácie je stav, kedy opätovne právna veda, tentokrát však vo vysokom stupni synkretizmu s metódami a poznatkami technických vied pristupuje k snahe o objasnenie pojmu AI nasledujúcim spôsobom: „*Systémy umelej inteligencie sú softwarové, príp. aj hardwarové ľuďmi vytvorené systémy, ktoré za účelom dosiahnutia komplexného cieľa pôsobia vo fyzickej, či digitálnej dimenzii na základe vnímania svojho okolia prostredníctvom zberu dát, ich interpretácie, logického myslenia vo vzťahu k vedomostiam, či spracovania informácií na základe získaných dát a voľby najvhodnejšieho konania k dosiahnutiu stanoveného cieľa*.“⁵ Na tomto mieste však treba skonštatovať, že spomenutej definícii chýba podstatný znak a síce všeobecná záväznosť jej obsahu pre svojich adresátov, podobne, ako ďalšie z pokusov zostáva obsahovo „len“ na úrovni odporúčania. Podobne doktrinálny charakter má definícia Russella a Norwiga, ktorí AI vnímajú ako „*štúdium agentov, ktorí prijímajú vnemy z prostredia a na ich základe vykonávajú akcie*.“⁶

Hoci však určitý pojem nevieme definovať, to ešte neznamená, že sa nevieme vysporiadať s klasifikáciou jeho obsahu. V tejto otázke sa právna veda zjednocuje v stanovisku rozlišovania medzi všeobecnou umelou inteligenciou, ktorej „*jej vlastný algoritmus umožňuje postupné učenie a následné riešenie neobmedzeného množstva úloh v prakticky akejkoľvek situácii*,“⁷ a špecializovanou umelou inteligenciou. Práve koncept špecializovanej AI, ako čiastkovo zameranej na prínos výsledkov len vo vymedzenej oblasti spoločenských vzťahov sa prakticky, ale aj z pohľadu etiky javí ako preferovaný a uskutočniteľný. V prípade všeobecnej AI totiž určitá skupina vývojárov smeruje k snahe o nahradenie aktivity ľudského mozgu, čo dozaista naráža nielen na spomenuté právne, ale v značnej miere aj na etické a morálne limity.⁸

V našom prípade sa ako ďalší z kľúčových pojmov javí „*automatizácia rozhodovacieho procesu*.“ Tento pojem býva v odbornej literatúre stotožňovaný aj s označením „*algoritimizácia*,“ keďže vo svojich dôsledkoch smeruje k totožnému cieľu a označuje nasledujúci stav: „*presne definovaný proces, ktorý na vstupe prijíma určitú hodnotu, alebo ich set, a následne aplikáciou vopred stanovených procesných krokov transformuje vstupný údaj na údaj, ktorý poskytuje ako relatívne predvídateľný výstup*.“⁹

Je zjavné, že samotný pojem umelej inteligencie vo všeobecnosti predstavuje výzvu pre právnu reguláciu nielen v praktickej, ale tiež v teoretickej rovine pri pokusoch o jeho definíciu.

³ Burgan, R.: Ešte raz o ľudskej prirodzenosti, zdokonaľovaní a substitúcii. In: E-Logos – Electronic journal for philosophy. s. 27.

⁴ Klučka, J.: Medzinárodné právo, umelá inteligencia a vice versa. s. 553.

⁵ Independent High-level Expert group on AI set up by the European Commission: A Definition of AI: Main Capabilities and Disciplines. In: Kolaříková, L., Horák, F.: Umelá inteligencia & právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 9.

⁶ Russell, S., Norvig, P.: Artificial Intelligence: A Modern Approach. s. 669. In: Mesarčík, M., Gyurász, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vyd. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024.

⁷ Žák Krzyžanková, K. a kol.: Lidská práva na roz(s)cestí. Praha: Auditorium, 2022. s. 332.; (preklad autora)

⁸ Ibid. - pozn. pod čiarou č. 6, s. 10.

⁹ Cormen, T., H. et al. Introduction to algorithms. 2009, s. 10. In: Krištofik, A.: Vybrané aspekty práva na spravodlivý proces a automatizácia rozhodovania. In: Revue pro právo a technologie 24/2021, s. 234.

Akým spôsobom je teda možné previesť prostriedky umelej inteligencie do právnej, či presnejšie justičnej praxe? Ako príklad nám v tomto smere poslúži aplikačná prax jednej z pobaltských krajín, kde došlo ešte v októbri 2019 k zavedeniu 23 riešení nazývaných „Kratts“¹⁰ s cieľom urýchliť rozhodovacie procesy v oblasti verejnej správy.¹¹ Tunajšie právne prostredie je taktiež známe snahou o budovanie prvého „robosudcu“ už od roku 2019, ktorého vecnou kompetenciou by malo byť rozhodovanie tzv. bagateľných sporov, t. j. sporov kde hodnota sporu neprevyšuje 7000 €. ¹²

V spojení s načrtnutým prístupom k výkonu justície je však nutné vzájomne vyvážiť výhody a riziká vyplývajúce z inkorporácie systémov AI do výkonu súdnictva. Mikeš v tejto súvislosti poukazuje na zásadnú maximu, a síce na to, že „AI bude v systéme justície len taká dobrá, ako dobré budú podkladové dáta.“¹³ Význam východiskového materiálu pre pre následné rozhodovanie prostredníctvom prostriedkov AI je z jeho pohľadu rovnako významný ako to, že „človek na rozdiel od stroja je schopný rozlíšiť jednotlivé od všeobecného a v konkrétnom prípade prepnúť spôsob zmýšľania z rýchleho na pomalé.“¹⁴ Tento postup totiž umožňuje ľudskej inteligencii opustiť (často nebezpečné) koľaje stereotypu a posúdiť každý prípad individuálne. AI takéhoto spôsobu zmýšľania, či prepínania medzi jednotlivými spôsobmi zatiaľ schopná nie je a je len otázkou budúceho vývoja, či tomu niekedy tak bude. S uvedeným sa úzko spája aj riziko chybovosti v zásadných otázkach, kedy dochádza k vzniku tzv. „AI bias.“¹⁵ Táto situácia nastane vtedy, keď systém AI vyhodnocuje riziko recidívy u odsúdených, či podozrivých osôb a v dôsledku „nakŕmenia“ spomínaného systému určitými východiskovými dátami sú výstupy jeho činnosti preukázateľne na hrane rasovej diskriminácie. Týmto prístupom AI nijako neprispieje k blahu života v spoločnosti, len prehĺbi nežiaducu stereotypizáciu a stigmatizáciu časti obyvateľstva. Spoločnosti ako celku teda hrozí stav, kedy „stratí odstup od toho, čo je dôležité a neuvedomí si rozdiel medzi dobrým a zlým. A čo môže byť konieckoncov horšie ako to, keď sa trvajúci stav bezprávia interpretuje „bezchybným strojom“ na rozsudky ako dokonalý poriadok?“¹⁶

Aby sme však nezostali stáť na strane odporcov technologického pokroku, chceme zvýrazniť aj nesporný prínos, ktorý do systému rozhodovania vie AI priniesť. Nespornou výhodou AI v porovnaní s ľudskou inteligenciou je schopnosť *spracovať a analyzovať množstvo dát a odporučiť vhodný spôsob riešenia*¹⁷ problému v neporovnateľne kratšom čase v porovnaní s činnosťou človeka – sudcu, či justičného úradníka. Práve „*dynamickosť, rýchlosť a kapacita technológií AI, schopnosť strojovo sa učiť mechanickým vykonávaním určitej činnosti bez pocitu únavy*“¹⁸ predstavujú z nášho pohľadu najvýraznejšiu výhodu AI v porovnaní s človekom – sudcom, či človekom – justičným úradníkom. Na tejto téze, teda na subsidiárnom, podpornom postavení AI v rozhodovacom procese pred súdom je z nášho pohľadu vhodné budovať systém kooperácie AI a ľudského faktora v tejto oblasti tak, aby sa funkčnosť systému čo najviac časovo a ekonomicky zefektívnila, avšak vždy pri striktnom zachovávaní nasledujúcich ústavnoprávnych limitov.

¹⁰ Podľa estónskeho mýtického stvorenia Kratta – okrem schopnosti lietať je podľa tunajšej mytológie „stvorený k tomu, aby konal podľa príkazov svojho Majstra.“

¹¹ Kolaříková, L., Horák, F.: Umělá inteligence & právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 24.

¹² Bláha, M.: Estonsko buduje prvního „robosoudce.“ Umělá inteligence má za úkol ulevit tamní justici s rozhodováním menších případů. Dostupné online. In: Kolaříková, L., Horák, F.: Umělá inteligence & právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 34.

¹³ Mikeš, S.: Co je nového v právu. Praha: Nová beseda, z. s., 2019. s. 39.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Kolaříková, L., Horák, F.: Umělá inteligence & právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 35.

¹⁶ Abelovský, T.: Počítač ako sudca. In: In: Revue pre právo a technológie 14. 2016. s. 31.

¹⁷ Hodás, M.: Vybrané právne aspekty využitia umelej inteligencie. In: Bratislavské právnické fórum 2023. s. 73.

¹⁸ Kolaříková, L., Horák, F.: Umělá inteligence & právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 25.

2. Ústavnoprávne limity aplikácie AI v rozhodovacej činnosti súdov

Vychádzajúc z platného a účinného právneho stavu de lege lata je možné jasne abstrahovať elementárne požiadavky pre výkon justície už z textu samotnej Ústavy: „Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde...“¹⁹ Konkretizáciu spomenutého oprávnenia v našich podmienkach predstavujú ustanovenia zákonnej úpravy, keďže táto má „bližšie ustanoviť predpoklady uplatnenia základného práva, či slobody.“²⁰ Zákon o sudcoch a prísediach v tejto súvislosti explicitne od osoby sudcu požaduje, aby „v záujme záruky nezávislosti a nestrannosti výkonu sudcovskej funkcie“ dodržal demonštratívne vymedzené povinnosti.²¹

Všetky spomenuté povinnosti vedú ľudského sudcu k tomu, aby vykonával zverené povolanie náležitým spôsobom. Zmyslom ústavnej a zákonnej regulácie v tomto ohľade teda jednoznačne je, aby boli vytvorené jednoznačné mantinely pre činnosť súdnej osoby: „Sudcovia by mali najmä interpretovať právo tak, aby maximalizovali určité žiaduce prvky právneho systému vrátane spravodlivosti, nestrannosti a riadneho procesu, ako aj „integritu“ systému.“²²

V tejto súvislosti stojí za zmienku sa s plnou vážnosťou zaoberať tým, ako obostojí v procese ochrany ústavnosti a zákonnosti určitý rozhodovací algoritmus, ktorý by mal byť potenciálne spôsobilý nahradiť v činnosti ľudský faktor. Práve vyššie načrtnuté princípy nezávislosti a (najmä) nestrannosti výkonu justície totiž možno z nášho pohľadu považovať za kľúčové „ústavné princípy, ktoré, ako istá podskupina právnych princípov, z hľadiska svojej povahy prežarujú do celého právneho poriadku“.²³

Za jednu z kľúčových súčastí demokratického a právneho štátu možno bez zásadnejších spochybnení označiť zábezpeku práva na spravodlivý proces. Treba však mať na pamäti, že toto právo „je komplexným právom, resp. sa dá povedať, že tento termín nie je právom ako takým, ale jedná sa o termín, ktorý zastrešuje hneď niekoľko práv.“²⁴ Za základnú súčasť tohto komplexu oprávnení ďalej možno označiť právo na prístup k samotnému súdu,²⁵ teda právo sa v určitej podobe dostaviť „pred tvár Spravodlivosti“ a zahájiť konanie. V spojitosti s týmto aspektom sa ďalej otvárajú otázky organizácie a zloženia súdu a nadväzujúca problematika nezávislosti a nestrannosti súdneho rozhodovania.

Ešte inak, je možné v tejto spojitosti uvažovať o tom, že „každému sa zaručuje možnosť iniciovať riadne súdne konanie, teda také, ktoré nebude len „na oko“ a bude kompletné.“²⁶ Tieto výzvy v kontexte toho, čo sme doposiaľ uviedli o (doterajšej) neschopnosti AI uvažovať v jednotlivostiach, či prisudzovať konkrétnym okolnostiam špecifický kontext s dôrazom na osobitosti prípadu, zdá sa, úplne diskvalifikujú AI z pozície orgánu rozhodujúceho s konečnou platnosťou o oprávneniach a právnych povinnostiach adresátov verejnomocenského pôsobenia. Uvedená skutočnosť sa javí odôvodnená aj tým, ako sa v súčasnosti formuje doktrína posudzovania nezávislosti a nestrannosti súdu. ESJP totiž vo veci Findlay proti UK záväzne stanovil demonštratívny výpočet kritérií, na základe ktorých sa posudzuje nezávislosť súdu. Pre posúdenie nezávislosti je na základe týchto kritérií potrebné „zvážiť spôsob menovania a výberu sudcov a dĺžku ich mandátu (prípadne možnosti jeho predčasného ukončenia), záruky voči

¹⁹ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb., čl. 46 ods. 1.

²⁰ Korn, F.: Základný náčrt garancií ochrany základných práv a slobôd podľa Ústavy SR. In Smolanka, V. ...[et al.] (eds.) Zakarpatski pravovi čytanňa. Tom 1. Užgorod. s. 83.

²¹ Zák. č. 385/2000 Z.z. o sudcoch a prísediach, §30 ods. 2.

²² PRUSS, D., 2021. Mechanical Jurisprudence and Domain Distortion: How Predictive Algorithms Warp the Law. In: Blažek, R.: Možnosti využitia výpočtovej techniky v rozhodovacích procesoch v trestnom konaní. Bratislava: 2023. roč. 9, č. 2, s. 4

²³ Krunková, A.: Novodobá úloha právnych princípov. In: Bratislavské právnické fórum 2020. s. 31.

²⁴ Krištofik, A.: Vybrané aspekty práva na spravodlivý proces a automatizácia rozhodovania. In: Revue pre právo a technológie 24/2021. s. 227.

²⁵ Bartoň, M., et al. Základní práva. Praha: 2016, s. 520. In: Krištofik, A.: Vybrané aspekty práva na spravodlivý proces a automatizácia rozhodovania. In: Revue pre právo a technológie 24/2021. s. 229.

²⁶ Ibid. s. 247.

externému nátlaku a skutočnosť, či sa súd navonok ako nezávislý javí.“²⁷ V spojitosti s rozhodujúcim subjektom v podobe AI zjavne odpadáva viacero z hodnotiteľných kritérií a ako jediné azda zostáva zdanie nezávislosti AI mechanizmu navonok, čo ako záruka nezávislosti dozaista nepostačuje.

Ďalším z aspektov práva na spravodlivý proces je aj právo na verejné konanie a verejné vynesenie rozsudku. Totiž jednoznačne platí, že „*fundamentom súdnej moci, a to od počiatku jej vzniku, je verejné prerokovanie veci. Je to práve verejnosť súdneho konania, ktorou sa upevňuje vedomie spoločnosti o spravodlivosti.*“²⁸ S princípom verejnosti súdneho konania však úzko súvisí aj požiadavka verejnej kontroly náležitého výkonu justície prostredníctvom nezainteresovanej verejnosti. Všeobecne možno skonštatovať, že „*aspekt verejnosti nebude zrejme priamo prevediteľný v jeho súčasnej podobe na automatizované rozhodnutia, čo však nutne neznamená, že nebude možné nijako dosiahnuť rovnakého cieľa.*“²⁹ V tejto súvislosti sa núka ako potenciálne riešenie konštrukt, v rámci ktorého algoritmus AI vykonáva akúsi „rešeršnú,“ či systematizujúcu činnosť z pohľadu podkladov esenciálnych pre rozhodnutie, avšak v konečnom dôsledku bude samotný výrok naformulovaný opätovne ľudskou inteligenciou. Uvedené má význam aj v súvislosti s konceptom „explainable AI,“ ktorý od systémov umelej inteligencie požaduje, aby pri rozhodovaní prípadov tvorili „*taký spätne propagovaný proces, ktorý by pridelil váhu jednotlivým uzlom, ktoré tvoria (neurónovú) sieť, teda na konci tohto procesu môžeme vidieť, ktoré body v akej miere zavážili pri formovaní finálneho rozhodnutia.*“³⁰ Práve jednotlivé uzly by bolo možné pri pripustení určitej miery analógie považovať za ťažiskové body odôvodnenia konkrétneho rozhodnutia tak, ako ich vymedzujú naše procesné kódexy.³¹ Dôvody konkrétneho rozhodnutia sú pre tieto účely významné s ohľadom na presvedčivosť a všeobecnú akceptáciu, autoritu nielen inštitúcie súdu ale aj samotného rozhodujúceho subjektu v očiach verejnosti. Totiž, „*presvedčivosť rozhodnutia je dôležitá i s ohľadom na jeho preskúmateľnosť a štandardne je chápaná tiež ako požiadavka spravodlivosti.*“³² Je to však aj otázka do značnej miery smerujúca voči autorom rozhodovacieho algoritmu, a v jej rámci treba zohľadniť nielen rozsah ale aj samotný obsah podkladových materiálov, ktorými by bol potenciálny asistenčný AI systém vybavený.

Uvedené je nadovšetko významné s ohľadom na ďalšiu z ústavnoprávnych záruk elementárnej spravodlivosti a síce princíp legitímnych očakávaní v prípade, že sa určitý okruh rozhodovacích kompetencií zverí do právomoci AI: „*Vývoj umelej inteligencie smeruje k tomu, že táto by mala sama určovať, ktoré kroky systém vykoná, a to bez zásahu človeka, čo môže viesť (a niekedy už aj vedie) k vytváraniu riešení, ktoré vo všeobecnosti človek alebo ten ktorý konkrétny užívateľ alebo tvorca neočakával, respektíve očakával ich iné riešenie.*“³³

3. Perspektívy a odporúčania

Ako kľúčová sa v súvislosti s potencialitou autonómie rozhodovania prostredníctvom AI javí otázka jej vlastnej právnej subjektivity, teda schopnosti nadobúdať práva a mať určité právne povinnosti. Berúc do úvahy súčasnú intenzitu technologického pokroku by teda podľa uznesenia Európskeho parlamentu³⁴ bolo vhodné prinajmenšom v dlhodobom časovom

²⁷ Ibid. s. 259

²⁸ Ondrová, J.: Verejnosť ako strážca spravodlivého výkonu súdnej moci. In: Štát a právo 1/2020: s. 66.

²⁹ Ibid. pozn. pod čiarou č. 28, s. 270.

³⁰ Krištofik, A.: Právo na odôvodnené rozhodnutie a algoritmizácia rozhodovacích systémov. In: Právnik 1/2023. s. 43.

³¹ Zák. č. 160/2015 Z.z. - Civilný sporový poriadok - §220 ods. 2, Zák. č. 301/2005 Z.z. – Trestný poriadok - §168 ods. 1.

³² Turčan, M.: Etické dimenzie teórie práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024 s. 56.

³³ Vojtuš, F., Kordík, M., Dražová, P.: Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia. In: Právnik 6/2023, s. 555.

³⁴ Uznesenie EP zo dňa 16.2.2017 obsahujúce odporúčania Komisii o občianskoprávných pravidlách pre robotiku (2015/2103(INL)) – Odporúčanie EP k pravidlám robotiky. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_CS.html.

horizonte uvažovať o priznaní špecifického právneho statusu avšak len pre tie najsofistikovanejšie formy AI. V otázke toho, ako tento koncept prakticky zrealizovať sa súčasná právna teória „pohráva s myšlienkou, či by bolo možné subjekt AI implementovať do právnickej osoby tak, že by sa stala jej jediným členom.“³⁵ Takéto legislatívne riešenie však vyžaduje značnú mieru zhody naprieč politickým spektrom a v neposlednom rade aj kreativity pri objavovaní doposiaľ nie dostatočne preskúmaných „vôd“ právnej vedy. Pre tak závažnú otázku ako je priznanie právnej subjektivity novej kategórii subjektov je totiž potrebná „hlboká filozofická a právna analýza dopadov takéhoto úkonu na systém práva ale i na samotnú spoločnosť“,“³⁶ čo presahuje rámec nášho príspevku.

Je však nevyhnutné na takéto úskalia prinajmenšom poukazovať a rozšíriť tak akademickú diskusiu o ich podstate. Za ďalšie budúce riziká súvisiace s implementáciou AI do súdnictva možno označiť *vzrastajúcu mieru „technologickej nezamestnanosti.“*³⁷ Zaiste, aj tento problém je do istej miery riešiteľný zabezpečením finančných prostriedkov pre dotknuté subjekty formou inštitútu „základného príjmu,“ či „basic income,“ avšak pocit spolupatričnosti, adekvátnej sebarealizácie a sebahodnoty je v danej situácii pre konkrétnu ľudskú bytosť len ťažko nahraditeľný.

Taktiež je potrebné náležitým spôsobom zodpovedať otázku „*Quis custodiet ipsos custodes? Teda, kto stráži Strážnika (v prípade rozhodovania prostredníctvom AI)?*“³⁸ Tento koncept sa zhoduje s nami postulovanou požiadavkou subsidiárnej aplikácie mechanizmov umelej inteligencie pri rozhodovaní právnych prípadov. Teda, ak aplikovať AI, tak buď v oblasti rešeršných, pomocných úkonov, alebo, po prezentovanom vzore z Estónska, v konaniach s menej závažnými celospoločenskými dôsledkami. Za nasledujúci neuralgický bod je považovaný problém zvaný „*hromozvod zodpovednosti.*“³⁹ Ide teda o to, aby AI existujúca v potenciálnej rovine ako elektronická osoba bola „*dostatočne technologicky spôsobilá a nepôsobila ako subjekt vyvíjajúci fyzické či právnické osoby v konkrétnom prípade.*“⁴⁰ Blažek poukazuje na neustále prítomný fenomén akejsi „AI-skepsy,“⁴¹ či predpojatosti praktizujúcich právnikov v pozíciách advokátov, sudcov, či justičných úradníkov voči umelej inteligencii a jej schopnosti sa správne (teda spravodlivo) rozhodnúť v konkrétnom prípade. Dokým sa existujúcemu štátnemu aparátu nezabezpečí dostatočná miera vzdelania a informovanosti o funkcionalitách prostriedkov AI, bude len veľmi komplikované dosiahnuť želaný stav kooperácie ľudskej a umelej inteligencie v tejto oblasti. Za snád posledný z nami identifikovaných nedostatkov možno označiť predpojatosť vyplývajúcu zo vstupných dát a výsostne nežiaduce „AI halucinácie“ – teda nie zaujaté, ale „*falošné informácie vznikajúce chybným spracovaním vstupných dát.*“⁴² Ak totiž má byť určité rozhodnutie AI v konkrétnej veci akceptované nielen stranami konania ale aj širokou verejnosťou, jeho fundamentálnou hodnotou má byť náležitý vzťah k pravde a faktom prípadu, nie sklony k fabuláciám, či lapidárnej chybovosti.

³⁵ Kolaříková, L., Horák, F.: Umělá inteligence & právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 21.

³⁶ Allgrove, B.: Legal personality for artificial intellects. In: Andraško, J. et. al.: Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021. s. 296.

³⁷ McAffe, A. Brynjolfsson, E.: Human Work in the Robotic Future: Policy for the Age of Automation. Foreign Affairs. In: Hodás, M.: Vybrané právne aspekty využitia umelej inteligencie. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. s. 69.

³⁸ Mikeš, S.: Co je nového v právu. Praha: Nová beseda, z. s., 2019. s. 41.

³⁹ Žák Krzyžanková, K. a kol.: Lidská práva na roz(s)cestí. Praha: Auditorium, 2022. s. 338.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Blažek, R.: Možnosti využitia výpočtovej techniky v rozhodovacích procesoch v trestnom konaní. In: Notitiae iudiciales Academie collegii aedilium in Bratislava. 2023. s. 19.

⁴² Burgan, R.: Ešte raz o ľudskej prirodzenosti, zdokonaľovaní a substitúcii. In: E-Logos – Electronic journal for philosophy. 2023. s. 36.

Úvahy o odporúčaniach, či upozorneniach na riziká vyplývajúce z praktického života v práve chceme ukončiť citáciou z pápežskej *Výzvy na etiku v oblasti umelej inteligencie*⁴³, podľa ktorej má AI vychádzať zo šiestich etických princípov jej morálneho aplikovania: transparentnosť, inklúziu, zodpovednosť, nestrannosť, spoľahlivosť, bezpečnosť a rešpektovanie súkromia. Ako sme však preukázali, prinajmenšom v otázkach nestrannosti, či bezvýhradnej spoľahlivosti a nestrannosti rozhodovania prostredníctvom AI sa do dnešných dní vyskytujú problémy pomerne závažného charakteru. Z toho vyvodzujeme záver, že za súčasného stavu poznania je miesto AI v súdnej sieni jedine na pozícii konzultanta, nie autority s decizívnou právomocou, nakoľko by došlo k zníženiu dôveryhodnosti justície v očiach verejnosti.

ZÁVER

Cieľom nášho príspevku bolo vo viacerých smeroch prispieť k plodnej, čoraz dynamickejšie sa rozvíjajúcej diskusii zaoberajúcej sa koexistenciou ľudskej a umelej inteligencie vo sfére súdneho rozhodovania. Poukázali sme na aktuálne technologické možnosti i na rôzne potenciálne problémy vyvstávajúce z prieniku umelej inteligencie do doposiaľ rýdzo ľudského poľa pôsobnosti. Ťažiskovo sme sa venovali práve esenciálnym ústavnoprávnym požiadavkám na výkon justície a ich potenciálnemu naplneniu v prípade, že by sa justícia zverila v plnej miere „do rúk“ umelej inteligencie. Naším záverom v tomto smere je akási analógia so starým známym porekadlom, ktoré vraví: „Umelá inteligencia je jednoznačne dobrým sluhom, ale za istých okolností aj zlým pánom.“ Teda, z doposiaľ dosiahnutého stavu poznania nie sme naklonení modelu plnej zodpovednosti AI za náležitý, ústavnoprávne konformný výkon justície. Uvedené konštatovanie je z nášho pohľadu na mieste najmä z dôvodu preukázanej absencie citu pre spravodlivosť (podobne ako akéhokoľvek iného citu) u strojov mechanicky aplikujúcich ustanovenia právneho poriadku na konkrétne prípady. Umelá inteligencia teda v rámci takéhoto konštruktú smie bez zjavných problémov nahradiť ľudskú aktivitu (a tým do značnej miery ušetriť ľudskú energiu) pri rutinnej, administratívnej práci justičného úradníka. Avšak, v rámci hľadania optimálneho modelu inkorporácie AI do procesu súdneho rozhodovania je na mieste náležitým spôsobom rozlíšiť medzi kategóriou „easy cases“ a „hard cases.“ Tieto dve kategórie prípadov riešených pred súdnymi orgánmi rozlišujeme podľa toho, či je, alebo nie je nutné aplikovať v procese aplikácie práva aj uváženie, či rozlišovanie. Sme toho názoru, že akonáhle sa pred tvárou justície vyskytne prípad, v ktorom stoja vo vzájomnej kolízii určité hodnoty, navonok v rovnakej kvalite ukotvené v právnom systéme, stráca v takomto prípade AI postavenie dominantne rozhodujúceho subjektu. Ak chceme nájsť jeho miesto v takomto prípade, môže vystupovať jedine ako subjekt podporne vyhodnocujúci, či sumarizujúci doterajšiu rozhodovaciu prax obdobných prípadov, ale konečné rozhodnutie zostáva výlučne v kompetencii ľudského zákonného sudcu. Touto cestou by azda predsa len bolo reálne umožniť v súdnych prípadoch riešených jednoduchým právnym sylogizmom nahradiť činnosť ľudského mozgu prostriedkami AI a takto zrýchliť a zefektívniť celý systém justície. Ako sme však ďalej poukázali, je rovnako podstatné aj v jednoduchých prípadoch aplikácie práva dbať na presvedčivú argumentáciu a precízne odôvodnenie akéhokoľvek rozhodnutia s potenciálnym dosahom na konkrétne ľudské práva a slobody aj v prípadoch, kedy je sudcom AI, keďže sa jedná o elementárne požiadavky spravodlivosti. Nuž, a čo v prípade, že by predsa len program náležite nepoňal ani v jednoduchom prípade požiadavku spravodlivosti súdneho rozhodovania? V súlade s požiadavkou dvojinstančnosti súdneho konania a možnosťou preskúmateľnosti rozhodnutia nadriadeným súdom, (ktorý by v tejto konštrukcii predstavoval výlučne ľudským intelektom ovládanú rozhodovaciu entitu)

⁴³ Vivoda, M.: Nebezpečenstvá technokratickej paradigmy pre spravodlivosť a pokoj. In: Acta facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis. č. 2/2022. s. 41.

má mať procesná strana vždy právo sa odvolať a zadostučiť tak požiadavke spravodlivosti. Ak by tomu tak nebolo, program ovládaný AI by dostal do svojich imaginárnych rúk nebezpečnú právomoc povýšiť svoje konanie nad prizmu vyslovenú už v roku 1946: „*ak tento rozpor (medzi požiadavkou spravodlivosti a pozitívnym právom, pozn. aut.) dosiahne tak neznesiteľnú mieru, že počítač by aplikoval zavrhnutiehodné právo, musí vždy takýto program jednoznačne ustúpiť a byť vypnutý. V záujme zachovania spravodlivosti totiž posledné slovo bude mať vždy sám človek.*“⁴⁴

Zoznam použitej literatúry

1. ABELOVSKÝ, T. Počítač ako sudca. In: Revue pre právo a technológie 14: s. 25-44. 2016. ISSN 1805-2797.
2. ANDRAŠKO, J. a kol.: Právo informačných a komunikačných technológií 2. Bratislava: TINCT, 2021. 324 s. ISBN 978-80-973837-2-5.
3. BLAŽEK, R.: Možnosti využitia výpočtovej techniky v rozhodovacích procesoch v trestnom konaní. In: Notitiae iudiciales Academie collegii aedilium in Bratislava. - Roč. 9, č. 2 (2023), s. 3-24. - ISSN (print) 2453-6954
4. BURGAN, R.: Ešte raz o ľudskej prirodzenosti, zdokonaľovaní a substitúcii. In: E-Logos – Electronic journal for philosophy. Roč. 30, č. 2 (2023), s. 4-55. ISSN 1211-0442
5. HODÁS, M.: Vybrané právne aspekty využitia umelej inteligencie. In: Bratislavské právnické fórum 2023: štát ako ochranca i porušovateľ práv jednotlivca. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. s. 65-74. ISBN 978-80-7160-699-4.
6. KLUČKA, J.: Medzinárodné právo, umelá inteligencia a vice versa. Časopis pro právní vědu a praxi. č. 3/2021. s. 551-572.
7. KOLÁŘIKOVÁ, L., HORÁK, F.: Umělá intelligence & právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. 216 s. ISBN 978-80-7598-783-9.
8. KORN, F.: Základný náčrt garancií ochrany základných práv a slobôd podľa Ústavy SR. In Smolanka, V. ...[et al.] (eds.) Zakarpatski pravovi čytanňa. Tom 1. Užgorod: Užgorodskij nacional'nyj universytet, 2017, s. 85(P.P.). ISBN 978-617-7404-34-6.
9. KRIŠTOFÍK, A.: Právo na odôvodnené rozhodnutie a algoritmizácia rozhodovacích systémov. In: Právnik č. 1/2023: s. 39-48.
10. KRIŠTOFÍK, A.: Vybrané aspekty práva na spravodlivý proces a automatizácia rozhodovania. In: Revue pro právo a technologie 24/2021: s. 221-325.
11. KRUNKOVÁ, A.: Novodobá úloha právnych princípov. In: Bratislavské právnické fórum 2020. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. s. 29-37.
12. MESÁRČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vyd. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. 255 s. ISBN 978-80-7160-715-1.
13. MIKEŠ, S.: Co je nového v právu. Praha: Nová beseda, z. s., 2019. 84 s. ISBN 978-80-906751-3-1.
14. ONDROVÁ, J.: Verejnosť ako strážca spravodlivého výkonu súdnej moci. In: Štát a právo 1/2020: s. 63-74.
15. ŠOLTYŠ, D.: Právo 1.0, právo 2.0 a právo 3.0: ako technológie menia uvažovanie o práve podľa Rogera Brownsworda. In: Právny štát, spravodlivosť a budúcnosť

⁴⁴ Ide o parafrázu legendárnej Radbruchovej formuly vyslovenej v jeho štúdií Zákonné nepráv a nadzákonné právo. In: Abelovský, T.: Počítač ako sudca. Revue pre právo a technológie 14, s. 41.

- demokracie: zborník príspevkov zo zasadnutia slovenskej sekcie IVR pred 31. svetovým kongresom. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2024. s. 88-100.
16. TURČAN, M.: Etické dimenzie teórie práva. 2. prepracované vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024. 124 s. ISBN 978-80-7160-737-3.
17. VIVODA, M.: Nebezpečenstvá technokratickej paradigmy pre spravodlivosť a pokoj. In: Acta facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensiss. č. 2/2022. s. 28-47.
18. VOJTUŠ, F., KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P.: Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia. In: Právnik 6/2023. s. 549-570.
19. ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. a kol.: Lidská práva na roz(s)cestí. Praha: Auditorium, 2022. 452 s. ISBN 978-80-87284-94-0.
20. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
21. Zákon č. 757/2004 Z.z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z. n. p.
Zákon č. 385/2000 Z.z. o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z. n. p.

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Dominik Urban
Ústav teórie práva Gustava Radbrucha
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, Kováčska 30, Košice
dominik.urban@student.upjs.sk
+421 915 606 602

REFERENDUM V DOBE DIGITÁLNEJ¹

REFERENDUM IN THE DIGITAL AGE

Mgr. Veronika Lenhardtová

Abstrakt

Predmetný príspevok sa zaoberá problematikou referenda v dobe modernej, v dobe alternatívnych možností uplatňovania hlasovacieho práva a v dobe rozvoja umelej inteligencie. Možné podoby a zákutia vzťahu umelej inteligencie a právneho inštitútu referenda predstavujú primárny predmet skúmania predkladaného príspevku doplnený o rozbor alternatívnych spôsobov hlasovania, a to v podobe online hlasovania. V príspevku je nazerané na uvedení problematiku centrálne z hľadiska vnútroštátneho, no i v konotáciách nadnárodných príkladov.

Kľúčové slová: referendum, umelá inteligencia, elektronické hlasovanie, digitalizácia

Abstract

The article in question is deals with the problematic issue of referendum in the modern era, in the era of alternative options for exercising the right to vote and in the era of the development of artificial intelligence. Possible forms and nooks of the relationship between artificial intelligence and the legal institute of referendum represent the primary subject of research of the presented article supplemented by an analysis of alternative methods of voting, namely in the form of online voting. The article looks at the aforementioned issue primarily from a national perspective, but also in the connotations of transnational examples.

Key words: referendum, artificial intelligence, e-voting, digitalization

Úvod

Žijeme v dobe modernej, v dobe digitálnej, v dobe neustávajúceho vývoja a pokroku, ktorý sa dnes v porovnaní s históriou ľudstva odohráva akoby rýchlosťou svetla. Táto komplexná i čiastková evolúcia v spoločnosti má nespochybniteľný vplyv aj na právo samotné, nakoľko právo existuje v spoločnosti a je spoločenským normatívnym systémom. Jednou z históriou kreovaných požiadaviek a podmienok práva je aj jeho dynamickosť¹ – schopnosť a nevyhnutnosť „ísť s dobou“, byť aktuálnym, reflektovať dianie v spoločnosti v čo najvyššej miere, nie však na úkor právnej istoty. Potreba rozvoja, zmeny a držania kroku s celosvetovým rozvojom je dnes citelnejšia, ako kedykoľvek predtým. Lebo čo sa nevyvíja, čo stagnuje je dnes odsúdené nie na postupný, ale na rýchly zánik. To platí tak pre právo ako celok, ako aj pre jeho jednotlivé inštitúty. Predmetom výskumu, ktorého výstupom je predkladaný príspevok, je práve ústavnoprávny inštitút referenda, ktorý je v príspevku skúmaný v konotáciách doby modernej, doby digitálnej, doby rozvoja, doby umelej inteligencie, doby možností.

1. Referendum – inštitút moderný?

Modernosť je v dnešnej dobe frekventovane skloňovaným pojmom už i v právnych oblastiach. Moderní ľudia tvoria modernú spoločnosť v modernej dobe s modernými prostriedkami. Tento prívlastok tak označuje čosi súdobé, súčasné², ale i vykreované „s

¹ Príspevok je výsledkom riešenia projektu Vega č. 1/0474/25 – Referendum a materiálne jadro ústavy v kontexte judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky – hodnotenie, kritické reflexie a návrhy de constitutione ferenda.

² Slovník cudzích slov. [online]. Dostupné na: <https://slovník.aktuality.sk/slovník-cudzich-slov/?q=modernos%C5%A5>.

použitím najnovšej technológie“³. Spoločnosť sa vyvíja, napreduje a právu tak neostáva nič iné, iba sa modernizovať tiež. Predmetnú modernizáciu možno identifikovať tak v malých, ako aj vo veľkých právnych rozmeroch. Jednou z nich je napríklad i možnosť hlasovať v ľudovom hlasovaní digitálne, online či na diaľku, ktorá však na Slovensku zatiaľ ešte nebola implementovaná. Žijeme v štáte, v ktorom sa volebné právo a hlasovanie samotné ešte stále odohráva prítomne, písomne- *offline*. Elektronické hlasovanie nielen vo voľbách, ale aj v referende, u nás nie je ani len v dohľade, hoci jednou z referendových otázok v neúspešnom hlasovaní z roku 2010⁴ bola aj otázka súhlasu ustanovenia možnosti voliť poslancov NR SR prostredníctvom internetu. Táto myšlienka elektronickej demokracie však nenašla svoju realizáciu a ostala zabudnutá. Prečo? Eventuálnych kauzálit možno identifikovať hneď viacero. Či už nimi boli a sú ekonomické dôvody, technická nepripravenosť administratívneho aparátu, nízka e-gramotnosť⁵ občanov alebo strach a rešpekt zo zmeny desiatky rokov zaužívaného hlasovacieho systému. No spomínaná modernosť znamená práve aj niečo *nové a nie vždy akceptované väčšinou členov spoločnosti*⁶.

V čase písania predkladaného príspevku možno za takmer jedinú⁷ legislatívne upravenú, dovolenú odchýlku od klasického prezenčného hlasovania považovať hlasovanie prostredníctvom pošty. Na takéto hlasovanie na diaľku sú však oprávnení len voliči, ktorí nemajú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky, ako aj voliči, ktorí síce trvalý pobyt na Slovensku majú, no v čase konania volieb alebo referenda sa zdržiavajú mimo predmetného územia.⁸ V uvedenom prípade však nemožno hovoriť o modernom, digitálnom hlasovaní, napriek tomu, že volič žiadosť o voľbu poštou odosiela elektronicke.⁹ „Elektronické hlasovanie (ve voľbách či pri referendu) je tak možné definovať ako jednu z podob realizácie základného politického práva občana, pri níz je prejav jeho vôle zaznamenaný a spracovávaný prostredníctvom elektronického zariadenia“, poukazujú na potrebu aktívneho použitia elektronického zariadenia Petra Nováčková a Vlastimil Göttinger.¹⁰

Historicky prvé myšlienky elektronického hlasovania v referende boli zaznamenané už v roku 1974, a to v USA.¹¹ Výskumník Peter Parkinson v rámci konferencie Winter Simulation Conference konanej vo Washingtone DC v januári 1974 vo svojom článku¹² prvý krát analyzoval technickú stránku možného elektronického hlasovania v referende. „Predstavte si referendový systém, v ktorom sa otázky vysielajú do domácich televíznych a rozhlasových prijímačov a miera reakcie publika sa elektronicke vracia do distribučného centra vysielania,“ načrtol vtedy originálnu myšlienku Parkinson hneď v úvodnej časti článku, po ktorej nasledovala simulácia programu s komplexnými výpočtami, ktoré takéto hlasovanie do

³ Oxford Learner's Dictionaries. [online]. Dostupné na: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/modern>.

⁴ Bližšie pozri: <https://volby.statistics.sk/ref/ref2010/menu/index08c7.html?lang=sk>.

⁵ Vid'. MURADISHVILI, K. - ZAKARADZE, E. – TURMANIDZE, G. DIGITAL REFERENDUM - EFFECTIVE MODELING OF PUBLIC ADMINISTRATION IN GEORGIA. In: German International Journal of Modern Science. Č. 65, 2023, s. 32.

⁶ Oxford Learner's Dictionaries. [online]. Dostupné na: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/modern>.

⁷ Neberúc do úvahy špeciálne hlasovanie mimo volebnej miestnosti pre osoby, ktoré o to požiadali pre závažné, najmä zdravotné dôvody. Takéto osoby následne môžu v deň konania volieb/referenda hlasovať doma, no len v územnom obvode volebného okrsku za prítomnosti dvoch vyslaných členov okrskovej volebnej komisie s prenosnou volebnou schránkou. – vid'. § 24 ods. 7 Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁸ § 59 ods. 1 Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹ Ibidem, § 59 ods. 4.

¹⁰ NOVÁČKOVÁ, P. – GÖTTINGER, V. Môže byť elektronické hlasovanie alternatívou pro miestni referendum? In: Časopis pro právní vědu a praxi. Roč.15, č.1, 2007, s. 61.

¹¹ MURADISHVILI, K. - ZAKARADZE, E. – TURMANIDZE, G. DIGITAL REFERENDUM - EFFECTIVE MODELING OF PUBLIC ADMINISTRATION IN GEORGIA. In: German International Journal of Modern Science. Č. 65, 2023, s. 30.

¹² PARKINSON, P.: Analytic and simulative approaches to an electronic referenda—system occupancy problem. In: Proceedings of the 7th conference on Winter simulation, vol. 2. [online]. Washington DC: Winter Simulation Conference, 1974, s. 469-479. Dostupné na: https://informatics-sim.org/wsc74papers/1974_0047.pdf.

budúcna nevyučovali.¹³ Uvedená prvotná myšlienka predstavovala elektronické hlasovanie v zárodočnej podobe a plynutím času sa pretavila i do praxe viacerých štátov.

Úvodom do problematiky e-hlasovania je potrebné primárne kategorizovať spomínané elektronické hlasovanie. V súčasnosti možno rozlišovať dve základné podoby elektronického hlasovania, ktoré sú diferencované na základe (ne)prítomnosti voliča v hlasovacej miestnosti v čase hlasovania. Prítomné, klasické hlasovanie je v prvom prípade doplnené elektronickým prvkom v podobe elektronického volebného či hlasovacieho prístroja, ktorý obsahuje jeden alebo dva druhy skenerov. Tie môžu slúžiť na zisťovanie a overovanie totožnosti voliča namiesto volebnej komisie alebo „len“ na načítanie výsledku zo špeciálneho hlasovacieho lístka.¹⁴ Ako vecne poznamenávajú Nováčková a Göttinger: *„Výhodou tohoto systému je snížení nákladů na tisk hlasovacích lístků a rychlost zpracování výsledku, zjevnou nevýhodou to, že se oprávněná osoba musí dostavit do hlasovací místnosti, čímž je kopírován tradiční způsob hlasování. Hlasující navíc nemá možnost ověřit si, zda byl jeho hlas platný a zda byl započten. Takový způsob elektronického hlasování (v angličtině „poll-site electronic voting“) je dnes běžný ve Spojených státech, kde tímto způsobem volí více než 30% populace.“*¹⁵ Opísaný systém e-hlasovania sa však úspešne zaužíval i v niektorých štátoch Európy.

Opakom spomenutého, prítomného spôsobu elektronického hlasovania je diaľkové hlasovanie, ktoré sa vykonáva mimo volebnej miestnosti na diaľku, online, no i s použitím iných zariadení či nástrojov, akými sú, napríklad, SMS správy alebo digitálna televízia.¹⁶ *„Zcela zjevnou výhodou je, kromě absence tiskových nákladů a rychlosti zpracování dat, i zvýšený časový a místní komfort občana a tím jeho vyšší motivace k účasti na hlasování. Za nevýhodu, a to bohužel velkou, musíme označit technickou a procesní náročnost ověření identity voliče a zajištění anonymizace jeho hlasu,“* výstižne hodnotia Nováčková a Göttinger, opomínajúc však bezpečnostné riziká, ktoré sú spojené s e-hlasovaním a sú analyzované v nasledujúcich odsekoch tohto príspevku.¹⁷

Vo viacerých krajinách sveta v nedávnej minulosti prebehlo úspešné či neúspešné počiatočné testovanie e-hlasovania a v niektorých štátoch i Európskeho kontinentu došlo aj k úspešnému zakotveniu tohto moderného spôsobu hlasovania. Medzi ne možno zaradiť Španielsko, Veľkú Britániu, Estónsko, Švajčiarsko, Fínsko, Írsko, Belgicko, Bulharsko a ďalšie štáty.¹⁸ V celosvetovej mierke sú týmito štátmi i Venezuela, Filipíny, India, Brazília či niektoré štáty USA.¹⁹ Pre účely príspevku sú v nasledujúcich odsekoch stručne analyzované dva štáty- Estónsko a Gruzínsko, v ktorých zaužívané prebieha e-hlasovanie, no vzájomne kontrastným spôsobom.

E-hlasovanie bez potreby prítomnosti voliča v hlasovacej miestnosti je využívané i v Estónsku, a to už od roku 2005. Nie je sa čomu čudovať, nakoľko v Estónsku v súčasnosti existuje takmer sto percentne digitálny e-Governance, ktorý sa neustále rozrastá.²⁰ Niečo, o čom v našich končinách môžeme zatiaľ len smutne snívať. Hlasovanie v Estónsku prebieha prostredníctvom internetu, čo umožňuje voličom hlasovať z akéhokoľvek zariadenia

¹³ Ibidem, s. 469.

¹⁴ Bližšie pozri: KHORBALADZE, I. Electronic Voting in Georgia - Must-Knows about Upcoming Elections. Interpressnews. [online]. Dostupné na: <https://www.interpressnews.ge/en/article/134118-electronic-voting-in-georgia-must-knows-about-upcoming-elections>.

¹⁵ NOVÁČKOVÁ, P. – GÖTTINGER, V. Může být elektronické hlasování alternativou pro místní referendum? In: Časopis pro právní vědu a praxi. Roč.15, č.1, 2007, s. 61.

¹⁶ Ibidem, s. 62.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Vid'.: International Internet Voting. Verified Voting. [online]. Dostupné na: <https://verifiedvoting.org/international-internet-voting/#othercountries>, a Use of E-Voting Around the World. International IDEA. 2023. [online]. Dostupné na: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/use-e-voting-around-world>.

¹⁹ Bližšie pozri: Use of E-Voting Around the World. International IDEA. 2023. [online]. Dostupné na: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/use-e-voting-around-world>.

²⁰ Vid'.: e-Governance. E-Estonia. [online]. Dostupné na: <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/e-democracy/>.

pripojeného na internet kdekoľvek vo svete.²¹ Na tomto mieste je nutné dodať, že hlasovať môžu voliči aj prostredníctvom hlasovacích zariadení prítomných vo volebných miestnostiach, a tento hlas automaticky ruší akýkoľvek hlas odovzdaný prostredníctvom internetu.²² Pred samotným online hlasovaním sa volič jednoducho prihlási do systému s použitím svojho elektronického preukazu totožnosti. Totožnosť voliča je však z hlasovacieho lístka odstránená, a to predtým, ako sa dostane do rúk Národnej volebnej komisie na spočítanie hlasov.²³ Volič môže hlasovať nielen raz, ale viackrát za vopred dané časové obdobie pričom platnou vždy ostáva posledná voľba. Tak, ako každý spôsob hlasovania, i s týmto sú spojené určité hrozby a nevýhody pomenované v Bezpečnostnej analýze e-hlasovacieho systému Estónska z roku 2014: „Ako sme vypožirovali, postupy zavedené v Estónsku na ochranu pred útokmi a na zabezpečenie transparentnosti, poskytujú nedostatočnú ochranu. Na základe našich testov sme dospeli k záveru, že útočník na štátnej úrovni, sofistikovaný zločinec alebo nečestná, zasvätená osoba by mohli preraziť technologické aj procedurálne kontroly za účelom manipulácie s volebnými výsledkami.“²⁴ Aj pracovná skupina pre e-voľby vo svojej správe z roku 2019 obsiahla až 25 návrhov na doplnenie a zmenu systému e-volieb, ktoré by zlepšili jeho spoľahlivosť a manažovanie rizík.²⁵ K bezpečnostným rizikám sa ešte v roku 2005 vyjadril i Najvyšší súd Estónska konštatujúc, že „Je zrejmé, že v prípade elektronického hlasovania v nekontrolovanom médiu, teda cez internet mimo volebnej miestnosti, je pre štát ťažšie zaručiť, že hlasovanie bude bez vonkajšieho vplyvu a tajné.“²⁶ Zavedenie online hlasovania v štáte tak nepredstavuje len pretavenie pokroku do práva, ale prináša so sebou i potenciálne riziká, ktoré je potrebné predvídať.

Jedným zo štátov, kde sa nedávno úspešne zakotvil systém digitálneho prítomného e-hlasovania je aj európsky štát Georga- Gruzínsko. Referendové i volebné hlasovanie sa v tomto štáte síce stále uskutočňuje v hlasovacích miestnostiach, prezenčne, ale prostredníctvom skoršie spomínaných volebných prístrojov. Mohli by sme povedať, že ide o e-hlasovanie v „nečistej“ podobe, nakoľko nejde o diaľkovú formu hlasovania- o hlasovanie z pohodlia domova, ako by si niekto pod týmto pojmom mohol predstaviť, ale práve o hlasovanie prítomné prostredníctvom na to určených zariadení. Je tomu tak od roku 2021, kedy započal systém implementácie predmetných volebných prístrojov počítajúcich hlasy a dnes ich je aktívne využívaných vyše štyritisíc, nielen pri hlasovaní v referendách, ale aj pri volebných hlasovaniach.²⁷

Prax e-hlasovania v Estónsku, ako aj v Gruzínsku ukázala, že predmetná implementácia bola krokom vpred na ceste digitalizácie demokracie, nakoľko e-hlasovanie je príznačné rýchlosťou zistenia výsledkov hlasovania v porovnaní s klasickým sčítavaním členmi komisií. Takisto je ekonomickejšie²⁸ pre výrazne menšiu potrebu zapojenia ľudských zdrojov a v neposlednom rade i šetrnejšie k prírode. Taktiež „je evidentné, že aktívna integrácia

²¹ Ibidem.

²² Viď.: E-votes can be canceled by voting at polling stations on election day. ERR. 2021. [online]. Dostupné na: <https://news.err.ee/1608359610/e-votes-can-be-canceled-by-voting-at-polling-stations-on-election-day>.

²³ Ibidem.

²⁴ HALDERMAN, J. A. - HURSTI, H. - KITCAT, J. - MACALPINE, M. - FINKENAUER, T.- SPRINGALL, D. Security Analysis of the Estonian Internet Voting System. 2014. s. 11. Dostupné na: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/2660267.2660315>.

²⁵ Bližšie pozri: E-voting task force finishes report including 25 proposals for improving system. Postimees Estonian news. 2019. [online]. Dostupné na: <https://news.postimees.ee/6849632/e-voting-task-force-finishes-report-including-25-proposals-for-improving-system>.

²⁶ Bod 28 Rozhodnutie č. 3-4-1-13-05 Komory Najvyššieho súdu Estónska pre ústavný prieskum z 1. septembra 2005. Dostupné na: <https://www.riigikohus.ee/en/constitutional-judgment-3-4-1-13-05>.

²⁷ Georgia: A Gradual Path to Election Modernization 2024. Smartmatic. [online]. Dostupné na: https://www.smartmatic.com/georgia/2024-parliamentary-election-in-georgia-marks-a-milestone-in-election-modernization/?_cf_chl_f_tk=d_avUHSEdiXhNizdD_hc_aXfArDXD7pF1YjPB5fknUY-1737814131-1.0.1.1-T5HkYqeYTNXjSP0yAWTrUjAKPFz88yk16T.Y8hxxBhQ.

²⁸ Bližšie pozri napr.: MURADISHVILI, K. - ZAKARADZE, E. – TURMANIDZE, G. DIGITAL REFERENDUM - EFFECTIVE MODELING OF PUBLIC ADMINISTRATION IN GEORGIA. In: German International Journal of Modern Science. Č. 65, 2023, s. 30.

internetových technológií do volebného systému má za cieľ zvýšiť volebnú aktivitu a vziať občánov do politiky vzhľadom na veľké nádeje vkladane do okamžitej (t. j. priamej) demokracie v oblastiach miestnej samosprávy a rastu občianskej spoločnosti,“ uvádzajú gruzínski teoretici Muradishvili, Zakaradze a Turmanidze.²⁹ Online hlasovacie systémy zároveň uľahčujú občanom účasť na priamej demokracii prakticky odkiaľkoľvek.³⁰

Záverom analýzy problematiky e-demokracie je potrebné dodať, že e-hlasovanie, konkrétne diaľkovú formu digitálneho hlasovania nemožno považovať za výmysel modernej doby, ktorého účelom by bolo iba naplniť túžby voličov, ktorí chcú hlasovať z pohodlia domova, ale je to primárne enormná pomôcka pre osoby hlasujúce zo zahraničia, ktoré tak môžu hlasovanie vykonať v reálnom čase, na rozdiel od hlasovania poštou; ako aj pre osoby nachádzajúce sa v čase konania volieb či referenda mimo svojho volebného obvodu, no v rámci daného štátu, nakoľko si, ako je to nevyhnutné v našich volebných podmienkach, nemusia s dostatočným predstihom vybavovať volebný preukaz. V konečnom dôsledku je e-hlasovanie jednoduchšie i pre administratívnu oblasť štátu.

2. Vplyv umelej inteligencie na referendum

V kontexte modernej doby je nevyhnutné skúmať aj vplyv jej aktuálneho výdobytku- umelej inteligencie na právo a jednotlivé právne inštitúty, akým je aj referendum. Jej definíciu nie tak dávno nadnárodne zakotvil a zjednotil Akt o umelej inteligencii³¹, a to ako: „strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie;...“³² Z citovanej definície okrem iného vyplýva aj fakt, že umelá inteligencia môže disponovať ovplyvňovacou funkciou, ktorá môže byť tak pozitívna, ako i negatívna. Umelá inteligencia je nepopierateľne veľkým prínosom modernej doby, no zároveň predstavuje i možnú hrozbu v podobe jej zneužitia na nekalé, ba až nezákonné účely. V kontexte uvedeného tak možno aj vplyv umelej inteligencie na inštitút referenda hodnotiť nielen pozitívne, ale i negatívne.

2.1 Umelá inteligencia ako prínos pre demokraciu

„Umelá inteligencia je príležitosťou na zlepšenie demokratického procesu v našich spoločnostiach. Môže napríklad pomôcť občanom lepšie pochopiť politiku a ľahšie sa zapojiť do demokratickej diskusie. Rovnako aj politici sa môžu priblížiť k občanom a v konečnom dôsledku ich efektívnejšie zastupovať,“ uvádzajú možné využitie umelej inteligencie v demokratickej praxi Michael Adam a Clotilde Hocquard.³³ Tým zároveň poukazujú na jeden z najčastejších a najväčších problémov priamej demokracie- na kompetentnosť voličov a schopnosť verejnosti porozumieť zložitým politickým problémom.³⁴ „... občanom chýbajú potrebné stimuly na získavanie informácií, ktoré by im umožnili hlasovať o zložitých politických návrhoch,“ výstižne upriamujú pozornosť na jednu zo zvyčajných námietok voči priamej

²⁹ MURADISHVILI, K. - ZAKARADZE, E. – TURMANIDZE, G. DIGITAL REFERENDUM - EFFECTIVE MODELING OF PUBLIC ADMINISTRATION IN GEORGIA. In: German International Journal of Modern Science. Č. 65, 2023, s. 30.

³⁰ RATTANASEVEE, P. - AKARAPATTANANUKUL, Y. - CHIRAWUT, Y. Direct democracy in the digital age: opportunities, challenges, and new approaches. In: Humanities & Social Sciences Communications. Č. 11, 2024, s. 4.

³¹ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) č. 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii).

³² Ibidem, čl. 3 ods. 1.

³³ ADAM, M. – HOCQUARD, C. Artificial intelligence, democracy and elections. Briefing by European Parliamentary Research Service. 2023, s. 1. [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI\(2023\)751478_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI(2023)751478_EN.pdf).

³⁴ RATTANASEVEE, P. - AKARAPATTANANUKUL, Y. - CHIRAWUT, Y. Direct democracy in the digital age: opportunities, challenges, and new approaches. In: Humanities & Social Sciences Communications. Č. 11, 2024, s. 5.

demokracii profesori Hans Gersbach a César Martinelli.³⁵ Riešením uvedeného problému by do určitej miery mohla byť práve umelá inteligencia, a to v podobe vytvorenia lepšieho prístupu k informáciám najmä o spôsobe, mieste a predmete hlasovania, čím sa môže zvýšiť informovanosť a povedomie voličov. Vo svete už existujú tzv. chatboty predstavujúce softvérovú aplikáciu používanú umelou inteligenciou, ktorá sa prirodzene zapája do konverzácie s ľuďmi.³⁶ Takéto konverzačné roboty môžu slúžiť práve na podporu rozhľadnosti voličov, čím im dokážu priblížiť hlasovací proces a v konečnom dôsledku napríklad aj zvýšiť celkovú účasť na voľbách či referende.

Podpora verejnej diskusie a kontakt s verejnosťou sú takisto dôležité aspekty priamej i nepriamej demokracie, do ktorých možno implementovať umelú inteligencia. *„Úspech referenda alebo iniciatívy často závisí od schopnosti navrhovateľov presvedčiť široké spektrum voličov. V dôsledku toho kampane súvisiace s opatreniami priamej demokracie zvyčajne zahŕňajú rôzne informačné a vzdelávacie aktivity, ako sú verejné fóra, diskusie a distribúcia literatúry, ktoré môžu prispieť k lepšej informovanosti voličov,“* poukazujú na dôležitosť informačnej zorientovanosti verejnosti a na kontakt s ňou thajskí teoretici Rattanaseevee, Akarapattananukul a Chirawut.³⁷ Uvedení autori upriamujú pozornosť na potenciál týchto digitálnych nástrojov na zvýšenie zapojenia občanov do jednotlivých procesov.³⁸ Príkladom identifikujú online platformy práve v skoršie spomínanom Estónsku, ktoré umožnili občanom diskutovať a navrhovať politické zmeny, ako demonštráciu toho, ako môže technológia podporovať participatívne procesy v oblasti demokracie.³⁹

Využitelný vplyv umelej inteligencie možno badať i v administratívnej oblasti hlasovacích procesov. *„Umelá inteligencia tiež zlepšuje správu údajov tým, že zabezpečuje presný zber, ukladanie a analýzu rozsiahlych volebných údajov, čo úradníkom umožňuje robiť rýchle rozhodnutia a efektívne identifikovať trendy. Automatizované systémy zefektívňujú správu volieb tým, že rýchlo a presne spravujú veľké množiny údajov, čo výrazne znižuje ľudské pochybenia. To vedie k spoľahlivejším a včasnejším výsledkom, čím sa posilňuje dôvera verejnosti vo volebný proces,“* identifikuje ďalší z pozitívnych vplyvov umelej inteligencie na demokraciu článok Regionálneho informačného centra Organizácie Spojených národov pre západnú Európu.⁴⁰

Pri uvádzaní výhod umelej inteligencie v kontexte hlasovacích procesov však nemožno opomenúť ani oblasť bezpečnosti samotného hlasovania. Umelá inteligencia môže byť takisto vhodným prostriedkom na posilnenie bezpečnosti jednotlivých hlasovaní proti kybernetickým hrozbám, na zabezpečenie integrity a odolnosti volebnej infraštruktúry, ako aj na odhaľovanie anomálií a podvodných aktivít.⁴¹ V oblasti priamej i nepriamej demokracie tak možno hovoriť o širokej škále možných, pozitívnych využití umelej inteligencie, ktorá sa postupom času bude zrejme len rozširovať.

2.2 Umelá inteligencia ako hrozba pre demokraciu

Pri analyzovaní vplyvov a možných využití umelej inteligencie v oblasti demokracie nemožno opomenúť ani hrozby, ktoré spolu s jej vývojom prichádzajú. Za potenciálne úskalia

³⁵ GERSBACH, H. - MARTINELLI, C. Supported democracy: reinventing direct democracy, AI and voting twice. In: KOF Bulletin. Č. 179, 2023. [online]. Dostupné na: <https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/kof-bulletin/kof-bulletin/2023/12/Supported-democracy-reinventing-direct-democracy-AI-and-voting-twice.html>.

³⁶ Čo je chatbot? In Microsoft. [online]. Dostupné na: <https://www.microsoft.com/sk-sk/microsoft-copilot/copilot-101/what-is-a-chatbot>.

³⁷ RATTANASEVEE, P. - AKARAPATTANANUKUL, Y. - CHIRAWUT, Y. Direct democracy in the digital age: opportunities, challenges, and new approaches. In: Humanities & Social Sciences Communications. Č. 11, 2024, s. 4.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, s. 3.

⁴⁰ Can artificial intelligence (AI) influence elections? In United Nations Regional information centre for western europe. [online]. Dostupné na: <https://unric.org/en/can-artificial-intelligence-ai-influence-elections/>.

⁴¹ Ibidem.

využitia umelej inteligencie, napríklad v predreferendovej či v predvolebnej kampani, možno považovať primárne schopnosť tvoriť deepfake-y, rozširovať dezinformácie a nimi ovplyvňovať verejnú mienku voličov, čo bolo možné pozorovať už pri parlamentných voľbách konaných v roku 2023 na Slovensku⁴², ale i v ľudových hlasovaniach rôznych štátov v nasledujúcom roku. „V roku 2024, ktorý bol takmer celosvetovo volebným rokom, boli najväčšou volebnou obavou deepfake-y, teda umelou inteligenciou vygenerovaný alebo manipulovaný obrazový, zvukový alebo videový obsah, ktorý sa podobá na existujúce osoby, objekty, miesta, entity alebo udalosti a človeku by sa falošne zdal byť autentický alebo pravdivý,“ výstižne zadefinoval deepfake-y a s nimi spojenú hrozbu portský docent Tiago Morais Rocha.⁴³ Dôsledkom deepfake-ov a dezinformácií je zavádzanie voličov a podkopávanie ich dôvery vo volebný proces⁴⁴, čo môže byť so širšieho, komplexného pohľadu veľmi nebezpečné.

Dezinformácie a deepfake-y však ani zďaleka nepredstavujú jediné riziká spojené s používaním umelej inteligencie. Za potenciálne nebezpečenstvo sa považuje i tzv. *microtargeting* (mikrocíelenie). Ide o proces, ktorým umelá inteligencia cieľi na určité skupiny, napríklad skupiny voličov, za účelom ovplyvňovania ich správania. „Je účinný nástrojom na zmenu správania alebo názorov ľudí, pretože algoritmy použité pri mikrotargetingu sú trénované na údajoch o tom, čo je pravdepodobné, že pohne členmi cieľovej skupiny. Mikrotargeting sa dá použiť napríklad v kampaniach na získanie hlasu a pri snahách o formovanie politického názoru určitým smerom,“ pomenovávajú mikrocíelenie dánski teoretici Jakob Thrane Mainz, Jørn Sønderholm a Rasmus Uhrenfeldt.⁴⁵ Podľa nich mikrotargeting použitý na manipuláciu voličov môže predstavovať hrozbu pre demokraciu, nakoľko správy cielené určitej skupine voličov môžu mať emocionálny charakter v snahe vyvolať nejaké, zväčša negatívne emócie, akými sú hnev či strach.⁴⁶ „Mikrotargeting môže byť obzvlášť problematický, keď cieľové skupiny tvoria voliči s nízkou informovanosťou,“ dodávajú, poukazujúc pri tom na už spomínaný problém nízkej informovanosti voličov.⁴⁷ Generatívna umelá inteligencia tak môže mať negatívny vplyv nielen na konečné výsledky hlasovacieho procesu, ale aj na referendovú či volebnú účasť, a to napríklad cieleným zahlcovaním potenciálnych voličov s cieľom aktívne ich odradiť od voľby.⁴⁸ Takzvaní „swingoví“ voliči, teda voliči, ktorí sa rozhodujú na poslednú chvíľu, môžu takisto predstavovať citlivú skupinu, na ktorú generatívna umelá inteligencia môže cieľiť.⁴⁹

Z doteraz uvedeného vyvstáva záver, že najväčšia a oprávnená generálna obava pri použití umelej inteligencie v oblasti demokracie je cielená manipulácia s voličmi, ich mienkou a rozhodovaním pred a počas hlasovania. „Dezinformácie a mikrotargeting však nie sú jediné identifikované potenciálne riziká používania umelej inteligencie vo vzťahu k referendu. Sú nimi aj volebný podvod, podnecovanie k násiliu, šírenie nenávistných prejavov, volebná šikana, kybernetické útoky a kyberspionáž,“ podotýkajú autori Sprievodcu voľbami v digitálnych

⁴² ROSKOSHNYI, I. Direct democracy and AI as a way to revitalize the health of the Federal Commonwealth. In: JEDEM. Roč. 16, č. 1, 2024, s. 13.

⁴³ ROCHA, T. M. Elections, democracy, and the rule of law in the Age of AI. In: ANNUAL CONFERENCE Madrid 2024. s. 8. [online]. Dostupné na: <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/159443/2/678442.pdf>.

⁴⁴ Can artificial intelligence (AI) influence elections? In United Nations Regional information centre for western europe. [online]. Dostupné na: <https://unric.org/en/can-artificial-intelligence-ai-influence-elections/>.

⁴⁵ THRANE MAINZ, J. - SØNDERHOLM, J. - UHRENFELDT, R. Artificial intelligence and the secret ballot. In: AI & SOCIETY. Roč. 39, č. 2, 2024, s. 515.

⁴⁶ THRANE MAINZ, J. - SØNDERHOLM, J. - UHRENFELDT, R. Artificial intelligence and the secret ballot. In: AI & SOCIETY. Roč. 39, č. 2, 2024, s. 515.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Artificial Intelligence and Democracy- European Parliamentary Technology Assessment Network Report. Oslo: EPTA, 2024, s. 32.

⁴⁹ Ibidem.

časoch.⁵⁰ Medzi ďalšie potenciálne nebezpečenstvo, ktoré nemožno prehliadať, sa radia i kybernetické útoky spúšťané umelou inteligenciou, ktorá ich tak môže nielen predvídať a zabráňovať im, ale ich aj iniciovať, čo preukazuje jej značnú dvojtvárnosť. Na tento dvojaký charakter umelej inteligencie poukazoval aj Generálny tajomník OSN- António Guterres, keď v júli 2023 prednášal pred Bezpečnostnou radou, uvádzajúc, že: „*Nástup generatívnej umelej inteligencie by mohol byť rozhodujúcim momentom pre dezinformácie a nenávisťné prejavy – podkopávanie pravdy, faktov a bezpečnosti, pridávajúcí nový rozmer manipulácii s ľudským správaním a prispievajúci k polarizácii a nestabilite v obrovskom rozsahu.*“⁵¹

V neposlednom rade môže byť za určitú hrozbu pre demokraciu považovaná i manipulácia s algoritmi, čo naznačilo i Regionálne informačné centrum Organizácie Spojených národov pre západnú Európu uvádzajúc, že: „*Algoritmy AI môžu byť manipulované tak, aby uprednostňovali určitých kandidátov alebo strany, či už úmyselne alebo neúmyselne. Skreslenie v systémoch AI môže vyplývať z údajov použitých na ich tréning... To môže posilniť existujúce formy diskriminácie, predsudkov a stereotypov. Predpokladané algoritmy AI by mohli nespravodlivo ovplyvniť správanie voličov a ohroziť spravodlivosť volebného procesu.*“⁵²

Existuje tak mnoho rizík v súčasnosti poznaných či zatiaľ ešte neobjavených, ktoré sú spojené s používaním umelej inteligencie a môžu nepriaznivo zasiahnuť i do oblastí demokracie. „*Tieto riziká podčiarkujú potrebu jasných etických usmernení a starostlivého dohľadu, aby sa zabezpečilo, že AI sa používa zodpovedne,*“ presadzuje už viackrát spomínané Regionálne informačné centrum Organizácie Spojených národov pre západnú Európu.⁵³ Takúto nadnárodnú právnu úpravu regulujúcu najmä takzvané vysoko rizikové systémy umelej inteligencie predstavuje skoršie spomínaný Akt o umelej inteligencii. Za vysokorizikové systémy umelej inteligencie sú považované aj systémy určené na ovplyvňovanie výsledku volieb alebo referenda alebo volebného správania fyzických osôb pri hlasovaní vo voľbách alebo v referende.⁵⁴ Do tejto kategórie však nepatria systémy, ktorých výstupom nie sú fyzické osoby priamo vystavené, napríklad nástroje používané na organizovanie, optimalizáciu alebo tvorbu štruktúry politických kampaní z administratívneho a logistického hľadiska.⁵⁵ Akt touto kategorizáciou zároveň poukazuje na riziká spojené s umelou inteligenciou v podobe neprimeraného vonkajšieho zasahovania do práva voliť zakotveného v článku 39 Charty základných práv Európskej únie (2016/C 202/02) a na riziká neprimeraných účinkov na demokraciu a právny štát.⁵⁶ Hrozby vznikajúce rozšíreným používaním umelej inteligencie v oblasti demokracie, priamej i nepriamej, sú však prirodzene očakávané a nepredstavujú nič prekvapujúce. Umelá inteligencia je „len“ ďalším nástrojom, prostriedkom pre ľudí, ktorý by si i bez neho našli cestu k páchaniu nekalej či protizákonnej činnosti. Lebo, ako politický teoretik a profesor politológie na univerzite v Yale- Robert A. Dahl výstižne pomenoval: „

⁵⁰ KRIMMER, R. - RABITSCH, A. - ACHLER, M. - LICHT, N. – KUŽEL, R. Elections in Digital Times- A Guide for Electoral Practitioners. Paríž: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2022, s. 52-53.

⁵¹ Can artificial intelligence (AI) influence elections? In United Nations Regional information centre for western europe. [online]. Dostupné na: <https://unric.org/en/can-artificial-intelligence-ai-influence-elections/>.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ PRÍLOHA III Vysokorizikové systémy AI podľa článku 6 ods. 2, bod 8 Výkon spravodlivosti a demokratické procesy písm. b) 2024/1689 NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii). s. 129.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ods. 62 NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) č. 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii).

„demokracia“ znamenala rôzne veci pre rôznych ľudí v rôznych časoch a na rôznych miestach.“⁵⁷

Hoci uvedené hrozby nedobromyseľného používania umelej inteligencie sú reálne a čím ďalej, tým rozšírenejšie, netreba na tento výdobytok zanevrieť a vnímať ho len skepticky. „Napriek vyššie uvedeným rizikám sa umelá inteligencia môže ukázať ako užitočná pre demokraciu, ak sa uplatňujú náležité záruky. Príkladom je možné použiť špecifické nástroje na zisťovanie použitia obsahu generovaného umelou inteligenciou a techniky, ako je vodoznak, možno použiť na jasné označenie toho, že obsah vytvorila umelá inteligencia,“ výstižne uvádzajú niektoré využiteľné záruky Adam a Hocquard.⁵⁸ Vhodná, správna a dostatočná právna regulácia tak na nadnárodnej, ako i vnútroštátnej úrovni je nevyhnutnosťou pri tak komplexnom výdobytku, ktorý disponuje ovplyvňovacím aspektom a má dosah i do vôd práva. Spomínaný Akt o umelej inteligencii je preto dôležitým nadnárodným právnym aktom predstavujúcim akési *digital rule of law*⁵⁹, ktorý však bude do budúcnosti potrebné rozšíriť a hlavne prispôbiť zmenám vo vývoji a napredovaní umelej inteligencie a spoločnosti ako takej.

Záver tejto časti príspevku je vhodné dedikovať i menej „viditeľnej“ a diskutovanej problematike intervencie umelej inteligencie do oblasti demokracie. Niektorí právni teoretici totižto poukazujú i na ďalšie úskalie spojené s nárastom používania umelej inteligencie- na schopnosť predpovedať správanie skupín či jednotlivcov na základe verejne dostupných údajov zozbieraných z rôznych platforiem, akými sú, napríklad, sociálne siete. „Rôzne webové stránky, ako napríklad Google a Facebook, dnes bežne využívajú modely AI špeciálne navrhnuté na predpovedanie hlasovacieho správania jednotlivcov,“ uvádzajú Thrane Mainz, Sønderholm a Uhrenfeldt.⁶⁰ Na prvý pohľad sa v kontexte citovaného výskytu otázka, či nemôže byť umelá inteligencia so svojou schopnosťou predpovedať, napríklad aj hlasovacie správanie jednotlivcov, hrozbou pre dôležitý atribút každého demokratického referendového či volebného hlasovania- pre tajnosť hlasovania. Na túto otázku uvedení autori odpovedajú záporne, tvrdiac, že: „ani veľmi presné predpovede AI nemôžu zaručiť, že konkrétny volič bude skutočne hlasovať v súlade s predpoveďou.“⁶¹ Poukazujú na fakt, že hoci hlasovanie je tajné, neznamená to, že hlas je *de facto* tajný, nakoľko ľudia v našom okolí, napríklad členovia rodiny či blízki priatelia môžu zväčša *ex post* usúdiť, ako sme hlasovali.⁶² Je tomu tak na základe viacerých faktorov, ktoré pramenia z nášho každodenného života, ktorý s nimi zdieľame, a teda sú im viac či menej známe. Vhodné je tiež poznamenať, že niektorí voliči bežne informujú širokú verejnosť o ich hlasovacím správaní prostredníctvom spomínaných sociálnych sietí, či už pred samotným hlasovaním, napríklad verejným podporením určitej predvolebnej či predreferendovej kampane, alebo po odovzdaní hlasu, čím dobrovoľne zverejňujú svoje rozhodnutie a samotný hlas už do určitej miery prestáva byť tajný. Sociálna ostrakizácia⁶³ tak môže nastať i bez využitia predpovedacej funkcie umelej inteligencie.

Záver

Referendum možno považovať za pomerne mladý inštitút, no historicky staršej demokracie a ešte staršieho práva. Nie je to však len inštitút teoretický, ale práve, tak ako aj právo samotné, inštitút existujúci v spoločnosti, v živom organizme, ktorý tvoria ľudia, ktorí sa

⁵⁷ DAHL, R. A. On Democracy. New Haven: Yale University Press, 1998, s. 3.

⁵⁸ ADAM, M. – HOCQUARD, C. Artificial intelligence, democracy and elections. Briefing by European Parliamentary Research Service. 2023, s. 1. [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI\(2023\)751478_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI(2023)751478_EN.pdf).

⁵⁹ ROCHA, T. M. Elections, democracy, and the rule of law in the Age of AI. In: ANNUAL CONFERENCE Madrid 2024. s. 10. [online]. Dostupné na: <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/159443/2/678442.pdf>.

⁶⁰ THRANE MAINZ, J. - SØNDERHOLM, J. - UHRENFELDT, R. Artificial intelligence and the secret ballot. In: AI & SOCIETY. Roč. 39, č. 2, 2024, s. 518.

⁶¹ Ibidem, s. 516.

⁶² Ibidem, s. 517.

⁶³ Ibidem, s. 521.

neustále menia a vyvíjajú. Nemožno sa preto čudovať existencii tendencií, ktoré sa dovoľávajú jeho zmeny, jeho vývoja, jeho modernizácie, jeho digitalizácie, ako inštitútu stále dynamického práva. Potreba prispôsobenia sa evolúcii spoločnosti, ktorá posledné storočie prebieha akosi (pri)rýchlo, je nevyhnutná pre prežitie tohto inštitútu. Určitým posunom vpred je aj digitalizácia priamej demokracie v podobe digitálneho či online hlasovania, ktorá so sebou prináša značné výhody opísané v príspevku, ale i nástrahy v oblasti online bezpečnosti. Uvedené platí i pri používaní umelej inteligencie na úseku demokracie. „Schopnosť AI spúšťať kybernetické útoky, produkovat' deepfake-y a šíriť dezinformácie by mohla destabilizovať demokratické procesy, ohroziť integritu politického diskurzu a narušiť dôveru verejnosti,“ načrta primárne obavy Generálny tajomník OSN- António Guterres.⁶⁴ Vcelku negatívne sa na vplyv umelej inteligencie pozerajú i v príspevku neraz citovaní Hocquard a Adam tvrdiac, že napriek jej nepopierateľným výhodám, má potenciál i negatívne ovplyvniť demokratický proces.⁶⁵ V súvislosti s použitím umelej inteligencie v demokratických procesoch zároveň vyvstáva množstvo etických otázok, pre ktoré je dôležité vymedziť zodpovednosť za dohľad nad jej používaním, čím sa zabezpečí i transparentnosť jej používania.⁶⁶ S dostatočnou a komplexnou právnou reguláciou tak možno využívať výhody umelej inteligencie, ktorými sú, napríklad zlepšenie prístupu voličov k informáciám, zvýšenie povedomia o demokratických procesoch, zabezpečenie kybernetickej bezpečnosti, ako i podnecovanie verejnej diskusie a zapájania občanov do procesov. Podstatu komplexnej problematiky predkladaného príspevku príznačne vyjadrili v jednej jedinej vete Rattanasevee, Akarapattananukul a Chirawut, a to nasledovne: „Posun smerom k digitálnym platformám priniesol nové príležitosti a výzvy pre priamu demokraciu.“⁶⁷

Zoznam použitej literatúry

1. ADAM, M. – HOCQUARD, C. Artificial intelligence, democracy and elections. Briefing by European Parliamentary Research Service. 2023, 7 s. [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI\(2023\)751478_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI(2023)751478_EN.pdf).
2. DAHL, R. A. On Democracy. New Haven: Yale University Press, 1998, 217 s.
3. GERSBACH, H. - MARTINELLI, C. Supported democracy: reinventing direct democracy, AI and voting twice. In: KOF Bulletin. Č. 179, 2023. [online]. Dostupné na: <https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/kof-bulletin/kof-bulletin/2023/12/Supported-democracy-reinventing-direct-democracy-AI-and-voting-twice.html>.
4. HALDERMAN, J. A. - HURSTI, H. - KITCAT, J. - MACALPINE, M. - FINKENAUER, T.- SPRINGALL, D. Security Analysis of the Estonian Internet Voting System. 2014. 14 s. Dostupné na: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/2660267.2660315>.
5. KHORBALADZE, I. Electronic Voting in Georgia - Must-Knows about Upcoming Elections. Interpressnews. [online]. Dostupné na: <https://www.interpressnews.ge/en/article/134118-electronic-voting-in-georgia-must-knows-about-upcoming-elections>.

⁶⁴ Can artificial intelligence (AI) influence elections? In United Nations Regional information centre for western europe. [online]. Dostupné na: <https://unric.org/en/can-artificial-intelligence-ai-influence-elections/>.

⁶⁵ ADAM, M. – HOCQUARD, C. Artificial intelligence, democracy and elections. Briefing by European Parliamentary Research Service. 2023, s. 1. [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI\(2023\)751478_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751478/EPRS_BRI(2023)751478_EN.pdf).

⁶⁶ Can artificial intelligence (AI) influence elections? In United Nations Regional information centre for western europe. [online]. Dostupné na: <https://unric.org/en/can-artificial-intelligence-ai-influence-elections/>.

⁶⁷ RATTANASEVEE, P. - AKARAPATTANANUKUL, Y. - CHIRAWUT, Y. Direct democracy in the digital age: opportunities, challenges, and new approaches. In: Humanities & Social Sciences Communications. Č. 11, 2024, s. 3.

6. KRIMMER, R. - RABITSCH, A. - ACHLER, M. - LICHT, N. – KUŽEL, R. Elections in Digital Times- A Guide for Electoral Practitioners. Paríž: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2022, 146 s.
7. THRANE MAINZ, J. - SØNDERHOLM, J. - UHRENFELDT, R. Artificial intelligence and the secret ballot. In: AI & SOCIETY. Roč. 39, č. 2, 2024, s. 515–522.
8. MURADISHVILI, K. - ZAKARADZE, E. – TURMANIDZE, G. DIGITAL REFERENDUM - EFFECTIVE MODELING OF PUBLIC ADMINISTRATION IN GEORGIA. In: German International Journal of Modern Science. Č. 65, 2023, s. 30-32.
9. NOVÁČKOVÁ, P. – GÖTTINGER, V. Může být elektronické hlasování alternativou pro místní referendum? In: Časopis pro právní vědu a praxi. Roč.15, č.1, 2007, s. 61–69.
10. PARKINSON, P.: Analytic and simulative approaches to an electronic referenda—system occupancy problem. In: Proceedings of the 7th conference on Winter simulation, vol. 2. [online]. Washington DC: Winter Simulation Conference, 1974, s. 469-479. Dostupné na: https://informatics-sim.org/wsc74papers/1974_0047.pdf.
11. RATTANASEVEE, P. - AKARAPATTANANUKUL, Y. - CHIRAWUT, Y. Direct democracy in the digital age: opportunities, challenges, and new approaches. In: Humanities & Social Sciences Communications. Č. 11, 2024, s. 1 - 9.
12. ROCHA, T. M. Elections, democracy, and the rule of law in the Age of AI. In: ANNUAL CONFERENCE Madrid 2024. 11 s. [online]. Dostupné na: <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/159443/2/678442.pdf>.
13. ROSKOSHNYI, I. Direct democracy and AI as a way to revitalize the health of the Federal Commonwealth. In: JEDEM. Roč. 16, č. 1, 2024, s. 1-27.

Právne predpisy a judikatúra

1. Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
2. NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) č. 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii).
3. PRÍLOHA III Vysokorizikové systémy AI podľa článku 6 ods. 2, bod 8 Výkon spravodlivosti a demokratické procesy písm. b) 2024/1689 NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii). s. 129.
4. Rozhodnutie č. 3-4-1-13-05 Komory Najvyššieho súdu Estónska pre ústavný prieskum z 1. septembra 2005. Dostupné na: <https://www.riigikohus.ee/en/constitutional-judgment-3-4-1-13-05>.

Internetové zdroje

1. Slovník cudzích slov. [online]. Dostupné na: <https://slovník.aktuality.sk/slovník-cudzích-slov/?q=modernos%C5%A5>.
2. Oxford Learner's Dictionaries. [online]. Dostupné na: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/modern>.
3. Georgia: A Gradual Path to Election Modernization 2024. Smartmatic. [online]. Dostupné na: https://www.smartmatic.com/georgia/2024-parliamentary-election-in-georgia-marks-a-milestone-in-election-modernization/?_cf_chl_f_tk=d_avUHSEdiXhNizdD_hc_aXfArDXD7pF1YjPB5fknUY-1737814131-1.0.1.1-T5HkYqeYTNXjSP0yAWTrUjAKPFz88yk16T.Y8hxxBhQ.
4. Čo je chatbot? In Microsoft. [online]. Dostupné na: <https://www.microsoft.com/sk-sk/microsoft-copilot/copilot-101/what-is-a-chatbot>.
5. E-voting task force finishes report including 25 proposals for improving system. Postimees Estonian news. 2019. [online]. Dostupné na: <https://news.postimees.ee/6849632/e-voting-task-force-finishes-report-including-25-proposals-for-improving-system>.
6. Use of E-Voting Around the World. International IDEA. 2023. [online]. Dostupné na: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/use-e-voting-around-world>.
7. E-votes can be canceled by voting at polling stations on election day. ERR. 2021. [online]. Dostupné na: <https://news.err.ee/1608359610/e-votes-can-be-canceled-by-voting-at-polling-stations-on-election-day>.
8. International Internet Voting. Verified Voting. [online]. Dostupné na: <https://verifiedvoting.org/international-internet-voting/#othercountries>.
9. Can artificial intelligence (AI) influence elections? In United Nations Regional information centre for western europe. [online]. Dostupné na: <https://unric.org/en/can-artificial-intelligence-ai-influence-elections/>.
10. Artificial Intelligence and Democracy- European Parliamentary Technology Assessment Network Report. Oslo: EPTA, 2024, 145 s.
11. e-Governance. E-Estonia. [online]. Dostupné na: <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/e-democracy/>.

Kontaktné informácie o autorovi:

Mgr. Veronika Lenhardtová

Ústav teórie práva Gustava Radbrucha,

Právnická fakulta,

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,

Kováčska 30

veronika.lenhardtova@student.upjs.sk

Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti
Zborník príspevkov

Zostavovatelia: Mgr. Veronika Lenhardtová
JUDr. Radoslav Pavlinský, PhD.
Mgr. Dominik Urban

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2025
Počet strán: 246
Rozsah: 19,96 AH
Vydanie: prvé

DOI: <https://doi.org/10.33542/SAO-0475-0>

ISBN 978-80-574-0475-0 (e-publikácia)